

282012

ТҮРТ ЭГИЗАН

Пъесалар

ЎЗБЕКИСТОН ЛКСМ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ
„ЁШ ГВАРДИЯ“ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ – 1977

Бу тўпламдан миңглаб ёш томошабинларнинг эътиборини қозопгаи, марказий театр саҳналарида қайта-қайта қўйилган пьесалар ўрини олди. Драматургларниң бироюн рус бўлса, иккинчиси болгар, учинчиси... Хуллас, бу драмалар совет ва чет эл драматурглари қаламига мансуб.

Узбек томошабинлари бу пьесаларнинг баъзи бирлари билан танишдирлар. Уйлаймзеки, бу драмалар мактаб саҳналари, театр ишқибоzlари учун зарур қўлланма бўлади.

$$K = \frac{70803 - 82}{M(356 - 06) - 77} \cdot 138 - 77$$

© Издательство „Ёш гвардия“, 1977 г.

Анатолий Алексин

Телефон қилинг, тортинмай келаверинг!..

ИККИ ПАРДАЛИ ПЬЕСА

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Лаврушин Андрей Петрович — хирург.
Ольга Федоровна — унинг хотини, инженер.
Дима — уларнинг ўғли, еттинчи синф ўқувчиси.

Буви.

Кирилл — Лаврушиннинг узоқ қариндоши.

Клавдия Ивановна — унинг онаси.

Леночка — саккизинчи синф ўқувчиси.

Женька — Диманинг дўсти.

Портфели киши.

БИРИНЧИ ПАРДА

Оддийгина хона. Стол, буфет, китоб жавони, телевизор. Икки томонда қўшни хона эшиклари. Андрей Петрович — ёзув столидаги ўтирибди, Ольга Федоровна — чизмакашлик таҳтаси ёнида. Буви буфетдан идиш олаяпти. Дима бўлса саҳнанинг олдида. Саҳнанинг икки чеккасида телефон буджалари кўриниб турибди. Улардан бирининг ойнасидан: «Телефон-автомат», иккинчисидан: «Шаҳарлараро телефон» — деган ёзувлар кўзга ташланади.

Дима (залга қараб). Кўриб турибсизки, оила аъзоларимиз жамулжам. Дадам ёзаяпти. Ойим чизаяпти. Бувим бўлса, бизни тарбиялайапти. Лекин бу ишни у ўз хоҳишича қиласа.

Буви (Димага мурожаат қиласи). Дугонамнинг набираси бўлса, шўрва пиширишини ўрганиб олганмиш!

Дима. Мана, бу маъқул гап, мен ҳам бу ишни ўрганиб олсан зарари тегмас эди.

Буви (Андрей Петровичга). Медицина институтии сен билан бирга тамомлаган Коля бўлса, бўлим бошлиғи бўлиб кўтарилибди.

Дима (залга қарайди). Дадам бу гапни тўгри тушуниши керак, у ҳам бўлим бошлиғи бўлса ёмон бўлмасди.

Буви (Ольга Федоровнага). Мана бу янгилик эса жуда муҳим! Серёжа бор эди-ку, у Бутуниттифоқ конкурси лауреати бўлиди.

Дима. Қайси Серёжа?

Буви. Серёжа Потапов. Уни барча зиёли кишилар танийди!

Дима. Ундаи бўлса, нега энди мен биринчи марта эшитаяпман?

Буви. Айтдим-ку: зиёлилар деб!

Андрей Петрович папирос олиб чекади.

Ольга Федоровна (Андрей Петровичга). Сенга нима? Аллақачон ўтиб кетган нарсаларни эслаб. У бир болалик нодониклари эди-да!

Андрей Петровичнинг энсаси қотиб, ёзаётган нарсасини давом эттира бошлайди.

Телефон жиринглайди.

Андрей Петрович (*телефон трубкасини олади*). Нима деганингиз бу? Наҳотки? Сира тортинманг, телефон қилаверинг... Унинг аҳволи жуда яхши. Исимаси ҳам жойида. Эрталаб ўттиз еттию тўрт эли, шекилли. Йўқ, ўттиз еттию олти! Бу нормал ҳолат. Операция-операция-да... Сира тортинманг, бемалол телефон қилаверинг. (*Трубкани жойига қўяди*).

Ольга Федоровна. Наҳотки касалхонангизда справка бюроси бўлмаса?

Андрей Петрович. Улар шахсан менинг ўзимдан эшитишни истайдилар. Ҳозир телефон қилган унинг қизи. Шундай пайтда уни айблаб бўладими?

Ольга Федоровна. Ҳар ўн минутда телефоннинг жирипглashing жонга тегди. Мен уни узиб қўяман.

Андрей Петрович. Мумкин эмас... Бугун мен оғир операция қилганман.

Ольга Федоровна. Сен қилган операциялар ичидаги бирор марта бўлса ҳам енгили бўлганми, ўзи?

Андрей Петрович. Ҳар бир кишига ўзининг операция қилиниши оғир туюлади. Яқин қариндошларига ундан ҳам! Уларни айблаб бўладими? Хўл, майли... мен бошқа холага кира қолай. Нариги аппарат ёнига...

Ольга Федоровна. Мен эса балконга чиқиб кетаман, қўнғироқ жирингидан бошим ҳам ёрилай деяпти.

У қоғозларни йигиштириб олиб бошқа хонага, хотини эса чизмакашлик таҳтасини кўтариб балконга чиқиб кетади.

Буви (*атайин улар эшитсин дегандай*). Ҳа, Серёжа Потапов анча илгарилаб кетди, ошиғи олчи.

Дима (*залга қарайди*). Сизлар нима деб ўйлайсизлар билмадим-у, аммо дадамлар ҳам бу гаплардан хулоса чиқарнишлари ва шимагадир иштишлари керак-ку, ахир? (*Бувисига*). Буви, ўша Потаповнинг ўзи нима иш қилади?

Буви. У иш қилмайди, ижро этади. Музика асарларини ижро этади! Ойинг бешинччи синфда ўқиб юрган вақтида уни яхши кўрарди... Кела қол, столга дастурхон ёзишга ёрдам бер! (*Паузадан кейин дастурхонни безар экан*). У қобилияти, музикантлар мактабида ўқиган.

Дима. Бизнинг мактаб қаршисидагидами?

Буви. Даданг билан ойинг, ўзинг биласан, сенинг мактабингда ўқишган. (*Хаёлан ниманидир эслайди*). Бу мактабдан чиқсан ўқувчининг қандайлигини аниқлаш мушкул иш. Истеъдолдлими, истеъдолдисими? Лекин қарши тарафдагиларнинг истеъдолдлилиги шундоқ кўриниб турибди. Даданг билан ойинг мактабларидан портфелларини кўтариб чиқишича, музикачилар эса қўлларида филоф кўтариб чиқишарди.

Дима. Буни биламан.

Буви. Авваллари ойингнинг эътиборини Серёжа Потаповнинг бошқаларни кидан каттароқ филофи ўзига жалб қилган эди, чунки у виолончель чалар эди. Бешинчи синфга чиққаниндан кейин эса, уни севиб қолди.

Дима. Эҳтимол, ойим ҳам қобилиятли бўлгандирлар?

Буви. Нега бундай деб ўйлайсан?

Дима. Мана мен... еттинчи синфда ўқияпман, лекин ҳали бир мартаям ҳеч кимни севмадим.

Буви (хаёлга чўмади). Ҳа-а, Серёжа қойил қилди. Ишлари йирик.

Дима (аламли). Энди бош оғриғингиз тутиб қолса, врач чақиртирганг, мана ўша ўзингизнинг... виолончелистингизни чақиртираверинг. Ўша сизни даволай қолсин!

Буви. Намунча менга бақирасан?

Дима. Нега бўлмаса, ўзингиз буларни ҳаммасини дадамдан яширмай, олдида гапираверасиз?

Буви. Юксак чўққиларни эгаллаш қандай завқ бағишлашини у ҳам ҳис этиши керак.

Дима. У альпинист эмас — хирург.

Буви. Мансабпастлик — ярамас одат. Аммо ҳар бир инсон юксакликка интилмоғи шарт! Ағусуски сенинг даданг бу ҳақда ўйламайди ҳам. Демак уни, қистаб туриш керак.

Дима (секин). Қистаб туриш... Марҳамат... Лекин туртқиламанг! Унга қаттиқ ботиши мумкин.

Буви. Биласанми, дугонамнинг набираси катталарнинг ишига ҳеч қаҷон аралашмайди!

Дима. Мен ҳам аралашмаяпман. Шунчаки айтиб қўймоқчиман... Эсингиздами, икки йил буруп гландами олдириб ташлағандим.

Буви. Ўшаем операция бўлибдими!

Дима. Нега операция бўлмас экан, эҳе ўша пайтдаги оғриқни эсласам... Нима, бунинг учун мен хирургии ёмон кўришим керакми, очигини айтсам, унга ҳатто қойил қолдим. Мен уни эгидаги оқ ҳалати-ю, қўлидаги резинка қўлқописз, ҳаммага ўхшаб юришини сира тасаввур эта олмайман. Эҳтимол, буфетга ҳам иш кийимида борар!

Буви. Сен нега булар ҳақида гапирайпсан?

Дима. Дадам бўлса, ҳар куни операция қилади. Ҳа! Демак унга ҳам ҳар куни кимдир мендек меҳр билан қарайди-ку, ахир! Сизни бирор марта бўлса ҳам, операция қилишганми ўзи?

Буви. Асло.

Дима. Олтмиш йилдан бери-я?!

Буви. Олтмиш беш йил!..

Дима. Шундай бўлгач, дадамни ишига баҳо бера олармидингиз?

Буви. Фақат дадангнинг ўзи ўз ишига баҳо бера олмайди. Бўл-

маса, аллақачонлар академиянинг мухбир аъзоси бўлиб оларди! (*Овозини кўтариади*). Қани ҳаммаларинг столга келиб ўтиргилар-чи!

Ольга Федоровна ва Андрей Петрович пайдо бўлишади. Ҳозир иссиқ овқат келтираман. (Чиқиб кетади).

Андрей Петрович папирос чекади. Дима саҳна олдида.

Ольга Федоровна. Хонада яна чекаяпсанми?

Андрей Петрович. Кечир... Ҳаёл суреб кетибман.

Ольга Федоровна. Йўқ. Сен ҳаяжонланяпсан. Наҳотки, шу арзимас нарсага. Ахир бешинчи синфда-я!

Андрей Петрович (секин). Бешинчи синфда бошланган...

Дима (залга). Ажабо, бошланишга бошланган-у, қачон тугаган экан? Олтиничи синфдамикин? Агарда еттичиди бўлса-чи? Ёки ўнинчиди? Демак уларнинг севгисидан дадамнинг хабари бор экан-да. Бечора дадамга оғир-а! У ҳозир ҳам изтироб чекаяпти. Кўриб турибман!

(*Кўшини хонага кириб кетгандай бўлади).*
Оғир кастрюлька кўтариб Буви кириб келади.

Андрей Петрович. Бир оз кутиб турсак, чакки бўлмасди.

Буви. Нимани кутамиз?

Андрей Петрович. Аниқроги кимии. Бугун бир киши келиши керак.

Ольга Федоровна. Қаерга келади?

Андрей Петрович. Шу ерга, бизникига...

Ольга Федоровна. Яна бизникигами? Шўрлик раскладушка. Тиним билмайди-я!

Буви. Раҳматли эрим мен билан маслаҳатлашмай ўзича бир иш қилмасди.

Андрей Петрович. Бир жиҳатдан сиз ҳақсиз, лекин иккинчидан... Унинг онаси телефон қилди. Тушунаяпсизми? Оғир касал. Жуда оғир!

Ольга Федоровна. Нима, уларнинг шаҳрига медицина етиб бормаганими?

Андрей Петрович. Кичкинагина шаҳар. У ерда йирик мутахассислар йўқ.

Ольга Федоровна. Йирик мутахассис, албатта, зарурмикан?

Андрей Петрович (*Димани кўрсатиб*). Бордию у касал бўлиб қолса? Ўзинг бундоқ ўйлаб кўр! Онаси: «Ўглимни кўриб қўйинг!» деб телефонда кўз-ёш қилди.

Буви. Келаётгани бола киминг бўлади?

Андрей Петрович. Узоқ қариндошим.

Ольга Федоровна. Жуда узоқми?

Андрей Петрович. Анча узоқ.

Дима. У менинг, масалан, кимим бўлади?

Андрей Петрович (ўйлади). Айтиш қийин... Шуниси аниқки, у отам томонидан қариндош. Ҳа, айтганча, бунинг нима аҳамияти бор?

Дима. Шунчаки... Қизиқ-да!

Андрей Петрович. Бечора «ўглимни сақлаб қолинг» деб йифласа, гуноҳкорми?

Ольга Федоровна. Сен аслида ҳимоячи бўлиб ишласанг дуруст бўларкан.

Андрей Петрович. Қораловчига нисбатан бу маъқул иш.

Ольга Федоровна. Вазиятга қарашиб керак-да.

Дима (дадасига). Хирург бўлган яхши.

Қўнгироқ.

Эҳтимол у келгандир. (*Эшикни очгани югуради*).

Ольга Федоровна. Қисқаси, расклалушкани тайёрлайвер. Бола келди. Ҳонага чамаси йигирма беш ёшлилардаги йигит киради. *Бу Кирилл эди.* Үнинг орқасида Дима. Ольга Федоровна ва бувиси ҳайрон бўлиб бир-бирларига қарашади.

Андрей Петрович (хотинига Димани шама қилиб). У сенга бир умрга бола бўлиб қолаверади.

Кирилл. Ёппасига салом!

Андрей Петрович. Сизни ҳаммамиз кутаётган эдик. Марҳамат, ёчина қолинг!

Кирилл. Ташаккур. Андрей Петрович! Кечирасиз, мен сизни исмингизни айтиб ҷақирайман, чунки онам бизни бир-бири мизга қандай қариндошлик муносабатимиз борлигини ҳеч эслай олмади.

Ольга Федоровна. Фикрларимизниг бир-бирига тўғри келганини қаранг-а, биз ҳам ҳеч эслай олмаётган эдик.

Андрей Петрович. Йўг-э, нега? Ҳар ҳолда биз маълум даражада аниқлаб олдик. Менга аёнки, қариндошлигимиз отам томонидан.

Кирилл. Узоқ қариндош эканмиз, баъзан оддий танишлар ҳам қариндошдан яқинроқ бўлади. Таниш одамингни масалан афтига қараб, танишинг мумкин. Лекин узоқ қариндошни эса, умр бўйи кўрмаслик ва у ҳақда ҳеч нима эшишмаслик ҳам мумкин.

Андрей Петрович. Лекин, у тўғрида бирор нарса эшишсанг, кўнглинг яйрайди. Ечина қолинг, марҳамат.

Кирилл пальтосини ечади. Яна ҳамма үнинг бўйнидаги қизил галстукка ялт этиб қарайди.

Андрей Петрович. Айтган эдим-ку, бола ҳали.

Ольга Федоровна. Сиз неchanчи синфда ўқийсиз?

Кирилл. Пионервожатийман — доим боламан!

Андрей Петрович. Бу жуда яхши қасб, ёшлиқ доим ҳамро-
ҳинг бўлади.

Кирилл. Болалар пионерчасига кузатишди. Хайрлашув сбори
қилиб. Ўша ердан тўғри аэродромга... ва мана мен... (*Галсту-
гини ечади*).

Андрей Петрович. Нега энди? Бу сизга жуда ярашиб турган
эди. Танишинг! Менинг хотиним, Ольга Федоровна...

Кирилл. Кирилл.

Дима (*худди танишини давом эттираётгандек*). Бизниг буви-
миз!

Кирилл (*Димага*). Исмлари-чи?

Дима (*дудуқланаб*). Исмлари?

Андрей Петрович. У унугибди. Уни койимасак ҳам
бўлади. Чунки у доим Мария Николаевнани — буви деб атай-
ди.

Буви. Дугонаминг онаси яқинда тўқсон икки ёшга тўлган бўл-
са-да, ҳанузгача буви дедирмайди. Лекин, мен анча қўшикиб
қолдим.

«Шаҳарлараро телефон» деб ёзиб қўйилган будкасининг ойнасида
чироқ ёниб, унда чамаси ўн уч, ўн тўрт ёшлардаги бир қиз пайдо
бўлади. Бу — Леночка. Лаврушинлар уйидаги узун қўнгироқ товуши
жаранглайди, кейин эса тўхтаб-тўхтаб қисқа товуши эшитилади.

Кирилл. Бу менга бўлшишн керак! (*Телефон трубкасини олиб*).
Эшиштаман... Ҳа, бу мен!.. Кутаман!

Ольга Федоровна (*Андрей Петровичга*). Ўзимизнинг қўнги-
роқлар кам эди. Энди шаҳарлараро телефон ҳам қўшилди!

Андрей Петрович. Бир томондан сен ҳақсан, лекин бошқа
томондан...

Ольга Федоровна. Назаримда, ўн етийилдан бўён сизлар-
нинг касалхонангиздаги хирургия бўлимида яшаётганга ўх-
шайман, менга осон деб ўйлайсанми? (*Шахдам юриб чиқиб
кетади*).

Андрей Петрович. Бир томондан... (*Унинг кетидан шошади*).
Буви. Овқат тайёрлагани борай. (*Кетади*).

Леночка (*кабинада*). Кирилл, етиб олдингми? Ҳаммаси жойи-
дами? Биз бу ерда... роса хавотирландик.

Кирилл (*Димага*). Леночка, у дружина советининг ранси! (*Труб-
кага*). Ҳисобот бер...

Леночка. Нимадан бошлай? Менинг ихтиёrimda фақатгина уч
минут. У ҳолда онамлардан ва Валядан... Очифини гапира-
верайми?

Кирилл. Очифини гапиравер!

Леночка. Клавдия Ивановна деярли йиғламаяптилар. Биз бу
ерда ҳаммамиз уни тинчлантиридик. У сенга телефон қиласди.

Кирилл. Валия-чи?

Леночка. Очигини гапираверайми?

Кирилл. Ҳа, албатта.

Леночка. У сенга телефон қилишни жуда истаётган эди. Лекин касал бўлиб қолди.

Кирилл. Қанақа касал билан оғриб қолди?

Леночка. Бизга Гонкоғдан келгани вирусли грипп билан. Худди ўша билан. Биз бу ерда ҳаммамиз унга қараб турибмиз.

Кирилл. Иссиги борми?

Леночка. Очигини айтгайми, иссиги жуда баланд, сенга албатта хат ёзади. Сенга уни телефон орқали ўқиб бераман. Шунда тезроқ бўлади!

Телефонистканинг овози. Сизнинг вақтишгиз тугади!

Леночка. Яна икки оғиз сўз! Кирилл! Кирилл... (*Афсусланганича трубкани пулфайди. Уни илиб қўйиб, кабинадан чиқади*).

Чироқ ўчади.

Кирилл (трубкани олади, Димага). Леночканинг вақти тугади. Тавба! (*Қўли билан юрагини ушлаб*). Бу менинг... юрагимнинг уришини қара. Лекин, унинг бўлса, келажаги порлоқ. Сен нега бунча хафасан!

Дима. Сизга қандай тушунтирасам экан?

Кирилл. Мен билан «сен»лашиб гаплашавер. Фақат мактаби-мизнинг директоригина бош пионервожатийнинг обрўйига сенлаш халал беради деб ўйлади.

Дима. Демак, бошлиқсан?

Кирилл. Кел, бўлмаса Леночка айтгандек очиқчасига гаплашаверайлик! (*Атрофига қараб*). Менинг келишим оиласизга ёқмади шекилли?

Дима. Йўқ, бунақанги келишмовчилик илгаритдан бор.

Кирилл. Агарда врачлар онамга касалимни айтиб қўйиншмаганида, бу ерга сира келмаган бўлардим.

Дима. Улар қандай касал деб тахмин қилишаяпти?

Кирилл. Буниси унча муҳим эмас. Демак, ойинг билан даданг жанжаллашиб қолишдими? Яраштириб қўйиш керакмн? Сен буни уддасидан чиқасанми?

Дима. Уларнинг жанжалинӣ сира ёқтирамайман. Гарчи бундай кунларда улардан кўп нарсани ундириб олсам ҳам, менга ҳеч бири татимай қолади.

Кирилл. Бу нима деганинг?

Дима. Бундай пайтларда улар ўз можароларининг менга таъсир қилимаслиги учун ҳаракат қилишади. Гоҳ дадам секингина театрга, гоҳ онам: «Анчадан бүёл кинога бормай! қолдиш-э?»— деб сўрайди. Худди ҳеч кими йўқ етимчадек бошимни аста силаб қўйишади.

Кирилл. Зиёли кишилар ҳамма нарсани имида-жимида қилишади. Бу жуда соз.

Дима. Лекин мен буидай кунларда кинога ҳам, театрга ҳам бөриши хоҳламайман. Ҳаттохи футболга ҳам. Кўз олдингга келтиргин, футболга ҳам-а!..

Кирилл. Тушунаяпман.

Дима (йўланиб). Ҳозир эса уларни яраштириб қўйишим жуда-ям керак. Аввал яраштириб, сўнгра эса... ютиш.

Кирилл. Кимни ютиш?

Дима. Бир кишини... Қайсики уни ҳамма маданиятли кишилар танийдилар!

Ольга Федоровна пайдо бўлади.

Ольга Федоровна (Димага). Отанга айт, хонасидаги форточкасини очиб қўйсин, папирос тутуни ўпкасини тамом қилади. (Кетади). Унинг овозини эшишиб Андрей Петрович пайдо бўлади.

Андрей Петрович. Димочка, онангга айтгин, балконда ишлашни бас қиласин: анча салқин тушиб қолди. Ёки рўмолини келтириб бер. (Кетади).

Дима. Иш чатоқ.

Кирилл. Нега?

Дима. Биринчидан ойим дадами — отанг дейди. Дадам эса — мени Димочка деб эркалайди. Бунақаси сира илож қолмаган пайтларда содир бўлади. Иккинчидан эса... Улар бир-бирларига гамхўрликни мени орқали қилишади. Сезяпсанми? Бу жуда хавфли белги! (Шкафдан рўмолни олади. Уни балконга олиб чиқади. Қайтиб келади). Ойим: «Дадаңгга оқшом газетасини келтириб бер», деди. «Холдан тойган кўриниади...» Энди иш росаям чатоқ бўлди-да!

Кирилл. Яраштириб қўйиш керак!

Дима. Тушуниб турибман. Лекин қандай қилиб?

Кирилл. Одамлар хурсандчиликда ёки бошларига бирон қайғу тушганда яқин бўлиб кетишади.

Дима. Ҳа-я? Жуда қизиқ-а!

Кирилл. Қайгуга қараганда бирорга шодлик бахш этиш оғир иш. Одам кўнглини кўтариш, уни хурсанд қилиш учун заҳмат чекиши, интилиш, изланиш лозим. Кўнгилни хира қилиш эса оппа-осон. Лекин, бунинг ҳожати ҳам ийўқ.

Дима. Шундайку-я, мен бўлсам, ҳар доим иккинчисининг йўлидан бораман.

Кирилл. Нега эпди?

Дима. Ўзинг айтдинг-ку, буниси тез! Яна бунинг устига осонгина. Шуниси муҳимки у икки баравар кучли таъсир этади. Улар урнишиб қолгудек бўлишса, мен одатда касал бўлиб одаман. Титраб-қақшайман, уйқумда алақсирайман. «Кўряпсанми,

ушинг асаби чатоқ», дейди ойим. «Уйда тинчлик бўлмоги лозим!» Лекин менимча, эпди фойдаси бўлмаса керак.

Кирилл. Одатланиб қолишганми?

Дима. Албатта да. Энди, кучлироқ таъсир кўрсатувчи бошқа ҳийла ўйлаб тониш керак.

Кирилл. Тўғрисини айт! Нима ўйлаб топдинг?

Дима. Менми? (қўлини силтайди). Мен дадам ва ойимнинг тутув яшашини истайман. (Кирилла). Агарда улар мени сўраб қолишиша, Могиланикига кетди, дегин.

Кирилл. Қаерга?

Дима. Могиланикига... Бу дўстим Женъканинг лақаби. Унинг «ҳеч кимга айтмайсан, сўз бер! Могила?» дейдиган одати бор. Нима тўғрисида ҳикоя қилманг, Женъка доим: «Ҳеч кимга! Ҳеч қачон! Улай агар, Могила!» дегани дегани. Шу сабабли ҳам унга Могила лақабини беришган. (Дераза ёнига келади). Ҳуванави уйда яшайди! Серқатиов кўчани кесиб ўтиш керак. Үндан кейин доимо гавжум хиёбонни ёриб ўтишнинг ҳам ўзи бўлмайди!

Кирилл. Бунинг қандай аҳамияти бор?

Дима. Жуда катта. Хуллас, дадам билан ойимга дарслик китобига кетганимни, тезда етти-саккиз минутга қолмай қайтиб келишимни айтиб қўй! (Югурб чиқиб кетади).

Эшикнинг гирчиллаган овозини эшишиб, Ольга Федоровна пайдо бўлади. Оғир кастрюлька кўтариб, Буви ошхонадан чиқиб келади.

Ольга Федоровна. Ким чиқиб кетди? Димами?

Кирилл. У дўстийкига дарслик олиб келгани кетди. Тезда қайтармиш.

Буви. Дугонамининг набираси эса ота-онасидан рухсат олмай туриб ўйидан чиқмасди!

Ольга Федоровна. У ҳозир оёги куйған товуқдай кўчадан югурб ўтади. Бу йўлда эса ҳар куни бир фалокат содир бўлиб турибди.

Буви. Тўшунарли. Энди кечки овқатни учинчи марта иситишим қолди. (Кастрюлькани кўтариб яна ошхонага қайтади).

Ольга Федоровна (Кирилла). Сизнинг Москвага Биринчи келишингизми?

Кирилл. Биринчиси.

Ольга Федоровна. Балқондан, шаҳарни томоша қилиб кўринг. Ҳар ҳолда, ўн тўртинчи қават!

Улар чиқиб кетишади. Дима автомат-телефон будкасига югурб келади. Чўнтағидан чақа олиб, номер тера бошилади.

Дима. Могила, бу сенми? Жуда соз!. Буванлар уйдами? (Қисқа паузадан кейин). Афсус!. Үндай бўлса, пастга автомат будкаси ёнига туш. Тёэрроқ! Ишим бор. Фақат ҳовлиқма, йўл-

даш эҳтиёт бўлиб ўт! (*Трубкани жойига қўяди*). Ҳозир кела-ди! Мен унинг ёрдами билан... Аслида бунақа қилишни ҳожа-ти ҳам йўқ эди. Лекин на чора? Қандай бўлмасин уларни яраштириб қўйиш лозим-да. Уйда нотинчлик бўлса, сенинг ҳам тинчлигинг бузиларкан.

Женя чопқиллаб етиб келади. Димага тикилиб қарайди.

Женя. Нима, уйнингдан қочиб чиқдингми?

Дима. Нега бундай деяпсан?

Женя. Юзингдан кўриниб турибди. Тўғри-да! Аллақачон шундай қилишинг керак эди! Бутунлайми?

Дима. Шошмай тур...

Женя. Кўрқмай қўя қол: ҳеч ким билмайди. Могила!

Дима. Намунча, уйдан қочиб, яшириниб юришимни яхши кўрмасанг.

Женя. Яхши кўраман... Сенга ёрдамим керакми?

Дима. Бизникига ҳар икки минутда қўнгироқ қил ва ҳар сафар ҳам ойимга мени кутаётганингни, лекин ҳали ҳам келмаёт-ганлигимни, токи улар хавотирлана бошламагунларича так-рор айтавер. Тушундингми?

Женя. А? Мен ҳеч кимга, ҳеч қачон бундай ҳийла ишлатмаган-ман. Ўзинг биласан-ку. Бунинг нима ҳожати бор?

Дима. Бу тўғрида... ҳатто сенга ҳам айтольмайман! Лекин бу жуда муҳим! Ишонавер! Мана сенга бир нечта чақа. Қўнги-роқ қилавер.

Женя будкага киради. Номерларни теради. Лаврушинларникида қўнгироқ овози эшишилади. Телефонга Ольга Федоровна яқинлаша-ди. Унинг кетидан — Кирилл.

Ольга Федоровна. Ташвишланманг, бу шаҳарлараро қўнги-роқ эмас. Булар маҳаллий bemorлар бўлишса керак. (*Трубка-ни олади*).

Женя (хавотирлангандай). Ольга Федоровна? Салом! Бу Женя. Мен хавотирланаяпман! Дима бизникига келаётган эди. Бир минутдан кейин бораман деган эди. Ҳалигача дарак йўқ...

Ольга Федоровна. Йўғ-э, ростданми?

Женя. Ҳа, лекин сиз хавотир қиласман! (*Трубкани осиб қўяди*).

Дима. Хўш, қалай!

Женя. Жойида! Хавотирга тушиб қолди. Энди яна давом эттириб, куйдираверамиз!

Дима. Бир оз кутиб турамиз. Бир, икки минут...

Ольга Федоровна (Кириллга). У тўғри Женяникига бораман дедими?

Кирилл. Ҳа, Могиланикига.

Ольга Федоровна. Тфу... Аҳмоқона лақаб, у ҳалигача етиб бормабди!

Кирилл. Йўлда бирор кишига йўлиқиб қолгандир. Ёки бирор нарсани кўриб қолгандир.

Ольга Федоровна. Худди шундай бўлган! Ағрайиб турган, эҳтимол... У ер жуда серқатнов.

Кирилл. Уни қидири топишга уриниб кўраман.

Ольга Федоровна. Қаердан?

Кирилл. Мен ҳозир. (Чиқиб кетади).

Ольга Федоровна (хона бўйлаб юради. Баланд овозда).
Андрюша!

Андрей Петрович (узоқдан). Ҳа.

Ольга Федоровна. Дима йўқолиб қолди...

Андрей Петрович. Нега йўқоларкан?

Ольга Федоровна. Женяникига гизиллаб бориб келаман деган экан. Шу маҳалгача етиб бормабди!

Андрей Петрович. Илтимос, хавотир олаверма.

Дима (Женяга). Ҳали яна тўртта чақамназ бор. Қўнгироқ қила-вер.

Телефон жиринглайди.

Женъка яна номерларни теради. Лаврушинлар уйида яна қўнгироқ овози эшитилади. Ольга Федоровна ҳовлиқиб телефон трубкасини олади.

Ольга Федоровна. Женя? Сенмисан?!

Женя (ғамғин овозда). У ҳали ҳам келмади...

Ольга Федоровна. У йўлда, бирор ерга кириб чиқмоқчи эмасмиди?

Женя. Нималар деяпсиз! У жуда шошилаётган эди. Мен унга кетмоқчилигимни айтган эдим. Тушуняпсизми? Шунда у «бир оёғим шу ерда бўлса, иккинчиси...» деди-ю. Қани энди у оёқлар? Бир минут... Қўнгироқ чалинди! Эҳтимол, келгандир? Илтимос кутиб туринг.

Ольга Федоровна (Андрей Петровичга). Афтидан у келганга ўхшаяпти.

Андрей Петрович. Мана кўрдингми! Мен хотиржам эдим.

Женя (ҳафсаласи пир бўлиб). Йўқ, у эмас экан. Келса дарҳол сизга қўнгироқ қиласман.

Ольга Федоровна. Илтимос, биз телефон ёнидан узоқча кетмаймиз! (Трубкани илиб қўйиб, хона ичидаги юради).

Дима. Қалай? Овозларида ўзгариш борми?

Женя. Ҳозирча сезилмаяпти. Лекин роса қойиллатамиз ҳали... Шубҳа қилмай қўя қол. Мени биласан-ку...

Дима. Жуда ҳаддан ошириб юборма. Биласан-ку, ўзимнинг сийм-а? Тушунарлимни?

Женя (қўлларини шиқалайди). Бир оз кутиб турдимиз.

Андрей Петрович (хотинига). Сендан илтимос, бир оз ўтиришади.

(Уни бошини силайди).

Эшик олдида Буви кўринади. Унинг қўлида оғир кастрюлька.

Буви. Хўш нима! У келдими?

Ольга Федоровна. У йўқолди...

Буви. Энди нима қилдим? Тўртипчи марта иситилған овқат — овқатми?

Ольга Федоровна. Ҳозир бунинг қандай аҳамияти бор?! Факат у эртароқ қайтиб келса кифоя.

Андрей Петрович. Қайтиб келади. Ишончим комил бунга.
Ха айтганча, меҳмонимиз қани?

Ольга Федоровна. Қаёққадир чиқиб кетди.

Андрей Петрович. У ҳам кетдими?

Ольга Федоровна. Бу гаи ҳозир юракка сигармиди?!

Андрей Петрович. Ташвишланаверма, азизим.

Ольга Федоровна. Ҳеч тасаввур эта олмаяпман. Нима бўялаяпти ўзи! Ахир қўча жуда серқатнов бўлса...

Андрей Петрович. Мана кўрасан. Ҳаммаси жойида бўлади!

Ольга Федоровна. Ишқилиб эсон-омон қайтса бўлди! Унинг ҳамма қилмишларини кечираман! Ҳаммасини! Ишқилиб омон бўлсин...

Дима (Женяга). Яига бир марта қўнғироқ қилиб кўр-чи.

Женя (қўлларини шиқалайди). Жоним билан! Ота-оналарни ўргатиш ҳам лозим! (Номёrlарни теради).

Лаврушинлар хонадонида телефон овози.

Ольга Федоровна (трубкага ташланади). Женя?! У келдими?

Женя. Йўқ ҳали... У жуда шошилган эди! Лекин, у қаерда бўлса ҳам сандирақлаб юргандир, албатта.

Ольга Федоровна. Бизга ҳар минутда қўнғироқ қилиб тур.

Биз рости жинни бўлиб қолай дейпмиз! (Трубкани осиб қўяди).

Дима. Хўш, нима гап?

Женя. Улар: «Жинни бўлиб қоляпмиз!» — дейишди. Улар ҳақиқатан ҳам «жинни — биз» дейишдими? Буни аниқ эслаб қолдингми?

Женя. Үлай агар шундай! Лекин, кел, уларни яна озроқ қийшамиз. Майли бир милицияга, кейин ўликхонага телефон қилиб кўришсан.

Дима. Йўқ! Менимча шунинг ўзи ҳам етарли. Ёки... яна бир марта қўнғироқ қилиб кўрасанми? Кейин мен уйга юғурсам.

Женя. Сен жуда нозиссан. Худди зиёлиларга ўҳшайсан! Агар ўринингда мен бўлғанимда...

Музикъа.

Ольга Федоровна. Нима қиласиз? Нима қилсак үуларкин?
Андрей Петрович. У бошқа бирор жойга кирган бўлиши ҳам
мумкин...

Ольга Федоровна. Ахир кечки овқат тайёрлигидан хабари
бор эди-ку!

Буви. Биз очдан ўлсак ҳам у парвои фалак!

Андрей Петрович. Олечка, ўзингни бос.

Ольга Федоровна. Бу кўчада худо берган куни бир фалокат
юз бериб турган бўлса...

Андрей Петрович. Юр, балконга чиқайлик, у ердан хиёбон
ҳам, кўча ҳам яққол кўриниб туради.

Ольга Федоровна. Телефон-чи?

Буви. Мен оламан. (У ҳоргин телефон ёнидаги ўриндишқа ўти-
ради).

Ольга Федоровна билан Андрей Петрович балконга чиқиб кетади.

Буви. Менинг дугонамнинг набираси бир жойга кетадиган бўлса,
ҳар ўн минутда қўнғироқ қилиб туради. Хавотирланишмасин
деб!. (Бир оз сукутдан сўнг). Димочкамиз қаёқда қолди
экан-а?

Музика

Телефон будкаси ёнида Кирилл пайдо бўлади. Атрофга қараайди.
Дима билан Женяни кўради. Уларга яқинлашади

Дима. Ия, Кирилл!

Кирилл. Қўлга тушаркансан-ку, безори!

Дима. Уйда нима бўлаяпти?

Женя. Улар тирикми ҳали?

Кирилл. Қани уйга юр! Буёққа қараш мени калламга келмага-
нини қара. (Женядан хафа бўлиб бошини чайқайди). Мен
унинг уйига ҳам бориб келдим.

Дима. Қандай қилиб топдинг?

Кирилл. Неча йилдирки «Ёш изтопарлар отряди»га бошчилик
қиласиз! Ахир бундай оптимистик лақабли боланинг уйини
ким ҳам билмайди?

Женя (магнур). Бўлмаса-чи!

Дима (Кирилла). Қандай қилиб бўлса ҳам уларни яраштириб
қўйиш зарур эди-да!

Кирилл. Катта кетма. Сен менинг дружинамда бўлганингдами!
Умуман шу нарсани унутма: иложи борича одамларининг
умрини қисқартишни эмас, узайтиришни ўйла. (Улар етакла-
шиб йўлга тушишиади).

Женя. Қандай эди яна уч мартағина қўнғироқ қиласам эди! Ёки
Намағорд мартаси тарихий иш бўларди-да! (Кетади).

ИЯС. ЙЕ

2-275

БИБЛИОСТЕКА

Лаврушинлар квартираси. Ольга Федоровна билан Андрей Петрович Буви ўтирган телефонли хонага кириб келишиади.

Буви (*телефонга ишора қиласди*). Тикилган қозон қайнамас деганларидек бир марта ҳам қўнғироқ жирингламаса-я.

Ольга Федоровна. Улар келишяпти! Иккаласи. Балкоидан кўрдик! Ҳозир унга кўнглимдаги бор гапни тўкиб соламан.

Андрей Петрович. Ҳозиргила ўзинг, қайтиб келса, ҳамма қилмишларини кечиришга тайёр эдинг-ку. Мен бунақа ҳолатни касалхонада жуда тез учратиб турман: «Доктор агар соғайиб кетсам, ўзимни жудаям баҳтли сезардим. Соғлиқдан бошқа ҳаммаси бўлмағур нарса эканига тушуниб етдим...» дейишади. Хатарли дамлар ўтиб кетгач, яна эсидан чиқиб кетади, бошқа ташвиш, бошқа иш билан яшашади. Ҳаёт шунақа! Ке, уни хафа қилмай қўя қол.

Эшик қўнғироғи чалинади. Андрей Петрович эшикни очади. Хонага Кирилл ва Дима кириб келади.

Буви. Ана бебош набирам ҳам келяпти!

Ольга Федоровна. Кирилл, раҳмат сизга! Раҳмат.

Кирилл. Нимага? Мен уни бирор нарсадан қутқариб қолган бўлмасам.

Ольга Федоровна, Сиз бизнинг асабимизни асраб қолдингиз, хотиржам қилдингиз. Сиз ундан...

Андрей Петрович (*сўзини бўлади*). Олечка, етар энди! Ҳадеб ташвишланаверма. (*Хотинини қучади*).

Дима (*уларга қараб*). Жуда со!

Ольга Федоровна. Нима дединг?

Дима. Ҳеч нарса... Ўзим шунчаки...

Ольга Федоровна (*эрига*). Мана кўряпсанми. У хурсанд! Шунча гуноҳи бўла туриб ташвишланишни ҳам билмайди-я!

Андрей Петрович. Бунақа одамлар озчиликни ташкил этади.

Ольга Федоровна. Нега энди? Масалан, мен Кирилл олдида ўзимни гуноҳкор ҳис этајпман-ку!

Дима (*керилиб Кириллга қарайди*). Буни яхши натижа деса бўлади!

Ольга Федоровна (*Кириллга*). Сиз ўзингиз бир ўйлаб кўринг-а... (*Эрига ишора қиласди*). Менимча у ўз беморларининг дарди билан яшайди. Уларни деб ўз соглиғини ҳам, оиласида-гиларнинг соглиғини ҳам ўйламайди.

Телефон жиринглайди.

Андрей Петрович (*трубкага*). Үндай деманг! Наҳотки! Ҳеч оғирлиги йўқ.

Ольга Федоровна. Мана энди!

Андрей Петрович (*трубкага*). У палата ичида қадам босиб юра бошлади. Дераза ёнига, кейин орқага... Иўқ хавфли эмас... У менинг қўлимга суюниб юрди... Тортиниб ўтируманг, телефон қиласверинг... (*трубканни жойига қўяди*).

Ольга Федоровна (*Кирилла*). Ҳадеб қўнғироқ қилишаверади, нима справка бюроси қуриб қолганми?

Андрей Петрович. Бир жиҳатдан сен ҳам ҳақлисан, лекин иккинчи томондан... Уларга телефон номерини ўзим бераман. Уларни айблаб бўладими?

Ольга Федоровна (*Кирилла*). Унинг тенгдошлари шу кунларда диссертация ёқлашаяпти, профессор, фан доктори бўлиб олишаяпти!

Буви. У ҳатто бир вақтлар ўша одамларга имтиҳонларда ёрдам бериб турарди...

Ольга Федоровна. Нега энди бир вақтлар бўлар экан? Улар ҳозир ҳам ўз диссертацияларини кўрсатиб туришади. Фақат, унинг умрбод мана шунаقا — маслаҳатгўй бўлиб қолишидан ташвишланаман, холос. Киши билмас маслаҳатчи... Таниқли киши бўлиши учун эса, ҳозир илмий унвон лозим. Ахир мана бунақангидан қўнғироқ қилувчилар унга унвон олиб беришармиди!

Андрей Петрович. Оля, ўйлаб кўр, ўз билимини кўз-кўз қилишнинг нима кераги бор.

Ольга Федоровна. Мени кечир-у, агар витрипа кишиларни ўзига жалб қилмаса, бирор магазинга бош суқадими? Пештахтадаги ажойиб товарларни кўрмай ўтиб кетишаверади.

Дима (*Кирилла сеқин*). Яна Могиланикига бориб келишимга тўғри келадиганга ўхшайди.

Ольга Федоровна. Сен нима дединг?

Дима. Яна дадамдан хафа бўляпсиз.

Ольга Федоровна. Мен унинг келажагини ўйлаяпман! Мени кечирасиз, Кирилл сиздан анчадан бери сўрамоқчи эдим. Қаерингиз оғрийди?

Буви. Диагнозингиз нима?

Кирилл. Тахмин қилишларича...

Ольга Федоровна. Аниқроғи нимани тахмин қилишяпти?

Кирилл. Болалагимда тез-тез томоғим оғриб юради.

Ольга Федоровна (*Димага*). Мана кўрдингми, биз ёшлигингда гландангни олдириб ташлаб яхши қилган эканмиз!

Дима. Уни хирург олиб ташлаган.

Кирилл. Кейинчалик касалим кучайиб кетди: бод, ревмакердит... «Нафас сиқилиши» касалига дучор бўлдим. Кейинчалик эса булар юрак ўйногига олиб келди. Буниси ҳам майли эди-я. Энди стеноз касаллиги ҳам қўшилган деб тахмин қилишяпти.

Андрей Петрович. Бу тахминга мен унча ишонмайман. Шу

сабабли касадинг ҳақида уйдагиларга бирор нарса айтмайдим. Олдин ўзимда ишонч ҳосил қилишим керак!

Дима. Стеноз дегани, нима?

Кирилл. Қизил қон томирларининг секин-аста торайиб бориши.

Еки шунга яқин ҳодиса. Мен буни медицина фанига оид қўлланмалардан ўқиб кўрдим.

Дима. Даволаб бўладими?

Кирилл. Нима, хунук эшитиляштими? Энди юракни ўзини операция қилиш керак.

Андрей Петрович. Тахмин қилинаётган стеноз аниқлашган тақдирдагина шундай бўлади.

Ольга Федоровна. Сиз бу диагнозни қаёқдан била қолдингиз?

Кирилл. Врачларнинг ўзлари шошиб қолишиди. Касалингиз хавфли эмас деб мени тинчлантиришга уринишди. Мен ўзим унчалик ташвишланимасам-да, улар ҳадеб мени алдашга ҳаракат қилишарди. Бўлмади, уларга сездирмай қоғозларига кўз югуртиридим. «Стеноз» сўзи ёнидаги катта савол аломатини кўрсам ҳам парво қиласмадим. Врачлар савол аломати қўйганларидан кейин, нега энди мен ундов аломати қўйишим керак? Лекин негадир бу ҳақда онамга ҳам айтишибди.

Андрей Петрович. Расмият юзасидан қараганда тўғри қилишган. Қариндошларни огоҳ қилиб қўйиш лозим.

Кирилл. Лекин, улар қариндошларимизга эмас, онамга айтишида-да. Шундан кейин сизнинг олдингизга келишга тўғри келди. Ойим билан сизга телефон қилдик.

Музика

«Шаҳарларо телефон» ёзуви будканинг деразаси ёришиб кўрйнади. Бўдка ёнида Кирилл билан унинг онаси турйшибди.

Клавдия Ивановна. Қўлимга медицинага оид китоб тушиб қолди. Уни сенинг жавонингдан топиб олдим. Кирюшенка, бундай бўлишига сира ишонгим келмаяпти! А? Ўзинг ҳандай фикрдасан? Тўғри, а, бундай бўлиши мумкин эмас-ку?

Кирилл. Мен врачларнинг янгилашётганига ишонч ҳосил қилиш учун ҳам қариндошимизни келдим. Ахир улар савол аломати қўйишган-ку. Уша каттакон саволни ўзингиз кўрғанингизда эди? Диагнознинг ўзидан ҳам катта. Улар буёндан баттарини ҳам тахмин қилишлари мумкин, албатта. Сиз менга ишонасизми?

Клавдия Ивановна. Борди-ю, шундай бўлиб... Қироочка, борди-ю, шундай бўлиб чиқса? Йўқ. Бундай бўлиши мумкин эмас! Үғилгинам. Ташвишлама! Хотиржам бўлавер!

Кирилл. Менйнг кўнглім тўқ.

Клавдия Ивановна. Мен ҳам. Куляпман... кўряпсанми? Сира ақлим етмаяпти, нега энди менинг юрагим соғлом бў-

лиши керак экан? Ахир мөн сейдан йигирма беш ёш катта бўлсам.

Кирилл. Ўзингиз шошмасдан ўйлаб кўринг-а. Бошимда отам бўлмади, ўзингиз мени боқиб катта қилдингиз. Эсингиздами, «Яна икки йил мактаб, кейин беш йил институт. Демак ҳаммаси етти!»— деб шукул санаганингиз санаган эди. Кейин бир йиллаб камайиб бораверди ва ниҳоят мен институтни тугатдим. Уқитувчилик қилсан ҳам бўлса — стеноз... Наҳотки шундай бўлса? Ахир сиз озмунча кўтдингизмил Қаранг, нималар бўляпти. Наҳотки хизматларингиз ҳаққига шунаقا совға тайёрлаган бўлсан-а! (*Енгил истеҳзоли кулади*). Наҳотки мен шундай бўлиб қолсан! Шу рост бўлса, сизга жабр қилган бўламан!

Клавдия Ивановна. Кирюшенка!.. (*Уни қучоқлаиди, иифлайди*).

Кирилл. Бораман, менда ҳеч қандай стеноз йўқ. Сиз ишонаверинг! Юрак касалим ҳеч гап эмас. Одамлар орасида бундай касаллар камми? Уларнинг ҳаммаси айшини суриб юрибди-ку!

Клавдия Ивановна. Менга, тўғрисини хабар қиласман деб, сўз бер...

Телефонистканинг овози. Москва—Москва—учинчи кабинага. Москва — учинчи! Улар юргурганинг кабинага киришади.

Қоронғи бўлиб қолади.

Лаврушинлар квартираси кўринади.

Кирилл. Мен ваъда берганман. Унинг қасам ичиб гапирадиган одати бор. У озгина ташвишланадиган бўлса, мен соғлигим дурустлигини айтиб, уни тинчлантиришга ҳаракат қиласман: «Менга ваъда бер. Ўшанда сўзингга ишонаман» дейди. Одатда бўш келмасдим. Лекин ҳозир эса унга қаршилик кўрсатгим келмади.

Буви. У бечоранинг аҳволига тушуниб турибман!..

Ольга Федоровна. Оталар ҳар хил бўладилар-у, лекин она-ларнинг ҳаммаси бир хил бўларкан. (*Андрей Петровичга*). Нима сен ўз соғлигингни ўйлармидинг? Мана, сенинг институтда ортирган дўстларингни қара, улар диссертация ёзиш учун ижодий отпуска олишади. Сен бўлсанг мана уч йилдирки ўзингни меҳнат отпускангни ҳам эплаб ололмаяпсан!

Андрей Петрович. Майли, ҳеч қўймадингиз, қўймадингизда! Бир ҳафта отпуска олганим бўлсин. Баҳонада Кирилл иккимиз «юрак касали» билан бояниб бўлган барча муассасаларни айланиб чиқамиз. Стеноз бор-йўқлигини аниқлаб олишга ҳаракат қиласман.

Кирилл. Борди-ю, улар онамга айтиб қўйишмаганларида бу ерга кслмаган ва сизни овора қилмаган бўлардим. Илтимос мен учун овора бўлманг. Раскладушкага ўзим жой солиб оламан.

Ольга Федоровна (Димани кўрсатиб). Раскладушкада у ухлайди! Сиз каравотда ётасиз.

Кирилл. Илтимос, ҳадеб менга ғамхўрлик қилаверманг, акс ҳолда диагноз тўғрилигига ишониб қолишим мумкин.

Буви. Яқин бир дугонамнинг ўғли мана шу стеноз касали билан оғриган эди. Уни биринчи кўришдаёқ, касаллиги сезилиб турарди: яноқлари синиққан, нафаси қисарди. Сизнинг рангин-гиз тоза. Сиз бунаقا касалга сира ҳам ўхшамайсиз.

*Саҳна қоронғилашади.
Дима саҳна олдига чиқади.*

Дима. Мен раскладушкада ётишни жуда яхши кўраман! Бир марта полда ётиш ҳам насиб қилган. Ўшанда маэза қилганиман! Қисқаси, Кирилл бизникида қолди. Отам отпуска олди ва у билан бирга кардиология институтлари ва «юрак касали» муассасаларига қатнади...

Унинг ёнига Кирилл келади.

Сенга бир саволим бор эди.

Кирилл. Марҳамат, бош вожатийга ўз дўстинг ёки устозингдай яқин муносабатда бўлавер!

Дима. Мен омадсиз кишиларни хотинлар севмайди деб эшигандим. Шу тўгрими?

Кирилл. Аксинча, хотинлар уларга раҳм қилишади.

Дима. Лекин, эрракларга бунинг нима ҳожати бор?

Кирилл. Бу масала сени нега қизиқтириб қолди?

Дима. Ойим билан бувим нуқул дадамни омадсиз одам дейишади. Дадамнинг сўзи билан айтганда, бу бир томондан, иккинчи томондан эса, Сергей Потапов оиласизнинг ғашига теккани-теккан. У ўзи ҳақидаги афишаларни шаҳарга ёғдириб ташлаган!

Кирилл. Ким ёғдириб ташлаған?

Дима (атрофга аланглайди). Буни фақат сенга айтаяпман. Бир одам бор. Бахтга қарши у лауреат. Ойим олдин уни яхши кўрган. Бешинчи синфда ўқиётганида.

Кирилл. Бу ёшда ким севмас экан!

Дима. Мана, мен еттинчидаги ўқисам ҳам ҳали...

Кирилл. Сен, оддий қилиб айтганда, анча тўрсан. Ойинглар ўша лауреатни аллақачонлар унутиб юборгандирлар.

Дима. Ҳаммадан хунуги шундаки, ойим доим уни эслатгани-эслатган. Назаримда, ойим уни дадам билан таққослаб кўра-

диганга ўхшайди. Уни афишаларда кўрсатишаверади, қарсак чалиб олқишилашаверишади. Дадамни билгани эса, бинт боғлашу укол қилиш. Бошқа иложи ҳам йўқ-да.

Кирилл (ҳазиллашади). Қулоқ сол, сен пионер ташкилотининг кучи ва ролига ишонмайдиганга ўхшайсан-а!

Дима. Менми?

Кирилл. Ҳа сен! Маслаҳат шуки, дўстларинг билан бирга: «Бу кишига ўхшашга ҳаракат қил!» мавзусида отряд сборини ўтказинглар. ӽша киши — сенинг даданг бўлсин. Унинг фотосуратини осиб қўйинглар, у ўлимдан сақлаб қолган кишиларни йиғинга таклиф қилинглар. Одамларнинг ўзлари да-дангнинг ишларини ҳикоя қилиб беришсин. Ойинг ҳам ўтириб, уларни ёшитисин! Пионерлар юрагида бу ажиб касбга меҳр ўйгонади, ойингни қалбida эса...

Дима. Дадам рози бўлмайди. У жуда камтар одам. Унинг асосий камчилиги ҳам ана шунда. Потапов бўлса, шаҳарни тўлдириб юборган, ўз сурати босилган афишаларни кўриб мамнун. Ойимга буни қандай қилиб тушунтируса бўларкин?

Кирилл. Сабр қил! Мен уйга қайтиб боргач, биринчи сбордаёқ Андрей Петровичнинг мутлақо танимайдиган одамларга ҳам: «Ҳеч тортиниб ўтирманг, қўнгироқ қилаверинг... Марҳамат, қилаверинг!» дейдиган хушмуомала киши эканини ҳикоя қилиб бераман. Бунга бутун дружинамиз қойил қолади. Буни сизлар ҳам ёшитасиз. Биз Леночка билан ҳаракат қилиб кўрамиз!

Дима. Дружина йигилгунича ваннахонага кириб чиқайлик. Бир минутга... Муҳим иш бор! (*Кетишади*).

Музика.

Хонада Андрей Петрович, Ольга Федоровна ва Буви.

Ольга Федоровна. Хўш, Кириллнинг соғлиги қалай экан?
Андрей Петрович. Эртага аниқ бўлади. Консилиум уюштиридик.

Кирилл билан Дима пайдо бўладилар.

Дима (Кирилла). Сен Святослав Рихтерни ёқтирасанми?

Кирилл. Бўлмасам-чи!

Дима. Давид Ойстрехни-чи?

Кирилл. Уни ҳам.

Дима. Софроницкийни-чи?

Кирилл. Уни ҳам ёқтираман, лекин у ўлган-ку...

Дима. Сергей Рахманиновни-чи?

Кирилл. Уни ким ёқтирамайди дейсан?

Дима. Сергей Потаповин-чи?

Кирилл. Бунақа одамии танимайман.

Дима. Бир марта ҳам эшитмаганмисай? Эҳзимол сен шунчаки виолончелни ёқтириласлигиғ мумкин?

Кирилл. Нега эиди? Масалан, мен Метислав Ростроповични жуда ёқтираман.

Дима. Сергей Потаповни-чи? Яхши ўйлаб кўргин! Эсингга тушиб қолар...

Кирилл. Йўқ, у тўгрида ҳеч нарса эшитмаганмай. Намунча ўша билан қизиқиб қолдинг. Фамилияси нима упи? Нега бунчалик?

Дима (*саҳна олдига чиқади, залга қараб*). Кирилл бу саҳнани жуда ўринлатиб ўйнаяпти, атиги бир минутгина ваннахонада репетиция қилдиқ, холос. (*Дадасига, ойисига ва Бувисига қарайди.*) Наҳотки, Кирилл уни билмаса! (*Кифтини қисади*).

Андрей Петрович. Негадир бугун газеталар кўринмаяпти.
Ольга Федоровна. Яшик бўм-бўш. Қараб кўрган эдим.

Андрей Петрович. Ажабо! Дима сен олмадингми?
Дима. Мен?!

Ойнасида «шаҳарлараро телефон» ёзуви бор кабинада чироқ ёнади.
Унга Леночка киради. *Лаврушинлар квартирасида узун-узун телефон қўнғирогининг жиринглаган овози эшитилади.*

Кирилл. Шаҳарлараро! (*Телефонга отилади*).

Леночка. Кирилл! Ҳа, бу мен, Леночка!

Кирилл. Салом, азизим! (*Ҳаммага*): Бу — дружина советимизниң раиси!

Буви, Ольга Федоровна ва Андрей Петровичлар шошилиб худди командага бўйсунгандай ошхонага ва қўйши хонага чиқиб кетишади.

Ольга Федоровна. Анчагина ишимиз бор...

Дима стулга ўтириб олади.

Дима, сен дарс қилмайсанми?

Дима. Ҳозирча, йўқ!

Катталар чиқиб кетинади.

Кирилл (*трубкага*). Ойим қалай?

Леночка. Биз уни сира ҳам ёлғиз қўймаяпмиз.

Кирилл. Раҳмат. Катта раҳмат.

Леночка. Биз сенсиз бу ерда зеркиб қоляшмиз. Айпиқса,
Валия.

Кирилл. Унинг ўзи қалай?

Леночка. Очигини айтайми?

Кирилл. Албатта-да!

Леночка. Исимаси анчагина баланд! Лекин у ҳар ҳолда сенга мактуб ёэди. Ҳозир ўқиб бераман!

Кирилл. Улгурасанми?

Леночка. Мен ҳоҳлаганимча гаплаша оламан!

Кирилл. Шунча пулни қаердан олдинг?

Леночка. Очигини айтами? Дружина совети уч кун сурунка-сига ионушта қилмади. Иқтисод қилинган маблагни ҳар куни Москва билан алоқа боғлаб туриш учун менга беришди.

Кирилл. Тушунарли. Үндай бўлса майли, ўқи!

Леночка. Мактубда турлича... бундай жумлалар бор... Лекин у менгә ўқишига рухсат берган. «Қимматли, Кирилл! Жўнаб кетаётганингда шундай бўлиб қолганимдан жуда хижолатдаман. Майли, бунақанги бемаъни жанжал энг сўнггиси бўла қолсин. Сен ҳақ эканссан, бу ердан ҳам яхши жой бўладими? Айниқса сен ёнимда бўлсанг... Кўнгироқ қиласай десам соғлигим кўтармаяпти. Лекин, бутун вужудим билан сен билан биргаман. Бинобарин, ҳаммаси жойида бўлишига ишонаман. Сени маҳкам қучиб ўпаман! Валя».

Кирилл. «Маҳкам» деб ёзгани тўгрими?

Леночка. Тўғри!

Кирилл. «Сен ёнимда бўлсанг...»— деб ёзилгани ҳам тўғрими?

Леночка. Ҳозир, текшириб кўрай! (*Қисқа паузадан сўнг*).
Ҳа... Ҳаммаси тўгри!

Кирилл. Ойимлага ўҳшаб: «Менинг соғлигим билан қасам ич!».
Ҳа, майли, қасам ичмай қўя қол... Шундоғ ҳам ишондим. Раҳмат!

Леночка. Нега, мен нима қилибман!

Кирилл. Қолган ишлар ҳақида ҳам ҳисобот бер!

Леночка. Эсингдами, гордероб навбатчиси Анна Матвеевна тўғрисида дружина совети номидан шаҳар советига хат ёзган эдинг? Эсингдами ўшанда, бизни ўзгаларнинг ишига аралашишайпти, деганлар ҳам бўлган эди?

Кирилл. Ҳа, эсимда.

Леночка. Унга квартирага ордер беришиди.

Кирилл. Неча хона?

Леночка. Иккита.

Кирилл. Янги қурилган уйларданми ёки эски жойданми?

Леночка. Унисидан хабарим йўқ.

Кирилл. У билан бирга бориб кўринглар. Бўлмаса берганини олавериши мумкин.

Леночка. Яхши. Ҳаммамиз йиғилишиб оталигимиздаги болалар уйига бордик. Бир ярим марта.

Кирилл. Бир ярим, нима деганинг?

Леночка. Иккиси марта борганимизда тайёргарлигимиз яхши бўлмади: совға ҳам обора олмадик, ҳаваскорлар ҳам бўлма-

ди. Ахир кичкинтой октябрятлар совғамиз бўлмаса бизни нима қилишади?

Кирилл. Рост айтасан.

Леночка. Ҳа, айтганча, Кирилл ўзинг қалайсан, юрагинг тузумми?

Кирилл. Очиғини айтайми?

Леночка. Очиғини айт!

Кирилл. Эртага «тахмин қилингандиагноз»нинг тўғри ёки нотўғрилиги аниқ бўлади.

Леночка. Телефон қиласмиз.

Кирилл. Фақат ойимга айтиб қўйма!

Леночка. Биз бу ерда кўп ишларни яширинча қиласмиз. Кўп ташвишланаверма. Сенга асабни бузиш мумкин эмас.

Кирилл. Мен Валяга жавоб ёзаман! Сен қандай фикрдасан?

Леночка. Очиғини айтайми?

Кирилл. Очиғини айт.

Леночка. У, менимча, севинади.

Кирилл. Хўп, эртагача.

Леночка. Эртагача хайр.

Кирилл трубкани осиб қўяди. Кабина чироги ўчади.

Кирилл (*Димага*). Биз отанг билан узоқ қариндош бўлибгина қолмай, баҳтсизликда бир-бири мизга ўхшар эканмиз.

Дима. Қандай маънода?

Кирилл. Менинг «витринам» ҳам Леночканинг опаси Валяга упча ёқинқирамасди. У мактабимиизда инглиз тилидан дарс беради.

Дима (*аланглаб Кирилла қарайди*). Сенинг витринанг?

Кирилл. Ҳа-да... «Қачонгача қизил галстук болграб юриш мумкин?» Шундай қилиб, у бизнинг мактабдан бошқа ёққа кетмоқчи ҳам бўлди.

Дима. Нима бўлибди, кетса кетаверсин!

Кирилл. У бизнинг ҳам бирга кетишимизни хоҳлар эди.

Дима. Сен қолишини хоҳлайсанми?

Кирилл. Мен Урал дарёси қирғоғидаги мўъжазгина она-шақарчамини жондан севаман.

Дима. Ундай бўлса, кетма.

Кирилл. Нима сен: «ажралишавер» демоқчимисан?

Дима. Аксинча. Вой эсим қурсин, билмабман. У биланми? Қечир...

Кирилл. Йўлга чиқа туриб, Валя билан айтишиб қолдик.

Дима. Вой, сизлар ҳам!

Кирилл. Лекин у энди хатосига тушунибди. Ишқилиб, раҳм қилаётган бўлмасин-да. Томоқ оғриғидан азобланганди юрагимга далда бериш учун шундай йўл тутган бўлмасин тағин...

Дима. Йўқ, тушунган у. Ҷунга ишончим комил! Умуман... дадам-
га икки баравар огир!

Кирилл. Нега сен бундай деб ўйлайсан?

Дима. Сергей Потапов оиласизга тинчлик бермаяпти!

Кирилл. Буни қаёқдан биласан?

Дима. У атайнин бугун, кечқурун телевизорда чиқади. Ойим уни
куради-да.

Кирилл. Кечқурунми? Яъни, ҳозир демоқчимисан?

Дима. Телепрограммали газетани яхшиям вақтида гумдоң қил-
ган эканман!

Кирилл. Қулоқ сол, сен безори! Ўз қилмишингга мени ҳам ше-
рик қилиб қўйибсан-да.

Дима. Сени-я?

Кирилл. Албатта-да! «Сергей Рахманиновни тапиийсанми? Сер-
гей Потаповчи?..»

Дима. Сен мени тушунишинг керак! Айниқса дадамни...

Кирилл. Мен тушунишга-ку, тушундим. Бироқ, бувинг програм-
мани ўқимай туриб ҳам телевизорни қўяверади-да!

Дима. Концерт йигирма минутдан кейин бошланаади. Роса йигир-
ма минутдан кейин, мен шу хонада ўтириб, уйга берилган
иншони ёза бошлайман! Ҳаммалари оёқ училда юришади.

Кирилл. Қандай мавзуда иншо ёзасан?

Дима. «Ким бўлсам экан?» мавзусида. Бу — адабиёт ўқитувчи-
мизнинг энг севган мавзуси. Такрор бўлмаслиги учун бир
марта геолог, иккинчи марта биолог, учинчи марта космо-
навт бўлиб етишишин орзу қилишим ҳақида иншо ёздим.

Кирилл. Аслида-чи, сен ким бўлмоқчисан?

Дима. Ҳали бир қарорга келганим йўқ.

Кирилл. Лекин ҳозирги ҳунаринг ҳам чакки эмас экан?

Дима. Қанақа ҳунар?

Кирилл. Отангнинг ҳимоячиси.

Дима. Нима, мени масхара қиласайсанми?

Кирилл. Бу хаёлимга ҳам келганий йўқ.

Дима. Умуман, Потапов бизга ҳамма тарафдан ҳужум қиляпти.
Мактабдан открытика юборишибди.

Кирилл. Қанақа?

Дима. Мен умуман мактабдан открытика юборишли-
рини ёқтирмайман. Қандайдир, беихтиёр ўқиб қолдим...

Кирилл. Сен шумтака!

Дима (атрофга алланглаб чўнтағидан открытика олади). Мана
кўр. Бизнинг мактаб билан музика мактабининг битирувчи-
лари «традицион қўшма» кеча ўтказишга қарор қилишибди.
Потапов ҳам ўша музика мактабида ўқиган!

Кирилл. Нима бўлиби?

Дима. Потапов «традицион қўшма» кечанинг бадиий қисмida
қатнашади-да. Уни қарсак чалиб олқишилашади. Отам бўлса,

ўз санъатини ҳамманинг олдида намойиш қила олмайди.
Ахир, саҳнада элшиг кўз олдида бирор кимсанинг кўричагини кесиб ташлаб бўлармиди!

Кирилл. Ҳа, бу ўринда Потаповнинг иши осон-да.

Дима. Шу сабабли ҳам открытии яшириб қўйдим-да. Вақтинча йўқотдим. Кеча ўтгач, уни оларман.

Кирилл. Мен педагог ва пиопервожатий сифатида сени бу қилмишингни қоралайман.

Дима. Одам сифатида-чи?

Кирилл. Тушунаман.

Саҳнага қоронғи тушади.

Дима саҳна олдига чиқади:

Дима. Кейинги куни отам Кирилни ўша белгиланган консилиумга олиб кетди...

Музика

*Саҳна олдида Андрей Петрович, Кирилл, Ольга Федоровна
ва Буви пайдо бўлишади.*

Андрей Петрович. Қани, кетдик.

Буви. Худонинг раҳми келсин.

Ольга Федоровна. Ишхонага телефон қилинглар. Агарда ташқарига чиққан бўлсам ҳам: «Ҳаммаси яхши!» — деб айтиб қўйини глан.

Кирилл (кулмисираиди). Ёки — «иши чатоқ» бўлса-чи?

Буви. Бўлмаган гапни қўй. Ишончим комил! Менинг дугонамниг набираси...

Ольга Федоровна (сўзини бўлиб). Вақт бўлди! Мен сизларни бекаттагача кузатиб қўяман.

Дима. Илтимос, менга ҳам телефон қилинглар! Бувн, фақат сизга эмас, бизга. Биз телефон ёнидан узоққа кетмаймиз.

Кирилл (Димани қучади, унинг қулогига шивирлади). Хайр, ҳимоячи — шумтака!

Музика

Димадан бошқа ҳамма чиқиб кетади.

Дима (саҳна олдига келади). Уша куни мактабимизда фото түгараги машгулоти бор эди. Лекин мен машгулотга қолмадим. Уйга қараб чопдим. Бувим билан бирга телефон ёнидан қўзгалмай кутиб ўтиридик.

Лаврушинлар квартираси. Дима билан Буви телефоннинг ёнида ўтиришибди. Буви қўлидаги латта билан телефон аппаратини қайта-қайта артади.

Дима. Буви, сизга шима бўлди, телефонни ўпинчи марта артаяпсиз.

Бувий. Сенинг ишииг бўлмасин.

Дима. Мен уни бузилиб қолишидан хавотирланаяпман!

Қўнғироқ овози. Дима шошиб трубкани кўтаради. Бир вақтнинг ўзида «телефон-автомат» ёзуви бор будкада ҳам чироқ ёнади.
Кабинада катта портфелли киши кўринади.

Дима (хавотирда). Эшитаман!

Портфелли киши. Нима бўлди?

Дима. Кимга?

Портфелли киши. Сизга ишма бўлди, овозингиз...

Дима. Сизга ким керак?

Портфелли киши. Андрей Петрович.

Дима. Улар йўқ. Кечирасиз, телефонни ортиқча банд қилиб туромайман.

Портфелли киши (бўши келмай). Мен ким билаи гаплашиш шарафига мусассар бўляпман?

Дима. Унинг ўғли билан. Лекин, мен ҳозир...

Портфелли киши (унинг гапини бўйлиб). Жуда сөз! Сиз яхши тушунасиз, албатта. Менинг хотинимни операция қилишади. Енгилроқ операция. Лекин менинг ундан бошқа ҳеч кимим йўқ, у яккаю ягонаам.

Дима. Тушуниб турибман. Лекин, ҳозир ҳеч иложи йўқ-да.

Портфелли киши (сўзини бўлади). Операцияни сизнинг отангиз қиласди дейишган эди. Бунга ишониб уни шу касалхонага ётқизган эдим. Бошқа имкониятларим борлигига ҳам қарамаган эдим. Кутилмаганда хунук хабар эшитдим. Айндрей Петрович отпускага кетар эмиш. Энди нима бўлади? Мен уни қайтиб келишини кутмоқчи эдим. Ахир, бу ер театр эмаску, бу ергаги дубблёрлар мени зинҳор қаноатлантирумайди!

Дима. Кечқурун телефон қилинг... Унинг хотини албатта уйда бўлади. Бўғалларни ҳаммасини унга айтинг. Менга айтгапларигизни... сўзма-сўз қайтаринг! Эҳтимол у сизга ёрдам берар. Уни кўндирап! Тушундингиэмси?

Портфелли киши. Унинг исми нима?

Дима. Ольга Фёдоровна.

Портфелли киши. Раҳмат! Телефон қиласман!

Кабина чироғи ўчади. Портфелди киши кабинадан чиқиб, шахдам юриб кетади.

Дима (бувисига). Ҳозир телефон қилган одам хотинини жуда яхши кўяржан. Ўчи фақат Андрей Петрович Лаврушин операция қилишини хоҳлармиш!

Бувий. Буниси тушунарли.

Дима. Ўхеч кимга, профессорга ҳам, фан докторига ҳам ишонмас эмиш. Фақат Лаврушинга ишонармиш!

Б у в и. Беморлар келаверади, кетаверади, унвон эса бир умрга қолади.

Д и м а. Беморлар чин юракдан ташаккур айтишади, акир.

Б у в и. Бунақангি қуруқ ташаккурнинг кимга нафи бор.

Д и м а. Лекин дадамга бу ёқади. У ўз ишидан хурсанд.

Б у в и. Биласанми, биз даданғ билан фахрланишни ҳоҳлаймиз! Старший лейтенант погонида юрган одамни аслида генерал эканини исбот этиб кўр-чи!

Д и м а. Сиз шундоғ ҳам у билан ғуурланаверинг. Буни исботлаб ўтиришнинг ҳожати йўқ.

Б у в и. Бунинг устига у баъзи ташвишлардан озод бўлади. Профессор бир дақиқага келади. Операциясини ўтказади-да, бирор илмий конференцияга жўнайди-қолади. Парижгами... Беморга қараш эса, бошқалар бўйнига. Яраларни боғлашни ҳам бошқалар бажаради. Беморнинг аҳволини билишни истаган қариндошлари ҳам ўша бошқаларга телефон қилишади.

Д и м а. Дадамга бари бир телефон қилишаверади. У ҳатто вақти келиб академик бўлганида ҳам. Бу ўринда... Нима деб тушунтирсам экан-а? Менимча — бу одат унвонга эмас, киши характерига bogлиқ нарса.

Б у в и. Баъзай янги унвон билан янги характер ҳам пайдо бўлади. Масалан, мана, дугонамнинг эрини олиб кўрайлик. Ҳа, қўй, бу гапларни... (қўлини сильтайди). Нега улар телефон қилиш майти? Нима бўлди экан-а? Сен нима дейсан?

Д и м а. Консилиум узоқ давом этса яхши бўладими ёки ёмонми?

Б у в и. Бир нарса дейиш қийин. Эҳтимол кеч бошлангандир. Бирор профессор кечикиб қолгандир...

Д и м а. Парижданми?

Б у в и. Маҳмадана бўлма.

Д и м а. Буларни атайнин, хавотирланаверманг деб айтаяпман.

Телефон жиринглайди. Дима шошиб трубканни кўтаради.

Буви хавотирланиб ўрнидан туради.

Ҳа, дада мен эшитяпман... тушунарли...

Кутимагандада «шаҳарлараро телефон» будкасининг чироги ёнади.

Т е л е ф о н и с т к а н и н г о в о з и. Лаврушинлар квартирасими?

Шаҳарлараро телефон станциясидан! Ҳозир, гапнингизни бўламан! Кабинада Клавдия Ивановна ва Леночка кўринади.

Д и м а (бувисига). Бўлиб қўйишид... Шаҳарлараро станция! (Трубкага). Мен, эшитаяпман.

Леночка. Кирилл, мумкини?

Д и м а. Бу сенмисан, Леночка?

Леночка. Сен кимсан?

Д и м а. Мен — Дима. Андрей Петровичнинг ўғли.

Леночка. Андрей Петровични? (Клавдия Ивановнага). Унинг ўғли гапиряпти! (Трубкага). Кирилл қайтиб келдими?

Дима. Ҳали қёлганича йўқ. Лекин ҳозиргина отам телефон қилган эди. Сен худди шу пайт гапимизни бўлиб қўйдинг. Ҳаммаси жойида...

Леночка. Ростми?

Дима. Рост.

Леночка. Ундан бўлса яхши, трубкани Клавдия Ивановнага бераман. Бу — Кириллнинг, ойиси. Унга ўз оғзинг билан айт.

Клавдия Ивановна трубкани олади.

Клавдия Ивановна (*паст овозда*). Врачлар нима дейишиди? Нима? Нима дейишиди? (*Унинг овози титради*.)

Дима. Ҳозиргина дадам телефон қилди. У ерда профессорлар йигилишибди. Уларнинг ҳаммаси бир овоздан: «Ҳавотирли эмас!»— дейишибди.

Клавдия Ивановна. Демак тўғри эмас экан-да?

Дима. Ҳамма профессорлар: «Диагноз нотўғри қўйилгали!»— дейишибди: Уни даволашар эмиш, вассалом. Ўзимнинг ва сизнинг ҳам соғлигингиз билан қасам ичаман!

Клавдия Ивановна. Ортиқ чидай олмайман... Мадорим қолмади... Лепочка, ма, трубкани ол!

Леночка. Жуда яхши! Клавдия Ивановнанинг мазаси қочяпти. Раҳмат сенга!

Дима (*трубкани жойига қўяди. Бувисига қараб оҳиста*). Ростини айтайми?

Буви (*секингина*). Ростини...

Дима. Унинг юраги ҳақиқий стеноз экан. Дадам шундай деди. Тезда операция қилиш керакмиш...

ИККИНЧИ ПАРДА

*'Лаврушинлар квартираси. Дима дафтарга ниманидир ёзши ои-
машгул. Унинг ёнида столда радиоприёмник турибди.
Кирилл кириб келади.*

Музика

Кирилл. Дарс тайёрлаяпсанми?

Дима. Ўйга топширилган ишни ёзаяпман.

Кирилл. Қандай мавзуда?

Дима. «Менинг орзум...»

Кирилл. Хўш, сен нимани орзу қиласан?

Дима. Қани энди шу йигирма минут, ойим келгунича тезроқ ўтиб кета қолса.

Кирилл. Нимага?

Дима. Чунки, ҳозир Сергей Потапов радиода чиқади. Ойимнинг ўтмиши ҳеч чекинмаяпти!

Кирилл. Тушунарли! Сен уйга топширилган иншони ёзаяпсан — приёмникни қўйиб бўлмайди. Радиопрограммали газета қани?

Дима. Мен уни эрталабоқ яшириб қўйганман. Мактабга кетаётганимда...

Кирилл. Майли, ҳимоячи-шумтака, сенга халақит бермайман. Балконда бўламан. Негадир ҳаво етишмаяпти...

Дима (*ўрнидан туради*). Нега? Эҳтимол сенга шундай туюлаётгандир.

Кирилл. Афсуски... Туюлаётгани йўқ, шундай бўляпти. Бувимиз стеноз бўлган одамга сира ўхшамайсан дегандилар. Мана энди «ўхшаш ўхшамаслигим» маълум бўлиб қоляпти. (*У балконга чиқиб кетади. Кўп ўтмай қайтиб келади*). Менга бир варақ қофоз бер. Ручка ҳам... Ёзмоқчиман.

Дима. Нима, очикроқ билса бўладими?

Кирилл. Йўқ, йўқ... Васиятнома эмас! Ҳавотирланмай қўя қол. (*Чиқиб кетади*).

Дима. Ажабо. Мен уни шу кунгача яхши билмас эдим. Кеча тушимда бўлса, юрагимни унга кўчириб қўйишларини таклиф қилган эмишман. Бувим бўлса, унинг танишларидан бирон киши бунаقا таклиф билан чиқмаганини айтганмиш. Менга ҳам рад жавоби беришганмиш. Шунчаки туш-да... (*Бир оз паузадан кейин*). Айтишларича, бу операцияга бардош бериш қийин эмисш. Мен дадамдан сўраган эдим, у индамади. Бу осон эмас...

**Эшик очилади. Ольга Федоровна коридорда плашини ечмай,
қўлида портфели билан шошилинч хонага кириб келади.**

Ольга Федоровна (Димага тикилиб қарайди). Отанг билан
менга мактабдан ҳеч нарса бериб юборишмадими?

Дима. Сизга? Дадам биланми?

Ольга Федоровна. Ҳа, бизга отанг билан.

Дима. Мактабданми?

Ольга Федоровна. Мактабдан.

Дима. Нимадир бор эди, шекилли.

Ольга Федоровна. «Шекилли». Бу нима деганинг? Нима
эканни ёдингда йўқми?

Дима. Ҳа-я! Эсладим! Сизларга открытка бериб юборишган эли.
Мен уни хаёл билан портфелимга солиб қўйибман ёки чўнта-
гимдамиш... (Чўнтакларини титади). Уша купи уйга иншо
ёзиш топширилганди, шу сабабли мен негадир...

Ольга Федоровна. Нима сизларга ҳар куни уйга иншо ёзиш-
ни топширишяптими?

Дима. Ҳар куни эмас, лекин, ҳар ҳолда тез-тез. Ҳа, мана ўша
открытка... Марҳамат! (Уни онасига узатади.)

Ольга Федоровна. (Открыткага эътибор ҳам қилмайди. У
Димага тикилиб қараганча). Сен нима қилдинг ўзинг ёки
бизни мактабга боришимиздан қўрқаяпсанми?!

Дима. Мен ҳеч нарса қилмадим. Қўрқадиган жойим ҳам йўқ.
Эсимдан чиқарибман холос.

Ольга Федоровна. Ахир айтишларига қараганда мактабга
эълон ҳам ёзиб осиб қўйишган экан-ку?

Дима. Мен унга негадир эътибор қилмабман.

Ольга Федоровна. Ёдимдан чиқариб қўйибмац!.. Эътибор
бермабман! Бу ҳали ҳолва. Чунки сенинг эътиборсизлигинг
мени қийнаб қўйяпти. Наҳотки сен узоқ йиллардан бери қў-
ришмаган дўстлар билан учрашиш менга қанчалар қувонч
бахш этишига тушуммаган бўлсанг...

Дима. Худди ўша куни уйга иншо ёзиш топширилган эди.

Ольга Федоровна. Намунча иншони кўп ёзмасанг?

Дима. Нега мен энди? Бутун бир синф!

Ольга Федоровна. Ҳўп майли... Менга-ку, ҳузур қилиб, дам
олишни раво қўрмапсан, ҳеч бўлмаса отангни ўйласанг бў-
ларди! Наҳотки унга ҳам эътиборсиз бўлсанг?

Андрей Петрович киради. Унинг қўлида хот.

Андрей Петрович. Тушуна олмаяпман яна газеталар қаёққа-
дир йўқолибди. (Ольга Федоровна) Сен олмадингми?

Ольга Федоровна. Мен ҳозиргина ишдан қайтдим.

Андрей Петрович. (Димага). Сен чи?

Дима. Мен?!?

Ольга Федоровна. Эҳтимол сен хаёл суріб, газеталарни ҳам открыткага қўшиб беркитиб қўйгандирсан? Бунинг устига бугун сен уйда ишо ёзишинг керак!

Буви (*хонага кастрюлька кўтариб кириб келади*). У назаримда кейинги купларда бутун бошлиқ танланган иншолар тўплами ёзид юборди, шекилли.

Андрей Петрович. Газета йўқ. (*Ольга Федоровна*). Лекин сен билан менга мактуб юборишибди. Лауреат — музикантлар концертига. Конвертнинг ичидаги икки дона таклиф қогози ҳам бор.

Ольга Федоровна. Ким таклиф қилибди?

Андрей Петрович. Иштирок этувчилардан бири.

Ольга Федоровна. Борамизми? Консерваторияга бормаганимизга ҳам аяча йил бўлиб қолди!

Андрей Петрович. Жоним билан...

Ольга Федоровна. Бу қайси кунга тўгри келади?

Андрей Петрович (*таклиф қогозига кўз югуртиради*). Индига. Олечка, кечирасан, бу жума куни экан-ку!

Ольга Федоровна. Жума бўлса нима бўлибди?

Андрей Петрович. Эрталаб муҳим операция бор. Кечқурун эса ўзим хабар олиб туришим лозим.

Ольга Федоровна. Бордию бу кун шанба бўлганида-чи? Ёки якшанба? Ёки бўлмаса чоршанба? Ундан фойда бўлармиди? Муҳим операция! Сенинг муҳим операция қилмаган кунинг бўлганми ўзи?

Андрей Петрович. Ҳар қандай операция ҳам жиддий бўлади.

Буви. Демак, умрингизда бир марта ҳам музика тинглашга вақtingиз бўлмайди.

Андрей Петрович. Нега энди? Якшанба кунлари кўпинча бўш бўламан-ку! Бу сафар Олечка концертга ўзинг бориб қўя қол.

Ольга Федоровна. Бу концертга сенсиз боролмаслигимни яхши биласан!

Андрей Петрович. Қўйсанг-чи, нимага энди?..

Ольга Федоровна. Чунки аллақачонлар хаёлимдан ўчиб кетган воқеа ҳамон сенинг юрагингда яшаб келмоқда. (*Қисқа паузадан кейин*). Ҳар қандай зиёли киши ҳам театр ва музикасиз ўзининг, «тор мутахассислиги қобиғига ўралиб қолади», тушундингми?

Андрей Петрович. Бир томондан сен ҳақ, лекин иккинчи томондан...

Ольга Федоровна (*унинг сўзини бўлади*). Мени қандайдир юримсак, ўзингни эса доктор Димов, концертнинг «иштирокчиларидан бири»ни эса рассом Рябовский... деб ўйлама.

Андрей Петрович. Нега энди «юримсак» бўлар экансан? Сен — инженерсан.

Ольга Федоровна. Лекин бир суткада йигирма тўрт соат инженерлик, шунингдек врачалик қилиб бўлмайди!

Андрей Петрович. Тўфи мумкин эмас. Лекин шундай қилишга тўфи келади-да.

Дима. Бу мушкул вазиятдан қутулишнинг осон йўли бор! Концертга мана Кирилл билан мен бораман. Бу унга операциядан олдин фойдали бўлади. У шундан кейин концертга қачон боради? (*Ольга Федоровна*). Сиз мени неча мартараб классик музикани тинглашга ундар эдингиз! Мана энди вақти етди, мазза қилиб тинглай, зора севиб қолсам...

Ольга Федоровна. Бу жуда соз! Яхши кўриб қолганингдан кейин, мени концертга таклиф қилиб турарсан.

Кирилл хонага киради.

Дима (Кирилла). Лауреат-музикантлар концертига боришга имконият бор. Мени тушунаяпсанми?! Бутуниттифоқ конкурсиning лауреатлари-я! Гапимга тушунаяпсанми?!

Кирилл. Агарда Андрей Петрович рухсат берса?

Андрей Петрович. Медицина нуқтаи назаридан мумкин.

Кирилл. Мен ариза ёздим...

Дима. Ариза, ажабо?

Кирилл. Консилиум вақтида Андрей Петрович, ҳамма профессорлар сизга қараб туришди. Улар сиз баён қилган фикрларни асосан қувватлашишди.

Андрей Петрович. Сизни мен кўпроқ кузатганим учун улар шундай қилишди. Faқат шу сабаблигина...

Кирилл. Менинг назаримда фақат шунинг ўзи кифоя бўлмаса керак. Мен бошқа масала ҳақида гапирмоқчиман. Улар бу операцияни қилишни сизнинг ўзингиздан сўрашди-ку. Сиз бўлсангиз рози бўлмадингиз. Шунинг учун масала ҳал бўлмай қолди.

Андрей Петрович. Мен ҳам қатнашаман. Ёрдамлашаман. Операциядан кейин ўзим қараб тураман. Операциядан кейингиси жуда муҳим. Сизни ўзимнинг палатамга ётқизаман.

Ольга Федоровна (эрига ишора қиласди). У ўша ерга кўчиб боради. Мен сизга ваъда бераман!

Андрей Петрович. Эҳтимол. (*Кирилла*). Лекин бошқа одам операция қилгани яхши. Биз—хирургларда қариндош ва яқин кишиларни операция қилишга қўл бормайди. Ҳаяжонига ҳаяжон қўшилади.. Бу эса жуда хавфли.

Кирилл. Биз сизга узоқ қариндош бўламиз-ку. Ҳатто қандай яқинлигимизни ҳам эслай олмаймиз.

Андрей Петрович. Шундай бўлса ҳамки...

Кирилл. Мен... мен... Операцияни сиз қилишингизни сўраб, касалхонага илтимоснома ёздим. Агарда иложи бўлса.. Мен хотиржам бўлар эдим!

Дима (Андрей Петровичга). Сиз ҳаяжонланасиз, у хотиржам бўлади: плюс билан минус бири-бирини йўқотади. Операция кўнгилдагидай, яхши ўтади!

Кирилл. Сиздан ўтиниб сўрайман. Мени таваккал қилишга ҳаққим йўқ. Мени ёлғиз онам ўстирди. Менинг яшашим керак.

Андрей Петрович. Беморнинг хоҳишини ҳам ҳисобга олиш лозим, лекин...

Кирилл. Консилиумдагилар ҳам шуни хоҳлашди. Мен ўзим кўрдим!

Дима. Бугун адабиёт ўқитувчиси «Ким бўлсан экан?» мавзусида мустақил ёзган иншоимизни қайтариб берди.

Ольга Федоровна. Яна иншоми?!

Кирилл. Ҳамма жойда математика адабиётга ҳужум қиласди. Уларнинг мактабида бунинг акси экан! Бу ёмон эмас!

Дима. Шуни яхши билингки, ҳамма болалар врач бўлишмоқчи. Деярли ҳаммаси. Уларни гаввослик ҳам, инженерлик ҳам, виолончелист бўлиш ҳам қизиқтирумайди. Ҳаммасининг орзузи врач бўлиш.

Кирилл. Бу табний. Касални тузатиш, киши ҳаётини сақлаб қолишдан кўра улуғроқ касб борми?

Дима. Шунинг учун ҳам ўқитувчимиз: «Шифокорлик дунёда энг олижаноб касб!» — дейдилар.

Яна одатдан ташқари узун-қисқа телефон жиринглайди.

Гел ефсонистка овози. Москва — биринчи кабина. Москва — биринчи..

Кабинага Леночка киради. Кирилл трубкани олади.

Леночка. Бу мен!

Кирилл. Салом, азизим!

Ольга Федоровна, Бувни ва Андрей Петровичлар дарҳол ўз ишлари билан машғул бўлиши мақсадида бошқа хона ва ошхонага чиқиб кетишади.

Леночка. Биз ҳаммамиз сени табриклаймиз!

Кирилл. Нима билан табриклайпсизлар?

Дима (шивирлаб ишора қиласди). Мен уларни тинчитгац эдим... Гапимга тушунаяпсанми?

Леночка. Нима билан дейсанми? Сенга қўйилгач диагноз тасдиқланмаган эмиш-ку!

Кирилл. Э-э, мени қара-я? Тушунмабман. Очигини айтайми?
Леночка. Фақат очигини!

Кирилл. Унинг тасдиқланмаслигини билардим. Лекин, мен биринчидан буни онамга исботлаб беришни хоҳладим. Иккинчидан эса сизлар мени қанчалик ҳурмат қилишларингизни синаб кўрмоқчи бўлгандим.

Леночка. Бизними ёки Валяними?

Кирилл. Валяни ҳам. Ҳа, айтганча, унинг соғлиги қалай? Иситмаси пасайдими?

Леночка. Очигини айтайми?

Кирилл. Очигини...

Леночка. Соғлиги жуда яхши! Иситмаси анча баланд. Лекин у хат ёзиб берди. Ҳозир сенга ўқиб бераман. У менинг ўқишимга рухсат берган!

Кирилл. У айтиб турдими ёки ўз қўли билан ёздими?

Леночка. Айтиб турди... Лекин мен эҳтиётлик билан ёзиб олдим. Диктант ёзгандай. Бирон сўзни ҳам қолдирмадим! Эшишиб кўр-а... «Қимматли Кирилл! Сенинг қасал бўлиб қолишинг мени ҳамма нарсага бошқача кўз билан қарашга мажбур этди. Менинг кўпгина парсаларга ақлим етнб қолди. Яна такорр айтишни хоҳлардим. Афсуски, овозингни эшитишга қодир эмасман. Хотиржам бўл. Даволан! Ташибланман! Сени ўниб Валия».

Кирилл. Мана, кўрдингми... Қасал бўлиб қолганим яхши бўлди!
Сизлар унга қараб турибисизларми?

Леночка. Нима лозим бўлса, ҳаммасини қиляпмиз. Лекин, асорати қолиш хавфи бор. Ўпкасида!

Кирилл. Ўпкада асорат қолади дедингми?

Леночка. Ҳа, озгина асорат, ўпкасида...

Кирилл. Кўпроқ, ёта турсин. Унга айтиб қўй, мен уни... саломимини етказ, ўниб қоламан! Телефонга пулни қаердан олдинг.
Ёки дружина советида яна очлик эълон қилиндими?

Леночка. Йўқ, ўтган сафарги очлик бизни ҳамон боқиб турибди. Ўзинг қаочон келасан?

Кирилл. Бир ярим ойдан кейин... Ёки икки. Даволаниш курсини ўтишим керак. Бу ҳеч гап эмас! Энг муҳими диагноз тасдиқланмади. Сизларни эса, яқинда каникулларингиз бошланади.

Леночка. Биз бўлсак бу ерда сен билан дарё ўзани бўйлаб саёҳатга чиқмоқчи эдик. Энди бўлса...

Кирилл. Биз ҳали сузамиш! Сен ва Валия билан биргалашиб. Эҳтимол онамни ҳам бирга олармиз.

Телефонистканинг овози. Сизнинг вақтингиз тугади.
Узб қўяман!

Кирилл. (трубканни қўяди. Қувониб). Бизни ажратиш мумкин эмас! Мен уларни севаман. Ўз болаларимни! Қўраяпсанми, Дима, қандай яхши болалар улар?

Дима. Кўрганим йўқ. Эшитдим холос!

Кирилл. Мана, Валя ҳаммасига тушунибди. Бунинг учун қасал бўлса арзийди! (*Димани қучади*). Ҳаёт гоят гўзал нарса! Биз сен билан энди Иттифоқ конкурси лауреатлари концертига борамиз!

Саҳна қоронғилашади.

Музика овози эшилилади. Виолонче.ъ. Саҳна олдидан Кирилл билан Дима қучоқлашиб ўтишади.

Дима. Очпгини айтганда, мен классик музикани унча ёқтирмайман.

Кирилл. Жим ўтирдинг-ку. Ҳатто бир марта бўлса кўзишгни юмиб қулоқ солдинг. Ишқилиб ухлаб қолганинг йўқ-ку!

Дима. Йўқ, тингладим.

Кирилл. Мана кўрдингми! Музикага тушунмаганиларгина уни ёқтиришмайди. Билмаган одамни яхши кўриб бўладими! Албатта, биринчи кўришда севиб қолиш ҳам мумкин. Лекин у кўпинча ҳақиқий бўлмайди. Чуқур мазмунли музикани ҳам осонликка тушуниш қийин.

Дима. Эҳтимол, галинг тўгридир. Бари бир кино қизиқ.

Кирилл. Бугун менга икки марта ҳаво етишмагандай бўлди. Биринчи ва иккинчи бўлими бораётганида нафасим деярли қисилицаб қолди. Кинода бўлганида, ўрнимдан туриб чиқиб кетаверардим. Битта-яримтанинг оёғини босиб олсан айб бўлмайди. Концертда эса бундай қилиб бўлмайди! Шаронит шунаقا. Сен буни созмадингми?

Дима. Мен эътибор бермаганман.

Кирилл. На чора қийналсам ҳам ўтиравердим.

Дима. Сепга ҳаммаси ҳам ёқдими?

Кирилл. Бир хиллари кўпроқ, бошқалари — камроқ. Лекин ҳаммаси ҳам лауреат эди! Унвонига қараб... Тушундингми? Маҳоратига қараб!

Лаврушинлар көартирасига келишади. Буви тўр тўқимоқда. Ольга Федоровна чизиб турган иши устидан шахдам бошини кўтариб қарайди.

Ольга Федоровна. Ҳўш қалай?

Дима (атайин шошимасдан). Дадам йўқми?

Ольга Федоровна. У эрталаб жуда жиддий операция қилган. Ҳозир касалхонада.

Дима. Телефон қилдими?

Буви. Одатда мен театр ёки концертдан қайтиб келсам, даставвал ўз таассуротимни ўртоқлашаман.

Кирилл. Таассуротимиз жуда яхши.

Ольга Федоровна. Ёқдими?

Кирилл. Ажойиб концерт! Борганимдан жуда мамнунман...

Буви. Ҳали кўп концерт кўрасиз!

Ольга Федоровна. Дима, сенга-чи?

Дима. Пианино чалувчи жуда ҳам ёқди.

Ольга Федоровна (*Кирилла*). Пианино чалувчи сизга ҳам ёқдими?

Кирилл (*секин*). Яхши.

Дима. Скрипка чалувчи ҳам... скрипкачи эмас, скрипкачилар — улар уч киши. Ажойиб ижро этишди! Менга чиройлик катта трубка чалгани ҳам жуда ёқди.

Кирилл. Валторнада ўйновчиси-чи?

Дима. Ҳа, айтганча... Уши икки марта қўярга-қўймай чақиришди.

Ольга Федоровна. Яна ким?

Кирилл. Мен уларнинг ҳаммасига лауреат унвонини бердим. Иккинчи марта одамлар номидан.

Буви. Яна бошқа... айниқса... ҳеч ким ажралиб турмадими?

Дима. Пианино чалувчи... Яна уч скрипкачи.

Буви. Тушунарли... Кечки овқат пиширадиган пайт бўлиб қолди. (*Оиҳонага чиқиб кетади*).

Ольга Федоровна. Мен бирпас китоб ўқийман. (*Қўшини хонага чиқиб кетади*.)

Кирилл (*секин*). Умуман олганда ҳар иккаламиз ҳам шумлик қилдик. Ака-ука иккаламиз ҳам шум эканмиз.

Дима. Нимага?

Кирилл. Чунки, Сергей Потапов ҳаммадан кўра яхши ижро этди-ку.

Дима. Биз уни ёмон ижро этди, деганимиз ҳам йўқ-ку.

Кирилл. Мен диққат билан тинглаб, унинг камчилиги борлигини сездим.

Дима. Қанақа?

Кирилл. Ойниг уни бешинчи синфда ўқиганида севган эди.

Дима. Шунинг учун ҳам ҳеч қачон кечирмайман! (*Пауза*.) Мана, энди сен менга ким бўлишингни билдим.

Кирилл. Ким?

Дима. Шумтака-ака. Ундай бўлса, отамга ким бўласан?

Кирилл. Агар сенга ака бўлсанм, унга жиян. Ёки ўғил.

Дима. Демак, унча «узоқ қариндош» эмас эканмиз.

Кирилл. Умуман қариндошлик паспорт билан аниқланмайди. Бу фикрга қўшиласанми?

Дима. Қўшиламан.

Кирилл. Потапов масаласига келганда у жуда моҳир ижрочи экан!

Дима. Ойимни келади деб ўйлаган у. Шу сабабли роса тиришди!

Кирилл. У нимани ўйлаганини билмайман. Аммо мен Валяни ўйладим. Яхши музика тинглаётганимда ҳар сафар уни эслайман. Агарда саломат бўлсак сизларни таништириб қўйман,

Биэзнигига борасанми?

Дима. Бораман.

Кирилл. Ҳамон хаёлимдан мана бу музика нари кетмаяпти. Энди «Юрагим тўғрисида» бошқа гапнрмайман. Бу сўз дори-дармонлар, касаллик тарихи билан қоришиб кетяпти. Сен бу ерда, Валининг соғлигидан хабардор бўлиб тур. Менга, касалхонага хабар етказиб тур. Леночка телефон қилиб туради. Қелишиб олдикми?

Дима. Ҳа, келишдик.

Кирилл. Балконга чиқай. Очиқ ҳаводан нафас олиб кўрай-чи...

Балконга чиқиб кетади. Виолончель овози эшишилади. Қоронги тушади.

Дима саҳнанинг олд томонида пайдо бўлади.

Дима. Эртаси куни Кириллни касалхонага жойлаштириши. Офтоб нури кўпроқ тушадиган, энг яхши палатага. Ўша жойни бўшашини дадам атайин кутди. «Қариношни хурсанд қилмай бўладими!»— деди у. Ўн кун ўтгач уни операция қилди. Бу куни сешсанба эди. Дадам ўша кеча уйда тунамади. Чоршанба куни соат етти ёки саккизлар эди...

Лаврушинлар квартираси. Ольга Федоровна, Дима ва Буви.

Буви (телефонга ишора қиласади). Қўнғироқ бўлишини кутсанг, аксига ҳеч жиринглай қолмайди!

Дима. Агарда оғирлашиб қолганида, дадам бизни хабардор қилган бўларди, албатта.

Ольга Федоровна. Ўн саккиз йил давомида дадангни феълишиниг яхши тушуниб олганман, сен эса энди ўн тўрт ёшга кирдинг. У ёмон хабарни етказишга ҳеч қачон шошилмайди.

Буви. Справка бюросига телефон қилиш керак.

Ольга Федоровна. Дима, номерларни тер!

Дима. Яхшиси ўзингиз. Менга айтмасликлари мумкин. Бола экан дейишади-қўяди.

Қўнғироқ. Ольга Федоровна телефон трубкасини олишига шошилади. Бу эшик... (Счигани югуради).

Эшикдан оҳиста, ҳеч нарсага эзтибор қилмай Андрей Петрович кириб келади. Ҳаммалари ҳавотирда унга қарашади.

Буви (секингина). Нима гап?

Ольга Федоровна. Нима бўлди, Андрюша? Андрей Петрович ҳоргин стулга ўтиради.

Дима (секин). Тинчликими... Дада?

Андрей Петрович. Олдиндан билиш қийин эди. Даъолаш эса ундан ҳам. Шундай юраклар бўладики, у заррача бўлса ҳам ўзинга тегдирмайди.

Ольга Федоровна. У... тирикми?

Андрей Петрович. Юрак бир меъёрда урмай қолди. Тартиб-сиз дўкиллай бошлади. Худди ўчаётгани моторга ўхшаб. Унинг ҳаёти учун кўн курашдим! Бутун бригада билан дефибрилляторни уладик, юракка юқори кучланншдаги токпи юбордик.

Дима. Ҳозир-чи, ҳозир унинг аҳволи қандай?

Андрей Петрович. Сизлар билан бир нафасгина бўлса ҳам бирга ўтириб куч тўплаб олгани келдим. Мени пастда машина кутмоқда. У ерда Кириллинг олдида шифокорлардан иборат бутун бир бригада унга қараб турибди. Уларда бир дақиқа ҳам тиним йўқ.

Дима (секин). Қандай бригада?

Андрей Петрович. Одамларни қайтарувчи.

Дима. Қаерга?

Андрей Петрович. Қайта... ҳаётга. Бир лаҳзага у сўнди ҳам.

Ольга Федоровна унинг ёнига яқинлашиади.

Ольга Федоровна. Ҳозир-чи, тузукми ўзи? Сизлар ўлимни енгдингларми?

Андрей Петрович. Ҳозир ҳам хатарли. Лекин, курашни давом эттияпмиз! Дима ва сенга, Олечка, қандай қайғурсам унга ҳам шундай қайғураман, яশаши учун курашаман.

Дима (бақириб). Дадажон, ҳамма кучингизни сарфланг! Ҳаммасини-ҳаммасини!

Андрей Петрович. Биз яна ток юборамиз! Яна уч... тўрт... беш марта... Қанча керак бўлса шунчча! Одам организмида юракдан муракқаброғи йўқ. Олдиндан билишнинг иложи бўлмаган эди...

Буви. Албатта... Сен гуноҳкор эмассан! Дунёда энг машҳур кордиолог, профессор Мясниковнинг ўзи ҳам юрак инфарктидан ҳалок бўлган эмасми?

Андрей Петрович. Биз врачлар ҳалигача баъзи юракларни билмаймиз. (*Паузадан кейин.*) Лекин биз кўп нарсани биламиз ҳам! Курашни давом эттирамиз. Сўнгги дақиқагача... Сизга ваъда бераман.

Буви (ташвишда). Сен овқатланиб олишинг керак. Мен, ҳозир келтираман.

Андрей Петрович (уни тўхтатади). Йўқ... кўнгил кўтармайди! Мен сизларни кўрдим. Энди бора қолай.

Дима. Дада нега энди у бундай аҳволга тушиб қолди? Нега энди?

Эшик қўнғироги жиринглайди.

Андрей Петрович. Бу шофёр бўлса керак.

(Эшикни очгани юради).

Коридордан хона ичкарисига ҳаяжон ичидা айтилаётган: «Бу измисиз! Кўриб турибман. Раҳмат сизга! Бизни кечиринг... Мен ташаккур айтгани келган эдим! Кирилл уйдами? Сиз ҳақингизда жуда кўп марталаб гапирдик. Дружина советида. Кириллнинг ўзи чу ердами?» деган сўзлар эшитилади. Дима таниш овоз эшиштгани ҳамон эшикка югуради. Лекин, Андрей Петрович орқасига юриб, уларга йўл бўшатиб хонага кириб келарди. Унинг қўлида катта гулдаста, гуллар қучогига сифасди. Хонага Кириллнинг онаси — Клавдия Ивановна кириб келади. Улар севинчларини яшира олмас, тортинишарди.

Клавдия Ивановна. Кечирасиз, биз тўғридан-тўғри шундай...

Леночка. Биз «Колос» меҳмонхонасида тўхтадик. Шупдоқ Халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасининг ёнгинасида. Ишчи ва деҳқон акс эттирилган ҳайкал деразамиздан яққол кўриниб туради! Мен бу тўғрида болаларга ёзиб юборишга ҳам ултурдим.

Клавдия Ивановна. Биз у даволанаётган пайтда сизга ёрдамга келдик. Ахир сизлар ҳаммангиз ишдасизлар. Мен—пенсиядаман, Леночканинг эса каникули бошланди.

Леночка (худди эски танишдай Димага). Сендан ҳаммаси жойидалигини эшишиб, биз у ерда хурсанд бўлганимиздан ақлдан озаёздик. Дружина советини тўпладик. «Ура!»— деб бақирдик. Илмий мудиримиз югуриб келибди, космосга яна бирор нарса учрилдими деб, ўйлаб!

Клавдия Ивановна. Кирилл ўзи қаерда?

Ольга Федоровна. Хавотирланманг. Марҳамат, ўтиринг...

Буви. Узоқ йўлдан келдингиз, нафасингизни ростлаб олинг. Дўсткиши овқат устига келади, дейдилар.

Дима (стул қўяди). Ҳеч ташвишланманг.

Клавдия Ивановна. Ташвишланадиган бир нарса борми?

Леночка (Димага). Бирор нарса бўлдими?

Андрей Петрович. Кириллни ҳар қалай операция қилишга тўғри келди. Ҳозир операциядан кейинги давр ўтаяпти.

Ольга Федоровна. Ҳаммаси жойида. Андрей Петровичнинг бориши керак. У бизга телефон қиласди. Хабарини беради.

Андрей Петрович. Ҳа-а, ҳаммаси жойида бўлади. Менинг боришим керак. Марҳамат, шу ерда қолинглар. (Чиқиб кетади).

Дима. Уйимизда бўш жой кўн.

Ольга Федоровна. Дарҳақиқат шундай! Кирилл касалхонада. Андрей Петрович ҳам ўша ерда тунайди.

Дима. Улар қайтиб келишганидан кейин эса, мен полда ётавераман! Ҳечқиси йўқ. Бошдан ўтган.

Клавдия Ивановна (*ҳеч нарса қулогига кирмайди*). У: «Ҳаммаси жойида бўлади» — деди. Бўлади... ҳозир унинг аҳволи қандай? (*Телефон ёнидаги столга бўшашиб ўтиради. У беихтиёр столдаги қофозни қўлига олади*). Справка бюроуси... (*Ольга Федоровнага*). Телефон қилсан майлими?

Дима. Дадам ҳаммадан кўра яхшироқ билади! Сизга ўзи айтди-ку!

Клавдия Ивановна (*секин*). Мен қўнғироқ қилишим керак. (*Номерни теради*). Мени кечиринг... Кирилл Васильевнинг аҳволи қалай? Мен унинг онаси бўламан. Сиз нима дедингиз? (*Трубка қўлидан тушиб кетгудай бўлади, ҳаммага мурожаат қилгандай*) Жуда оғир? Ҳамма жим. Бу нима... Бу нима дегани, а? Бу нима дегани? Илтимос, тушунтириб беринглар.

Ольга Федоровна (*унга яқин келади*). Аввалига жуда оғир эди. Лекин ҳозир деярли... ёки бутунлай хатар чекинди деса бўлади. Дефибриллятор ўз вақтида ишга туширилди. Юракка ток юборишида ва у яна ишлаб кетди.

Клавдия Ивановна. Яна бу нима деганингиз?

Ольга Федоровна. Мен яна қайтадан яхши ишлаб кетди, демокчи эдим. Яъни бир текисда, деярли нормал ишлаб кетган!

Дима. У ерда, Кириллнинг тепасида, бутун бир бригада! Бутун бошлиқ бригада! Тушунаяпсизми? Демак, ҳаммаси жойида бўлади.

Леночка (*Димага яқин келади-да, секингина*). Ростдан ҳам бу... тўғрими?

Дима. Рост!

Буви. Менинг танишларим орасида юрак касалига учраганлар талайгина. Уларнинг ҳаммасига ҳам дефибриллятор яхши фойда берган! Улар — қари одамлар. Кирилл бўлса, у ҳали ёш, чиройли йигит. У сизга жуда ўхшайди.

Ольга Федоровна. Яна бир марта ҳаракат қилинса етади. Андрюша шунинг учун ўша ерга кетди!

Клавдия Ивановна. Менинг ҳам ўша ерда бўлишим зарур. (*Урнидан шошилинч қўзғалади*). Мен ҳам унинг ёнида бўлишим керак. Леночка, кетдик! Кетдик...

Ольга Федоровна (*уни маҳкам ушлаб олиб, коридорга чиқармайди*). Йўқ, сиз ҳеч қаёқча бормайсиз. Мен сизни қўйиб юбормайман.

Клавдия Ивановна. Унинг ёнига-я? Қўймайсизми?

Ольга Федоровна. Сиз ҳозир унга асло ёрдам бера олмайсиз. Ҳеч қандай! Фақатгиша Андрюша ёрдам кўрсатиши мумкин. Шунингдек, ўша бригада. Улар ўзларининг бутун кучларини

бир ерга тўплаб олишлари лозим. Бутун эътиборларини ҳам! Бордию сизни ўша ерда эканлигингизни, безовта бўлаётган-лигингизни сезиб қолишгудай бўлишса... Улар сизни ҳам ўйлай бошлашади. Ҳеч бўлмаганди, Андрюша... У эса, фақат ўғлингиз тўғрисида бош қотириши лозим. Фақат Кирилл тўғрисида! Унинг юраги тўғрисида. Бошқа ҳамма нарсани унтиб! Борди-ю, сиз борсангиз, уларга халақит беришингиз мумкин! Айниқса, Андрюшага... асосан унга... бутун бригадага... Сиз тушунинг ахир!

Клавдия Ивановна (яна стулга ўтиради). Нима... Унга? У нима бўлиши мумкин?

Ольга Федоровна. Ҳамма нарса яхши бўлади. Қелинг, яхшиен, сабр қилиб турайлик. Андрюша қўнғироқ қилишини ваъда қилган. Ўзи ёки бирон кишига айтиб бўлса ҳам телефон қилдиради.

Бувин. У сизни бизнинг ёнимизда кўрди. Хотиржам бўлиб кетди. Ольга Федоровна. Яхшиси, кутиб турамиз.

Ҳамма стулга ўтиради. Ҳамма жим турган телефон аппаратига термилади. Дима бехосдан ўрнидан туради.

Дима. Мен ҳозир... бир минутга (тасиқарига чиқиб кетади).

Ҳамманинг кўзи телефонда. Дима эса ҳовлида пайдо бўлади. Автомат-телефон будкасига киради. Будкада чироқ ёнади. У номер теради.

Дима (трубкага). Могила! Сен менга зарур бўлиб қолдинг. Ҳеч қачоп бунчалик зарур бўлмагап эдинг! Шошма, дадаинг, ойинг уйдами? Хўш... Зарур пайтда нега улар доим уйда бўлишади-а? Майли, мен сени кутаман. Автомат-телефон будкаси ёнида. Тезроқ етиб кел! Югур, сабабини келганингдан кейин биласан. Портлаб кетмайсан, югуравер! (Трубкани илиб қўяди). Уйга кириб олиб ҳамманинг жим ўтиравериши яхшиликка очиб келмайди. Бинобарин, ҳамма ҳам жуда қўрқинчли бир нарса тўғрисида ўйляяпти. Бирор нохушлик юз бериши мумкин. Ҳамма шу йўсинда жим ўтираверса, уларнинг сочи оқараби кетиши ҳеч гап эмас. (Қўли билан сочини силайди). Ёки бўлмаса ақлдан озиш ҳам мумкин. Бизнинг қўлимиздан нима ҳам келарди. Ҳамма нарса дадамга боғлиқ-ку. Шунингдек, «юрак» деб аталувчи сеҳрли мурувватга ҳам боғлиқ. Нега энди, мана шу, на гапиришни, на фикрлашни билмайдиган арзимас бир мурувватга ҳамма нарса боғлиқ бўлса-я? Нега шундай бўларкин-а?

Женъка — Могила кириб келади. У Димаға тикилиб қарайди.

Ж е н я. Нима? Яна қочдингми? Мажбур қилишибди-да?

Д и м а. Шошма, вақт қисқа

Ж е н я (*қўлни шиқалайди*). Нима, шошиладиган ишми?! Айта-вер, Мен ҳеч кимга... Ҳеч қачон! Ӯлай агар! Тушундингми...

Д и м а. Жим бўл. Муҳим иш. Сен ўйлаганингча эмас. Ҳозир одамгарчилик керак.

Ж е н я. Марҳамат. Менинг қўлимидан келади!

Д и м а. Эсингдами, ўтган сафар ота-онамнинг асабига текканинг?

Ж е н я. Албатта-да. Уни эслашнинг ўзи роҳат баҳш этади, одамга.

Д и м а. Ҳозир эса, одамларни хотиржам қилиш керак.

Ж е н я (*ҳайрон*). Хотиржам қилиш? Нима учун?

Д и м а. Қулоқ сол, сенда одамгарчилик борми, ўзи?

Ж е п я. Мен ваъда бердим-ку, сенга!

Д и м а. Ундай бўлса катталарга ўхшаб, салмоқли оҳангда бир неча сўзни айтиб кўр-чи.

Ж е н я. Қайси сўзларни?

Д и м а. Хоҳлаганингши... Масалан «Ҳеч кимга! Ҳеч қачон! Ӯлай агар!»

Ж е н я (*дўриллаб*). «Ҳеч кимга! Ҳеч қачон! Ӯлай агар!»

Д и м а. Энди худди шунақа овозда, шошмасдан салобатли қилиб, қўйидаги сўзларни такорсла: «Лаврушинлар квартирасими?

Андрей Петрович: «Ҳаммаси яхши ўтаяпти»,— деб хабар қилиб қўйишни илтимос қилди».

Ж е н я. Кимга айтиб қўйишни илтимос қилди?

Д и м а. Кимгалиги муҳим эмас. Ким телефон трубкасини олса ўшандга.

Ж е н я. Борди-ю: «Ким гапирияпти?» — деб сўраб қолишса-чи?

Д и м а. «Практикант студент» — дегин. Гўё бошқа гапни айтишга вақтинг йўқ. Ҳар сафар ҳам: «Лаврушинлар квартирасими?

Андрей Петрович «Ҳаммаси яхши ўтаяпти» — деб айтиб қўйишимни илтимос қилди» — деган сўзларни такорлайвер.

Ж е н я (*қўлларини шиқалайди*). Ажа-бо! Шуидай қилиб неча марта қўнфироқ қиласман?

Д и м а. Ўн беш ёки йигирма минут ўтгандан кейин қайтараверасан. Бор-йўғи саккизта чақам бор.

Ж е н я. Бу ерда қачонгacha бўламан?

Д и м а. Токи ўзим тушиб: «Бўлди!»— демагунимча.

Ж е н я. Жуда соз! (*Қўлларини шиқалайди*). Ҳамма мени касалхонадан қўнфироқ қиласяпти деб, ўйлайдими? Мен — практикант студент бўламанми?

Д и м а. Сен нега хурсанд бўляяпсан?

Ж е н я. Бунинг театр ёки циркдан фарқи йўқ-ку! Мен практикант! Ҳамма менинг сўзимга қулоқ бериб тинглайди! Жуда ажойиб

бўлади-да! Ҳа, айтганча, ўзи нима бўлайпти ўша касалхонақ да...

Дима (*йўлаб туриб*). Одам ҳаётини сақлаб қолишяпти.

Женя. Ҳаётни!

Дима. Ҳа, ҳаётни.

Женя. Сақлаб қолиша олармикан?

Дима. Билмадим. Лекин бунинг циркка ўхашаш ҳеч қанақа жойи йўқ. Бу ҳақиқат. (*Ўйига қараб юради*).

Женя. Чақани бермайсанми?

Дима қайрилиб қарамайди.

Мен энди қандай қўнғироқ қиласман.

Дима. Қўнғироқ қилишингнинг ҳожати йўқ.

Женя. Қилмайманми? Мен бўлсам, курсанд бўлган эдим. Айтган сўзингни ҳам ёдлаб олувдим! Нима овозим тўғри келмайдими?

Дима (*ўғирилиб қарайди*). Бу ҳодисага... Ҳеч нарса тўғри келолмайди.

Женя. Үндай бўлса, нега мен ҳовлиқиб юрибман? Телевизорда ажойиб фильм кўрсатилаётганди, мен бўлсам уни ташлаб, қушдай учиб ерга тушиб ўтирибман-а? Бешинчи серияси! (*Кетади*).

Лаврушинлар квартираси. Ҳамма ҳамон телефонга кўз тикиб, жим ўтирибди. Дима кириб келади.

Ольга Федоровна. Қаерга бориб келдинг?

Дима. Үзим... шундай айланиб келдим. Ҳеч ким қўнғироқ қилмадими?

Буви. Ҳали ҳеч қандай фурсат ўтгани йўқ-ку.

Дима. Дадамни характерини биламан: бир нарсани тагтомиригача текшириб, ўзи ишонч ҳосил қилмагунича ҳеч сўз демайди. (*Клавдия Ивановнага*) Шу боисдан унга ишонишади, У биронта ножўя сўзни айтмайди. У: «Ҳаммаси жойида бўлади!», дедими, демак биз хотиржам чой ичаверсак ҳам бўлади. Албатта, ҳозир чой ўтмайди. Лекин Клавдия Ивановна хотирингизни жам қилаверинг, дадам ҳеч қачон, ҳеч кимни алдаган эмас, у ваъда қилдими — демак яхши бўлади!

Клавдия Ивановна (*секингина*). Факат шунга умид боғлаб ўтирибман.

Дима. Жуда тўғри қиласиз! Яқинда дадам отпускага кетди. Ҳаммаси бўлиб бир ҳафтага, нақ телефонни бузиб юбориш-

ларига озгина қолди: «Андрей Петровичнинг отпускадап қайтишини кутамиз! Ундан бошқага қариндошимизни шониб топширолмаймиз!» Бир хотининг эри қўнгироқ қилтани эсимда. Эр — бу она эмас-ку, ахир. Биласизми, у жуда ташвишланди! «Мен, дейди, сизнинг оташгизни деб, ўз хотинимни шу касалхонага жойлаштирган эдим. Менинг бошқа имкониятларим ҳам бор эди. Касалхона — бу театр эмас, мени дублёрлар қониқтирамайди!» Ҳаммасининг гапи шунаقا. Даламнинг дублёри операция қилишини хоҳламайди. Ҳатто касалхона коллективи олдида ноқулай ҳам бўлар экан. Ахир у ерда хирурглар кўп-ку. Касаллар эса отамни дейишгани дейишган. Мен буларни айтмас эдим-у... лекин сиз билиб қўйиншингиз лозим. Тўғрими, ойи?

Ольга Федоровна. Ҳа, кўпроқ Андрюшаки хоҳлашади.

Дима. Бунинг сабаби нимада? Масалан, одамлар бирор бир музикантни ёқтириб қолди дейлик, уни тинглашга интилишади. Демак у яхши музикант. Мана, биз яқинда концертда бўлдик. Кирилл билан бирга! Бир пионино чалувчи ва учта скрипкачи, айниқса ажралиб турдилар. Биласизми? Томошибинларният хатти-ҳаракатига қараганда улардан бошқа музикант йўқдай кўринарди!

Був (Димага маъноли қарайди). Концертга борганингда ўзинг ёқтирган кишинг фойдасига адашиб қолишинг ҳам мумкин. Бу хавфли эмас. Буни муҳим бир йўқотиш деб ҳам бўлмайди. Операция столи устида-чи? Ҳаётингни хавф остига қўясан. Шу боисдан ҳам тажрибали докторни қидиришади. Уларнинг Андрюшага ишонишларининг боиси ҳам ана шунда.

Леночка. Андрей Петровичий дружинамиз пионерларининг ҳаммаси яхши билади!

Клавдия Иванова (секин). Эрим фронтда ўлди. Ака-укам ва опа-сингилларим бўлмаган. Яккаю ягона ўғлим бор. Ҳаммасининг ўрнига. У ҳам она, ҳам сингил, ҳам дўст ўринини босишини орзу қиласр эдим. Менинг ўғлим буни эсларди ҳам. Ҳаётимда нимаики яхшилик кўрган бўлсам, уни менга ўғлим ҳада қилди. Мана болалар... Улар Кириллни севишиади. У туфайли мени ҳам. (Жим бўлиб яна стулга ўтиради ва телефонга қараб термилади. Унинг гапиришига ортиқ маҳори қолмаганди).

Ольга Федоровна ҳам, Буви ҳам телефонга кўз тикишарди. Дима Леночкани ёнига келади, уни четга бошлиайди.

Дима (секин). Валя нега келмади? Ҳалиям касалми?

Леночка (секин). Очигини айтайми?

Дима. Очигини...

Леночка. У умумай касал бўлмаган эди.

Дима. Бу қанақаси?

Леночка. У жўнаб қолди. Уша заҳотиёқ... Кирилл билан измайиз. Аммо бошқа томонга. У бизнинг шаҳаримиздан бутунлай кетди.

Дима (ҳайрон). Бўлмаса, у қанақа мактуб эди?..

Леночка. Нима қилишим керак эди. Кирилл жўнаб кетишидан олдин мендан уни эпга келтиришни ўтишиб илтимос қилганди.

Унга тушунтиришим, кўндиришимнинг фойдаси бўлмади.

Дима. Осон қутилиш мақсадида алдамчиликка ўтилган экан-да! Леночка. Тўғри, алдамчилик ярамас нарса. Лекин врачлар

унга хафа бўлиш мумкин эмас, дейишганини эшитиб қолгандим. Ҳеч мумкинмас! Билдингми... Шу сабабли мен ўша мактубни тўқидим. Уни хотиржам қоплиш мақсадида. Мен бу ерга келаётганимда Кириллни туппа-тузук леб ўйлаган эдим. Энди унга қандай қилиб тушунтираман? Валя ярашишни хоҳламаганини қандай айтаман? Унинг касалтигини ҳам назарга олмаганини... Кетиб қолганини ўйлаб, роса изтироб чеккан эдим. Лекин ҳозир уларнинг ҳаммаси ҳам оддий бир гап бўлиб кўриняпти. Фақат Кирилл тирик... ва соғ бўлса бас! Қолган ҳамма-ҳаммаси бўлаверади! Унга буларни гапириш ҳозирги аҳволимдан кўра минг марта енгил.

Дима. Менимча, бунақа ҳолни енгис, янги туғилган билан баравар. Шундай бўлгандан кейин... яна, янгидан севиб қўя қолар. Сен нима дейсан?

Леночка. Мен билмайман.

Клавдия Ивановна. Балки ўзим телефон қилиб кўрсам-чи?

Ольга Федоровна. Ҳозир бунақа жиддий аҳвол давом этаётган пайтда операция хонасидан ҳеч қандай хабар чиқаришмайди. Справка бюроси яна ўша: «Аҳволи оғир» — деган жавобни бераверади. Тушундингизми?

Клавдия Ивановна. Ў: «Жуда оғир» — деган эди. Қандоқ чидайман-а?

Буви стаканда сув келтиради. Қандайдир дори узатади.

Буви. Мен қийналгаш пайтларимда мана шу дорини ичаман. Сиз ҳам ичинг, зора енгиллашсангиз.

Ҳамма жисм турган телефонга тикилиб ўтирибди.

Дима. Ҳеч бўлмаса бирон бошқа одам ҳам телефон қила қолса майли эди!

Телефон-автомат кабинасида чироқ ёнади. Худди оёғи шикастланган одамдай аста юриб у томон Андрей Петрович яқинлашиб келади. Бошидаги оқ қалпоги билан юзидағи терни аргади.

Андрей Петрович. Оёғимнинг юришга мажоли қолмади, пахтага ўхшайди. Гўё йўқ бўлиб қолгандай. (*Кабинага киради. Аппарат устига энгашади. Номерларни теришига ҳам ҳоли келмайди*). Нима гап ўзи? Қўлимда ҳам куч қолмабди. Чарчадим... (*Амаллаб трубкани олади, номерларни тера бошлидай*).

Лаврушинлар квартирасида қўнғироқ овози эшишилади. Трубкани олишдан ҳамма қўрқади. **Дима** ўзини тетик тутиб, телефон ёнига келади.

Дима (секин). Ҳа, мен... Эшиштаман...

Андрей Петрович. Бу сенмисан, Димочка?

Дима. Ҳа... бу мен... эшиштаман, дада! Ҳамма хавотирда ўрнидан туради.

Андрей Петрович. Хатар чекинди... У энди яшайди! Етти марта юқори кучланишдаги токни юбордик.

Дима. Дада! Бир минутга... (*Клавдия Ивановнага*). У тирик! Уз соғлиғим билан... Сизники билан ҳам қасамёд қиласман. Етти марта ток юборишибди! Мана, ўз қулогицгиз билан ўзингиз тингланг... Дадажон, трубкани Клавдия Ивановнага узатаяпман. (*Трубкани узатади*).

Андрей Петрович. Илтимос, хотиржам бўлаверинг. Юрак ишлаб кетди. Юрак бир текисда ураяпти. Ҳаммаси жойида. У ухлаяпти... (*Трубкани жойига қўяди. Қалпоги билан бетини артади-да, секин будқадан чиқади*).

Клавдия Ивановна Ольга Федоровна олдида тиз чўкади.

Ольга Федоровна. Клавдия Ивановна, бу нима қилганингиз? Сиз бундай қилманг? (*Уни қўлтиғидан кўтариб қўйшига хоракат қиласади*.)

Клавдия Ивановна. Ўлгунимча сизнинг эрингизни дуо қилиб ўтаман. У ва Қирилл менинг энг яқин кишиларим. Ер юзида улардан бошқа... Умримнинг охиригача!

Буви шошилинч қўлида дори билан югуриб келади. Леночка, **Дима ва Ольга Федоровна Клавдия Ивановнани кўтариб олишади.**

Ольга Федоровна. Азизим! Сиз нималар деяпсиз?

Клавдия Ивановна. Сиз қандай баҳтлисиз-а! Бутун умр бўйи... Шундай ажойиб киши билан бирга яшайсиз!

Дима (секин, худди ичида ўзига гапиргандаи). Ойим илгарилари буни негадир... тушунмас эди.

Б у в и . Клавдия Ивановнанинг ўгли ўз ойисига бундай сўзлар айтмаган бўларди!

**(Ҳамма Клавдия Ивановнага меҳрибонлик кўрсата бошлиайди.
Дима саҳнанинг олдига чиқади).**

Д и м а . Ҳамон келажакда қайси касб эгаси — геологми, биологми ёки метеорологми бўлиб етишишни билмайман. Лекин операция хонасидан чиқиб, хавотирда кўз тикиб ўтирган муштипар онага, секингина: «У яна яшайди... У омон. Ташвиш чекманг... У яна ҳаётга қайтди!»— дейишдан кўра улуғроқ нарса бор-микин, дунёда!

БЭП ва ДЭП

УЧ ПАРДА, ТҮҚҚИЗ КҮРИНИШЛИ КОМЕДИЯ

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР:

Бэп (Борис Пихта) — 5 синф ўқувчиси, баланд бўйли, калта шим кийиб юрадиган озгин бола.

Дэп (Дмитрий Птица) — унинг дўсти, тўладан келган, паст бўйли, узун кийим киядиган бола.

Бэнинг отаси.

Дэнинг онаси.

Бирвой — ўғил бола.

Иккихон — қиз бола.

Дангасахон — Бирвой ва Иккихоннинг онаси.

Алдамчи
Жанжалкаш }
Адабсиз } Дангасахоннинг опа-сингиллари.

Үқитувчи.

Учвой — ўғил бола.

Туртхон — қиз бола.

Бешвой — ўғил бола.

Бобо.

Ўткинчилар, ўқувчилар, пионерлар.

ПРОЛОГ

Ўртасидан четан девор билан тўсилган икки ҳовли.

Б ә п (четан деворнинг бир томонида турибди). Борис Пихта, бунақасини эшигларимисиз?! Мени шундай деб аташади! Шу ҳам исм бўптими? Ҳа, пихта¹, бу дараҳт-ку! Нима, мен дараҳтга ўхшайманими? Ундан бўлса япроқларим қани? Бутоқларим чи! (*Қўлини кўтаради*). Шу ҳам бутоқми? Борди-ю, бирорта аҳмоқ қушча, дараҳтлигимга ишонса-чи? У бошимга ин қуриб, тухум қўйса-я! Жуда ажойиб кўринсан керак! Унда ажойиб жингалак сочим нима бўлади? Йўқ, йўқ, менга Борис Пихтанинг кераги йўқ. Менинг исмим қўнгироқнинг бонгидек жарангдор бўлади. Худди шундай... бом, бом! Шошмай туринг, шошмай туринг, ҳозир ўйлаб топаман. Ҳа, топдим! Бориснинг ўрпига — Бэ, Пихтанинг ўрнига — Пэ! Бэпэ! Бу ёқадими? Қисқа қилиб айтганда — Бэп! (*У қўлларини белига қилиб, кеккайиб чиқиб кетади*).

Д ә п (четан деворнинг иккинчи томонида туриб). Менинг исмим Димитрий Птица. Ҳа, шу ҳам исмми! Қўйишган исмни қаранг! Қанотим йўқ, учолмайман. Дўстлар, наҳотки мен паррандаман? Йўқ! Бошқа исм топаман. Токи у ҳаммага ёқадиган бўлсин, Димитрийдан — Дэ, Птицадан — Пэни олсак Дэпэ ҳосил бўлади! Йўқ, Дэп. Мана, буниси қойил.

Бэп пайдо бўлади.

Д е п. Қани, Пихта, бери кел!

Б ә п (четан деворнинг ёнига келади). Бу ерда кимни чақиришяпти? Аллақандай Димитрий Птица мени чақиришга журъат этдими, мени — Бэпни-я!

Д ә п. Қани Птица? Нима, кўр бўлиб қолдингми? Бу ерда Птица йўқ, Дэп бор, холос.

Б ә п (четан девордан сакраб ўтади). Вой, сени қара-я! Мен билмабман. Сен—Дэпмисан? Ҳа майли, сен билан ўртоқ бўлсам бўлади. Кел, пешанангдан бир ўпид қўяй (*ўлади*).

¹ Қарағайининг бир турғи.

Дэл ва Бэл четан девордан бир неча марта сакраб ўтишади.

Дэл! Мен Дэл!

Бэл! Мен Бэл.

Дэл! Салом!

Бэл! Салом!

(Кўл ушилашиб қўшиқ айтишади).

Биз энди умрбод

Дўсту қадрдон!

Сен қаҳрамон бўлсанг —

Мен ҳам қаҳрамон!

Мен Бэл!

Мен Дэл!

Саволлар борми?

Саволлар борми?

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Бошини қашиб, бармоғини гоҳ қулоғига, гоҳ бурнига тиқиб, ҳовлининг чап томонидаги скамейкада Бэл ўтирибди. Ҳовлининг ўна томонидаги майсазорда Дэл ётибди, атрофида китоблари сочилиб кетган.

Бэл (китобни олади). Мактабда ҳам, уйда ҳам китоб. Эснашга ҳам вақт йўқ. (Эснайди).

Ҳамма ёғи ифлос, пала-партиши кийинган, озғингина Бирвой кириб келади.

Бэл. Ҳа, бу сенмисан, Бирвой? Бошқача айтганда — қозиқ, кела қол, кела қол, хуш келибсан!

Бирвой (ғазабланив). Нега китобга тегдинг? (Ўзича.) Тронг, поинг, чонг! Тегма — куясан! Ташла уни! (Китобни ерга улоқтиради).

Бэл. Сен тамоман бошқа нарса ҳақида галирояпсан. Лекин бу менга барни бир ёқади.

Бирвой (жилмайиб). Сенга ёқишини билардим. Мен доим керакли гапни галираман. Нима учун ўқиш, илмнинг магзини чақиш керак? Нима, сен каламушмидинг? Сен Бэлсан! Сенга китобларнинг кераги ҳам йўқ.

Бэл. Дадам нима деркин? У кўпдан бери мени дўппосламоқчи бўлиб юрибди. Ҳаммасига сабабчи сенсан.

Бирвой. Нима? У сени калтакламоқчими? Ҳаққи йўқ, асло! Қара, отанг келяпти. Мен яширина қолай.

Бэпнинг отаси. Яна дарсни тайёрламай нима қилиб ўтирибсан? Ҳозир сенга дангасалик қандай бўлишини кўрсатиб қўяман. Мана сенга...

Бэп. Вой, дада, шошмай туриңг, урманг! Келинг, яхиси ўтириб ўйлаб кўрайлик. Болаларни уриш тақиқланган-ку! Бу эскилик қолдиги. Нима, сиз ҳозир қандай давр эканлигинни унутиб қўйғанмисиз? Ахир сиз ишчисиз-ку?

Бэпнинг отаси. Ҳа, ишчиман.

Бэп. Мана, кўрдингизми! Ишчи, совет кишиси бўла туриб ёш болани урмоқчи бўляпсиз. Йўқ, бизнинг замонамиз кишилари болаларни уришмайди.

Бэпнинг отаси. Умуман гапинг тўғри, уриш ярамайди. Бироқ дарс нима бўлади, ўзинг айт-чи?

Бэп. Бу менинг ишим.

Бэпнинг отаси. Шундай бўлгач ўз ишингни библи қилгин-да!

Бэп. Ҳаракат қиласман, албатта. Сиз бемалол бораверинг.

Бэпнинг отаси. Хўп майли, мен кетдим.

Бирвой (*тўсатдан пайдо бўлади*). Ах-ха, қутулиб қолдишми? Калтак емадингми?

Бэп. Ҳаммаси жойида бўлди!

Бирвой. Мен нима дегандим? Тўғри маслаҳат берилгандан кейин калтак емайсан, аксинча эъзозланасан! Мен билан бирга бўлсанг кам бўлмайсан. Тронг! Понг! Кетдик, Бэп.

Музика.

Дэп. Оҳ, одам эснаганда маза қиласи-да! (*Иккихон киради*).

Иккихон. Сенга нима бўлди? Бечорагинам, ёлгизланиб қолдингми?

Дэп. Бодринг, барра бўлса ҳам бари бир жонга тегаркан.

Иккихон. Ҳадеб қайғураверма, дунёда яхши одамлар қуриб кетмаган. Истасанг, ёрдам бериб сени қутқариб қоламан. Қани, қўлингга китоб олиб, уни варақла. Хўп яхши! Энди ёпиб бир четга қўй. Жуда яхши. Энди мактабга боргунингча дам оласан.

Дэп. Бу гапинг менга маъқул! Лекин ойим нима деркинлар?

Иккихон. Э, қўрқма. Сен унга фақат «жаҳл чиқса, соғлиқقا зиён, жаҳл чиқса одам қариди, юзига ажин тушади» дегин. Шундай дессанг ойинг жим бўлиб қолади. (*Дэпга бошдан оёқ қарайди*). Ҳой, сен намунча тозасан? Афtingга қараб бўлмайди! И-ў-ў-ў-ў-ў! Бунақаси кетмайди. Қани, бу ёққа кел-чи, сени бир ясантириб қўйай. (*Оғзи-бурни, юзларига дөғ-дуғ суради*). Мана энди бошқа гап. Мана энди ажойиб бола бўлдинг! Худо ҳақи, Дэп, сен менга ёқасан!

Дэпнинг ойиси пайдо бўлади, Иккихон шу заҳоти яширинади,

Дэп. Ойижоним!

Дэпниинг ойиси. Бу нимаси? Ҳамма ёғингни яна қаерда ифлос қилдинг? Қийим-бошингни қара, кўриб бўлмайди.. Уетбошингни ювавериб тинка-мадорим қолмади. Дарсликларни отиб юборибсан. Дангаса! Одамлар тинмай ишлайди, сен бўлсанг ишдан қочасан. Сенга ўхшаган ялқов оламда бигтадир! Сенга қарагандан кўра кўзим кўр бўлгани яхши эди!

Дэп. Ойижон, жаҳлингиз чиқмасен! Тобингиз йўққа ўхшайди!

Дэпниинг онаси. Ҳаммасига сен сабабчисан. Сени қандай қилиб ўқитса бўлади? Тушунсанг-чи, илмдан яхши давлат борми? Дарслитинг қани? Уйга қанақа вазифа берилган, дарров китобингни очиб ўқий қол. Дангаса, ишёқмас.

Дэп. Ким жаҳлдор бўлса, тез қариб қолади. Мендан хафа бўлманг, очиқ гап шу.

Дэпнииг опаси. Жаҳлім чиқса қариб қоламанми? Нималар деялсан ўзинг! Вой мен бечора. Кўп ўтмай юзимиш ажин босиб кетади. Сени қараю...

Дэп. Иккихон! (Аланглаб уни қидиради).

Иккихон. Мен лип этиб дарахтга чиқиб олдим. Яшириниб гапнингни эшитиб турдим. Қойил, Дэп! Менинг сабогим бекор кетмабди. Ўзингни ақлинг етмаса доимо Иккихондан сўра. Ёдингда бўлсан: Иккихондан маслаҳат олсанг, ҳеч қачон ёмонлик кўрмайсан.

Дэп. Мана, китобдаги бор сўзларни ёдлаб олдим. Маза. Энди ўйнасак бўлаверади. (Улар қўл ушилашиб, сакрашишиади-да, чиқиб кетишади).

ИККИНЧИ КЎРИНИШ

Синф. Дэп билан Бэп партада ўтиришибди. Ўқитувчи кўринади.

Ўқитувчи. Бэп, дарсни тайёрладингми?

Бэп. Тайёрлай олмадим, китобимни йўқотиб қўйдим.

Ўқитувчи. Бу-чи, бу нима?

Бэп. Вой, кечиринг кўрмабман.

Ўқитувчи. Қани, айт-чи?

Бэп. Нимани?

Ўқитувчи. Днестр ҳақида.

Бэп. Нимага?

Ўқитувчи. Бугунги дарс шу ҳақда.

Бэп. Қапақа дарс?

Ўқитувчи. Днестр тўғрисида...

Бэп. Биламан, биламан.

Ўқитувчи. Билсанг доскага чиқиб, гапириб бер.

Бэп. Днестр аввалига тўлпа-тўғрига оқарди, кейин худди қушга .. ўхшаб айлана бошлади.

Үқитувчи. Бўлди, бўлди сепнинг баҳоинг бир. Уни кундайлигиниг га ҳам ёзиб қўяй. (*Кундалик дафтарига ёза бошлийди*). Утири Бэп. (*Ўқитувчи Дэлга қарайди*). Сен-чи? Географиядан берилган дарсни тайёрладинги?

Дэп. География яхши фан, менга жуда ёқади. Шунинг учун дарсни тайёрлагапман.

Ўқитувчи. Бўлмаса, Днестр ҳақида гапириб бер-чи!

Бэп (*пичирлаб айтиб беради*). У баланд, кўм-кўк майса билан қопланган.

Дэп. Днестр ям-яшил төғ бўлиб...

Ўқитувчи. Днестр төғ эмас, дарё.

Дэп. Биламан, биламан у қирғоқлари кўм-кўк дарё, унинг зилол сувларида... хаҳ нима эди... ўшалар сузиб юриши мумкин эди...

Ўқитувчи. Нима?

Дэп. Балиқлар сув бўйида шамчироқдай ялтирайди. У срда ГЭС бор... У ерда бекатлар бор, атроф эса кўм-кўк ўрмонзор...

Ўқитувчи. Иккӣ, (*Дэлнинг кундайлигига ёзади*). Дэп, сени ҳам, Бэп, сени ҳам огоҳлатираман. Агарда иккалангиз жуда бўлмаса уч билан дўстлашмасангиз, аҳволингиз чатоқ бўлади. Синфда қоласизлар! (*Ўқитувчи чиқиб кетади*).

Бирвой билан Иккикон пайдо бўлади.

Бирвой. Яшасип, Бэп! Тронг, чонг! Қани ўзимни бир кўриб қўяйчи! (*Бэлнинг кундайлигини қўлига олади*). Яна менинг суратим. Ура! Хи-хи-хи! Бэлжон мени шундай яхши кўргач қаёққа ҳам кетардим.

Иккикон (*Дэлнинг кундайлик дафтарига қарайди*). Дэп, жуда ақллисан-да. Яна менинг суратимми! (*Дэлнинг кундайлик дафтарини ўпади*). Емай-ичмай ўзимга маҳлиё бўлиб ўтиришга розиман.

Бэп. Ҳа, сизларга яхши. Аммо ўқитувчимиз Учвой билан дўстлашинглар деб таъқидлаяпти. Қандай қилиб дўстлашсак экан-а?

Дэп. Аввало у билан дўстлашмаслик керак, модомики дўстлашгудек бўлсак ёлгон гапирмаслигимиз лозим.

Иккикон. Жиминглар. Учвой ҳақида гапирманлар.

Бирвой. Номини аташингиз биланоқ, у шу ерда пайдо бўлади.

Оддий бола қиёфасида Учвой кираади.

Бирвой. Кўрдиларингми, осмондан тушгандай пайдо бўлди! (*Учвойга*) Нега келдинг, бор, бошқа хоҳлагай жойиннга жўна! Эшитяпсанми, қаердан келган бўлсанг ўша ёққа жўна! Тронг, понг, чонг.

Бэп. Тўғри!

Иккикон. Йўқол! Жўна бу ердан, жўна!

Дэп. Ҳа шундай! Сенга ёрдам беролмаймиз. Учвой қани йўқол, бу ердан.

Учвой. Шошманг, шошманг, болалар! Тўхтанг! Дўстларингизнинг гапига қулоқ солманг! Мен улар айтганидек қўрқинчли эмасман. Келинг, танишамиз, дарс тайёрлаймиз, озгина, жуда ҳам озгина тайёрлаймиз, ўзингиз кўрасиз, бу унча қийин эмас...

Бирвой (Учвойга ёпишиб олади). «Қийин эмас» эмиш. Мен сенга кўрсатиб қўйман! Тронг, понг.

Учвой. Сендан қўрқмайман! Стёпка — пахмоқ! Мақтанчоқ.

Бирвой. (Иккиконга). Вой-дод! Иккикон, ёрдам бер! Мен нобуд бўламан — сен ҳам бир балога йўлиқасан!

Иккикон (Учвойга ёпишиб олади). Нима? Сен Бирвойни бир ёғлик қилмоқчимисан? Сен озодани қара-ю! Майли, ўзим нима бўлсан бўлай, лекин бу ҳолга йўл қўймайман. (Учвойни итаради).

Учвой (Беп ва Дэпга яқинлашиб). Сизлар-чи, қаҳрамонлар, нега қараб турибсизлар! Менга ёрдам берсангиз-чи!

Бэп (ўзини ўқотиб). Мен сени танимайман.

Дэп. У танимаса, менга ҳам нима? (Бирвой билан Иккикон Учвойни итараб чиқаршишади).

Бирвой. Уф, иш мана бундоқ бўлибди-да! Бирлашган ўзар деб бекорга айтишмаган.

Иккикон. Ура, ура! Қимки ҳеч нарсадан қўрқмаса, унга нарсалар ҳам қўрқинчли бўлиб туюлмайди!

Тўртвлон қўй ушлишиб, рақсга тушишиади.

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Кўча. Бэп Бирвой билан, иркит Дэп Иккикон билан бирга. Ўқувчилар, ўткинчилар ўтиб тушишибди.

Ўқувчи қиз (бошқасига Дэпни кўрсатиб). Манави аҳмоққа қара. Яна Бирвой билан бирга-я.

Бирвой. Нима? У қандай журъат этди? Қани, Бэп, уни адабини бераб қўй!

Бэп (ўқувчи қизни итаради). Мана сенга, аҳмоқ деганинг учун! (Мушти билан пўйиса қиласи). Қайфиятим яхшилигида овоздингни ўчири!

Ўқувчи қизлар чопиб кетишади. Икки ўқувчи бола ўтади.

Биринчи ўқувчи (иккинчисига, Дэпни кўрсатиб). Анави йигитчани кўраяпсаими? Қаерда у шунчалик бўялиб олдий-кип? Гаров ўйнайман, бу бола синфда қолган.

Икк ихон (Дэпга). Бу азamatни бир қитиқтаб юбор-чи, миттивой! Иккинчи ўқувчи. Сен ҳам шу ердамисан, паҳмоқ бойвучча!

Яхшимисиз, ниначи хоним!

Икк ихон. Эшитяпсизларми, эшитяпсизларми, у мепи ҳақорат қиляпти!

Дэп (ўқувчи болага). Нималар деб алжпраяпсан? Жим бўл, қў-пол, қўпол! Бўлмасам нақ гарданингга тушираман.

Иккинчи ўқувчи (биринчисига). Фозин қара! Ўзи сипфда қолай деб турибди-ку, кеккайгани нимаси.

Биринчи ўқувчи. Ҳаммасига Иккихон айбдор. Шумшук Иккихон! Ўзи ийӯқотиш керак! (*Иккихонни ушлаб олиб, судрайдилар*). Ҳайдаш керак уни, ҳайдаш!

Иккала ўқувчи Иккихон билан чиқиб кетишади. Бэп, Дэп ва Бирвой орқаларидан тош отишади. Иўловчилар кўрининишади.

Иўловчи. Нима қиляпсизлар? Безорилар!

Бирвой. Сенинг нима ишинг бор?

Бэп. Бопла уни, бопла Бирвой!

Иккинчи ўловчи. Қаерда ўқийсизлар? Қайси мактабда?

Дэп. Қаерда ўқир эдим! Каламуш, чўртсанбалиқ, қисқичбақалар бор ерда-да!

Биринчи аёл (Дэпга). Зўрсизлар-ку! Бундан чиқадики, сен—каlamush (*Бэпга*) сен чўртсанбалиқ (*Бирвойга*) сен эса қисқичбақа экансан-да!

Иккинчи аёл. Ҳой, айланай. Сиз нега уларга ёпишиб қолдингиз? Ахир улар болалар-ку. Ёмон иш қилишгани йўқ. Шўхлик қилишмай жим юришибди-ку.

Бэп. Жуда тўғри гапиряпсиз, холажон!

Иккинчи аёл. Кўрдингизми, улар фақат ҳазиллашишяпти.

Дэп (иккинчи хотиннинг қўлидан тортиб, уни айлантиради).

Тўғри, тўғри! Кўрдим жуда зўр алвастини!

Иккинчи аёл. Ҳа-ҳа-ҳа... Қандай шўх бола! (*Ўзига келиб*).

Вой, сен нималар деяпсан ўзи? Мен алвастиманми? Бундай дейишга қандай журъат этдинг, ярамас бола?

Биринчи аёл (иккинчи аёлга). Мана кўрдингизми, ўйинқароқларингизнинг қандайлигини? Сабаби, уларни жуда талтайтириб юборишган. Безорилик қилишса, уришиш ўрнига мақтاشади-я.

Биринчи ўткинчи (Бэп ва Дэпга). Уялмайсизларми?

Иккинчи ўткинчи. Тағин булар ўқувчилар эмиш.

Биринчи аёл. Уларни ота-оналари олдига олиб бориш керак! Шундоқ қолдириб бўлмайди.

Ўқувчи қизлар қайтиб келишади.

Ўқувчи қизлар (катталарга). Салом!

Биринчи ўқувчи қиз. Уларга гапириб фойда топмайсиз.

Уларни ҳамма билади. Улар синфда қолишмоқчи.

Иккинчи ўқувчи қиз. Ана ўшандагина тавбаларига таянадилар.

Биринчи ўқувчи қиз. Биз улардан кичикмиз, лекин уларга етиб оламиз ва бир синфда ўқыймиз. Шундай эмасми, иккитилчилар? Ахир сизлар шуни жуда-жуда хоҳлайсизлар-ку?

Дэп. Сен билан бирга ўқиш? Бекор айтибсан! Ундан кўра уйда сандирақлаб юрган яхши.

Уқувчи қизлар (*кулиб чопиб чиқиб кетишади*). Иккитилчилар, иккитилчилар!

Бэп (*қулогини беркитиб*). Улардан қочайлик. Бўлмаса кар бўлиб қолиш мумкин!

Дэп. Кўчиликдан қочиб, қаерга ҳам борардинг? Улардан яшириниб бўлармиди-я!

Бирвой. Нимадан бунча қўрқаяпсизлар? Қўрқкан нарсангизни қаранг-у! Ол-а! Эътибор берманг, вассалом, ҳаммаси яхши бўлади.

Бэп (*қўноллик билан*). Қани, жўна! Ҳаммаси сен туфайли бўлдипти. Сен бизни синифда қолишмизни хоҳлайсан!

Бирвой. Бунинг нимаси қўрқинчли? Бўридан қўрқкан одам ўрмонга бормайди! Ахир сизлар бўрилар билан эмас, чурвақалар билан ўтирасплар-ку! Нимаси ёмон? Нимадан қўрқаяпсизлар?

Дэп. Қани жим бўл, мақтанчоқ «билармон»! Бизсиз бориб айланаб кел!

Бирвой. Трам-там-та-та! Ақлли бўлишни хоҳлаб қолдингизми? Лекин сизлар ўйлаганча бўлмайди. (*Ашула айтиб чиқиб кетади*).

Мендан қочасиз қандоқ,
Тронг, чонг, понг.
Ялқовлар менга ўрток,
Тронг, понг, чонг.

Музика.

Бэп билан Дэп ерга ўтириб, гарданини қашлаганича Бирвойнинг орқасидан қараб қолишади.

Бэп. Уни бекор ҳайдаб юбординг! Усиз зеркиб қоламиз.

Дэп. Тўғри айтасан. Мен аҳмоқ, нима қилиб қўйдим? Бирвойсиз энди нима қиласиз? Бирвойсиз ҳолимизга вой!

ИККИНЧИ ПАРДА

ТҮРТИНЧИ КҮРИНИШ

Кўкатзор. Бэп пайдо бўлади.

Б э п (тўхтаиди-да, дараҳтларни кўздан кечира бошлидиди). Менинча, энди бизни бу ердан ҳеч ким топа олмайди. Бу ерда биз бехатармиз. (*Қичқириб*). Тезроқ, менинг олдимга тезроқ келинглар!..

Дэп ва Учвой пайдо бўлади.

У ч в о й. Сен бизни қаерга бошлаб келдинг? Бунақа узоққа боришнинг нима кераги бор?

Б э п. Сен билан бизни ҳеч ким кўриб қолмаслиги учун.

Д э п. Бизнинг сен билан учрашишимиз мумкин эмаслигини наҳотки тушунмассанг?

Б э п. Албатта-да! Токи бошқалар уялганларидан, кимларданdir кўрқишганидан Учвойни қидириб топишди, деб ўйлашмасин.

Д э п. Худо ҳақи, биз ҳеч нарсадан қўрқмаймиз, фақат китоблардан оз-моз қўрқишимизни ҳисобга олмагапда...

Бэп ва Дэп майсага ўтириб, ёнларига китобларини қўйиб қўйишиади.

У ч в о й. Мендан кўп нарсани кутманг. Мен унча катта эмасман, лекин унчалик кичик ҳам эмасман. Менга эргашиб олим ҳам бўла олмайсизлар, лекин дангасаликни сизлардан кетказишга ҳаракат қиласман. Синфда иккинчи йилга қолмайсиз. Сизларни унча мақташмайди, лекин уришишмайди ҳам.

Б э п. Бизга кўпини кераги ҳам йўқ, фақат синфда қолмасак бўлгани. Сен бизга ростдан ваъда беряпсанми? Алдамаяпсанми? Биз ўша чурвақалар синфига тушиб қолмаймизми?

У ч в о й. Ахир менинг сизларга ваъда берамап-ку. Бекордан-бекорга вайсашни ёқтирумайман. Ҳеч қачон мақтанмайман. «Мақтана-мағоз, ҳунаринг оз»,— деган мақолни яхши биламан.

Б э п. Ундай бўлса, қўлингни бер!

У ч в о й. Лекин сизлар гапимга қулоқ солишингиз керак. Қасам ичасизларми?

Б э п. Ўзимниг римча бурним билан қасамёд қиласман!

Д э п. Мен бўлсан бошим билан қасамёд қиласман, асрлар давомида сен билан дўст бўламиз.

Иккихон пайдо бўлади, болаларга билдиришмасдан китоблардан бирини олади-да, кўздан гойиб бўлади.

Қани энди қитобларга! Тўхта! Китобимни ким олди, ахир? (*Қидиради*).

Китоб мана шу ерда эди, аттагнг!

(Дэпга)

Лекин сеникидан фойдалансак ҳам бўлади!

Бирвой пайдо бўлади ва у ҳам сездирмасдан яна бошқа китобни олади-да, гойиб бўлади. Бэп эса китобини қидира бошлиайди.

Учвой. Вақтни кетказмайлик. Қелинг, тарих дарсидан бошлаймиз. Мана дарслик.

Бирвой ва Иккихон пайдо бўлишади, улар қолган китобларни ҳам олиб кетишга ҳаракат қилишиади.

Учвой (Бирвой билан Иккихонни кўриб). Ҳа, бу сизларми? Тезликада ўғрини ушлаш керак!

Бэп Бирвойни ушлаб олади.

Бирвой. Менга қўл кўтаришга уялмайсанми? Сенга қилган яхшиликларимнинг оқибати шуми? Мен туфайли қанча ярамас ва ифлос ишларни бажарганинг ёдингдан чиқдими? Бу қанақаси бўлди? Кўздан йироқлашгач, меҳр кўтарилади дегани тўғри экан-да.

Бэп (Бирвойни қўйиб юбориб). Тўғри, биз сен билан дўст эдик. Учвой. Бэп, Дэп! Қасам нима бўлади?

Бэп (Бирвойни қўйиб юбориб). Тўғри, биз сен билан дўст эдик, менинг ажойиб римча бурним узилиб тушса, унда менинг ҳолим нима кечади? (Яна Бирвойни ушлаб олади). Бари бир сени калтаклаш керакка ўхшайди! (Бирвойнинг қулогидан тортади).

Бирвой. Во-ой! Чонг, понг! Ойи! Вой, ойи!

Иккихон (уни тутиб олиб, ушлаб турган Дэпга). Қўйиб юбор мени, қўйиб юбор! Сенга қилган ғамхўрликларим ёдингдан чиқдими? Қандай ажойиб сиёҳлар билан сени бўяб қўярдим! Сени қўлинг ҳам, юзинг ҳам, куртканг ҳам доим ифлос, жуда ҳам ифлос бўларди! Энди бўлса барча яхшиликларимга ёвузлик билан жавоб қайтаряпсан!

Дэп. Йўқ! Ҳеч ҳам ёвуз эмасман! Лекин мен бошим билан қасам-ёд қилганман. Эшилдингми?.. Қани, сени бир оз калтаклай-чи? Иккихон. Ёрдам беринг! Ойи, ойи!

Дангасахон пайдо бўлади, эринчоқлик билан зўрга юриб келади.

Учвой. Эҳтиёт бўлинг, эҳтиёт бўлинг! Бу Дангасахон! Ундан йироқроқда бўлинг! У жуда ҳам ёпишқоқ! Қаранг, тағин қўлига тушиб қолманг! Қочинг!

Дангасахон (зўрга тилини қимирлатиб вайсайди). М-е-ни-нг м-и-т-ти-войлар-им-ни нега хафа қиляпсизлар?

Бэп. Улар ўғри, бизнинг китобларимизни ўғирлашибди,

Дангасахон. Э-ж-т-и-м-о-л, б-у ё-мон-д-и-р, лекин б-бу м-е-н-г-а ё-қ-а-д-и.

Бэп (майсанинг устига чўзилиб ётиб олади). Вой, негадир ётгим келиб қолди! Доим шундай ётаверсам...

Дэп (у ҳам майсага эгилиб, эринчоқлик билан чўзиб дейди).

Кўй, гапирма... ўлтирайлик жим,

Элтар алла хуш овоз...

Аввал бир оз ёнбошлаш керак...

Сўнгра, яна.. яна бир оз.

Учвой. Бўшашманг, бўшашманг! Дангасахонга тикилманг! Менга қарант! (*Гимнастика қила бошлайди*). Мен нима қилсам шуни тақрорланг. Қани бошладик: бир, иккى, уч! Галимга қулоқ солинг! Бўлмасам синфда қоласиз, ўша чурвақаларга майна бўласиз. (*Бир Дэпни, бир Бэпни кўтариб тургазади, лекин улар майсага яна думалаб тушишиади*).

Бэп. Бармоғимни қимирилатолмаймап!

Дэп. Юрғим келмаяпти!

Дангасахон. Б-у ж-у-д-а я-х-ш-и... Қимирилашни и-и-м-а к-е-р-а-ти бор! Б-у-н-и бошқалар қилсин...

Учвой (Бэпни қўзғатади). Ўтири бир оз шуғулланамиз!

Дангасахон (кулишга ҳаракат қилади). О-з-ги-н-а... кулиб олардим-ку, эриняпман-да.

Бэп (зўрга туради). Эҳтимол дарс тайёрлаш керакдир, лекин Дангасахон нима деркин, мени уят қилмасмикия?

Дангасахон. Я-ш-а... Б-е-к-о-р-га с-е-н-и яхши кўрмайман, дангасажон...

Учвой (Дэпга). Тура қол, тарихни ўқиймиз. (*Дэп туришга ҳаракат қилади, лекин яна ишқилади*).

Бирвой (Дангасахонга). Ойижон, бу қанақаси? Қарант! Бизнинг энг яхши иккичиларимиз тузалишни хоҳлаб қолишибди!

Иккихон. Улар тузалиб тиришқоқ бўлишга ҳаракат қилишяпти. Ҳаммасига Учвой, Учвой айбдор! Уларни бузаяпти.

Дангасахон. Ҳа-а. Ҳа-а... Т-и-р-и-ш-қоқ... Ля-ля-ля... Қўшиқ айтардим-у, э-р-и-н-а-я-п-м-а-н... Бу е-р-д-а-н к-ет-а қолайлик... К-ў-р-я-п-сиз-л-ар-м-и, зўрга юбораман... Буларнинг олдига опаларимни юбораман... (*Эснайди*). Бу тиришқоқлар мени ёдларидан чиқаришмайди... (*Иккихон ва Бирвойга*) В-ой, м-е-н-и-нг болажонларим... сизларни эркалатардим-у, лекин эриняпман... Вой... (*Эснайди, учаласи кетади*).

Бэп (орқаларидан). Мана, кимларга ҳавас қилса бўлади! Улар ҳеч нарса қилишмайди. Эҳ, улар билан кетсак эди. Фақат синфда қолишдан қўрқаман-да! Уша тавия қизларга майна бўлгим келмаяпти.

БЕШИНЧИ ҚҮРИНИШ

Урмонда орқаларига рюкзак осиб олган Бэп ва Дэп пайдо бўлишиади.

Б э п. Синфда қолмаганимиз жуда зўр бўлди-да! Мана энди маза қилиб ўйнаймиз! Бутун ёз-а!

Д э п. Походга ҳамма болалар боради! Қани, маршрутни белгилаб олайлик-чи!

Б э п. Балки, у томонга борармиз.

Д э п. Лекин у томонда байроқлар борга ўхшайди, у ерда пионер лагери бўлса керак!

Б э п. Ундай бўлса, гарб томонга юрайлик!

Д э п. Фарб томонга? Оҳ! Айтиш осон! Уша Фарб томонга қандай қилиб борса бўлади?

Б э п. Бекорга Учвойдан қочиб кетдик. Энди сўрайдиган одам йўқ. Балки уни чақиравмиз? (*Чақиради*). Ҳой, Учвой! Бу ёққа кел.

Алдамчи пайдо бўлади, у айёrona жилмаяди. Даraхтning орқаси-га беркиниб, гап пойлай бошлиайди.

Д э п. У эшиitmайди. У энди узоқда. Биз аҳмоқларни хўп боплади-да!

Б э п. Йўқ, у бизни топади деб ўйлайман, у қайтиб келади. У ёмон бола ҳам, аразчи ҳам эмас.

Алдамчи. Мен алдамчи-жанжалкаш ва беадабларнинг синглисими. Мен сизларга ёрдамлашаман. Учвой сизларни ташлаб қочиб кетди-ку.

Б э п. Тўгри, қочиб кетди! Алдамчи рост гапиряпти.

Д э п. Ҳа, бу гал ўзим кўрдим. Учвой биздан воз кечди.

Музика.

Б э п. Ҳа, мана у! Қани, ўзинг айт-чи, алдоқчи! Нега бизни ташлаб қочиб кетдинг?

Учвой. Мен қочибманими? Мен алдамчиманими? Нималарни ўйлаб чиқарасизлар-а?

Д э п. Ҳа, сени деб далада қолган қўзичоқлардек адашиб юрибмиз.

Учвой (*алдамчига қаратиб*). А-а-а, ҳаммаси тушупарли! Сен авровчи илон. Бош айлантиргани судралиб келдингми! Йўқ, унга ишонманглар! Ундан кўра нима топиб келганимни кўринглар. (*Дараҳт орқасидан қопни олиб чиқади*). Зўрга олиб келдим, жуда оғир экан-да.

Б э п. Қани, очайлик-чи?

Алдамчи. Ҳаммасини ўзимизга оламиз.

Учвой. Ахир бу бизники эмас-ку.

- Алдамчи. Буни аҳамиятий йўқ! Нима топиб олсақ ўзимизни-да.
Дэп. Бизникими, йўқми, барни бир кел, очамиш!
Бэп (*қопни қўтариб қўради*). Бунча оғир! Балки бомбадир? Эй ал-
дамчи, сен очиб кўр-чи!
- Алдамчи. Нима, бомба эканми? Йўқ, ўзинг очавер! Бошқа ишим
бор. Катта бувимнинг катта бобоси бечора шу атрофда ада-
шиб қолибди. Бориб уни топишга ёрдамлашай.
- Дэп. Қаёққа борардинг? Яна алдаяпсан-а!
- Бэп. У қўрқаяпти, Алдамчи қўрқоқлигипп ким бплмайди.
- Учвой. Келинглар, қопни очиб кўрамиз ёки бир чеккасидан қа-
раймиз.
- Бэп. Йўқ, очсак қопни охиригача очамиш, балки ширинлик бор-
дир. Бир маза қилайлик. Қаранглар, бобо келяпти.
- Дэп. Салом, бува.
- Бобо. Салом, болажонларим! Дараҳт остида қопимни қолдириб
гул тергани кетсам, йўқолиб қолибди. Сизлар қопимни кўр-
мадингизларми?
- Алдамчи. Қопингизни бобомнинг амакиси ютиб юбормадими-
кан?
- Учвой. Унинг гапига қулоқ солманг, бўлмаган гапларни тўқий-
веради. Мана қопингиз.
- Алдамчи (*Бэп ва Дэпни қўрсатиб*). Булар топиб олишибди.
- Бэп. Тўғри, биз топдик!
- Учвой. Үнчалик тўғри эмас.
- Дэп. Мен бирорини бўлса керак, келинглар, унга тегмаймиз де-
дим.
- Учвой. Айтишга айтдинг-ку, лекин унчалик тўғри эмас.
- Бобо (*Дэпга*). Сен ҳалол бола экансан.
- Бэп. Мен ҳам: «Қопни эгасига қайтариб бериш керак», дедим. Кўр-
дингизми, мен ҳам виждонли боламан, шунинг учун баланд
бўйли бўлиб ўсаётгап бўлсан керак. Бобо, сиз ҳам азамат
экансиз.
- Алдамчи. Бу ҳаммаси эмас, нима воқеа юз берганини эшитинг.
Бизга эчки ва бўрилар ҳужум қилди. Бўлак-бўлак қилиб таш-
лашларига оз қолди. Бу азаматлар бўриларни қувлаб юбо-
риши. Ўз жонстаридан кечиб бўлса ҳам сизнинг қопингизни
сақлаб қолишиди.
- Учвой. Алдамчи ёлгопни қўйнб қўяди.
- Бобо (*Учвойнинг гапига эҳтибор бермай*). Яшанглар, азаматлар.
Ҳамма вақт шундай қилиш керак!
- Бэп. Айтинг-чи, бобо, қонда нима бор?
- Бобо. Бунинг ичидаги жуда кўп нарса бор. Қитоблар, конфетлар
дейсизми... Пионер лагеридагиларга олиб кетаётган эдим. Сиз
азаматларга ҳам аталгани бор. Яхшиликка яхшилик қилиш
керак. (*Қопнинг оғизини очиб, китоб ва конфетлар олади*).
Кимга китоб берай?

Б эп (конфетни олиб). Китоб керак эмас. Ҳозир уни нима қила-
ман, каникул-ку.

Алдамчи. Бу болалар дунёлаги барча китобни ўқиб бўлишган.
Учвой (таъна қилиб). Алдамчисан-да.

Бобо. Хоҳламасанглар, олманглар. Ақлли болаларга ўхшайсиз-
лар. (*Ҳаммага конфет улашади*). Мен энди кетай. Сизларга
катта раҳмат. Лагерга борганимда, қанақанги жасур болалар-
ни учратганим ҳақида пионерларга сўзлаб бераман.

Учвой. Роса олиб қочдинглар-да. Гапларингни эшитиб ўз қуто-
гимга ишонмадим. Қайдай қилиб тилларинг айланди-я?!

Дэп. Алдамчи-да, ҳаммасини ўйлаб топган.

Б эп. Майли, ўтган иш ўтди. Нима бўлса ҳам конфетлик бўлиб
олдик. Ширинлигини қаранг. Шимавериб чарчасам ҳам оғзим-
дан олиб қўйгим келмаяпти.

Учвой. Энди қаёққа борамиз?

Д эп. Фарб томонга юришимиз керак. Аммо фарб гўё биздан беки-
ниб олгандек кўзга кўринмайди.

Учвой. Вой сизлар-е. У қаерга бекинарди? Уни топиш оппа-
осон-ку! Қаранглар, ҳов моҳни кўряпсизларми? Моҳ ҳамма
вақт дарахтнинг шимолида ўсади, демак чап томонда фарб.
Бэп, гапимни эшитяпсанми?

Б эп. Эшитяпман, эшитяпман! Ўзинг яхши биласан-ку, мен гео-
графиядан кучли эмасман. (*Яна бир конфетни очади.*) Кон-
фетлинг эса яхши-ёмонининг фарқига жуда бораман.

Учвой. Пионерларни бир бориб кўрмаймизми? Улар билан бир-
га бўлсак, сизлар нима дейсиз?

Б эп. Пионерлар олдига? Биз бўлсак...

Учвой. Ҳа, албатта сиз. Нега, сиз пионер эмасмисиз?

Б эп. Бизми? Хоҳламаймиз... Шахсан биз-ку, балким хоҳлармиз,
аммо...

Д эп. Биз хоҳлаймиз, аммо бизни қабул қилишмайди!

Учвой. Аҳ-ҳа, тушунарли. Үндай бўлса қаёққа борамиз?

Д эп. Бу томонга ҳам эмас.

У томонга ҳам эмас!

Юр, кўзимиз кўрган томонга, хоҳлайсанми, Бэп?

Б эп. Хоҳдайман, Дэп!

Д эп. Саволлар йўқми?

Б эп. Саволлар йўқ!

Музика.

ОЛТИНЧИ КҮРИНИШ

Ўрмон ичидағи яланглик. Олдинда Учвой, унинг кетидан бўш рюкзакларини кўтаришиб Бэп ва Дэплар судралиб боришалти.

Д э п. Куни билан туз тотганим йўқ, вой бечора қорним. Вой бечора қорним!

Б э п (Учвойга). Энди, нима қиламиз? Биз, шубҳасиз адашдик. Нега бизни бошқа томонга бошлаб келдинг?

У ч в о й. Ахир ўзингиз хоҳламадингиз-ку...

(Жанжалкаши пайдо бўлади.)

Д э п. Қара, кимдир келаялти...

Ж а н ж а л к а ш. Нега жимгина кетяпсизлар?

Б э п. Сеп кимсан?

Ж а н ж а л к а ш. Мен жанжалчиман. Беадабнинг опаси бўламан, сизлар зерикаб қолманглар деб келдим. Зерикканларингдан юзларинг бужмайиб кетибди. Башараларингга қаранглар, худди қўрга кўмилган картошкага ўхшайди.

Д э п. Қани энди картошка бўлса, қорним жуда татараб кетяпти.

Б э п. Таталяялти эмиш, овқатимизни паққос тушириб қўйдинг-ку.
Сен очофат бўлмаганингда овқатимиз анчага етарди.

Д э п. Менга қўрслик қилгани қандай журъат этдинг. Йўқол жин ургур, аҳмоқ!

У ч в о й. Вой, бақирманглар, бақиришнинг нима ҳожати бор? Хоҳласаларинг урпшаверинглар, фақат бўкирманглар. Секинроқ, секин, секин!

Ж а н ж а л к а ш. Йўқ, йўқ, қаттиқроқ! Сўкишинглар, уришаверинглар. Сўкингандаринг билан барибир дарвозага осилиб қолмайсанлар. Ҳоҳиш бўлса бас, бундан дурустстрогини ҳам топамиш! Ҳа, ҳа, кўзларингиз ғазабдан чақнаб кетсин. Муштларингизни маҳкамроқ қисиб ишга солинглар. Қани, бўлинг-

лар, бўлинглар... (Бэп ва Дэп уришишига ҳозирланнишади).
Мана шундай, яхши!

Б э п (учвойга). Сен пега бизга эргашиб қолдинг. Синифдан-синифга ўтишга ёрдам берганинг учун биз билан ажралмас дўст бўлиб қолдим деб ўйлаяпсанми?

Д э п (Бэпга). Нега бўкирасан? Жим бўл, аҳмоқ! Сен очофат ва чаён!

Б э п. Мен аҳмоқ ва чаёми?! Сен чигирткасан. Қандай журъат этдинг! Шошмай тур, пачогингни чиқармасамни?

Ж ан ж ал к а ш. Шундай, ҳа, шундай, баракалла, яшанг болалар! Гирибонидан маҳкам ушла, Бэп! Сен ҳам, Дэп, аиқайма! Муштуминг билан тушир, муштуминг билан!

Б э п. Сени деб қопни берилб юбордик.

Д э п. Йўқ, сени деб.

Б э п. Мен сени деб деяпман.

Д э п. Йўқ, сени деб, аҳмоқ! Энди мушт ейишинг қолди.

Ж ан ж ал к а ш. Ура, ура! Мана, бу бошқа гап, болалар! Мени жуда хурсанд қилдинглар! Раҳмат, ҳа-ҳа-ҳа...

У ч о й. Бас қилинглар, болалар! Жим бўлинглар! Қаранглар, ана Тўртхон келяпти!

Саршишта-саранжом кийинган пионер формасида Тўртхон кўринади. Унинг қўлида тугунча.

Т ў р т х о н. Салом, болалар! (Жанжалкашга.) Сенга бу ерда шима бор? Қани, ҳозироқ жўнаб қол-чи! Сенинг жойишиг бу ер эмас. Сени пионерлар билан бошқа кўрмай!

Ж ан ж ал к а ш. Ҳа-а-а-а... Ёқимсиз озода! (Чиқиб кетади).

Т ў р т х о н. Қайси бирингиз Бэп?

Д э п (Бэпни қучоқлаб олиб). Мана у Бэп — менинг дўстим! У очофат ҳам, аҳмоқ ҳам эмас, Жанжалкаш буни яхши билиб қўйсин.

Т ў р т х о н. Дэп ким?

Б э п (Дэпни пешанасидан ўпиб). Мана бу менинг дўстим Дэп! Ҳеччам чигирткага ўҳшамайди-ла.

Т ў р т х о н. Мен сизларга хушхабар келтиридим. (Чўнтағидан қогозни олади). Пионер газетасида сизлар ҳақингизда мақола ёзишибди. Ҳозир сизларга ўқиб бераман. (Ўқий бошлайди.) Бэп ва Дэп деган болалар яхши иш қилишибди. Улар ҳақиқий совет ўқувчилари экан. Улар ўрмонда шириналнклар, ўйинчоқ ва ҳар хил китоблар билан тўла қоп топиб олишибди!

Б э п. Эҳ, унинг ичида овқат борлигини билганимизла эли-я, боплаб туширгап...

Т ў р т х о н (ўқишида давом этиб). Лекин болалар ҳеч нарсага қўл уришмади. Улар қопнинг эгасини қидириб топишга қарор

қилишди. Қутилмаганда уларга оч бўрилар галаси ҳужум қилиб қолди. Бэп билан Дэп ўз ҳаётларини хавф остида қолдириб бўлса ҳам қутурган ваҳшийлар ҳужумини қайта-ришди.

Дэп. Нима, нима? Туғилганимдан бери ҳали йиртқичларни кўр-ган эмасман!

Бэп. Жим бўл! Йиртқичлар ҳар хил бўлади. Биз қувиб юборгандар қўй терисини ёпиниб олган бўлиши мумкин. Шунинг учуп сезмагансан. (*Тўртхонга*.) Бизниг Дэпимиз жуда камтар, у мақтовни ҳеч ёқтирамайди.

Учвой. Негадир уни бирор мақтаганини сира эшитмаганман.

Тўртхон (*ўқишни давом этдиради*). Ниҳоят, Бэп билан Дэп қопнинг эгасини ахтариб топишиди ва ўз топилмаларини эгасига тўла-тўкис топширишди. Эгаси ҳеч бўлмаса биттадан конфет бериб ташаккур айтмоқчи бўлганида болалар кўнишмади. «Биз буни конфет учун қилмадик», деб жавоб қайта-ришди жасур болалар.

Бэп. Тўғри-да, конфетни нима ҳам қиласдик. Бизни фақат китоблар қизиқтирарди, қопда эса китоб жуда кам экан. Бошқа болаларни ундан маҳрум этиш яхши эмаслиги сабабли ҳеч нарсага тегмадик.

Тўртхон. Мен ҳаммасини биламан. Шунинг учун бу ёққа шошилдим. Қаранглар, мен сизга нима олиб келдим. (*Тугунчанинн ечади*).

Бэп. Дэпжон, қарагни, одамнинг жонидан бошқа ҳамма нарса бор-а! Қоқ гўшт ҳам, пишлоқ ҳам, колбаса ҳам...

Дэп. Бэп! Қўриб турибман, дўлма ҳам бор экан. Қани нондан ол! Ишни бошлайверамиз!

Бэп. Яхши, оч қолмайдиган бўлдинг. Дэп, иштаҳанг чакки эмаску. Худди оч бўрига ўҳшайсан. Қаппалаб уришинг ҳам бўрига ўҳшяти.

Тўртхон. «Қаппалаб уриш»— бунақа дейиш одобдан эмас!

Дэп. Аммо жуда лаззатли!

Тўртхон. Қўриб турибман, болалар. Сизлар унчалик яхши яшамас экансиз!

Дэп. Сизлар-чи? Интизомли бўлишни одат қилиб олгансиз!

Тўртхон. Яхши-да, интизомли бўлсанг, зарар кўрмайсан. Ўз вақтида овқатланамиз, хоҳлаганимизча ўйнаймиз, вақти келганида ётиб ухлаймиз. Хаёл суришга ҳам, шўхлик қилишга ҳам улгурамиз!

Бэп. Алдамчи, алдаш ҳам эви билан-да! Ана какку кукулайти! Бор, ўшанга сафсата сот.

Тўртхон. Какку галимга тушунмайди ахир, у одам эмас, қушку. Бэп, сен гапга тушунадиган боласан, лекин негадир тушунишни хоҳламаяпсан. Сен фақат бир нарсани — вайсашниги-

на биласан. Беҳуда вайсашдан кўра сукут сақлаш яхшилиги-
ни наҳотки тушунмайсан!

Б ә п. Яхшими, ёмонми бари бир ўша сенинг интизомингга учиб
бўйман!

Учвой. Ҳа уни биласанми, бирор марта кўрганмисан ўзинг?

Б ә п. Билган ҳам эмасман, кўришни ҳам истамайман!

Т ў р т х о н. Нега бунақасан? Кўрмадим деялсан-у, яна худди ўз
соясидан қўрқкан қўёндек безилляяпсан. Нима у, бўридан
ҳам қўрқинчлими? Бўри билан дадил олишинбсан-у. Интизом-
дан қўрқасанми? Бунга сира ишонмайман. Қани, юр, дўст-
лаштириб қўяман, у сенга ёқиб қолади. Дэй, сен ҳам биз
билаи юравер. Иккалангизга ҳам бизнинг лагеримиз ёқиб
қолишига ишонаман.

Д ә п.

Ширинликка бўлмоққа ўч
Сен намуна бўлдинг доим!
Биз тентакка ўргатма ҳеч,
Кулча нондир муддаойим.

(кулгу)

Т ў р т х о н. Йўқ, мен ҳали унчалик намунали эмасман! Аммо сиз-
лар ҳам унчалик тентак эмассизлар! Қани, менинг тўғримда
ҳам шундай гапларни айтиб кўришсин-чи!

Д ә п. Печкадаги чигирткалар ҳаммасини айтиб берди.

Т ў р т х о н. Мен ҳам қўшиқ айтишни севаман:

Иссиқ бўлсин, хоҳ ёғсин ёмғир,
Гурласа ҳам момақалдироқ.
Айтиб бизлар қувноқ ашула,
Иўлимиздан қайтмайлик бироқ.

Б ә п. Йўқ, бу жуда баландпарвоз экан. Бизга бошқаси ёқади.
Мана эшиш!

Оёғимиз остида майса,
Бизни йўллар чорлайди ҳар дам.
Сакраб-сакраб чопамиз олға,
Кўшиқ айтиб тушимизда ҳам.

Музика.

Мен Б ә п.

Мен Д ә п.

Саволлар йўқми?

Саволлар йўқми?

Ҳамма ишга биэлар қодир,
Сен ҳам ботир, мен ҳам ботир,
Бизни кўриб титрар бўри,
Филларни-чи, қурир шўри!
Ҳар иккимиз ҳам
Ботир ва бардам!

Тўртҳони. Вой, қуёш ҳам тик келиб қолибди. Лагерга қайтишим
керак.

Учвой. Мен ҳам сен билан бораман.
Тўртҳон. Кетдик! Хайр, болалар!

Музика.

УЧИНЧИ ПАРДА

ЕТТИНЧИ КЎРИНИШ

Үрмон. *Музика эшишилади. Бэп билан Дэпнинг қовоқлари солиқ.
Улар гўла устида ўтиришибди.*

Бэп. Үзи нима бўляпти? Энди сен билан менга ўхшаган ботир-
ларнинг ҳоли нима кечади?

Дэп. Бунинг аҳамияти йўқ! Пионерлар бизни бошқаларга ўрпак
қилиб кўрсатишади.

Бэп. Бордию улар, биз, биз... ҳеч қанақа жасорат кўрсатмагани-
мизни ҳаммаси ёлғонлигини, ҳеч нарса бўлмаганини билиб
қолишса нима бўлади?

Дэп. Унда уятдан ерга кириб кетамиз.

Бэп. Биласанми, нимаси ажабланарли? Мен мана шу Тўртхонданя
уяляпман. У мақтанчоқ, кеккайган қиз эмас экан. Үнинг гап-
ларп менга ёқиб қолди. Дэпжон, борди-ю, биз ҳам эс-хуши-
мизни йигиб, муомаламизни яхшиласак-чи?

Дэп. Бэп, қара! Буниси қойил! Кимдир биз томонга келаялти.

(Одобсиэ пайдо бўйлади.)

Одобсиэ. Мен Жанжалкаш ва Алдамчининг опаси Одобсиэ

бўламан. Мен бўлган жойда мулойим гапиришга ким журъат қила олади?!

Б э п. Манави бечора чийилдоқ, чивип, чигиртка.

Д э п (Бэпга) Үзинг чийилдоқ, ўлимтик чивин! Нега қарғадек қагиллайсан?!

О доб сиз. Қулоқ солинг, ҳаммангиз эшишнинг! «Яхшн сўз»лаш мана бундай бўлади. Шундай, шундай, яшанглар!

Д э п. Ҳой, қийшиқ башара, тилингни тий! Ҳамма жинлардан ҳам баттари сен экансан! .

О доб сиз. Мана, бу гаплар менга мойдек ёқади, кўнглимдаги-нинг худди ўзгинаси. Гапингизни давом эттиринг!

Б э п. Мана бу холанинг тилига қара-я!

Д э п. У гапираётгани йўқ, вовилляяпти. Тўртхон бўлганида, ҳайрон қолар эди, тўғрими?

Б э п. Барি бир менга Тўртхон ёқиб қолди! У кўп нарсани билади. Чироили гапиради, яна ҳеч гердаймайди. Мен ҳам ўшапга ўхшашни хоҳлайман.

Д э п. Мен ҳам... Қара, яна кимдир келаётганга ўхшайди.

Кампир, бола ва қиз пайдо бўлади.

К а м п и р. Болагиналарим, дўмбоқларим, бизга кўмаклашиб юбора олмайсизларми?

Б о л а. Биз адашиб қолдик.

Қ и з бола. Қорнимиз шундай очдики...

К а м п и р. Бунинг ҳаммасига мен, мен кампир айборман. Уларни бошқа йўлдан бошлаб кетибман. Биз кўлнинг нариги соҳилида яшаймиз. Қаранг, мана қаерга келиб қолибмиз. Энди кўлдан қандай қилиб ўтамиш?

Б э п (Дэпга). Менга қара, Дэп! Ахир биз қаёқдаги бўлмаган ишларни рўёбга чиқаришни ўйлаб юрамиз. Яхшиси кампир ва невараларга ёрдам бериш керак. Кел, уларни кўлнинг нариги томонига ўтказиб қўяйлик. Бошқалар жуда катта бўлмаса-да, қаҳрамонлик қилганимизни ўз кўзлари билан кўришади.

Д э п. Ҳа, ҳа, албатта ёрдамлашамиз! Шундай қилиб жасорат кўрсатамиш! Ҳозироқ, тез ишга киришмоқ керак!

Б э п. Сузишни биласанми?

Д э п. Менми? Тўнкаман-ку! Лекин ҳаммамиз ғўла устида сузиб ўтиб оламиш!

Иккалалари ўтлоқда ётган гўланни кўтаришади.

Б э п. Юра қолинг, бувижон, биз сизга ёрдамлашамиз.

Ҳаммалари чиқиб кетишади. Қампирнинг хохолаб күлгани эшитилади. Бир зумдан кейин...

Бэп билан Дэп ҳаллослаб қочиб келишиади.

Дэп. Улардан тезроқ қочайлик.

Бэп. Бу нима қилишгани? Ахир биз уларга ёрдам бермоқчи эдик-ку. Улар бўлса бизга ёнирилишиб сувга чўқтиromoқчи бўлишди, аммо ўзлари сувга тушиб кетишди. Энди нима қиласми?

Бэп. Қара, кимдир келаяпти.

Бешвой. Бу сенмисан, Бэп?

Бэп. Ҳа, менман.

Дэп. Менинг исмим бўлса Дэп.

Бешвой. Менинг исмим бўлса Бешвой. Болалар сизларни янги жасоратингиз билан табриклайман!

Бэп. Сенга нима бўлди? Биздан куляпсанми?

Бешвой. Сизлар жуда тўғри иш қилдингиз. Бунинг ҳеч кулгили жойи йўқ.

Дэп. Икковимиз жуда тентакмиз! Қилмишимиз туфайли уч кишини кўлга чўқтириб юбордик... Э воҳ!

Бешвой. Бу қилмишингизни мақтаса арзигулик. Ахир сиз Дангасахон, Бирвой ва Иккиташларни кўлга чўқтириб юбордигиз. Дангасахон кампир қиёфасига кириб, сизни ҳалок этмоқчи бўлди.

Бэп. Ҳали мени сувга чўқтиromoқчи бўлган ва ўзи сувда ғарқ бўлган Бирвоймиди? Жин ургур бундан баттар бўлсин.

Бешвой. Қаёққа, қаёққа кетяпсизлар?

Бэп. Қор...ррр...қор-а-а... денгизга...

Дэп. Вой, энди Йиккихонни қаёқдан топаман. Усиз мен ҳароб бўламан!

Бешвой. Менга ишонавер, ҳеч ҳам расво бўлмайсан.

Бэп. Мен фақат бир нарса айтмоқчи эдим.

Дэп. Мен ҳам, мен ҳам... Энди биз нима қилсак бўларкин?

Бешвой. Сиз нималар тўғрисида гапирмоқчи бўлганингизни мен тушуниб турибман. Сизлар бўйини ўз қўзингиз билан кўрмагансиз, қопдаги нарсалардан ҳам бехабарсиз, биз ҳаммасидан хабардормиз. Газетага мақолани ҳам юбормадик.

Бэп (хафа бўлиб). Биз ҳеч қанақа қаҳрамон ҳам эмасмиз.

Дэп. Биз биронта ишни дўндириб қўйганимиз ҳам йўқ.

Бешвой. Йўқ, йўқ, сиз ишни дўндиридингиз. Сиз Дангасахон, Бирвой ва Иккиташларни сувга чўқтирдингиз.

Дэп. Ҳа, ҳа-я, озгиниа бўлса ҳам қаҳрамонлик бу! Гапимни эшиятсанми Бэп?

Б э п. Эшитяпман, Дэп!

Д э п. Менга жавоб қайтар!

Б э п. Салом, сенга!

Бешвой. Бу яланглик қандай яхши-я! Роза гулхан ёқадиган
жой экан-да; эрталаб туриб шох-шабба йиғамиз. Лекин алча
мөхнат қилишга түғри келади. Аммо пионер мөхнатдан қўрқ-
майди. Гулханимиз ловиллаб ёнса бўлгани! Энди болалар,
кетсам ҳам бўлади. Ҳозирча хайр! Эртагача хайр!

Б э п. Балки биз ҳам ўша ерга борармиз?

Д э п. Ҳа, пионерлар ҳузурига дўстим, ўшалар ёнига кетдик.

(П а р ə а)

Серташвиш ўтган кун

УЧ ПАРДАЛИ КОМЕДИЯ

ИЖРО ЭТУВЧИЛАР

Лида — отряд совети раиси.

Галина Васильевна — ёш ўқитувчи.

Дарья Капитоновна — мактаб директори.

Сеня — отряд вожатийси.

Сева Козлов.

Ваня Панкратов.

Люся

Андрюша } пионерлар.

Нина

Кукушкин.

Надежда Леонидовна — Севанинг бувиси.

Анфиса Петровна — Ваниянг бувиси.

Аня — Галина Васильевнанинг опаси.

Павлик

Даша } унинг болалари.

Мухбир

Қоровул

Пионерлар, милиционерлар, врач, қария, йигит, эната, пенсионерлар, мева сотувчи аёл ва бошқалар.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КҮРИНИШ

*Саҳна. Мактаб биносининг шакли чизилган чодир олдида
ҳаяжонга тушиган болалар. Улар поход кийимида.*

*Бақалоқ Кукушкин елкасига осиб олган қўлбола приёмникдан
куй тарзимоқда.*

Люся. Вой, Лида қаерда қолдийкин-а?
Андрюша. Нақ, атайин қилаётгандай-я.
Нина. Ана келяпти, у!
Кукушкин. Хайрпят-эй!

Лида югурганича саҳнага чиқади.

Люся. Лида, намунча, қаёқда қолиб кетдинг? Бу ерда пималар
бўлаётганидан хабаринг борми, ўзи!

Кукушкин (*радиосининг овозини ўчириб, унга яқинроқ кела-
ди*). Директор Ванка Панкратов билан Севка Козловини
походга боришига рухсат бермаяпти.

Люся. Ўтган кунги қилмишлари учун.
Люда. Ўзлари қаёқда?

Кукушкин. Пионерлар хонасида. Директор ҳам ўша ерда.
Лида (*рюкзагини елкасидан олиб*). Биронтангиз қараб туринг.

*Андрюша рюкзакни олади. Лида чопади, болалар ҳам унинг
кетидан югуришади. Олдинги парда кўтарилади.*

Саҳнада зинанинг бир қисми ва пионер хонаси кўринади. Пионер
хонасида Дарья Капитоновна, Галина Васильевна.
Ваня Панкратов, Сева Козлов ва вожатий Сенялар. Сева негадир
қаққайиб туриб қолган. Сўлоқмондай Панкратов эса, ийғлагундай
бир аҳволда.

Дарья Капитоновна (*сунъий*). Гап тамом. Кетишингиз
мумкин.

*Сева гиқ этмай эшикка юради. Ваня ҳам унга эргашади-ю,
бироқ тўхтайди.*

Ваня (ялинади). Дарья Капитоновна! Рухсат этинг, Дарья Капитоновна!

Дарья Капитоновна (овозини яна кўтаради). Дарья Капитоновна, айтадиган гапини айтиб бўлди. (*У эшикни кўрсатади*).

Ваня билан Сева ташқарига чиқиб эшикни ёпишади.
Лида ҳам чопиб чиқиб кетади.

Лида (заҳархандалик билан). Уйнаб бўлдингиизми?

Сева индамайди. Ваня бўлса алланарса дегандай, муштини ўқталиб кўкрагини кўрсатади.

Ваня (секин). Лида!.. Лида, энди умидимиз биргина сендан.

Галина Васильевна, Дарья Капитоновналар сенинг гапингни қайтаришмайди, нима дейсиз, болалар...

Лида эшикни тақиллатади.

Дарья Капитоновна. Хўш! Яна ким у?

Лида. Дарья Капитоновна, мумкинми?

Дарья Капитоновна. Кира қол!

Лида ичкари кириб, эшикни ёпади. Болалар дарров эшик ортига келиб, қулоқ солишади.

Лида (чуқур нафас олади). Салом, Дарья Капитоновна! Салом,
Галина Васильевна!

Дарья Капитоновна. Салом, ўртоқ отряд советининг раиси.
Хўш хизмат?

Лида. Мен... анави... Сева... Панкратов ва Козлов масаласида.
Дарья Капитоновна. Ўзим ҳам шундайдир деб ўйлаганидим. Козлов билан Панкратов ўтган куни нима ҳунар кўрсатишганини биласанми?

Лида. Ҳа, Дарья Капитоновна. Милицияга тушишган.

Дарья Капитоновна. Хўш, сабабини-чи!

Лида. Тунда шаҳар паркида гулхан ёқиб, товуқ қовуришган экан.

Дарья Капитоновна. Қани айт-чи, уларнинг бу қилмишини сен, қандай баҳолайсан?

Лида. Албатта, бу гирт аҳмоқчилик. Лекин, улар бу ишни безорилик ниятида қилишмаган. Улар поход шароитида овқат тайёрлашни ўрганмоқчи бўлиб Полипезийск усулини қўллаб кўришган.

Дарья Капитоновна. Нима?..

Лида. Товуқни лойга қориб пат-мати билан пиширишиб, Сева қайси бир китобда ўқиган экан. (*Галина Васильевна кулгусини яширмоқчи бўлиб, орқасига ўгирилади.* Сеня бўлса,

янада қошларини чимириб олади. Майдонда Люся ва бошқа болалар пайдо бўлишиади.).

Люся. Нима бўлди? Вой, қизлар, нима бўлди?

Сева мушт қўрсатиб унга пўйниса қилади ва ўзи яна эшикка қулоқ солади.

Дарья Капитоновна (овозини борича). Шошмай тўришсин ҳали. Мен уларга янгича усулни кўрсатиб қўяман. Нима, уларнинг милицияга тушгани, мактабни шарманда қилгани сени ташвишлантирмайдими? Уйидагилар-чи, улар ярим кечагача хавотирланиб, ухлаша олмагани-чи, буларнинг сен учун аҳамияти йўқми? Товуқ-чи! Атайин сотиб олииган товуқни уйдан яшириб олиб кетиш, ўт ёқиб уни куйдириш-чи, бу қилмишларига сен нима дейсан?

Лида (кифтини қисади). Дарья Капитоновна, албатта... Козлов билан Панкратов... улар билан ишлаш қийин, албатта.

Дарья Капитоновна (Галина Васильевнага). Сиз ҳам янги одамсиз, сиз йилнинг охирида келгансиз. Сиз ҳали уларнинг шайтонлигини билмайсиз.

Галина Васильевна (жилмаяди). Ҳа, унчалик эмас, оз бўлса-да, биламан.

Дарья Капитоновна. Ҳа, шунаقا, улар бу ишларни тушунмай қиласяти дейиш хато! Улар бу ярамас ишни атайлаб, тушуниб турпб қилишган. Лида, қани, Козлов нима деганини ўзинг қайтар-чи.

Лида индамайди.

Қани! Биз кутяпмиз.

Лида. Ахир... улар ўзларича шундай... аҳмоқлик қилишган.

Сеня (шахдам юриб, ваҳима билан Лиданинг олдига келади). «Ке, қўй» сен ҳадеб бизнинг бошимизни қотираверма. Яхшиси у нима деганини очиқ айтиб қўя қол!

Лида (локайдлик билан). Наҳот-ки... «Қатталар ахир катталик қилишлари, бизни тарбиялашлари, агар номаъқул иш қилсак койишлари лозим-да».

Андрюша. Ёмон, Севка ишларинг чатоқ!

Дарья Капитоновна. Давом этавер!

Лида. Наҳот-ки, шундок... «Сенга нима, жимгина қулоқ бериб ўтиравер-у, аммо ўз билганингдан қолма...»

Сева пешанасидаги терни артади.

Ваня. Бўлар иш бўлди! Расво бўлдик!

Галина Васильевна кулимсирайди.

Дарья Капитоновна (деворга осигулиқ деворий газетага яқин келади). Мана Козловнинг «назарияси»га эътибор бе-

ринг. Марҳамат қилиб эътибор беринг! (*Сарлавҳасини ўқийди.*) «Ярамас ҳаракат». Козлов билан Панкратов химия машғулотига берилиб кетиб, кийим ечадиган хонани тутунга тўлдиришяпти. Мана яна бошқаси: «Козлов ва Панкратовнинг қилмишлари». Маъқулми? Энди бунисига эътибор қилинг: «Олтинчи «Б» синфида юз берган тўполон». Бунда ҳам улар ҳақида ёзилган.

Дарья Капитоновна, Сеня ва Галина Васильевна деворий газетадан узоқлашишиади. Галина Васильевнанинг юzlари жиддий тусга кирди.

Сизлар бўлсангиз, ёзни яна мана шу безорилар билан бирга ўтказмоқчи бўляпсиз.

Сеня (киноя билан). Галина Васильевна, ўйлаб кўринг!

Дарья Капитоновна. Зиммандигизга қандай жавобгарлик юклатилганини тушуняпсизми, ўзи?

Галина Васильевна. Ҳа, тушуниб турибман, албатта.

Дарья Капитоновна (*Лидага*). Шундай! Отрядга боргинда: Козлов ва Панкратов походга бормаслигини хабар қил.

Ваня билан Сева эшикдан четланишиади. Сева хафа бўлади, афти бужмаяди, Ваня эса йиғлаб юборгудай бўлади.

Люся (*шивирлайди*). Вой, қизлар!

Андрюша (*секингина*). Бўлар иш бўлди!

Лида бир қадам юради ю кутилмагандага орқасига ўгирилади.

Лида (*эътибор бермагандай*). Яхши, Дарья Капитоновна. Факат... Отрядимиз Козлов билан Панкратовни қайта тарбиялашни зимиасига мажбурият қилиб олган эди-да, энди бўлса, уларни қандай қилиб, қайта тарбиялашга менинг ақлим етмай қолди.

Барча болалар аста юриб эшикка яқинлашишиади.

Дарья Капитоновна (*Лидага узоқ қараб туради*). Муғам бир!

Лида (*солдингидай бепарво*). Дарья Капитоновна, айтинг, гапим ноҳақми? Улар походга чиқишганида колективимиз ўз таъсирини ўтказарди, энди-чи, энди улар кўча чангитиб юришаверади-да.

Дарья Капитоновна ўқитувчига бир қараб олади. У юзидағи табассумини яширишга уринади. Сеня эса шошилаётгандай кўринади.

Дарья Капитоновна (*Лидага*). Сендан дунна-дуруст демагог чиқади!

Лида (бепарво). Дарья Капитоновна, бундай қараганда ҳақиқатан ҳам, уларни шаҳарда қолдиришдан осони йўқ. Борди-ю, улар бирор шўхлик қилиб қўйишса, ҳар ҳолда биз жавоб бермаймиз-да.

Дарья Капитоновна. Сен келажакда ким бўлмоқчисан? Дипломатми ёки ҳуқуқшуносми?

Лида (камтарона). Педагог.

Дарья Капитоновна (*ўқитувчи билан вожатийга*). Қани, сизлар нима дейсизлар?

Сеня (гердайиб). Дарья Капитоновна буларнинг ҳаммаси ўринли, лекин иккинчи томондаи... (*У елкасини қисади ва жимиб қолади*).

Галина Васильевна (*шу дамгача ўзини кулгидан зўр-базўр тутиб турарди, энди жиёддий тусга киради*). Дарья Капитоновна, дарҳақиқат мен Козлов ва Панкратов билан яхши муносабатда эмасман, ҳа, айтганча: улар билан фақат дарс саатларидагина муомалада бўлганман, походда бўлса, биз буткул бир ой давомида бирга бўламиз. Эҳтимол, уларни тўгри ўйлга тушириш қўлимиздан келиб қолар? Улар аллақандай тимсоҳ эмас, одамлар-ку, ахир.

Эшик ёнида турган болаларга жон киргандай бўлади. Козлов билан Панкратов жилмайшидан ўзларини тиёлмай, қўлларишишқалашади.

Дарья Капитоновна. Яхши! Аммо бир шарти бор: бутун сининф уларни тузатишга сўз берсии!

Лида. Вой! Албатта, сўз беришади!

Дарья Капитоновна. Йўқ, аввал сен бориб, сўраб кўр!

Лида эшикни очади. У ўймалашиб турган болаларга кўзи тушиб, бир дақиқа жум турив қолади-да, кейин улар ёнига келади.

Лида. Унинг учун ваъда бера оласизларми?

Овозлар. Ваъда берамиз! Ваъда берамиз!

Кукушкин. Тўхтанглар. Бир дақиқа! Қани аввал уларнинг ўзларидан эшитайлик.

Лида (Сева билан Ваняга). Сўз берасизларми?

Вания (кўкрагига муштлайди). Ҳа, мен... ҳа чин юракдан, чин қалбимдан! Энди бўлмагур иш қилмайман. Ундан кўра ўлганим яхши!

Сева (елкасини қисади). Албатта, сўз бераман. Ахир мен аҳмоқ эмасман-ку!

Лида. Қани, кимки уларни қувватласа қўл кўтарсан.

Болалар бирин-кетин қўл кўтаришади. Кукушкин лоқайдлик қиласади. Ҳамма унга қарайди.

Кукушкин. Ҳа майли! (*Қўйини кўтаради*).

Лида (эшикни ланг очади). Дарья Капитоновна, ҳамма ўқувчи-
лар ваъда беришяпти!

Дарья Капитоновна. Ундай бўлса, яхши! Қани, йўлга!
Болалар (хор бўлиб). Йўл-г-а!

Ҳаммос пиллапоядан пастга тушади. Сеня ҳам болаларнинг
кетидан югурди. Галина Васильевна ҳаммадан кейин
Дарья Капитоновнанинг қўлуни маҳкам қисади-да,
ташқарига чиқади.

ИККИНЧИ КЎРИНИШ

Шаҳар чеккасида жойлашган боғдаги қайиқ станцияси. Кираве-
ришда мўъжазгина қоровулхона. Кенг сув ҳавзасидаги кичик-
кичик оролчалар кўзга ҷалинади. Яқин жойдан, гавжум кўча
ўтгани ҳам сезилиб турибди. Станция бошлиги пахталик камзул
күйганди қари чол ёрдамчиси ёшигина йигитча билан брезент ҷодир
кўтаришиб қайиқлар боғлаб қўйилган кўпrik устига чиқишади.
Станция дарвозасидан юкларини кўтариб олган болалар гуриллаб
кириб келишади. Галина Васильевна, Ваня ва Сева.

Чол (ҷодирни ерга қўяди). Денгиз саёҳатчиларига салом! Ша-
мол ҳамроҳингиз бўлсин!

Болалар. Раҳмат! Салом!

Қария (ўқитувчининг қўлуни қисади). Сизнинг кораблингиз
кўпrikнинг чекка томонида.

Галина Васильевна. Раҳмат! Сизга тилхатни ҳозир ёзиб
берайми?

Чол. Ҳа, ҳозир ёзиб берсангиз яхши бўларди. Юринг, четроққа
чиқа қолайлик.

Чол билан ўқитувчи қоровулхонага киришади. **Болалар** юкларини
бир жойга қўйиб, суклануб сув ҳавзасига қарашиади.

Люся. Вой, қанчалик яхши-я, қизлар!

Сева (секингина шивирлайди). Лида нима демоқчисан, сўрай-
вер. Сен учун ҳамма ишга тайёрман.

Ваня Лида!. Ҳақ гапни айтяпмиз. Ҳазил қилишяпти деб ўйлама
яна. Кўнглингга келганини буюравер. Майлими?

Лида (узоқ ўйлаб турди-да). Гулдаста бўлсайди.

Сева, Ваня (биргаликда). Нима де-ди-нг?

Лида. Гулдаста. Нима бўлибди? Менга шу кунгача... Ҳеч ким гул
совга қилмаган.

Болалар олазарак бўлиб, жим туришиди.

Сева (кутилмаган оҳангда). Майли! Гул топамиз! Галина Ва-
сильевна ва қария қоровулхонадан чиқиб келишади.

Галина Васильевна. Юкларни ортаверинглар.
Сеня: Юкларни ортишга тайёrmиз! (Болаларга.) Қани, ортиш-
га. Палаткаларни «Витязи»га, озиқ-овқатларни «Варяга»,
қолган юкларнинг ҳаммасини «Тез учар голландца»га орта-
миз. Қани, тезроқ бўла қолинглар!

Болалар юкларни орта бошлиайдилар.

Галина Васильевна (спорт қайиқчасининг ёнига келади).
Сева! Ваня! Сизлар анави мачтали елканни олинглар, мана
рули, суюнчиғи. Менга қайиқчани пешлашда ёрдам берা-
сизлар.

Сева билан Ваня ўқитувчилари билан бирга ишга кишишади.
Сева мачтани елканга ўрнатади. Ваня рулни қўндиради. Ўқитувчи
суюнчиқни жой-жойига қўйиб чиқади.

Ваня. Қандай чиройли қайиқча. Галина Васильевна, бу елканга
ким тушади, а?

Галина Васильевна. Сизлар мен билан бирга кетасизлар.
Сизларни ўзимдан узоқлаштирмайман.

Ваня (қувонади). Севка! Эшитяпсанми?

Сева. Галина Васильевна... тўполончи бўлиш ёмон бўлмайди-
ганга ўхшайди.

Галина Васильевна. Яна нима деганинг бу?

Сева. Нега бўлмасам? Бўлмаса биз оддийгина елканда сузар-
дик-да, тўполончи бўлганимиз сабабли биз...

Галина Васильевна (бармоғини ўқталиб, ҳазиллашади).
Сен, шошмайтур ҳали!

Дарвозадан ихчам магнитофон кўтарган радио мухбири кириб
келади. У ҷолдан ниманидирип сўрайди.

Чол (ўқитувчига қарайди). Ҳой, бошлиқ! Сизни сўраб кели-
шибди.

Галина Васильевна қоровулхонага қараб юради. Люся буни кўриб,
ўқитувчининг изидан кетади.

Ваня (ўқитувчининг орқасидан қараб қолар экан). Улар ёмон
одамга ўхшамайдилар.

Сева. Тузук. Лекин, ҳали у тарбиялашга киришганича йўқ-да.
Галина Васильевна (мухбирга). Эшитаман! Қулогим
сиэда.

Мұхбир. Галина Васильевна, Сиз бўласизми, Тарасова?
Галина Васильевна. Ҳа. Бу мен.
Мұхбир. Танишиб қўяйлик. «Радиодан. Пионер эшиттириши
редакциясидан». Цветков. (У ўқитувчига қиё боқади-да,
жилмаяди). Сиз билан қўшнилигимизни биласизмп, янги,
зуритлган уйда яшайсиз, шундай эмасми?

Галина Васильевна. Да.

Мухбир. Мен ҳам ўша жойда. Менинг деразам сизнинг дера-
зангизга қарама-қарши. Мен сизни кўп бор балконда кўрган-
ман.

Галина Васильевна. Сиз ҳам танишдай кўриняпсиз. Шун-
дай, қани хизматингизга тайёрман!

Мухбир. Мен походларингиз тўғрисида репортаж қилмоқчи-
ман. Ёш саёҳатчилардан бирининг суҳбатини плёнкага ёзиб
олсан. Болалардан кимни тавсия этасиз?

Галина Васильевна. Марҳамат, Лиза Моринши. У бизда
отряд советининг раиси. (Люсяга.) Люся Лидани чақириб
кел-чи.

Люся (бақиради). Лиза! Ҳой, Лиза тезроқ! Қизлар! Лидани
радиога ёзиб олишмоқчи!

Ҳамма болалар ишини ташлаб, қоровулхонага келишади. Чол
ўриндиқ келтириб беради. Мухбир магнитофонини унинг устига
қўяди-да, қопқоғини очади.

Мухбир. Болалар, доирани кенгайтиринг. Илтимос қиласман,
жим туринглар. Сен шошмасдан, бемалол гапиришга ҳара-
кат қил.

Люся (секин). Лиза, ҳовлиңма!

Мухбир (аппаратни ишига туширади-да, микрофонга гапиради).
Биз микрофонга отряд советининг раиси Лиза Моринни
таклиф этдик. Салом Лиза! (Микрофонни Лизага тутади).

Лиза (эшитилар-эшитилмас). Салом!

Мухбир (микрофонни тўхтатади). Қайтарамиз. Қаттиқроқ га-
пир. (Микрофонни ишилатади).

Лиза (баланд овозда). Салом!

Мухбир (микрофонни ўчиради). Секинроқ гапиравер. Микро-
фонга тўғри келмаяпти.

Кукушкин (хўрсинади). Вой.

Лиза. Салом!

Мухбир. Тўхтаб тур! Қандай ёзилганини эшишиб кўрамиз. (Лен-
тани қайта ўрайди, қулоқ солиб, тинглайди).

Сева (секин). Иван! Менда бир фикр пайдо бўлди. (Ваня билан
четга чиқиб, шивирлаб гаплашишади).

Болалар қайтиб яна қайиқчалар ёнига келишади, овоз чиқармай
юкларни жойлаштиришади.

Мухбир. Жойида! Давом эттирамиз! (Микрофонга.) Лиза мар-
ҳамат радио тингловчиларга походингиз олдига қўйган мақ-
сад тўғрисида сўзлаб бер.

Лиза. Походимизнинг мақсади — сув омбори қирғонининг ўсим-
лик дунёсини ва... ва...

Кукушкин (секин). Шароит...

Лида ... ва яаш шароитпни аниқлаш...
Күкүшкін. Күпайтириш учун...
Лида ... қундузларни күпайтириш учун.
Мұхбір. Яхши! Энди Лида, радио тингловчиларга қундуз ҳақи-
да гапириб бер.
Лида. Қундуз — бу сув сичқони. Унинг мүйнаси құмматбақодир.
Агарда биз бу ерларда уларға етарлы озуқа борығини аниқ-
ласак, уларпи күплаб боқищ мумкин. (Секін.) Бұлды.
Мұхбір. Ҳозир әшитамиз. (Плёнкани үраб, наушникни кияд).
Сева ва Ваня қайиқни судраб сувга тушишиди.

Ваня. Яна гап тегади-да.
Сева. «Гап тегади, гап тегади!» Мен сенға айтаяпман-ку — у ер
жуда яқин.
Мұхбір. Шовқін күп, сенға айтиб туришгани ҳам әштилиб
қолибди. Бошидан қайта бошла!
Сув омборининг бошқа қирғогидаги парк. Паркни күчадан ажра-
тиб турувчи девор күринади. Қирғоқда иккі бола ўтирибди, улар
сувга қармоқ ташлашаған.
Сотувчининг овози (девор ортидан). Қелиб қолинг янги
үзилган қулупнай, гилос... Қулупнайдан олиб қолинг граж-
данлар! Қелиб қолинг, пишган гилос!
Мачтали қайиқча пайдо бўлади. Сева билан Ваняning каллалари,
әшкакнинг қимирлаши кўринади. Қайиқча қиргоқ яқинида сузар ва
тез-тез тўхтаб ўтарди.

Сева (балиқчиларни сезмасдан). Сенға нима деган эдим! Қани,
узавер!
Ваня. Умримда қиз бола учун ҳеч гул узмагап эдим.
Сева. Эй бунақа қиз учун узса арзиди. (Сукут сақлаиди.)
Умуман, ўрганиш ҳам керак.
Биринчи балиқчи. Қара! Қиз бола учун узишшаяпти.
Иккинчи балиқчи. Ҳой! Бебошлар! Шилқимлар!

Сева билан Ваня бир дақиқа балиқчиларга қараб бўэррайиб
тушишиди-да, кейин қиргоққа қараб сузиб кетишиди. Сева қайиқча-
дан сакраб тушиади. Унинг қўлида бир қулоқ оқ нилуфар гул.
Сакраши зарбидан Ваня ўтирган айиқча қиргоқдан узоқлашаади.
Сева иккинчи балиқчини олдиға чопиб келади.

Сева. Ма! (қўлидаги нилуфар гулдастасини балиқчига улоқти-
ради).
Иккинчи балиқчи. Мана сенға! У Севани тортқилаб уради.
Сева (ўзи кўринмайди.) Йиғиб ол! Қўзойшагимни йўқотиб қўй-
дим. (Қарамай сакрайди. Сева ҳамон кўринмайди).

Мен сенга айтдим-ку — бу ер ботқоқлик. Кўзойнагимни топдим.
Шошмай тур, кўзи йўқ-ку! Кўзини синдиришибди. Топдим! Қани
олға!

*Икки оғайнин лойга булғанган ҳолда пайдо бўлишаади. Иккала
балиқчи ҳам Ваняни кўрганлари ҳамон жуфтакни ростлаб қоли-
шади. Сева билан Ваня уларни кетидан қувлашаади.*

Чап томондан ўт! Чапдан! Уни мен томонга ҳайды! Оёғингни қўй!
Чалиб йиқит!

*Балиқилар девордан ошиб қочишаади. Улардан кейин сағал
нарироқдан Сева билан Ваня ҳам сакраб ўтишаади.*

Сотувчи (*саҳнанинг орқасидан*). Вой! Шошмай турларинг
шайтонлар! Гражданлар! Ушланг уларни! Ҳамма қулупнай-
ларимни эзib юборишди! Ҳой, ушланглар! Милиционер!

*Милиционернинг ҳуштак овози эшишилаади. Қайиқ мачтаси кўринади. У борган сари узоқлашаади.
Яна қайиқ станцияси.*

*Болалар ҳамон муҳбирнинг атрофида уймалашишаади. Бўйм-бўш
мачтали қайиқчани сузиб юргани кўринади. Бунга ҳеч ким
этибор қилмайди.*

Мухбир (*микрофонга*). Раҳмат, Лида! Барча радио тингловчи-
лар номидан сенга ва барча болаларга оқ йўл тилашга руҳ-
сат бер. (*Микрофонни Лидага тутқазишаади*).

Лида. Раҳмат! Соғ бўлинг (*секингина*.) Энди бўлдими?

Мухбир. Ҳозир кўрамиз! (*Лентани эшишта бошлиайди. Болалар
чурқ этмай унга қараб туришаади*).

Мана энди бўлди!

Овзлар. Ба ниҳоят! Қаранг, Лида озиб қолибди-я!

Иигит (*чолга*). Мана буни иш деса бўлади!

Чол. Бу сенга эшкакни йўртиш эмас-да!

Мухбир. Раҳмат, ўртоқлар! Эшиittiришни эртага соат ўн сак-
кизда тингланглар. Хайр, бўлмаса!

Болалар соғ бўлинг! Хайр!

Мухбир кетади.

Галина Васильевна (*Сеняга*). Болаларни линейкага чақи-
ринг. Йўлга жўнаш олдидан текшириб кўрамиз!

Сеня. Линейкага! Тезроқ! Лида болаларни сафга турғаз!

Лида. Мана бу ерда саф тортинг!

Болалар сафга тура бошлишаади.

Сеня (*Галина Васильевнанинг олдига келади*). Ўртоқ поход
бошлиги, қайиқларга юқ ортиш тугалланди, отряд йўқламага
тайёр турибди.

Галина Васильевна (қўлида рўйхат ушилаб туради.) Диққат, болалар, йўқламани бошлайпман. Анисимова Нина!

Анисимова. Шу ерда.

Галина Васильевна. Семёнова Лю... (сафга назар ташлайди.) Панкратов қани? Козлов қаерда?

Лида (бақириб чақиради). Панкратов! Козлов! Вой!

Галина Васильевна. Семёнова, қайиқча қани?

Болалар сафдан тарқалишиади.

Галина Васильевна (қичқиради). Панкратов! Козлов! Жимжитлик, фақат акс-садо жавоб қайтармоқда.

Андрюшка. Сева! Иван!

Яна жимлик.

Сеня. Келинглар, ҳаммамиз бирга! Диққат! Уч-тўрт!

Болалар (хор бўлиб). Панкратов! Козлов!

Яна акс-садогина эшишилади.

Кукушкин. Сузиб кетишибди!

Чол (ёрдамчисига). Қани, моторни ишга тушир! (Галина Васильевнага.) Гражданка, биз ҳозир сизга мотор қайнқ берамиз. Утириб жўнанг.

Иигит кетади, ундан кейин Галина Васильевна, унинг кетидан эса
Лида югуради.

Лида. Галина Васильевна, мумкинми, мени сиз билан?

Учалалари кетишиади. Моторнинг овози эшишилади.

Болаларнинг овози. Панкратов! Козлов!

Аста-секин ҳар томонга тарқалишиади.

Саҳна.

Милиция бўлинмаси. Бу ерга навбатчи милиционер, оқ фартукли сотувчи аёл ва Сева, Ваня кириб келишиади. Болаларнинг кийимлари фақат балчиққа беланиб қолмай, бошдан-оёқ қандайдир қизил рангга ҳам қоришиб кетган.

Милиционер. Нима қилиб қўйдиларинг?

Сотувчи аёл. Мана, бундай бўлди. Худди атом бомбаси ёрилиб бошимга тош ёғандай бўлди. Мен девор тагидаги дўкончамда савдо қилаётган эдим. Қулупнай тўла саватларим ерга ағдарилиб, ифлос бўлиб кетди. Мен бўлсан овоз чиқаришга ҳам улгуролмадим! Биласизми, бутун бошли икки сават қулупнай расво бўлди! Яна сал нарироқдан икки бола отилиб тушди, лекин улар зарар етказишмади. Ўртоқ навбатчи, чора кўринг. Ахир мен бу мевалар учун ўз ёнимдан пул тўламаслигим керак!

Милиционер (болаларга). Сиз нима қилиб қўйдингиз ўзи-а?

Болалар жум туришади.

Сотувчи аёл. Ҳм! Нега жум турибисизлар. Оғизларингизга толқон солиб олдиларингми? Ўртоқ навбатчи, менинг молларим кўчада қолган эди, мен борай, сиз эса бу ишни охиринг етказинг. Уч сават қулупнай — бу ҳазилакам гап эмас, ўртоқ навбатчи!

Милиционер (сотувчи аёлга). Яхши! Аниқлаймиз! (*Сотувчи аёл кетади. Милиционер стулга ўтиради*).

Хўш! (*Ваняга*). Ислминг?

Ваня. Й...

Сева (гапини бўлиб). Сепя Сидоров.

Милиционер. Аралашма, ўзини тили ўйқми? (*Пауза*.) Яхшиси, укалар, ростини айтинглар: қаерда турасизлар, қайси мактабда ўқийсизлар. Мен сизларга ёмонликни истамайман, сотувчи аёлга ҳам раҳм-шафқат қилиш керак-да, ахир.

Ваня билан Сева чурқ этмадилар.

Хўш! Менинг вақтим кўп. Ўтираверинглар, дам олинглар.

Оғайнилар беихтиёр скамейкага ўтирадилар. Ваня пиқиллаб йиглай бошлайди.

Сева (секин). Пиқиллама!

Сева. Ўртоқ навбатчи, биз еттипчи мактабда ўқиймиз. Бизнинг ўқитувчимиз шу атрофда.

Милиционер. Юринглар.

Яна қайиқлар станцияси. Болалар ва чол қиргоқда, узоқда гувиллаётган мотор овозига қулоқ солиб турбодилар.

Овоздар. Келишяпти! Қайтишяпти! Қаердан келишяпти! (*Моторнинг гувиллаши яқинлашади*).

Люся. Вой! Ҳақиқатан ҳам келишяпти!

Андрюша. Нега улар учта?

Кукушкин. Улар орқаларида судраб келишаётган нарса нима?

Узоқ пауза.

Сеня (синиқ овоз билан). Қайиқча... Бўш. (*Яна узоқ пауза*).

Моторнинг гувиллаган овози яқинлашади. Занжирнинг шақир-шукрури эшитилади. Лида, йигит ва Галина Васильевна пайдо бўлишади. Муаллиманинг юзи сўлғин. У зўр-базўр юриб келаётгандай туюларди.

Люся. Вой Галина Васильевна... Улар қани?

Унга ҳеч ким жавоб қайтармайди.

Кукушкин (Лидага). Қайиқчани қаердан топдингиз?

Лида. Ана у ердан! (*Сув омбори томонга шиора қиласди*).

Ингит (Андрюшага). Улар сузиши билишармиди?

Андрюша (секингина). Унча яхши эмас...

Ингит (чолга). Биласанми, қайиқчани қаердан топдик? Кўм-кўк пўпанаклар орасидан. Хабар қилиш керак.

Дарвозадан милиционер, Сева ва Ваня кириб келишади.

Люся (уларни кўриб бақириб юборади). Вой, қизлар!

Овозлар. Топилди! Тирик эканлар!

Ҳамма Панкратов ва Козлов ёнига югуриб келади ва уларни ўраб олишади.

Люся. Вой! Нима қилди уларга?

Галина Васильевна (болаларни итарида). Қўйиб юборинглар мени! (У Сева билан Ванянинг ёнига келади-да, бир уларга, бир милиционерга қарайди.)

Милиционер. Ўртоқ ўқитувчи! Булар тарозини сипдиришди. Меваларни босиб ташлашди.

Галина Васильевна унга ғалати қарайди-да, кейин ундан юз ўгриди. Люся унинг башарасига назар ташлайди.

Люся (болалар томонга қараб, секингина). Кўз ёш қилади! Чол қоровулхона яқинида турган самовардан кружскада муздай сўз ошиб, ўқитувчи ёнига келади. У кружкага қарамай итариб қўяди. Милиционер. Бунақалар жонингни ҳиқилдогингга келтиради. Галина Васильевна (Сеняга ўгирилиб қарайди. У ўзини бепарво тутишига ҳаракат қилади.) Сеня сен, болаларни олиб бор, қайиқлардан юкларни туширинглар.

Сеня (тарвузи қўлтигидан тушгандаи). Нима?..

Галина Васильевна. Қайиқларни бўшатинглар. Мен ҳозир бу ўртоқ билан гаплашиб оламан, сўнгра, Козлов билек Панкратовни уй-уйига элтиб қўйман. Ҳар қалай қайиқдаги юкларни туширинглар. Йўлга эртага чиқамиз энди.

Сеня (таъби хира бўлиб). Болалар, кетдик! Юкларни туширишга!

Андрюша (ачинади). Се-е-енъ!

Люся. Вой, қизлар, ўзи нима бўлди-а!

Кукушкин. Галина Васильевна, эҳтимол оролчага етиб олар-мидик?

Сеня (кутилмагандо овози ҳалқумига тикилгудай бўлиб қичқаради). Гапни йиғинширинглар. Наҳотки ўзларинг тушунмасаларинг. Мана бу ярамасларнинг касофатига қолдик. Кукушкин, бунинг сенга алоқаси йўқ. Қани юравер!

Болалар Сева ва Ванянинг ёнидан ўтиб қайиқлар томон юради.

Люся. Вой, ярамаслар! (Қўлларини мушт қилиб дўйқ уради.)

Кукушкин. Мен аҳмоқ ҳам, сенларни қўллаб ўтирибман-а!
Лида жимгина ўтмоқчи бўлади.

Ваня (Лидага). Сен буларнинг ҳаммаси нима учун бўлганини биласанми? Гул деб бўлган!

Сева. Биз сенга гулдаста келтирмоқчи эдик...

Лида. Совгаларинг учун раҳмат! (Қайиқ томон юради.)

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Козлов ва Панкратовлар квартирасидаги ошхона. Бир бурчакда пластмасса ёпиширилган стол, унинг таг томонида оппоқ эмаль билан мойланган идиш-товоқ жавони. Иккинчи бурчакда эса оддийгина клеёнка ёзиғлиқ стол. Шкаф ўрнида таҳтадан ясалган усти турли хил кастрюлька, қопчик, бўшаган консервалар ивирсib ётган жавон. Ланг очиб қўйилган яшикдан даҳлиз кўриниб турибди. Қаердандир радионинг овози эшишилади. Пластмасса столи ёнидаги қулайгина ўриндиқда Надежда Леонидовна ўтирибди. Бу кичкинагина, қотмадан келган кампир кўзойнак тақиб олган. Унинг эгнида инглиз бичиғида чиройли костюм. Унинг бир қўлида сигарета, иккинчи қўлида китоб. Унинг кўриниши тузукнина, үмрени китоб ўқиб, сигарета чекиб ўтказгани билиниб турарди. Қаердадир девор соати 7 марта занг уради. Надежда Леонидовна китобдан кўз узади.

Надежда Леонидовна (қаттиқ овоз билан чақиради).
Анфиса Петровна, ухламаяпсизми?

Анфиса Петровна (саҳна ортидан овоз эшишилади). Ухлаётганим йўқ, Леонидовна! Қатиқ ичиб, телевизор кўраяпман. Леонидовна, қатиқ ичасанми?

Надежда Леонидовна. Раҳмат, ичмайман.

Анфиса Петровна (саҳна ортидан). Бугун ҳам мен тушлик тайёрламадим! Қатиқ ичиб қўя қолдим.

Надежда Леонидовна. Анфиса Петровна!

Анфиса Петровна. Ҳа, мен!

Надежда Леонидовна. Телевизорни қўйсангиз-чи. Менинг бир таклифим бор.

Радионинг овози ўчади. Анфиса Петровна пайдо бўлади.

У Надежда Леонидовнага қараганда хуашақчақ, тўладан келган.
Унинг қўлидаги тарелкада қатиқдан бўшаган стакан.

Анфиса Петровна. Театрга борайлик. Бугун «Сепсиэ келин» экан.

Анфиса Петровна (кулади). Леонидовна, намунча ўйинқароқ бўлиб кетмасанг.

Надежда Леонидовна (*тутун қайтараркан*). Ҳеч бўйма-
ганди бир йилда бир марта бувиликни эсдан чиқариб, одамга
ўхшайлик, ахир.

Анфиса Петровна (*қўлидаги стакан билан тарелкани стол-
га қўяди*). Бора қолайлик! Мен бугун идиш-товоқ ҳам ювиб
ўтирамайман. Албатта борамиз! Шошмай тур, пул олай.
(*У кетади, саҳна ортидан яна унинг овози эшишилади*).
Леонидовна!

Надежда Леонидовна (*ўрнидан туриб қўлидаги сигаре-
тани кулданда ўчиради*). Ҳа.

Анфиса Петровна (*саҳна ортидан*). Мен бўлсанм кечаги
ишлан қўрқиб ўтирибман.

Надежда Леонидовна. Мен ҳам умилсизланган эдим.

Анфиса Петровна (*қўлига сумка тутиб олган*). Биласанми,
бизниклиар ташқарига чиқиши билан деразага қараган
эдим, қай кўз билан қарайки, уларнинг олдидаи мушук йўлини
кесиб ўтса бўладими! Яхшиямки у қора эмас, кўк.

Надежда Леонидовна (*таажжубланади*). Анфиса Пет-
ровна!

Анфиса Петровна. Ҳа, мен!

Надежда Леонидовна. Анфиса Петровна! Ахир сиз йигир-
манчи асрда яшаяпсиз-ку! Болаларингиз ҳам олий маълу-
мотли. Ахир бундай бўлмағур бидъатларга ишонишини қачон
ташлайсиз?

Анфиса Петровна (*ўзини оқламоқчи бўлади*). Мен ҳар хил
бўлмағур бидъатларнинг ҳаммасига ҳам ишонавермайман!
Аммо қора мушукка келганда, ундан чўчийман. Мени нима
десанг деявер — бари бир ундан қўрқаман!

Надежда Леонидовна. Бунақа гапларни қўйинг-э! Қуло-
ғимга ҳам ишонмайман! Қетдик!

Қўнғироқ эшишилади. Анфиса Петровна даҳлиэга чиқиб эшикна
очади ва яна ошхонага қайтиб киради.

Милиционер (*даҳлиэда*). Кирсам бўладими?

Надежда Леонидовна. Марҳамат! Марҳамат! Қимсиз?

*Галина Васильевна, милиционер ва ҳамма ёғи балчиқ бўйлиб
кетган Сева билан Вания кириб келади.*

Галина Васильевна Салом!

Милиционер. Безовта қилганимиз учун узр!

Анфиса Петровна бўшашиб табуреткага ўтиради.

Надежда Леонидовна. Салом! (*Лабини тишлаб келган-
ларса қарайди. Унинг юзи ҳам Севаникига ўхшаб оқариб
кетади.*)

Галина Васильевна (милиционерга). Бу Козловнинг бувиси, булари эса Панкратовнинг бувиси. (*Надежда Леонидовна*). Болаларнинг ота-оналари сафардами?

Надежда Леонидовна (тарс этиб). Ҳа, худди шундай. Козловнинг ота-онаси ҳам, Панкратовнинг ота-онаси ҳам геология соҳасида ишлашади. Кечирасиз, булар нима қилганини билсак бўладими?

Милиционер (ачингандай бўлиб). Келтирган заарарларини тўлашга тўғри келади.

Надежда Леонидовна. Хўш? (бошини қуёй эгиб давомини эшишмоқчи бўлади.)

Галина Васильевна. Надежда Леонидовна менга қанчалик қийин бўлмасин, лекин мен... мен бу болаларни энди походга олиб кета олмайман. Ўзингиз ўйлаб кўринг ахир! Улар бесўроқ елканни олиб, ўзбошимчалик қилиб сузуб кетишибди, ахир сувга фарқ бўлишлари мумкин эди. Улар бир неча соат йўқ бўлиб кетишли. Мен шундай қўрқдимки...

Надежда Леонидовна (шартта). Илтимос! Ичкари хонага киринг. Бу ерла ўтқазгани жой ҳам йўқ.

Галина Васильевна, милиционер, Надежда Леонидовна, Сева ва Ваня ичкари кирадилар. Анфиса Петровна эса табуреткада ўтирганича қўзғалмайди.

ТЎРТИНЧИ КЎРИНИШ

Супер парда олдида.

Галина Васильевнанинг уйи олдидағи зинапоя. Эшик қаршисида турган Анна Васильевна қўнғироқ тугмасини босади. Үнинг оёқлари остида чамадонлар, иккита болалар велосипеди ва вонтик турибди. Шунингдек унинг ёнида Павлик билан Даша бор.

Павлик. Дашка, қойилман бу усулга! Бу усулни менга болалар боғчасидалигимда ўргатишган. (*Синглисининг орқасидан келади-да, икки қўли билан чакагидан ушлаб бир оёғини белига тираидию Дашани ерга ўтқазиб қўяди.*)

Даша. Пашка, қўйсанг-чи! (*Ўрнидан туради.*)

Павлик. Мана яна бошқача усул. Бу усулни Володька Мартинов ўргатган. Бир! (*Синглисини чалади, у йиқилади.*)

Даша. Пашка! Ҳозир бир ураман! Ойи, қаранг ўзининг қаёқдаги усуалари билан мени қийнаялти.

Айя (юлиоққина). Павлик, шўхлиқ қилма. (*Тугмани босади.*) Уйда њеч ким йўққа ўхшайди.

Павлик. Бунисини Санка Пятеркни ўргатган. (*Чопиб келиб синглисини қорнига калла қўяди. У бўлса деворга бориб яна йиқилади.*)

Даша. О-йи! У қоринмга калласи билан урди!

Аня (секингина). Павлик, бу нима қилик.

(Яна құнғироқ чалади). Дарқақиқат, чиқиб кетишганга ўхшайды.
Павлик. Мана яна бир усул! (Иккى оёқ, иккى құли билан туради.)

Даша (у ҳам түрт оёқлаб эмаклайди). Мен сенга усул нималигини күрсатиб құйман! Мана сепга! Мана сенга! Мана сенга!
(Павликни қулогидан ушлаб судрайди.)

Павлик. О-йи! У мени қулогимдан тортятти.

Аня (паришон). Даша, қулогини чўзма. (Яна құнғироқ чалади.)

Болалар олишишиб айқилиб тушадилар. Улар ҳарсиллаб велосипед минишади. Пастдан Галина Васильевна кўринади, ҳорғин. У эшик ёнига етиб келмасданың бир зум тўхтаб Аняга ва болаларга қарайди.

Галина Васильевна. Аня! (Эшик ёнига кўтарилади). Аня!
Аня (ўғирилиб қарайди, кулади). Мана Галя холамиз ҳам келиб қолди.

Болалар ўқитувчига қараб тикилиб қолишади.

Галина Васильевна. Аня!.. Қайси шамол учирди?

Аня (ган бошлайди). Биласанми, Галочка, мен яқинда бизнинг шаҳарда яшайдиган профессор Шариковнинг тадқиқотлари билан танишдим, у бўлса...

Галина Васильевна (унинг сўзини бўлади). Э, аввал кўришайлик! (Анини ўпади.)

Аня (ҳаво ютади). Шундай қилиб профессор Шариков ҳали қирқинчи йиллардаёқ менинг диссертациямга жуда яқин материалларни матбуотда эълон қилган экан. Масалан, у тажриба йўли билан исботлаган.

Галина Васильевна. Ҳовлиқма! Қел, олдин уйга кириб олайлик.

Галина Васильевнанинг квартираси ошхона ва бир хонадан иборат. Аёллар ошхона орқали иккинчи хонага кириб қўлларидағи юкларини қўядилар. Болалар атрофларига аланглашишади, кейин Павлик зонтни олиб уни очади.

Ания (сўзида давом этади). Шундай қилиб, ўша профессор Шариков, лойқа сувга тушгач, оддий қоришимдаги ҳамма хусусиятларини ўзида кашф этади деган холоса чиқарган. Тушуняпсанми, масалан у шундай тажриба қилган: лойга электр токини юборган...

Галина Васильевна. Э тўхта шошмай тур! Сен бу ерга ўша профессор билан учрашгани келгансан?

Аня (кулади). Ҳа, шундайку-я, лекин опамни ва поччамни ҳам кўргани келганиман.

Павлик зонтни очиб олиб, юмшиқ ўриндиқ устига чиқади.

Павлик. О-йи! Мана парашют!

Аня (секингина). Павлик, ўриндиқقا чиқма, ифлос қиласан.

Галина Васильевна. Менга қара, нега телеграмма юбор-
мадинг-а! Кутиб олардик.

Аня (бир дақиқа жили туради). Биласанми, Галочка... очигини
айтсам... мен буни хаёлимга ҳам келтирмаган эдим.

Галина Васильевна. Аня! Ахир мен бугун тасодифан уйга
қайдим. Мен бугун болалар билан походга кетишим керак
эди.

Аня. Серёжа-чи?

Павлик яна ўриндиқ устига чиқади.

Галина Васильевна. Серёжа... (*Павликка қарайди.*) Ҳақи-
қатан ҳам ўриндиним расво қиладиган бўлди.

Павлик сакрайди.

Аня. Павлик, ўриндиқقا чиқма... расво қиласан. (*Галина Va-
sillievnaga.*) Хўш, Серёжа қаёқда эди?

Галина Васильевна. Серёжа районга кетган.

Аня. Ҳа-я! Дарҳақиқат телеграмма бермай чатоқ қилибман. (*Афтини ўзгартиради.*) Биласанми, менинг Володям ҳам
йўқ. У ГДРга конференцияга кетган.

Павлик (Дашага). Ма, сакрай қол! Вой, қандай яхши-я! (*Dasha
zontni olib ўриндиқ устига чиқади.* Павлик ошхонага кириб
кетади).

Аня. Қалай ғизакларим, катта бўлиб қолишибдими? Даша,
ўриндиқقا чиқма дедим-ку!

Павлик (ошхонадан). Дашк... бу ёққа кел! (*Dasha ўриндиқдан
сакраб тушиб, ошхона томон чопади.*)

Галина Васильевна. Катта бўлишга-ку, катта бўлишибди.
Лекин негадир уларга ғалати тарбия берибсанми?

Аня. Галочка. Ахир мен педагог эмас, химикман-ку. Ҳа, айтган-
ча, хизматчимиз касал бўлиб қолганига ўзим билан олиб
кела қолдим. У бечора ҳам озроқ дам олсин дедим.

Галина·Васильевна. Унга нима қилди?

Аня. Асаби бузилгаига ўхшайди.

*Чамадонни очишига киришади. Галина Васильевна гиқ этмай
хонанинг у томонидан бу томонига юради. Павлик ошхонада
Даша қўлидаги зонтни олиб қўяди.*

Павлик. Бер! Мен яна баландроқдан сакрайман! (*Ошхонадаги
стол устига чиқади.*). Дашк!.. Қара (*стол устидан ииқилади,
дооблаб ииғлайди.*)

Икки аёл ошхонага югурлади.

БЕШИНЧИ КҮРИНИШ

Яна Панкратов ва Козловлар квартирасидаги ошхоналар. Ваня тўсик ва майкада Анфиса Петровна олдидағи столда ўтириб шўрва ичмоқда. Надежда Леонидовна билан Сева қарама-қарши томонда ўтириб чой ичишиади. Иккала боланинг кўриниши ҳам ҳорғин, юзлари сўлғин. Анфиса Петровна ерда ётган неварасининг ифлос кийимларини қўлига олади.

Анфиса Петровна. Ифлосини қара! Бирор юваб тозалаб қўйгач, сенинг қорнинг оғрирмиди! Ма, юв, тозала ўзинг!

Ваня (тарелкага қараб мингирилайди.) Менга қолса, ифлос кийимда ҳам юравераман. Мен бир хил болаларга ўхшаб уялиб ўтирамайман.

Анфиса Петровна (унинг жигига тегади). «Ифлос кийимда юраман!» «Ифлос кийимда юраман». (Жавондан ҷўтка олаб эшикка чиқади).

Надежда Леонидовна ўрнидан туради. Севанинг ифлос бўлган шимини олади. У лабларини буриштириб шимнинг гоҳ бир почасини, гоҳ иккинчи почасини кўрсатади.

Сева (бир оз ҳайрон бўлгандаи). Умуман... мен ўзим ҳам тозалишим мумкин...

Надежда Леонидовна индамайди.

Анфиса Петровна (эшик олдида). Леонидовна, уни бу ерда тозаламанг. Ҳовлига олиб чиқинг. Бўлмаса ҳамма квартирани чанг қилиб юборасиз.

Надежда Леонидовна (Яна бир марта шимни кўздан кечираади.) Ҳа дарҳақиқат ҳовлига чиқмаса бўлмайди.

Анфиса Петровна. Лойни, тозаласа бўладию аммо мевани доғини кетказиб бўлмайди, дори керак.

Надежда Леонидовна. Ҳа. Шундай қилмаса бўлмайди.

Анфиса Петровна. Эсиз, яна чиқим.

Надежда Леонидовна. Ҳа, шуни айтинг, эсиз.

Паузা.

Анфиса Петровна. Леонидовна, энди нима қилдик, нима дейсиз?

Надежда Леонидовна (шартта). Чидайсиз-да, Анфиса Петровна.

Паузা.

Анфиса Петровна. Леонидовна, эртага мактабга бориб узр сўрасакмикин? Балки афв этишар?

Надежда Леонидовна жавоб қайтармайди.

Леонидовна, гапни пўст калласи шу: эртага директорга учрашамиз: ўзингиз ҳам ўйлаб кўринг-да, болалар ёз бўйи уйда қолишса, бу қанақаси бўлди, деймиз. Тўғрими, Леонидовна? Надежда Леонидовна (*шартта*). Фойдасиз. (*Севанинг кийимларини олади*). Анфиса Петровна юра қолинг, кийимларини тозалаймиз. (*Эшик томон юради*). Анфиса Петровна (*болаларга*). Бебошлар! (*Надежда Леонидовна билан чиқиб кетади*).

Болалар бир эзум жим туришади.

Ваня. Сев!..

Сева. Нима?

Ваня. Менинг бувим тўғри гапираяпти.

Сева. «Нимаси тўғри?»

Ваня. Эртага Галина Васильевнанинг олдиға борамиз-да: «Галина Васильевна! Ишонинг ваъда берамиш! Бу бизнинг охирги сўзимиз!»— деймиз.

Сева. Нега бекорга бўйин эгар эканмиз? (*Ниманидир ўйлаб турди-да, бирдан гапириб юборади*). Эшик! Менда бир фикр бор.

Ваня. Яна фикрми?

Сева. Бувим ухлаши билан ошхонага чиқ.

Кампирлар киришади.

Надежда Леонидовна. Анфиса Петровна сизга қараб уялиб кетдим. Ҳаммани олдида мушук ўтган йўлни ташлаб эшикка айланиб ўтдингиз-а. Уят!

Анфиса Петровна. Леонидовна! Ҳеч бўлмаса болаларнинг олдида жим бўл!

Надежда Леонидовна. Марҳамат қилиб кечиринг! (*Сева-га*). Всеволод, қани ёт!

Сева (*дарҳол ўрнидан туради*). Буви, хайрли тун.

Надежда Леонидовна. Хайрли тун! Ухлаш олдидан ҳеч нарса ўқимайсан!

Сева. Хўп бўлади, буви (*кетади*).

Анфиса Петровна. Иван, сен нима қилиб ўтирибсан?

Ваня. Кетаяпмац, бувижон. Хайрли тун, бувижон! Надежда Леонидовна, хайрли тун! (*Кетади*.)

Анфиса Петровна (*ҳайрон бўлади*). Уларга нима бўлди-а? Жуда мулојим бўлиб қолишибди!

Надежда Леонидовна. Эҳтимол худо инсоф бергандир. Буисига ҳам шукур! Эртагача хайр, Анфиса Петровна!

Анфиса Петровна. Хайрли тун, Леонидовна!

Кампирлар чироқни ўчириб кириб кетишади. Саҳна бир неча дақиқа бўши қолади. Ошхонанинг деразасидан кучсиз нур кўриниб туради. Ҳовлида мушукларнинг миёвлаётган овози эшишилади.

Эшик аста ғирчилийди. Биқиниб келаётган Ваня пайдо бўлади
ва чироқни ёқади. Ваня фақат трусиқда. Сева пайдо бўлади.
У ҳам трусиқда.

Ваня. Ухладими?

Сева. Ухлади.

Ваня. Канн бўлмасам, фикрингни айт.

Сева. Биз Лидани олдида айбормиз-а?

Ваня. Айбормиз...

Сева. Болаларниң олдида ҳам айбормизми?

Ваня. Айбормиз...

Сева. Биз ўз айбларимизни оқлашимиз керак.

Ваня. Ҳа, ёмон бўлмасди.

Сева. Мана шунақа! Энди ўзинг ўйлаб кўр: болалар саёҳатга чиқишиади, ҳар хил қийинчилликларга дуч келишиади... ва бундай ҳолларда уларга қандайдир қўринмас қўл сирли ёрдам кўрсатиб туради.

Ваня. Бу нима: бизнинг қўлимизми?

Сева. Албатта-да! Масалан, болалар уйқудан туришганда уларнинг қаршисидаги дараҳтда янги тутилган бир тўда балиқ осиғиниқ туради. Ёки бўлмаса, дараҳтга ўқ ёй келиб санчилади. Ўнга қўшилб отилган қофозга: «Эҳтиёт бўлинглар, маҳаллий безори болалар сизгә ҳужум қилишмоқчи»,— деб ёзиб қўйилган бўлади.

Ваня. Демак, қочамиз.

Сева. Ҳа, қочамиз ва яширинча уларнинг изидан борамиз!

Ваня. Қайиқ йўқ-ку.

Сева. Олдин қуруқлик бўйлаб борамиз, кейин қайиқ ясаб оламиз.

Ваня. Маршрут-чи. Биз маршрутни билмаймиз-ку!

Сева (*Ўйлаб қолади*). Маршрут! Ҳм! Маршрут, бу муҳим масала. (*Бир оз жим қолади*). Топдим! Эртага Галина Васильевнанинг ўйига борамиз. Уни эри ёки қариндошларидан бирор киши бордир. Улар унинг қаерга жўнаб кетаётганини ҳар ҳолда билишар.

Ваня. Қойил! Тўғри айтдинг! (*Ўйлаб қолади*). Э!.. Бувиларимиз-чи? Биз бувиларимизга нимани важ қиласми?

Сева. Бувиларимизга кёлсан, мен ҳаммасини олдиндан ўйлаб қўйганман. (*Пичирлайди*):

Саҳна ҳувилаб қолади. Чироқ ёнганида — эрталаб яна ўша ошхона. Бувилар идииш-товоқ ювишади. Ичкари хонада Сева Ваняларнинг эшиги томон юради.

Сева. Қани бўла қолсанг-чи. Соат тўққиздан ошди. (*Даҳлизда Ваня пайдо бўлади. Унинг қўлида рюкзак ва ганчдан ясалган копилка*).

Ваня. Ҳозир. Қопилкадан пулимни отолмаяпмай.

Сева. Рюззакка солиб қўя тур, кейин ҳисобини қиласмиш. Ваня қўйидагини қопга солиб қўяди-да, иккалалари ҳам ошхонага қараб юришади.

(Надежда Леонидовнанинг ёнига келишади.) Буви!..

Надежда Леонидовна. Қулогим сенда.

Сева (німа дейишини ўйлаб олади). Буви, биринчидан... кечаги ишимиз учун узр. Тасодифан бўлиб қолди, бир...

Надежда Леонидовна. Сизлар ҳадеб тасодифга йўлиқаврасизлар!

Сева. Иккинчидан... биз сиз билан мәслаҳатлашмоқчи эдик: биз рюззакларни олиб Галина Васильевнанинг олдига борсак қавдай бўларкин?

Надежда Леонидовна. Фойдасиз.

Анфиса Петровна. Леонидовна, сенга німа бало бўлди, ҳадеб: «фойдасиз», «фойдасиз» деяверасан! Сўраб, билганинг айби йўқ. Ҳозир мен ўзим булар билан бирга бора қоламан!

Болалар кутимагандан бир-бирларига қараб олишади.

Надежда Леонидовна. Німа бўпти! Бир шамоллаб кел!

Анфиса Петровна. Бораман ҳам! (Болаларга). Қопларнинг қани? Қани тезроқ тайёрланинглар, мев ҳам кийиниб олай. (Чиқишга тайёрланади).

Ваня (хавотирда). Буви! Бувижон! Сиз... Сиз бекорга... сиз иега борасиз? Биз ўзимиз... Яхшиси биз ўзимиз. Хўпми, бувижон!..

Сева. Тўғри-да, Анфиса Петровна! Анфиса Петровна, биласизми... Галина Васильевна болаларнинг кетидан эргашиб юрган катталарни унча ёқтирумайди. Агар сиз борсангиз ҳамма иш расво бўлади.

Анфиса Петровна. Німа ўзларинг уддалайсанларми? Шошмай турларинг, кийиниб чиқаман. (Кетади).

Ваня (Севага секин). Иш расво бўлди.

Сева жимгина боини қимирлатади. Дераза орқастадан мутуукни миёвлагани эшишталаоди.

Сева (секин). Таклиф бор! Қутулдик! (Ичкарига қараб қичқиради) Анфиса Петровна сиз кийиниб чиқаверинг. Биз сизни кўчада күтиб турамиз.

Анфиса Петровна (саҳна ортидан). Майли бора қол.

Сева (Надежда Леонидовнага). Хўп, буви, яхши қолинг! (Надежда Леонидовнани ўтади).

Надежда Леонидовна. Тезроқ кўриштайлик, жонгинам! Ҳой, ҳаяллаб қолманлар.

Сева. Хўп. (Кетади).

Вания нима қилишини билмай елкасини қисиб туради. Надежда Леонидовнага сиздирмай эшик олдида копилкасини кўтариб олган Сева пайдо бўлади. У имлаб Ванияни чақиради.

Вания. Надежда Леонидовна хайр, бўлмаса!

**Надежда Леонидовна. Тезроқ, хайр, жонгинам!
Вания киради.**

Икки боланинг эшикдан чиқиб кетгани кўринади. Сева чап томонда қўлида қора мушук, Вания ўнг томонда. Анфиса Петровна пайдо бўлади.

Анфиса Петровна. Леонидовна, қани менга оқ йўл тила-чи!
Надежда Леонидовна. Илож қанча! Оқ йўл тилайман!
Омадингни берсин!

Анфиса Петровна эшик томон юради. Сева қора мушугини Ванияга ифтитади. Вания уни ушлаб олади. Анфиса Петровна тўқтаб қолади.

Анфиса Петровна. Вой, жин ургур, ярамас!

Надежда Леонидовна. Нима бало бўлди, Анфиса Петровна?

Болалар пайдо бўлишади. Ванияниг қўлида мушук.

Сева. Биласизми, буви... Анфиса Петровнанинг йўлини қора мушук кесиб ўтди.

Анфиса Петровна. Қаёқдан чиқа қолди бунаقا гасқара?
(Болаларни уриша бошлийди). Бу ишдан фойда чиқмайди.

Рюкзакларингни қўйинглар! Сенларга айтяпман, қўйишглар.

Сева. Анфиса Петровна! Ахир мушук сизнинг йўлингизни кесиб ўтди-ку.

Анфиса Петровна. Мен ҳам шуни кесиб ўтганини айтяпман-да.

Сева. У бизнинг олдимииздан ўтганинг йўқ-ку.

Анфиса Петровна (ўйлаб кўради). Ҳа, сизнинг олдингииздан ўтганинг йўқ.

Сева. Демак, бизнинг боришимиз мумкин.

Анфиса Петровна (бу гапга қойил қолади). Сизлар борсанглар бўлаверади. (Ишонч билан). Боринглар! Бора қолинглар!

Сева. Хайр буви.

Вания. Яхши қолинг, бувижон!

Болалар чиқиб кетшиади.

Анфиса Петровна. Леонидовна, сенинг Севкант жуда тийрак-да. Дарҳақиқат унинг олдидан ўтмади-да.

Надежда Леонидовна. Анфиса Петровна бекорга алжি-
райвермайди.

Парда ёпилади.

ИККИНЧИ ПАРДА ОЛТИНЧИ КҮРИНИШ

*Галина Васильевнанинг квартираси. Хонада, каравотда Аня
ётиди. Унинг ёнида оқ ҳалатли врач, Павлик билан Даша ҳам
бор. Хонага кираверишдаги эшик ёнида хизматчи хотин турибди.
Кичкинтойлар қўрқиб гинширди.*

Врач. Жонгинам, тезроқ боришингиз керак. Эҳтимол, зудлик
билин операция қилишга тўғри келар.

Аня (огриқни енгизига ҳаракат қилиб). Кичкинтойларимни ёлғиз
қолдира олмайман.

Коровул. Бу қандай кўргулилк-а!

Врач. Бир қарорга келиш лозим, тез бормасангиз бўлмайди.
Жонгинам, бу нарса билан ҳазиллашиб бўлмайди.

Коровул. Эҳтимол, бирор қўшни болаларни олиб қолар. Фақат,
бизникиларнинг кўпчилиги дам олишга кетишган. Тўхтанг-
лар, эҳтимол, Тимофеевна олар. (Ўйлайди). Йўқ! Олмайди.

Врач. Ўйлаб кўриниг, ўйланг тезроқ, жонгишам, бизни машина
кутиб турибди, ахир!

Коровул. Аттанг, ўзим олиб қолардиму ишим бор-да!

Қўнғироқ чалинади.

Кираверинг! Очик!

Сева билан Ваня кириб келади.

Сева. Салом!

Коровул. Салом!

Сева. Марҳамат қилиб айтинг-чи, уйда Галина Васильевнанинг
қариндошларидан ҳеч ким борми?

Коровул. Сизлар ўзингиз Галина Васильевнанинг кими бўла-
сизлар?

Ваня. Биз бу...

Сева. Биз унинг ўқувчилари бўламиз.

Коровул. Худога шукур! (Хонага киради). Гражданка, ома-
дингиз келди. Галина Васильевнанинг ўқувчилари келиб қо-
лишид! (Болаларга). Болалар! Қани, тезроқ кира қолинглар!

Болалар хонага кириб келишиади.

А н я. Болалар, сизнинг келганингиз жуда яхши бўлди. Болалар, Галина Васильевнани тезда топиш керак. У ҳали жўнаб кетишига улгурмагандир?

С е в а (*ҳаяжонда*). Б..б.. билмадим.

Врач (*Аняга*). Гапириш қийин сизга. Рухсат этинг, ҳаммасини ўзим тушунтираман. (*Болаларга*). Мен врачман, тушуняпсизларми? (*Болалар жим, бошларини қамирлатадилар*). Ўқитувчингизнинг синглисини тезда касалхонага жойлаштириш лозим: мана бу кичкинтойларни ташлаб кетишига одам топилмаяпти. Гапимга тушундиларингми?

Болалар яна боши қамирлатадилар.

Ўқитувчингиз ҳали жўнаб кетишига улгурмаган бўлса керак?

С е в а. Билмайман.

А н я. У қандайдир қайиқ станцияси ҳақида гапирган эди. Унинг кетганига ярим соатгина бўлди.

К о р о в у л. У уйдан чиқиши биланоқ мана бу гражданканинг касали тутиб қолди.

А н я. Болала... сиз қайиқ станциясининг қаерда эканини биласизларми?

С е в а (*буткул эсанкираган ҳолда*). Бизми? Билламиз.

А н я (*стол тортмасидан пул олади, уни Севага узатади*). Болалар мана пул, анави муюлишда такси тўхтайди. Галина Васильевнанинг олдига тез етиб боринглар. Унга тезда орқасига қайтишини айтинглар. Походни кейинроққа қолдирсин. Болалар ёлғиз қолаяпти, денглар.

С е в а *беихтиёр пулни олади, лекин на у, на Ваня жойларидан қўзғалмайдилар.*

Врач. Қани, тезроқ бўла қолинглар! Бирингиз Галина Васильевнага боринг, иккинчингиз болаларнинг олдида қолинг. (*Аняга*.) Қани, жонгинам бўла қолинг! Кўряпсизми, ҳаммаси жойида бўляпти! (*Анянинг ўрнидан туришига ёрдамлашади*).

П ав ли к (*ғиншийди*). Ойи, кетма!

Д а ш а (*ғиншийди*). Ойи биз ҳам сен билан кетамиз-а? Сен билан?

С е в а *ошхонага чиқади. Ундан кейин Ваня ҳам.*

Ваня (*секин*). Севк! Шундай қилиб, Галина Васильевнага кетапсанми?

С е в а (*секин*). Бўлмасам-чи, бошқа қаёққа ҳам борардим?

Ваня. Демак, бизнинг режамиз ҳам пучга чиқди-да?

С е в а. Фақат бизнинг режамизгина эмас, бутун поход чиппакка чиқди.

Ваня. Севк! Улар аллақачон жўнаб кетишигандир, эҳтимол?

С е в а. Ҳали кетишиган эмас. Улар юкларини ортишади, ҳали. (*Бир*

оз жим туради). Майли! Мен кетдим. Сен бу ерда мана бу...
кичкитойлар билан ўтира тур.

Сева чиқиб кетади. Врач билан қоровул Аняни құлтиқлаб ошхонага чиқшиади. Уларнинг кетидан кичкитойлар келишияпти.

Даша. Ойи! Мен сиз билан кетаман!

Анья. Даша, мумкин эмас.

Павлик. О-йи, сиз қаерга кетяпсиз? Ойи, кетманг!

Анья. Павлик мен тезда қайтиб келаман. Мана бу боланинг гапидан чиқманг. (*Ваняни күрсатади*). Ярим соатдан кейин Галя холанг келиб қолади.

Врач. Юра қолинглар, юринглар! Машина кутаяпти.

Катталар чиқиб кетшиади.

Даша (*ғинишияди*). Ойимнинг олдига боргим келяпти! (*Эшикка қараб юради*).

Ваня. (*Ваня унинг йўлини тўсади*). Э, мумкин эмас. Нима шуни ҳам билмайсанми? Ойинг касалхонага кетди.

Павлик. Қўйиб юбор! Мен ҳам ойимни олдига бораман! Ҳаммамиз касалхонага кетамиз!

Ваня. Туф! Сизларни касалхонага ким киритарди! Жиннивой-лар-еў!

Даша (*итаради*). Йўқ, қўйиб юборасан!

Павлик. Эшикни очиб бер! Биз ойимнинг олдига боришни хоҳлаймиз!

Ваня. Қани, жим бўлинглар, сизлар!.. Ойингларни нима кераги бор, ҳозир? Нима, ойингни кўрмаганмисизлар! Қайтанга, ойисиз яхшироқ; нимани хоҳласанг ўшани қилаверасан!

Павлик. Қўйиб юбор!

Ваня (*хурсанд бўлгандай*). Биласизми нима? Келинг, ойи-ойи дегандан кўра, келинглар, яхшиси... ҳа айтгаңдай! Келинглар, эртак айтишамиз! Мен шунақаям ажойиб эртакни биламанки, эшиксангиз, ҳайрон қоласиз! Бор эканда, йўқ экан, қизил қалпоқча бор экан, унинг кўк бўриси бор экан...

Павлик. Қўк бўриси эмас, бувиси.

Даша (*оёқлари билан депсинади*). Мен ойимнинг олдига боргим келяпти.

Ваня (*пешанасидаги терни артади*). Майли! Эртак тинглашни хоҳламадиларинг — келинглар, ўйинчоқ ўйнаймиз. Ўйинчоқларинг борми?

Павлик. Ўйинчогимиз йўқ. Фақат велосипедимизгина бор.

Даша. Ойимга бораман! Ойимнинг олдига боргим келяпти.

Ваня (*хушчақчак*). Мана! Менда ўйинчоқ бор! (*Рюкзагини очиб, копилкасини олади*). Қарангла, қандай чиройли! Вах-вах!

Кичкитойлар бақиришиади.

Павлик (*қичқириб*). Вой-бўй намунча хунук.

Даша. Йўқот! У қўрқинчли экан. Мен ундан қўрқамаш.

Ваня (*ўйлайди*). Қўрқинчли! Шундайми? Хунуки? Эҳтимол бу сехрли кучукдир. Хоҳласангиз, ҳозир сизларга фокус-мокус кўрсатаман. (*Қўлидаги тумшуғи япалоқ ити билан марказий иситиш батареяси ёнига келади.*) Мана қаранглар! Энэ-бэнэ-карабас! (*Копилка итини зарб билан уради, копилка парчаланади ва унинг ичидан жаранглаб чақа ва тангалар сочилади.*) Мана! Кўрдингларми! Сизлар бўлсангиз, қўрқинчли деб ўлтирибсиз! (*Чўккалаб ўлтиради, тангаларни теради.*).

Кичкинтойлар унга қўшилишади.

Павлик. Нима... улар... улар унинг ичидаими!

Ваня. Албатта, ичиди, бўлмаса сиртида бўлармиди!

Павлик. Сен уларни ичига ташловдингми?

Ваня. Мен ҳеч нарса солмаганман. Мен сехрли сўз: «Энэ-бэнэ-карабас» — деган эдим, унинг ичига тангалар пайдо бўлди-қолди.

Павлик. Сен алдоқчисан!

Ваня. Ишонсанг ҳам ўзинг биласан, ишонмасанг ҳам ўзинг биласан.

Даша. Мороженое сотиб оламиз.

Ваня (*болаларга биттадан танга беради*). Мана сизга, мороженое оласиз.

Даша. Мен учта мороженое оламан!

Павлик. Ўнта! Биз ўнта мороженое оламиз!

Ваня (*тангаларни чўнтағига солади*). Иштаҳалари чакки эмас, Сева билан шунча пулни қаёқдан оламиз. (*У ёқ, бу ёққа аланглайди.*) Э, ҳамма ёқни ахлат босиб кетибди-ку! *Иифишириш керак.* (*Идии олиб, унга сопол синиқларини териб солади.*).

Павлик *Дашанинг қулогига ниманидир пичирлайди, кейин шккала-лари ҳам ичкари хонага кириб кетишиади.* Бу ердаги ойна стулида бюст, ёнида чинни ҳайкалча турибди. Бюстга аланглаб олмишиб, болалар яна пичирлашади. **Павлик** бюстни олади — *марказий иситиш батареясига яқинлашади.*

Павлик (*бақириб*). Энэ-бэнэ-карабас! (*Скулптурани батареяга уради, лекин бюст синмайди. Мустаҳкам экан*).

Ваня иифишириб қўйиб, қулоқ солади.

Ваня. Энэ-бэнэ-карабас! (*Бюст синади*).

Ваня чопиб ичкарига киради.

Ваня. Ҳой! Нима қилиб кўйдиларинг?

Павлик. Сен алдаган экансан!

Ваня. Э ким алдапти, аммо сиз бу тентакликни қўйинг. **Бўлмасам** сизларни...

Қўнгирчоқ чалинади. Ваня ошхонага чопганича чиқади, эшикни очади. Коровул киради.

К о р о в у л. Хўш, Галина Васильевнани топдиларингми?

Коровулнинг орқа томонидан Сева кўринади. У оғир хўрсинади.

С е в а. Топдик.

Коровул (орқасига қарайди). Бўлмаса, қани у?

С е в а. Походга жўнаб кетди.

Коровул. «Походга!» деганинг нимаси! Болалар нима бўлади?

С е в а. Қичкинтойларга қараб туришни отрялдагилар бизга тошириди.

Коровул. Нима-а?

Ваня ҳайрон қолганидан оғзини юмолмайди. Сева унга кўзини қисади. У ҳеч нарсага тушунмайди.

С е в а (коровулга). Қийин жойи йўқ! Поход қолдирилмаслиги учун ҳамма Галина Васильевнанинг жўнаб кетишига, бизларни эса, қичкинтойларга қараб туришимизга қарор қилди.

Коровул. Шунақами ҳали, Галина Васильевна! Э, хола бўлмай кетсин, аллақандай поход деб ўз жиянларини қанақадир болаларга ташласа-я! Ҳа, сен бунга рози бўлдинг-а!

С е в а. Нима ҳам қиласдик! Икки киши қийналсан қийналиб-миз-да, нима бутун отряд походдан қолгани яхшими?

Коровул. Ҳа, сизлар, нимани ҳам эплай олардингиз?

С е в а. Э, шу ҳам ишми? Биз биринчи марта болаларга қараётганимиз йўқ, ойлаб қараганимиз. Ишонмасангиз ана ундан сўранг. Тўгрими, Иван? (Ваняга кўзини қисади).

Ваня (ҳеч нарсага тушунмайди). Мен?.. Биз... Ҳа!.. Бу бизга биринчисимас...

Коровул (болаларга узоқ қараб туради.) Бунақанги ақлли болалар тўғрисида радиолардангииа эшитган эдим, мана бугун ўз кўзим билан кўриб туршибман. (Пауз). На чора! Яхши қолинглар! Мен хабар олиб турман. Баракалла, сизга ақлили болалар! Вой ақллилар-е! (Кетади).

Ваня (ҳеч нарсага тушунмайди). Сев!.. Сен нима дединг?.. Сен ўйлаб гапирайсанми?

С е в а. Э, роса лақилатдим! (Берилаб). Нима бўлди дегин! Таксида қушдек учдим. Мен шофёрга бўлган воқеани айтган эдим, у машинани шундай тез ҳайдадики! Етмишдан пастга тушмади! Қизил чироқдан ўтиб кетишга оз қолди!

Ваня. Қўйсанг-чи, гапни чўзма, лўндасини айт!

С е в а. Хўп! Қайиқ станциясига етиб борган ҳамон сакраб тушдим, юргурдим, қарасам, биэнциклар юкларни ортишяпти. Улар менин кўришди, походга олиб кетинглар, деб ялинади деб ўйлашди-ю, ҳаммалари бирдан менга ёпишиб кетишади! Галина

Васильевна (тақлид қиласди). «Козлов, нима сени яна уйнингга кузатиб қўйиш керакми!» деди. Шу пайт Лиди чопиб келдида: «Севка уялмайсанми! Кечаш сени деб походимиз қолдирилди, нима бугун ҳам қолдирмоқчимисан?» Шундан кейин биласанми, мен нима деб жавоб қайтардим? Совуқнина қилиб, шошмасдан: «Хўп! Бу сафар походингиз қолдирилмайди!»—дедим-у, орқамга ўғирнилб салмоқли қадам ташлаб так-сининг ёнига қайтиб келавердим! Тўқсон тийинлик юрибман.

Ваня. Севк!.. Тенгак... Ахир нима қилиб қўйдинг?

Сева. Ҳеч нарса! Биласанми, мен нималарни ўйладим! Қўявер улар саёҳатда юришаверсин, бизни нима деб ўйлашса ўйлашаверсин! Бир кунмас-бир кун улар биз қилган яхшиликни биллиб олишади! Бир кунмас-бир кун походининг қолдирилмаганига кимлар сабабчи эканликларини эшитишади!

Ваня. Демак ҳамма болалар походга жўнашди, биз бўлсак мана бу чурвақаларни боқиб ўтирас эканмиз-да!

Сева. Нима бўлибди! Боқсак боқаверамиз-да! Бунинг эвазига бир кун келиб ҳамма биздан миннатдор бўлади, биласанми!

Ваня (аччиғи чиқади). «Биласанми!» «Биласанми!» ахир сен буларни қанақалнгини биласанми? (Боши билан ишора қилиб ичкари хонани кўрсатади). Мен улар билан ҳаммаси бўлиб йигирма минут шугулландим, бошим говлаб кетди.

Сева билан Ваня гаплашаётган пайтда **Павлик** билан Даша чинни ҳайкалчани кўрсатиб шивирлашишади. Мана, Павлик уни қўлига олиб батареяни олдига келади.

Павлик. Энэ-бэнэ-карабас! (Ҳайкалчани синдиради.)

Ваня югуриб ичкарига киради, унинг кетидан Сева.

Ваня. Кўрдингми! Нима деган эдим сенга! Иккинчи скульптура ни синдиришибди! (Болалирга). Сиз нима қилянисиз ўзни. Нима қилиб қўйдиларинг. Калла деган парса борми сенларда!

Павлик (бақиради). Бу ердан йўқолинглар! (Ваняга қарааб сопол парчасини отади).

Ваня (Севага). Ана! Кўряпсанми?

Даша. Йўқол, бу ердан! Кет бу ердан! Кет деяиман! (Сопол парчаси билан Севани туширади).

Ваня. Қалай, боплаб жазангни бердими?

Кичкентойлар «тарбиячи»ларига сопол парчаларини ёғдира бошлидилар.

Сева (ўзини четга олади). Иван!

Ваня (ўзини четга олади). Мана сенга! Энди ўзинг, мураббийлик қилавер!

Сева (ўзини четга олиб). Уларни эътиборсиз қолдириб бўлмайди.

Дарҳол тартиб ўрнатиш керак!

Ваня (ўзини четга олади). Марҳамат, тартибга чақиравер!

Сева. Кел, энг оғир жазони қўллаб кўрамиз! Камарни еч!
Ваня. Камар! Жуда соз!

Сева. Агар биз, тезда тартиб ўрнатмасак...

Ваня. Гапинг тўғри. Акс ҳолда улар бизнинг елкамизга миниб олишади. (*Қўли билан елкасини кўрсатади. У шошмасдан белидаги камарни бўшата бошлиайди. Кичкинтойлар бир нарсадан чўчиғандай, сопол отишмай, бақрайиб қолишади*). Биз ҳозир сизларга кўрсатиб қўямиз. Бир дақиқадаёқ мулла бўлиб қоласизлар! (*Павликка*) Қани, бу ёқقا кел-чи!

Павлик қимир этмайди.

Нега бизга ўхшаб жим турибсан? Қани теэроқ, кел, бу ерга!

Сева. Улар билан адий-бадий этиб ўтирасанми!

Ваня (*Павликка яқинлашиб, қўлидаги камар билан секингина орқасига уради*). Мана, сенга!

Павлик (*полга ўтириб олади, бор кучи билан додлайди*). О-й-и!
Ой-и! (*Оёқлари билан полни депсинади*).

Даша (*додлайди*). Войдод, ойи! Войдод, ойи! Войдод, ойи!

Ваня саросимага тушиб, болаларни олдидан четланади.

Павлик (*оёқларини депсинганича бақираверади*). **Оғриди.** Оғрияпти! Войдод, оғрияпти! Вой,вой,вой, оғрияпти!

Қоровул пайдо бўлади.

Қоровул. Ҳой! Тарбиячилар, қаёқдасанлар! Нима бало бўлялти ўзи, бу ерда?

Кичкинтойлар ҳамон бақириб уйни бошларига кўтаришади.

Ваня. Улар қулоқ солмаяпти!

Қоровул (*Ваняниг қўлидаги камарга қарайди*). Нима қилғанинг бу? Нима уларни камар билан урмоқчимисан? Яна тарбиячи эмиш.

Сева. Биласизми, улар ҳаддан ошаяпти.

Қоровул. Ҳали улар кичкина, ақллари ҳам йўқ. Уларни уриб бўлмайди, яхши гапириш, алдаш керак! Ҳали шошмай турларинг, кичкина болаларни уришни сенларга кўрсатиб қўяман. (*Кетади*).

Икки оғайнини яна ичкари хонага кишинади.

Павлик полда ўтирган еридан болаларга қараб ҳайкал *синишини* отади.

Кетинглар бу ердан!

Сева. Билганингларни қилиб, ўтираверинглар! Энди биз сизлар билан гаплашиб ҳам ўлтирумаймиз. Кетдик, Иван!

Оғайнилар оишхонага чиқшишади.

Даша (*бақиради*). Биз ҳам гаплашмаймиз! Биз ҳам сизлар билан гаплашмаймиз!

Павлик. Биз сизга уриш қанақа бўлишини кўрсатиб қўянимиз ҳали! (*Эшикка келади-да, уни орқасидан занжирлаб олади*). Энди сизларни хонага киритмаймиз.

Ошхонага чиққач, Ваня чарчаб стулга ўтиради. Сева эса, қовоқлари осилиб у ёқдан-бу ёққа юради.

Сева. Ҳа-а! Бизникилар шу пайт мазза қилиб, қайиқларда сузиб кетишашётгандир. Уларнинг бу походи бизга нақадар оғир тушганини ҳеч ким хаёлига ҳам келтирмаётгандир!

Пауза.

Ваня. Қорин очди. Магазинга бориб келиш керак. Бирор нарса келтирайлик.

Сева. Эҳтимол шу ердан бирор нарса топилиб қолар. (*Ошхонани тинтий бошлишаади. Кичкинтойлар эса, стол устига чиқиб, китобларни олишаади ва каравотга чўзилганларича, унинг суратларини томоша қилишаади*).

Бу ерда нон, мой ва тухумдан бошқа ҳеч нарса йўқ экан. Бўлмаса, қўймоқ пиширамиз.

Ваня (*афтини бужмайтиради*). Қўймоқ бўлса қўймоқ-да. (*Конфоркага олов ёқади, унга товани қўяди*.)

Сева (*пичоқни тухумга санчийди. Уни оқи ва сариги шалл этиб ботинкасига тушади*.) Вой! Бўлмади! (*Иккинчи тухумни синдиради, яна полга тушади*). Туф-э! Шу ҳам иш бўлибди-ю!

Ваня. Э, қойил-е! Тованинг устида синдир-да!

Товадан тутун кўтарилади. Сева тухум синдиради, лекин у яна тирсагигача оқиб тушади.

Сева. Мана бўлмаса! (*Билагидагини ҳам сидириб товага солади. Жиз-биз сачрайди. Сева плитадан узоқлашаади*.)

Ваня. Қани, менга бер! (*Севадан пичоқни олади, това устида тухум чақиб, товага ташлайди, эҳтиёт бўлиб ҳар сафар ўзини четга тортади*).

Сева. Етар, ёғ солинши унутибмиз-ку! (*Ёғ солади, гув этиб ёнади*).

Ваня. Тез сув.

Сева водопровод жўмрагини очиб бош бармоғи билан сув йўлинни тўсада. Сув олдин Ваняга сачрайди, кейин товага қўйилади. Болалар бир зум товага тикилиб турадилар. Ундан яна ҳам қуюқроқ тутун кўтарилади.

Сева. Тайёр, марҳамат.

Ваня (*газни ўтиради, бир парча тухумни вилкага илиб олиб, уни кўйздан кечираади*). Тайёр!

Сева ичкари хонани эшигини тортиб кўради. У занжирлаб қўйилгаси.

Сева. Ҳой тирранчалар, қани тушликка чиқинглар!

Павлик (китобдан кўз узади-да, эшикка қарайди). Кетинглар, бу ердан!

Сева (секин Ваняга). Ҳўш, бу қилиқлари ёқадими сенга?

Ваня (ёпиқ эшикни тортади). Эшитяпсанларми, чиқларнинг, бу ёққа!

Павлик (додлайди). О-й-и!

Даша (додлайди). Вой, оғрияпти! Войдод оғрияпти! Вой, оғрияпти!

Ваня (Севага, хуноб бўлиб). Уларни нима қилиш керак! Айт, нима қиласмиш?

Сева (бепарво). Нима қиласди? Бирор йўлини топишга уриниб кўриш керак.

Ваня. Яна қанақа йўлн бўлиши мумкин?

Сева. Оддий: педагогикага доир.

Ваня ҳеч нарсага тушунмай Севага қарайди.

Бордию сени Галина Васильевна дўппослагса, сен нима қилган бўлардинг?

Ваня. Ҳа, мен.. Мен у ҳолда...

Сева. Мана шунақа! Улар ҳам бунақанги муомалага ўрганишмаган. Шу туфайли жаҳллари чиқди.

Ваня. Энди нима қилиш керак?

Сева. Демак, кечиришларини илтимос қиласмиш.

Ваня. Ким?

Сева. Албатта сен-да! Уларни камар билан дўппослаган ҳам ўзинг-да.

Ваня («Севага қўлини мушит қилиб). Мана! Кўрднингми!

Сева (жаҳл билан). Эсинг жойидами, ҳатти тиз чўкиб ялин ҳам дерсан! (Калит тушириладиган туйнукка эгилади). Болалар!

Менга қаранглар: Ваня ўз қилган хатосини тушунди. Сиздан кечирим сўраяпти. (Ваняга, секин). Айт.

Ваня (олдин мушит кўрсатиб, пўписа қиласди-да, кейин эшик тирқишига энгашади). Болалар! Биласизми, анави... мен айбимга икror бўлдим. Яъни бу... кечиринглар мени...

Павлик. Кечирмаймиз.

Сева (секингина ўргатади). Энди бошқа қилмайман.

Ваня (зўр-базўр). Болалар, мен бу... мен энди қилмайман...

Даша. Қилмасанг қилма, бари бир биз энди чиқмаймиз!

Сева (секин). Ўйлаб топдим! (Овозини борича). Чиқмасангиз чиқмай қўя қолинг! Тўғрими, Ваня? Ўлар уйга қамалиб ўтираверишсин, ўзимиз бу ерда роса ўйнаймиз, қўшиқ айтамиз! (Ваняга, секин). Қани қўшиқ айт!

Ваня (секин). Нимани айтай?

Сева. Бирор болалар қўшиғини-да!

Вания. Қайси бирини?

Сева. Кела қол мана бунисини... ҳа нима эди? «Улоқча» (*Майнабоззик билан айти бошлиади*).

Бир бувида бўлган экан кул ранг улоқ,

Мана бундай, мана бундай, кул ранг улоқ!

(*Ванияга секин.*) Эшитаяпсанми, тентак, айти қол! Уч-тўрт! Ванининг қўлидан ушлаб олади, иккалаларини ҳам қовоғи солиқ. Ошхонани айланиб, тапиллаб юриб ашула айтишади.

Сева, Вания (*қўшиқ айтишади*).

Улоқчани буви жуда севар эди,

Мана бундай, мана бундай, севар эди.

Даша. Қап-катта бўла туриб, аҳмоқ эканлар-а! (*Эски журнални олиб Павликка кўрсатади.*) Қара, самолёт!

Павлик. Бу «ИЛ-14».

Сева, Вания (*овозлари борича*.)

Ўрмон аро бўлди улоқ ўйнамоқчи,

Мана бундай, мана бундай, ўйнамоқчи.

Павлик (*эшикка қараб аланглаб*). Бунақа қўшиқ бизда фақат болалар bogчасида айтилади.

Даша. Ушандаям кичкинтойлар группасида. Мана яна бошқа самолёт!

Вания, Сева (*қўшиқ айтишади*).

Аммо унга дуч келишди кўк бўрилар,

Мана бундай, мана бундай кўк бўрилар.

Павлик. Эси йўқларга қара! (*Журнал вараглайди.*) Буниси эса . «ДНТ-10».

Вания (*секин*). Томогим хириллаб қолди.

Сева (*секин*). Айтавер! Оз қолди!

Вания, Сева (*қўшиқ айтишади*).

Бувига-чи, қолди фақат шоҳ ва туёқ

Мана бундай, мана бундай...

Коровул ва муҳбир пайдо бўлишади.

Мухбир. Салом, ўртоқлар! Мени танияпсизларми?

Шошиб қолган болалар жим бўлиб қолишади. Бу овозни эшишиб **Даша билан Павлик ошхонага чиқишади.**

Коровул (*Вания билан Севага қараб*). Ўртоқ муҳбир, уйимиз ёнидан ўтиб кетаётib мендан: «Галина Васильевнанинг уйида ким шовқин солаяпти? Ахир у уйида эмас... у походга кетган-ку» деб сўраб қолди. «Булар, дейман Галина Васильевна-нинг пионерлари, кичкинтойларга қараб туришибди». Нима қилий, ҳаммасини гапнрдим қўйдим.

Мухбир (*блокнотини олади*). Шундай қилиб, покод қолдирил-масин деб оталиққа олдик денг?

Ваня. Анави.

Мухбир. Жуда соз! Қани тезгина исм ва фамилиянгизни айтиб юборинг-чи.

Болалар жим.

Қани, айта қолинг. Тортинишнинг ҳожати йўқ!

Сева (*Ваняга шиора қилиб*). У — Петров.

Мухбир (*блокнотига ёзади*). Хўш! Исми?

Сева. Анави... нимайди?.. Федя.

Мухбир. Сенинг фамилиянг-чи?

Сева. Сидоров Леонид.

Мухбир. Жуда соз! Тезда етиб бораман! Яхши қолинг болалар!

Эшиттиришимизни бугун соат ўн саккизда тинглашингиз мумкин.

Мухбир билан қоровул чиқиб кетишади.

Сева (*уларнинг кетидан бақиради*). Ўртоқ! Ўртоқ мухбир! Бизни эшиттиришга қўйманг! Биз сиздан илтимос қиласмиз!..

Мухбир (*саҳнанинг орқасидан*). Ҳа жуда камтар экансизлар!

Сева. Шарманда бўлдик! Бизнинг болалар албатта радио тинглашади.

Ваня. Сен нега Сидоров ва Петров деб қўйдинг! Ахир Козлов ва Панкратов деганингда яхши бўларди-ку!

Сева. Раҳмат! Бувиларимиз билиб қолиб югуриб келишсин демоқчимисан!

Пауза

Ваня. Севк!.. Энди нима бўлади ўзи?

Сева (*ўйлайди*). Биласанми? Мабодо биз оталиқни яхши бажарсак ёмон бўлмайди. Голиблар суд қилинмайди.

Даша. Бизнинг қорнимиз очди.

Сева (*чехраси очилади*). Бу бошқа гап! Қани, стол ёнига ўтириплар! Иван, қани сен дастурхонни безат.

Болалар ярим кўйган қўймоқларни тақсимчаларга бўлиб ўзлари ҳам стол атрофига ўтирадилар.

Даша (*қўймоқни ҳидлаб кўради*). Хоҳламайман. Ундан ёмон ҳид келаяпти.

Павлик. Мен ҳам емайман.

Тарбиячилар хуноб бўлиб бир-бирларига қарайдилар. Сева кутимаганда қўймоқни каплаб ура бошлайди.

Сева. Емасаларинг емаларинг! Қўймоқни ўзимиз маза қилиб еймиз! Бундай мазали қўймоқни сира емаганман! (*Ваняга пичирлайди*). Нега бақирайсан-а, бир ўзим ёрилиб ўлайми-al

Ваня (кўнгли тортмасдан қўймоқни ейди). Қўлингизни куйдирб олманг. (Кичкинтойларга). Олинглар! Ширин-ку!

Даша. Э... э одам нима бўлса еяверадими, ўзларингга сийлов. (Тарбиячиларнинг шу қадар газаблари қайнаган эдик, иложи бўлса тарбияланувчиларни ҳозироқ ғажиб ташлашга тайёр эдилар).

Сева (ўзини босиб олади). Майли! Нон билан сут ея қолинглар! (Стаканларга сут солади).

Павлик (сут ичади). Тушлиқдан кейин биз сайрга чиқамиз.

Ваня. Бу қанақаси! (Севага). Бувимизнинг қўлига тушайликми!

Даша. Йўқ, ҳаво оламиз! Ҳаво олмаган болани ранги чиқмайди.

Павлик. Агар кўчага чиқармасанглар додлаймиз.

- Сева ва Ваня бир-бирларига қараб олишиади.

Сева (Ваняга). Бизга нима! (Кичкинтойларга). Бўлганича бўлмайдими! Сутни ичинглар-чи, кейин кўрамиз!

Кичкинтойлар сутни тезгина ишишади ва эшикка қараб туришиади.

Даша (Сева билан Ваняга). Велосипедларни олинглар! Биз велосипедларда сайр қиласмиз!

Ваня афтини бужмайтириб велосипедларни олади. Сева қозиқдаги осигулиқ калитни олади. Ҳаммалари зинапояга чиқишади. Ваня билан Даша биринчи бўлиб тушиша бошлишади. Сева билан Павлик орқада қолади.

Сева. Шошмай тур! Қалит шу эшикникимикин!? (Текшириб кўради). Шу эшикники.

Павлик қўшни хонанинг қўнғирогини чалиб қочади. Бу воқеани қўрган Сева жойидан қўзғалолмай туради. Эшик очилиб ичкаридан қовоғини солиб қўшни хотин чиқади.

Сева. Салом! Сизда... Сизда... темир-терсак борми? (Қўшни хотин эшикни ёпади. Сева чуқур нафас олади, енгил тортиб пастга тушади. Шу пайт яна эшик очилади).

Қўшни хотин (қовоғи солиқ). Ма, ол!

Сева иккиланганича орқасига қайтиб бориб унинг қўлидаги жомашовни олади.

Сева (тортиниб). Раҳмат.

Эшик яна ёпилади. Сева кутимаган бу совғани қаёққа ташлашни билмайди. Шу пайт кулиб Павлик пайдо бўлади.

Павлик. Мана бу қойил! Сева! Бу ёққа бер! (Жомашовни олиб тарақа-турүк қилганича пастга тушиб кетади).

УЧИНЧИ ПАРДА

ЕТТИНЧИ КҮРИНИШ

Шаҳар марказий истироҳат боғи. Кўй ёнидаги майдончай. Бу ердаги скамейкада энага ўлтирибди. Унинг ёнида турган аравачада чақалоқ бола ётибди. Пенсионерлар шахмат ўйнашишади. Шу ерда журнал ва брошюра киоскаси ҳам бор.

Саҳна ортидан шовқин эшишилади. Сева, Ваня, Павлик ва Даша пайдо бўладилар. Сева бир велосипедни, Ваня иккинчисини олиб келаяпти. Павлик билан Даша қўлларидағи ёғоч билан жомашовни ногора қилиб чалиб келишади. Шахматчилар безовталаниб уларга қарайдилар.

Шахматчилар. Йигитчалар, булар сизга қарашлими?
Сева. Ҳа.

Кичкинтойлар жомашовни ногора қилиб чалишиб майдоннинг ўёғидан бу ёғига юрадилар.

Шахматчи. Сиз уларни тинчтсангиз яхши бўларди. Бу ерга одамлар бунақангি концертларни кўргани эмас, дам олгани келишади.

Энди. Бу ерда чақалоқлар ухлашяпти, улар бўлса... (*Чақалоқни тебратади*). Уни уйготиб юбордиларинг, энди қандай қилиб тинчтаман.

Вания (жакъл билан бориб жомашовни тортиб олади). Бўлди! Бу ёққа берларинг!

Павлик (жомашовга ёпишади). Қўйнб юбор! Биз оркестр ўйнаймиз! Ойи! О-ый!

Даша (додлайди). Вой-дод. Оғрияпти! Вой оғрияпти!

Овозлар. Бўлди-да, бас қилинг, тинчлатинг уларни!

-- Ҳа, бўлмаса бошқа ёққа йўқолишсин!

-- Қап-катта болалар-у, мана шу зумрашаларга кучлари етмаяпти!

Сева (кичкинтойларга). Қулоқ солларинг! Оркестр ўйнаб нима қиласизлар! Буни нимаси қизиқ. (*Киоскани кўрсатади*). Била-сизми, нима? Хоҳласангиз китоб сотиб олиб берамиз? Қани бу ёққа келинглар, қизиқ китоблар бор экан!

Кичкинтойлар жомашовни ташлашади. Тўртталалари киоска ёнига келишади.

Вания (витринадан китоб олади). Қаранг-а, қандай қизиқ! «Мишка деган айиқ ва Иришка деган қиз тўғрисида».

Павлик. «Оғонёк» сотиб ола қол.

Сева. Сизлар «Оғонёк»ка тушунмайсизлар. «Оғонёк» катталар-нинг журнали.

Павлик. Биз Мишка ҳақидаги китобини хоҳламаймиз.

Даша. Нима биз кичкинамизми?

Сева. Хўп майли! Сизга «Огонёк»ни олиб берамиз.

Вания (кичкитойларга журнални беради). Мана олинглар! (Сотувчига пул тўйлади).

Кичкинтоилар журнални варақлаб фотосуратларни кўрадилар.

Сева (витринадан брошиора олади). Қара, Иван! (Ўқийди). «Куён синф ўқувчиларини оиласда тарбиялаш.» Оламизми, а?

Ваня. Керак бўлади, демоқчимисан?

Сева. Ҳа-да! Эҳтимол, фойдали гап чиқиб қолар.

Вания (нохуши). Галина Васильевна аллақачонлар ўнлаб бунаганги китобларни ўқиб ташлагандир.

Сева. Нима бўлибди?

Вания. Нега бўлмасин! Биз унинг гапларига қулоқ соламиз-ку?

Сева (ўйлаб туриб). Ким билади дейсан!.. Эҳтимол бизнинг ҳам камчилигимиз бордир.

Вания (кичкитойларга ишора қилиб). Нима, мана бу чурвакаларни камчилиги йўқми?

Сева. Эҳтимол, шундай бўлиши мумкин, лекин уларнинг тарбиясига ҳеч ким қизиқмаётгандир. Иван, кел, ола қолайлик. Ўнбеш тийин экан, тўйлай қол!

Вания пул тўйлади. Кичкинтоилар журнални варақлайдилар.

Павлик (Павлик бўғинларга ажратиб ўқийди). Қойил! Чакалакзорлардан тўппа-тўғри ўтиб кетяпти-я!

Даша. Қара! Бунга қара! Дарёлардан ҳам ўтиб кетяпти!

Павлик. Қойил! Биттаси ийқилиб тушибди!

Сева. Шундай! Мотокросс бўлганидан кейин ҳеч қанақа йўлга қарамайди-да. Тоғ борми, зовур бормп, анҳор борми ҳаммасидан ўтавериши керак! (Ванияга, секин). Бопладимми?

Вания (секингина). Ҳа.

Павлик. Даши!.. Кел биз ҳам мотокросс ўйнаймиз!

Даша. Бўпти!

Сева (суюнади). Мана бу ишингиз яхши! Қани, велосипедларингизга миниб, ўйнайверинглар!

Вания. Жуда тўғри! Тунука жомашовни чалишдан нима фойда! Бу ўйин ҳар ҳолда... нима десак бўлади! Физкультура ва спорт! Бир сўз билан айтганда жисмоний тарбия!

Кичкинтоилар велосипедларига минишади.

Павлик. Қетдик! Р-р-р! Қетдик! Р-р-р!

Павлик ва Даша велосипедларини ҳайдаб кетишади.

Вания (енгил тортади). Кун бўйи энди дам оладиган бўлдинк!

Сева. Юр ўриндиқса, китоб ўқимиз!

Газета ўқшига берилиб кетган чолнинг ёнига бориб, скамейкага ўлтиришади. Сева брошюрани варақлайди.

Сева. Мана, қулоқ сол. «Дам олишни ташкил этиш». Бу биз учун жуда мос экан. (*Бармоқларини текст бўйлаб юргизади ва ўқийди*). «Тарбиячилар болаларнинг дам олишларини ҳар доим кўпгилли ва қизиқарли ўтишига ҳаракат қилишлари лозим». Бу тўғри албаттa! Мана биз улар учун мотокроссни ўйлаб топдик, энди ҳаммаси жойида бўлаяпти! (*Яна ўқийди*.) «Болаларни ўзларига бирор мураккаб бўлмаган ўйинчоқ ясаб олишга одатлантироқ керак. Аввал буни улар катталарнинг кўмагида кейинчалик эса ўзлари мустақил бажаришлари лозим».

Анфиса Петровна ва Надежда Леонидовна пайдо бўлади. Улар ясаниб-тусаниб олишган. Қўлларида қоғоз стаканли мороженое. Улар набираларини бу ерда эканлигини пайқамай чолнинг нариги томонига келиб ўлтиришади.

Ваня (паст овозда). Биласанми нима? Биз қиладиган ишимизни тахсимлаб олишимиз керак. Бир кун сен, бир кун мен бошлиқ бўламиш.

Сева. Бу гап тўғри.

Ваня. Мана бугун: мен хўжайин бўламан, сен бўлсанг...

Анфиса Петровна. Леонидовна, кио бошланишига қанча қолди?

Сева билан Ваня аланглашиб атрофга қарашади ю бир дақиқа қотиб қолишади. Сўнгра иккаласи ҳам скамейкадан сидирилиб тушиб унинг орқасига яширинишади.

Надежда Леонидовна (соатига қарайди). Ўн беш минут қолибди, Анфиса Петровна энди бораверсак ҳам бўлади.

Бувилар бир неча дақиқа жим қолишади. Тамшаниб мороженое ейишади.

Анфиса Петровна. Болаларимиз походларни қандай ўтагетганлиги тўғрисида бизга хат ёзиши эслашармикин?

Надежда Леонидовна. Эртага мактабга бориб сўраб кўрамиз. Мактаб алоқа қилиб турса керак деб ўйлайман.

Пауза.

Анфиса Петровна. Леонидовна, биз бу ерда бекорга ялпайиб ўтирибмиз-да. Шошилиб юргандан кўра аста борган яхши.

Надежда Леонидовна. Кетдик, бўлмаса, Анфиса Петровна. (*Кампирлар ўринларидан түриб ўйла тушишади. Болалар эса скамейканинг орқасидан чиқишаб қараб қолишади*).

Сева (нафас қайтаради). Фу-у!

Ваня. Наҳотки! (Кампирларнинг орқасидан қараб қолади).

Севи... Улар қандайдир бошқача бўлиб қолишибди. Назаримда худди ёшаришгандай!

Сева (хўрсинади). Бизсиз ёшаришади-да.

Ваня (бир оз жим туради). Мана бизга қара, худди қариб қолганга ўхшаймиз.

Сева. Бу ерда албатта қарийсан-да!

Велосипед минган кичкунтойлар пайдо бўлишади. Улар бошдан-оёқ лойға ботишган, кийимлари йиртилиб кетган.

Павлик, Даша (бараварига). Сева! Ваня!

Улар болаларнинг олдига келиб велосипедларидан сакраб тушишади. Тарбиячилар уларни афт-башарасига қараб, турган жойларида қотиб қолишибди.

Павлик (қувониб). Қойил! Мотокросс ўйнадик!

Даша (қувониб). Биз тўппа-тўғри чакалакзордан ўтдик. Қаранглар, қаранглар! Кофточкамни ҳамма ёғи йиртилиб кетди.

Павлик. Ундан кейин биз тўппа-тўғри зовурга... Пак этиб балчиққа ботиб қолишимизга оз қолди.

Ваня (титраб). Э эси паст!

Сева (ранги оқаради). Бўлди! Дам олиш ҳам тугади!

Даша. Сева, биз ўйга кетамиз! Яна қорнимиз очди, овқат егимиз келаятти.

Павлик. Сева, биласанми, мен нимани хоҳляяпман? (Севанинг қулогига пичирлади).

Сева. Ўйгача чидайсан, қани юринглар!

Павлик. Йўқ, чидай олмайман! Йўқ, чидай олмайман!

Сева (жаҳли чиқади.) Бора қол ҳўй анави бутазорга!

Павлик югуриб бутазорга киради. Тарбиячилар бир неча дақиқа жим туришибди.

Ваня (тушкунликда). Севк! Энди... энди булар билан нима қиласми?

Сева (жиддий). Нима қиласар әдик, чидаймиз-да!

Тақир-туқур эшистилади. Тунука жомашовни ёғоч билан ногора қилиб бутазордан Павлик чиқиб келади.

Павлик. Даша! Қара, мен нима топиб олдим!

Даша (қувонади). Жомашов! Ўзимизнинг жомашов! (қўлига ёғоч олиб акасининг ёнига чопади).

Жомашовни ногора қилиб кичкунтойлар чиқиб кетишибди.

Уларнинг велосипедларини етаклаб тарбиячилар ҳам кетишибди.

САККИЗИНЧИ КҮРИНИШ

Сув омбори қирғоғидаги палаткалардан иборат лагерь. Гулхан ёқилған. Гулхан ёнида Кукушкин ўз радиоприёмниги билан ўлтирибди. Люся ва яна бир неча болалар ҳам бор. Приёмникдан дикторнинг овози янграйди. Атроф ғала-ғовур бўлгани учун ҳеъ нарса эшиитилмайди.

Люсия. Вой, қизлар бу ёққа!

Кукушкин. Галина Васильевна, тезроқ! Эшииттиришдан кечикиб қоласиз!

Овозлар. Бу ёққа.

— Ҳамма бу ёққа

— Лида гапиради ҳозир!

Ҳамма ёқдан болалар югуриб келишади. Галина Васильевна, Сеня, Лидалар ҳам югуриб келишади.

Овозлар. Нима бўлди?

— Нимага бақирияпсизлар?

Ҳамма жим бўлади. Энди дикторнинг гапи тиниқ эшиитила бошлийди.

Мухбира иш овози. Шундай қилиб, Лида, марҳамат, радио тингловчиларга походингизнинг мақсади тўғрисида гапириб бер.

Лиданинг овози. Походимиздан мақсад — сув омбори қирғоқларнда ўсадиган ўсимликлар дунёсини ўрганиш, шунингдек, бу ерлардаги қундузни парвариш қилиш учун биринчи галда шароитни аниқлашимиз керак.

Люсия (қувончи ичига сигмайди). Вой, қизлар!

Толя. Жим бўл!

Мухбира иш овози. Шундай қилиб! Энди, Лида, сен радио тингловчиларга қундуз қандай ҳайвон эканлигини ҳикоя қилиб бер.

Лиданинг овози. Қундуз — бу сув сичқони. Унииг мўйнаси қимматбаҳо. Бордию биз етарли озуқа борлигини аниқласак, у ҳолда бу ерларда келгусида кўплаб қундузлар боқиласди.

Мухбира иш овози. Раҳмат, Лида! Сенга ва барча болаларга радио тингловчилар номидан оқ йўл тилаймиз.

Кукушкин. Тамом!

Лида. Овозлар сира ўзимникига ўхшамайди-да!

Люсия. Йўқ, худди ўзингники! Тўғрими, қизлар, ўхшадими?

Кукушкин. Жим бўлинглар. Яна нимадир бордай!

Дикторнинг овози. Бу эшииттириш тайёр бўлганидан кейин, тасодифан бошқа бир нарса тўғрисида хабар топиб қолдик. Походга жўнашга жуда оз қолган бир пайтда Галина Василь-

евианинг синглиси касал бўлиб қолди ва уни тезда касалхонга олиб кетишиди.

Ҳамма жим. Галина Васильевна приёмникка яқинроқ келади.
Поход раҳбарининг ўқувчилари қўлида, унинг саккиз ёшли икки жияни қолади.

Лида (секин). Нима?

Галина Васильевна. Жим! Шовқин қилма!

Дикторнинг овози. «Нима қилиш керак?» — Болалар ўйлаб қолишиди. Ўқитувчи кичкитойларни ўзи билан олиб кетишидан хавотирланади. Аммо у иштирок этмаса поход қолиши мумкин. Шундай бир пайтда пионерлардан Лёпя Сидоров билан Федя Петровлар ёрдамга келишиди.

Овозлар. Нима?

— Ким?

Дикторнинг овози. «Саёҳат қолдирилмаслиги керак,— дейишиди улар.— Биз шаҳарда қоламиз, Галина Васильевнанинг квартирасида туриб, кичкитойларга ўзимиз қараймиз».

Галина Васильевна. Сеня, эшитяпсанми? Вой, товба! Нималар деб довдираяни?

Дикторнинг овози. Мухбиришимиз Федя ва Лёня ҳамда уларнинг жажжи тарбияланувчилари билан учрашди. У пионерлар ўzlари зиммаларига олган мажбуриятни шараф билан бажараётганиликларини кўриб, ишонч ҳосил қилди. Бу қаҳрамон болалар туфайли уларнинг ўртоқлари қизиқарли походга бориш баҳтига мусассар бўлдилар. Бу жасур пионерларга муваффақият тилаймиз!

Пионерлар марши янераиди.

Кукушкин (приёмнигини ўчиради). Мана бунга қойил қолса арзинди!

Галина Васильевна. Очигини айтганда, мен ҳеч нарсага тушунмаяпман! Болалар, Сидоров ва Петров кимлигини балки сиз биларсиз?

Овозлар. Ҳеч қачон эшитмаганмиз!

— Эҳтимол улар олтинчи «А» дандир?

— Мен Петров деган бир болани билардим, лекин унинг исми Лёня эмас, ўзи ҳам безори эди.

Люся. Вой қизлар! Улар ўғри бўлишса-я! Улар Галина Васильевнанинг уйига тарбиячи ниқобида кириб олишиб... кейин бутун уйни уриб кетишса, нима бўлади!

Ҳамма жим бўлиб қолади.

*Сеня. Галина Васильевна, мен сизга шуни маслаҳат берардим.
Галина Васильевна сиз кетишингиз керак.*

Галина Васильевна жим туради.

Қайиқчага ўтириңг-да, жўнайверинг! Агарда тонг қоронғисида йўлга тушсангиз, эрталаб шаҳарга етиб борасиз. Жуда бўлмаганда кичкитойларни ўзингиз билан олиб келасиз.

Лид а. Галина Васильевна! Мен ҳамманинг номидан... Бирор кимса ҳам рухсатсиз чўмилмайди, ҳеч ким дараҳтга чиқмайди. Биз сизга чин пионерлик сўзини берамиз! Тўғрими, болалар?

Овозлар. Тўғри!

— Ҳақиқий пионерлик сўзи!

— Галина Васильевна, албатта боришингиз керак.

ТЎҚҚИЗИНЧИ КЎРИНИШ

Қош қорайган. Галина Васильевна квартираси. Уйда тоза кийимларини кийиб олган кичкитойлар Сева жомашовдан ясаб берган кораблни ўйнаб ўтиришибди. Мачта ўрнига пол ювадиган щётка ўрнатилган. Мачтага картондан қирқиб ясалган штурвал ёпиширилган, ундан тўрт тарафга боғич иплар тортиб қўйилибди. Гир айланга картондан ясалган кутқариш доиралари қўйиб чиқилган. Сева ҳорғин ҳолда, мачтанинг энг тепасига қизил лента боғлаяпти. Чарчаган Вания эса, болаларнинг ифлос эгни-бошини ювиб ошхонага тортилган арқонга ёймоқда.

Сева. Мана, байроқ ҳам ўрнатилди! Готабль коров!

Даша. «Готабль коров» деганинг нима ўзи?

Сева. Мен — корабль тайёр демоқчи эдим. Ўйнайверинглар энди.

Даша. Эртага паркка ўйнагани борганимизда, уни ҳам олиб кетамиз-а.

Павлик. Албатта-да! Қўлда сайд қила қолинглар. Ўйнайверинглар эди.

Оёгини зўр-базўр судраб эшик томон юради.

Даша. Нима дединг?

Сева. Энди, ўйнайверинглар, деяпман! (Ошхонага чиқади).

Кичкитойлар эснашади, қўллари билан кўзларини ишқалашади. Кейин бирин-кетин каравотга чиқиб ётишади.

Вания (кир тогарадан Дашанинг кофточкасини олади-да, уни силкир экан). Сев!.. Қандайдир кўк тегибди, ювгап билан кетмаяпти.

Сева (столга яқин ўтиради, бурни билан нафас олади). У майсага думалаган. Уни ювган билан кетмайди.

Вания. Энди химчисткага топшириш керак.

Сева калласини қути солиб жим ўтиради.

Севк!..

Сева. Нима?

Ваня. Нима бўлди? Шалпайиб қолибсан.

Сева. Қани шалпаймай ҳам кўр-чи! Уч соат... меҳнат тарбияси...
Уф!

Ваня (*ўриндиққа чиқиб, зўр-базўр кофточкани арқонга ёяди*). Сев!..

Сева (*муదрайди*). Нима?

Ваня. Майлими, қолганини эртага юварман. Оёғимда мадор
қолмади.

Сева (*ўйқу қисиб*). Эртага бўлса эртага-да!

Ваня. Бор, уларни ётқиз. Мен ўзимга ўрин соламан.

Сева (*эшик ёнида ўрмалашади, ичкарига қарайди*). Улар тайёр
бўлишибди, ухлашибди.

Ваня (*ичкарига қарайди*). Ўйготма уларни! Қийимларида ух-
лайверишсин. Фақат, устиларига бирор нарса ташлаб қўя қол.

Сева шкафдан хотинларнинг пальтосини олиб, уларни устига ётиб
қўяди. Ваня дазмол қиласиган тахтани олиб, бир учини стол
устига, иккинчи томонини газ плитаси устига қўяди. Сева ичкари
хона чироғини ўчириб, ошхонага чиқади.

Сен қаерда ётасан?

Сева. Менга барি бир. Тахта устида бўлса ҳам майли.

Ваня чироғни ўчиради. Сева тахта устига чиқади. Ваня стол усти-
га думалайди. Бир неча дақиқа ҳар иккалари ҳам жим ёти-
шади.

Ваня. Севк!..

Сева. Ҳа!

Ваня. Эҳтимол, Галина Васильевна бояги эшииттиришни тинг-
ламагандир?

Сева (*ўйқу аралаш*). Тинглаган бўлиши керак.

Пауза

Ваня. Севк!.. Тўғрими, Севк!...

Сева. Нима бўлибди?

Ваня. У эртагаёт етиб келади деб ўйлаяссанми?

Сева. Қараб тур, албатта, етиб келади.

Яна пауза.

Ваня. Севк!.. Эртага вақтлироқ туриш керак. Мен кир кийимлар-
ни юваман, сен уйларни ярқиллатиб чиқасан. Гард қолдир-
майсан. Хўлми, Севка?

Севка хуррак ота бошлиди.

Ҳа, майли, ухлайвер. Узинг ҳам роса чарчаднинг!

Тонг. Қўёш нури кичкинтойларнинг юзига тушади. Павлик ўйғона-
ди, каработда ўтирганича керишади. Сўнгра кўзини иириб-ииртиб
жомаишовга қарайди.

Павлик (Дашани туртқилаб). Даша! Даши, уйғон!

Даша уйғонади, ўлтиради.

Даш, қара қандай катта корабль!

Даша (еснайди). Кечқурунгига қараганда ҳам у эрталаб чиройли бўлиб қолибди.

Павлик. Дашка, ҳозир бориб, кўлда маза қилиб сузамиз!

Павлик бир оз ўйлаб туриб, ўрнидан турди-да, секин юриб, ошхона эшигини эҳтиётлик билан очади ва мўралайди.

Павлик. Даши!. Улар ухлашяпти. Кел, улар уйғониб қолмасдан, чиқиб кетамиз. Маза қилиб сузамиз!

Даша ҳам сакраб ўрнидан туради ва ошхонага мўралайди.

Даша (пичирлайди). Кетдик! Фақат жим-жим, жим-жим! Ака ва сингил жомашовни эҳтиёткорлик билан ошхонага олиб чиқишиди ва аста кўча эшикни очиб ташқарига чиқишиди. Сўнгра фойиб бўлишишиди.

Сева (туш кўради). Поход қолдирилмайди!

Ваня (туш кўради). Химчисткага яна пул тўла!

Сева. Лунжига сол! Оёғидан чалиб йиқит!

Галина Васильевна пайдо бўлади. У қутти ўчиб, ухлаб ётган болаларга қараб қолади.

Галина Васильевна. Панкратов! Козлов!

Ваня туриб, стол устига ўтиради. Сева тахта устидан думалаб тушади. Ҳар иккаласи ҳам кўзларини очиб, ҳаяжонда ўқитувчиларига қараб туриб қолишади. Узоқ пауза.

Мўқ, бўлмаган гап. Довдираиман, шекилли! Ҳа, айтганча... Ҳали Сидоров билан Петров сизлар эдингизми?

Сева (хириллаб). Биз...

Ваня. Петров бу, мен, Сидоров... дегани... у.

Пауза. Галина Васильевна хона бўйлаб юради.

Галина Васильевна. Учийлдан бери ўқитувчилик қиляпману лекин бунақангиларни кўрмагандим. Ичгани бирор нарса беринглар. Икки соат дам олмай елканни эшкакласам-а... Болаларни Сеняга ишониб ташлаб...

Сева стаканда сув келтиради. Галина Васильевна ичади, яна хона бўйлаб юради.

Шошмай туринглар, ўзимга келиб олай. (Тўхтайди, қўллари билан пешанасини қисади). Ашиқроғи, ўзи нима гап бўлайпти? Ани қаерда?

Сева. Касалхонада.

Ваня. Кўричак, оғриқ тутиб қопти.

Галина Васильевна. Сизлар-чи, сизлар қандай қилиб, бу ерга келиб қолдингиз?

Сева. Биз?

Ваня. Яъни... Биз тасодифан келиб қолдик.

Галина Васильевна. Ҳеч нарсага ақлим етмаяпти! Бу ерга келганингизни бувиларингиз билишадими?

Сева. Унча билишмайди.

Галина Васильевна. «Унча билишмайди» деганларинг нимаси?

Сева. Улар бизни сиз походга олиб кетгансиз, деб ўйлаб юршипти!

Галина Васильевна. Ҳали шундайми?

Сева. Биласизми, Галина Васильевна, мен ҳозир, сизга ҳаммасини айтиб бераман: биз бу ерга поход маршрутини билгани келган эдик.

Ваня. Шундай. Қелсак, синглингизни олиб кетишаётган экан.

Галина Васильевна. Демак, сиз бу ерда қолишга рози бўлибсиз-да?

Ваня. Ҳа, ўзимизни қурбон қилишга қарор қилдик.

Галина Васильевна. Нима дединг?

Ваня. Ўзимизни қурбон қилишга. Майли, болалар походга боришаверсин, биз қийналсан қийналармиз дедик.

Галина Васильевна. Нима дейиши ҳам билмай қолдим!

Бир томондан қараганда сизга ташаккур айтишим лозим, яна бошқа тарафдан қараганда... (бир дақиқа жум туради).

Ҳа, айтганча, сизлар уларни қандай қилиб эплай олдингиз?

Сева. Галина Васильевна, роса қийналдик.

Ваня. Қир ювиш, овқат пишириш унча қийин бўлмади-ю, лекин уларни тарбияси масаласи, бу бизни!. (Бошини чайқайди).

Галина Васильевна. Улар қаерда, ичкари уйдами?

Сева. Улар ҳалиям ухлашяпти.

Галина Васильевна (Галина Васильевна ичкари уйга кира-ди). Уйда йўқ улар.

Сева. Нима?..

Галина Васильевна. Уйда улар йўқ, деяпман.

Сева. Нега, йўқ бўлишаркан?

Ваня. Мумкин эмас! Улар уйда!

Иккалалари ҳам ичкари уйга киришади. Пауза.

(қўрқинч аралаш) Севк!.. Жомашов ҳам йўқ бўлибди!

Сева. Бўлди, тушунарли! Паркка кетишган!

Болалар уйдан ўқдай отилиб чиқишади. Аня пайдо бўлади.

Анья (жилмаяди). Мана мен ҳам келдим. Очигини айтсам, мана бу болалар менинг жонимни суғуриб олишди. Галочка, қара, мен

Жеч ҳам кўричак эмас эканман. Ўт қопим оғриган экан. Ярим
литрча сув олиб ташлаши. Тупла-тузук бўлдим-қолдим.

*Галина Васильевна олазарак бўлиб Аняга қарайдио тезда уйдан
чиқиб кетади.*

Ҳаммадан қизиги, менга эрталабдан рухсат беришмади. Касалхона
тартибига кўра... (*Галина Васильевнанинг чиқиб кетганини
сезади-да, у ҳам ташқарига чиқади.*) Галочка, ҳаерга кетяп-
сан?.. Галя, бир минут тўхтаб тур! (*Зинапоядан пастга туша
бошлиайди*).

ЎНИНЧИ КЎРИНИШ

*Биэга таниш бўлган шаҳар паркининг майдони. Ҳали одамлар
йўқ. Майдондан милиционер шошмасдан ўтиб бормоқда. Павлик
 билан Даша ўз жомашовлари билан пайдо бўлишади.*

М и ли ц и о н е р (кичкитойларга яқин келиб). Болалар! Қаерга?
П а в л и к. Анов ёққа!

*Милиционер тўхтаб кичкитойлар орқасидан қараб туради. Улар
кўй ёнига бориб, жомашовни сувга туширишади. Милиционер улар
томон қараб юради.*

Д а ш а. Биринчи мен тушаман!
П а в л и к. Үлтира қол!

*Милиционер (кичкитойларни сувдан четлатади). Болалар!
Болалар, қани бу ердан жўнаб қолинглар-чи!
Д а ш а. Биз сузишни хоҳлаймиз.
Милиционер. «Сузишни!» Шошмай турларинг сенларни, оз
бўлмагандага, чўкиб кетар эдинглар!*

*Жомашовга сув кириб чўкади, сув бетида фақат, байроқ билан
мачта ёғочи қолади.*

П а в л и к (байроқка қарайди). У тешик экан-да.

*Кичкитойлар кўлдан узоқлашадилар. Милиционер ҳам уларнинг
кетидан кетади.*

М и ли цион ер. Ҳо-о-ой! Сизларнинг уйингиз қаерда? Қани юринглар, уйларингга олиб бориб қўяман.

Д а ш а. Бизнинг уйга боргимиз келмаяпти. Биз сайр қилишни истаймиз.

М и ли цион ер. Ҳали, ўзларинг сайр қилишга ёшсизлар. Қани айтинглар-чи, уйингиз қаерда?

П ав ли к. Айтмаймиз.

М и ли цион ер. Шошмай турларинг! Сенларни милицияга олиб кетаман!

П ав ли к. Биз милициядан қўрқмаймиз!

Д а ш а. Адам, милициядан қўрқиши — бу лодонлик, деганлар.

Милиционер кичкитойлар билан бирга кетади. Сева билан Вания чолганича кириб келади. Вания кўлда сузиб юрган мачта ва байроқни кўради.

В а н я. Севк!.. Ана унга қара!

У ўзини сувга отмоқчи бўлади, лекин уни *Сева ушлаб қолади.*

С е в а. Ечин! Бўлмаса ўзинг ҳам чўкиб кетасан!

Ҳар иккалалари ҳам шоша-пиша ечинишади. Галина Васильевна чопиб келади.

Г а ли на В а с ильевна. Панкратов! Козлов!

Б олалар уни сезшимайди, сувга сакрашади. Галина Васильевна қирғоққа югурниб келади.

Козлов! Панкратов!

Сувда болаларнинг боши кўринади. Юзларидаги қўрқинч.

В а н я. Кўринмаяпти!

Г а ли на В а с ильевна. Сева! Вания!

Болалар яна шўнғишади ва сув юзига чиқшишади.

С е в а. Ҳеч нарса йўқ!

Г а ли на В а с ильевна (*ташвишланади*). Панкратов! Козлов!

Болалар яна шўнғишади. Аня пайдо бўлади.

А н я. Мен ҳеч нарсага тушуна олмаяпман! Нега сен бунчалик қовлиқиб чопиб кетдинг?

Г а ли на В а с ильевна. Вой, Аня-ей! Жим турсанг-чи!

Сув сатҳида яна болаларнинг боши кўринади.

Ваня. Ҳеч нарса йўқ!
Галина Васильевна. Сева! Ваня!
Болалар яна шўнгинашади.

Аня. Булар бизниг уйдаги болалар эмасми. Шундайми, Галочка?
Болалар яна пайдо бўлишиади.

Сева. Ҳеч нарса йўқ!
Галина Васильевна. Болалар гапимга қулоқ солинглар
Панкратов, Козлов!

Болалар яна шўнгийдилар.
Аня. Қизиқ, Галочка, айтсанг-чи, улар нима қпидиришяпти? Нима,
улар кўлга бирор нарсаларини тушириб юборишдими?
Галина Васильевна. Ним-а? (воқеага тушуниб жакетини,
оёқ кийимини еча бошлиди).
Аня. Галочка, наҳотки, сен ҳам сувга тушмоқчи бўляпсанми?

Сева билан Ваня қўрқиб нима қилишларини билмай қирғоққа
чиқиб ўтиришиади. Ўқитувчи бир оёғида ҳаккаларди: иккинчисининг
богичи ечилиласди. Милиционер ва кичкинтоилар пайдо бўлишиади.

Павлик. Қара! Ойим келибдилар! Ойи! Ой!.. (Аняга қараб чопа-
ди).
Даша. Галя холамлар ҳам келибдилар! Галя холамлар ҳам ке-
либдилар! (Павликнинг кетида у ҳам югуради).
Ваня, Сева. Улар!

Ҳар иккаласи ҳам ҳорғин ҳолда ерга ўлтиришиади, чуқур нафас
олишади. Галина Васильевна ҳам ўлтириб қолади.

Павлик (оийсининг bogichidan tortqilaydi). Ойи, энди буткул
келдингизми? Энди бормайсизми?
Аня. Буткул. Павлик, тортқилама, bogichimni uziб юборасан:
Милиционер (Сева ва Ваняга қараб). Оғайнилар! Бу ер чўми-
ладиган жой эмас! (Болаларни таниб қолади). Хўш, шош-
манглар-чи! Бизлар эски танишга ўхшаяпмиз. Демак, ҳали
ҳам олдингидай ўзгармай қолибсизлар-да! (Галина Васильев-
нага қараб). Салом, ўртоқ ўқитувчи!

Галина Васильевна. Салом! Улар энди олдингидай эмас,
улар кичкинтоиларни ўлимдан сақлаб қолишимоқчи.
Милиционер. Қанақа болаларни?
Галина Васильевна (кичкинтоиларга ишора қиласди). Ма-
на буларни!

Милиционер ҳеч нарсага тушунмайди, жим туради.

А н я. Галочка, нега энди сен бундай бемаъни гапни айтаяпсан? Павлик боғичимни қўйиб юбор.

П ав ли к. Ойп! Овқат егимиз келяпти! Ойп, юринг уйга.

А н я. Галочка, сен уйга борасанми?

Галина Васильевна. Бир дақиқага кириб чиқаман. Аня, сен кетавер.

А н я. Павлик, боғичимдан тортаверма, узиб юборасан. (*Болаларни олиб уйга кетади*).

Галина Васильевна ердан туроди, болалар ҳам кўтарилишиади.

Галина Васильевна (ўйлаб). Ҳа! Бордию сизлар билан яна бир йил бирга бўлсам, албатта, жинихонага тушаман! (*Бир зум жум туроди*). Барни бир сизлардан жуда мишишторман.

Сева. Галина Васильевна, арзимайди.

Ваня. Арзимайди. Галина Васильевна, биласизми, мен ўлсам ҳам, энди педагог бўлмайман.

Галина Васильевна. Энди нима қилмоқчисизлар?

Сева (хомуши). Энди уйга кетамиз.

Галина Васильевна. Яна қочиб кетмайсизларми?

Сева. Бувимизни ортиқча хафа қилишни истамаймиз.

Ваня. Албатта-да, уларнинг асабларини ҳам аяш керак.

Анфиса Петровна билан Надежда Леонидовна пайдо бўйлади. Ҳар иккалаларининг қўлида ҳам ноз-неъматлар тўла сумка. Улар ўз набиралари, милиционер ва ўқитувчини кўриб ҳайрон бўлишиади ва улар томон юришиади.

Галина Васильевна (болаларга). Сизларни походдан ташлаб кетганим учун мендан жуда хафа бўлгандирсиз, шундайми?

Сева. Галина Васильевна, нега энди хафа бўлар эканмиз!

Ваня. Биз бу ерда икки болага қараймиз деб, бўғилиб ўлишимизга оз қолди-ку! Сиз эса... Бизни ҳеч нарсага тушумайди деб ўйлайсиз. (*Кўзи бувисига тушадиу худди бир нарса тиқилгандаи, оғзини очганича қотиб қолади*).

Узоқ пауза.

Анфиса Петровна (ийлагундай бўлиб). Ё худо, ё парвардиgor!

Надежда Леонидовна (ранги оқарип кетади). Салом!

Галина Васильевна (бир оз жум туроди). Салом!

Сева (секин). Салом.

Надежда Леонидовна. Кечирасиз, Галина **Васильевна**,
нима бўлди яна? Сўраганим учун айбга буюрманг.

Галина Васильевна (бир оз жисм тургач). Ҳеч нарса **содир**
бўлгани йўқ. Шундай, Сева ва Ваня билан биз лагердан баъзи
асбоб-анжомларни олиб кетгани келдик.

Пауза. Ўқитувчининг бу сўзини ҳар ким ўзича мушоҳада қилиади.

Надежда Леонидовна. Афв этасиз! Болаларимиз ўзларини
қандай тутаётганликларини билсак мукинми?

Галина Васильевна. Ҳозирча шикоятим йўқ!

Саҳна жисм.

Парда.

Панчо Панчев

Болгар драматурги

Тўрт эгизак

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Кампир — дунё кезиб, эртак айтиб юрадиган жаҳонгашта кампир.

Оқбек.

Чипорбек — эгизаклар (уларнинг ролларини ёлғиз бир актёр ижро этади).

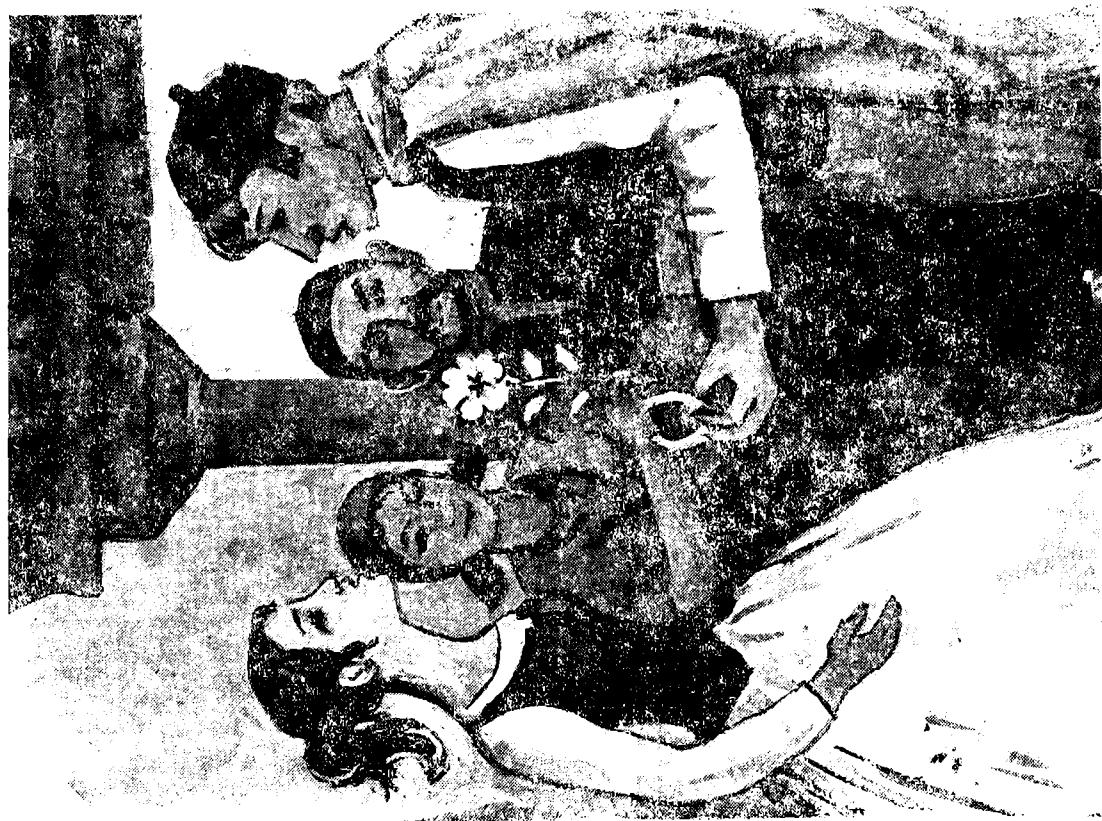
Коравой.

Саритой.

Бонкахон — қиз бола.

Елена хола — Бонкахоннинг онаси.

Петр амаки — Эгизакларнинг отаси.

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Саҳна олди, бир бурчакда катта тўнка, ўртада қора, оқ чипор ва сариқ тўртта пахмоқ қалпоқ қатор турибди. Струм диёрининг халқ куйи янграйди. Куй аста-секин пасайиб, томошабинлар қаршиисига умр бўйи дунё кезиб, эртак айтиб юрадиган жаҳонгашта кампир чиқиб келади-да, эртак бошлиайди.

Кампир. (аста келиб тўнкага ўтиради).

Бир замонлар худди мана шу Болгария ерига ўхшаган кўркам ва сўлим, жуда ажойиб қишлоқ бўлган экан. Қишлоқнинг номи Эгизакхона дейишиб, унда худди бир қолидан чиққан фишт каби бирини биридан ажратиб бўлмайдиган тўртта ака-ука эгизаклар яшар эканлар.

Уларни чақалоқлигида оналари ажратолмай, биттасини икки-уч мартадан эмизиб, оч қолганлари чинқириб йиглашар, она бир амаллаб, уларни ҳам эмизиб боқаркан. Охири у касалга чалиниб, болалар етиқ қолишибди.

Оталари бўлса, уларни бир-биридан мутлақо ажратолмас экан. Ўйлай-ўйлай ниҳоят эгизакларга тўртта қалпоқча сотиб олиб берибди. Бу қалпоқчалар тўрт хил рангда экан.

Ўшандан бери кўп замон ўтди. Қалпоқчалар мана шундай қалпоқка айланди. (У саҳна олдида қатор турган қалпоқларни кўрсатади). Мана, ўзинглар кўриб турибсизлар, эгизаклар шаталоқ отиб ўйнашгани қув анави ёқقا — сой бўйига кетишиди, бехосдан қалпоқларини сувга тушириб юбормаслик учун уларни бу ерда қолдиришди. Ҳали замон ўзлари ҳам келиб колишар, шунда бир-бирларига қанчалик ўхшашлигини ўз кўзинглар билан кўрасизлар.

(Саҳна орқасида қий-чуб кўтарилади. «Коравой, Саритой, юрасанларми — ийқми?» «Бу Бонка бечорани ўз ҳолига қўйсаларингчи», — деган овозлар эшишилади. Жавобан: «Шошаётган бўлсанг, боравер. Етиб оламиз, дейди кимдир. Яна тўполон, кулги кўтарилади. Саҳнага Оқбек югурриб чиқиб, қалпогини кийиб олади.»)

Оқбек. Ассалому-алайкум буви, дам оляпсизми?

Кампир. Дам оляпман, қўзичогим, дам оляпман.

Оқбек. Нимага дам оляпсиз, сакрамачоқ ўйнаганингиз йўқ-ку?
Кампир. Йиллар чарчатди, болам. Умр бўйи қанчалар йўл юриб,
қайси юртларда бўлганимни билсанг эди...
Оқбек. Мабодо, фол очишни билмайсизми?
Кампир. Нега билмас эканман, қани қўлингни бер-чи.

(Оқбек ўнг қўлини узатади.)

Анавинисини, чап қўлингни бер. Ушандаги ёзилган бўлади. (Кампир
Оқбекнинг кафтига синчилаб қарайди.)

Оқбек. Хўш, нималар ёзилган экан?
Кампир. Йўл тушаяпти, узоқ сафарга чиқар экансан...

Оқбек. Тополмадингиз бувижон. Биз куни кечадан келдик.
Кампир. Нима бўпти? Яна сафарга чиқасан-да. Эндинги аввал-

гисидан узоқроқ бўлади. Нечада ёшга кирдинг?

Оқбек. Ўн еттига тўлиб, ўн саккизга қадам қўйдим.
Кампир. Ана кўрдингми? Ҳали узоқ йўл юришинг, йўл юрсанг
ҳам мўл юришинг керак.

Оқбек (ҳайратланаб кампирга қаради-ю, ўзича дейди). Ё ҳали
мен анча ёшман, ё сиз жуда ҳам қарисиз. (Қўл силкиб хайр-
лашади-ю, чиқиб кетади.)

Сои тарафдан яна хушсақчақ ғала-ғовур кўтарилади.

Товушлар. Бўлти, биз ҳам борамиз.

— Оқбек негадир қайтмаяпти. Юринглар!

— Чипорбек, бир йўла бизни қалпоқларимизни ҳам олиб кела қол.

Биз шу ерда тура турамиз. Эшийтдингми, Чипорбек?

— Эшийтдим, обкеламан.

Саҳнага югурганча Чипорбек кириб келади. Шоша-пиши қалпоғини
бошига кияди-да, қолган қалпоқларни ола туриб, кампирни кўриб
қолади.

Чипорбек. Ассалому алайкум, бувижон! Бу ердан менга ўхша-
ган бир бола ўтмадими?

Кампир. Ўтди. Қалпоғини олиб чиқиб кетди. Тўхта, тўхта, ўша
сен эмасмидинг?

Чипорбек. Йўқ, бувижон, у акам (кулиб чиқиб кетади.)

Кампир (томошабинларга). Қўрдингларми, уларни бир-бирига
қанчалик ўхашлигини? Қолган иккови ҳам худди қуйиб қўй-
гандек шуларнинг ўзгинаси. Уларнинг тўрттови бир ерга тўп-
лашиб қолса, биттаси учта кўзгуда кўришаётгандай туюлади...
(У ҳам чиқиб кетади).

Парда очилади.

ИККИНЧИ КҮРИНИШ

*Шинамгина, озода хона. Елена хола ип йигириб ўтирибди.
Ҳапсираган Бонка югуриб киради.*

Бонка. Ойижон, ойи, Пётр амакимниги эгизак ўғиллари келишиди.

Елена хола. Ёз бўйи қаерларда юришган экан?

Бонка. Ойисининг қариндош-уруғлариникида меҳмонда бўлишибди. Вой-бўй, шунақанги гаплар гапиришяптики, маҳлиё бўлиб қолади, одам.

Елена хола. Нималар дейишяпти?

Бонка. Ану, Чипорбек бўлса, айтадики: «Вой-бўй Бонка, мунчаям очилиб кетибсан»,— дейди.

Елена хола. Яна нима деди?

Бонка. Оқбек бўлса-чи, «Вой, Бонка бунча чиройли бўб кетибсан»,— дейди.

Елена хола. Бор-йўғи шуми?

Бонка. Йўғ-е. Саритой бўлса, бир гап айтардим-ку, уяламан, дейдн. Шунда уиинг қулоги лавлагидек қип-қизариб кетди. Нега бунақа бўлдийкин, ойи?

Елена хола. Нега деганда, бўйинг етиб қолди, қизим, мана шунинг учун. (*Унга тикилиб қараайди.*) Энди узууроқ юбка кийишинг керак. Бундан буён ёш боладек ўйинқароқликни ташлагин, қўзичофим.

Бонка. Нега энди, ойи? Биз улар билан жуда мазза қилиб ўйнаб юрган эдик-ку!

Елена хола. Қанақанги ўйин ўйнаётган эдинглар?

Бонка. Мен малика бўлдим, улар менга хушомад қилишиди. Бири тошни ҳаммадан узоққа отди, иккинчиси ҳаммадан баландга сакради. Бири-бирини курашда енгиб чиқди... Голиб чиққани, ёнимга келди-да, таъзим қилиб қўлимни ўпди...

Елена хола. Қўлингни ўпди?

Бонка. Ахир мен малика бўлдим-да! Биласизми, ойи, ҳали униси ютиб чиқди, ҳали буниси. Сал бўлмаса бири-бири билан уришиб кетай дейишди. Сойдан сакрашаётганида-чи, ойи, Саритой сирпаниб, шалоп этиб сувга тушиб кетса бўладими? Акаукалари уни роса мазах қилишиди, бари бир кураш тушишганда у ҳаммаларини енгиб чиқди — Саритой ҳаммаларидан чақон экан.

Елена хола. Уларга айт, ҳаммалари ҳузуримга бир киришсин. Улар билан гаплашиб олишим керак бўлиб қолди.

Бонка. Вой, ойижон, уларнинг ўзлари ҳам кирамиз дейишашётган эди. Оқбек бўлса, Елена холамга қуюқ саломимни айтиб қўй, мен албатта у кишини кириб кўраман, дёди.

Елена хола. Қолганлари-чи?

Бонка. Улар ҳам, фақат ҳаммамиз бирга эмас, битта-битеттадан кирамиз, дейишди. (Эшик тақиллаб, Оқбек кириб келади.)
Оқбек. Ассалому алайкум Елена хола, бир кўрай деб кирувдим.
Елена хола. Хуш келибсан, марҳамат...
Бонка (шивирлайди)... Оқбек, Оқбек бу, қалпоғи оқ, кўрмаяп-сизми?

(Оқбек қўлтиғидан оқ қалпоғини олиб кўрсатади.)

Елена хола. Кира қол Оқбек, азиз меҳмонимиз бўл; олтин бошинг омон бўлсин, баҳтли бўлгин илойим.

Оқбек. Раҳмат Елена хола. Ҳозир ҳам отдайман. Биз ака-укала-рим билан дард нималигини билмаймиз.

Елена хола. Ҳа, зорлик, муҳтоҷлик нима, билмай ўсдинглар. Бадавлат хонадондансизлар-да...

Оқбек. Агар билсангиз, бунинг учун бойлигу камбағалликнинг аҳамияти йўқ. Мана сизлар бой эмассилар-ку, нима бўпти? Бонканинг бўйи етиб қолганини қаранг... Ү... мен...

Елена хола. Бонка, чеҳакни олиб, югуриб бориб сув олиб келгин, қизим. Негадир ҳозир муздай сув ичгим кеб қолди.

Бонка. Ҳозир, ойижон! (Чиқиб кетади.)

Елена хола. Узинг-чи? Ёзни қандай ўтказдинг? Онанг туғилиб ўсган қишлоққа бориб меҳмон бўлганмишлизлар. У ер яхши эканми? Роса тўйиб ўйнаб келдингларми?

Оқбек. Ўйнаш нимаси, холажон. Бўйи-бастимни бир қаранг! (У оёқ учида ҷўзилиб туради.) Шаталоқ отиб ўйнайдиган вақтлар ўтиб кетди. Мен, мен...

Елена хола. Ҳа-я... Гапинг тўғри, ўйинқароқлик вақтидан ўтдинг. Бу қўллар иш талаб қиляпти.

Оқбек. Рост айтасиз, Елена хола. Лекин иш қочиб кетармиди, Шошмасак ҳам бўлади.

Елена хола. Шошиладигани ҳам борми?

Оқбек. Бору негадир ҳеч нарса қулоққа кирмаяпти, Бонканги-дан бошқа...

Елена хола. Э, ҳали шунақа дегин...

Оқбек (унинг гапини бўлади). Ҳудди шундай, Елена хола.

Елена хола. Ёшинг нечага борди ҳозир?

Оқбек. Ўи еттига тўлиб, ўи саккизга қадам қўйган бўлишим керак. Отам аниқ билсалар керак, сўраб кўрайми?

Елена хола. Керакмас, кап-катта бўлиб қолибсан. Омоҳ ҳайдаб, кетмон чопадиган пайтинг келибида.

Оқбек. Менга насиҳат қилишнинг ҳожати йўқ. Елена хола, сиздан маслаҳат сўраб келганим йўқ, қизингизни сўраб келув-дим.

Елена хола. Бонка сенга ёқиб қолибди-да?

Оқбек. Муҳаббати кўнглимга ширачдай ёпишли.

Елена хола. Уни сенга кўнгли борми?

Оқбек. Уни тўртовимиэга ҳам кўнгли йўқ эмас. Биз тўртовимиш ҳам уни ёқтирамиз. Қим отни тезроқ қамчиласа, марра ўшанини. Ҳали бу ерга мендан олдин ҳеч ким келмадими?

Елена хола. Йўқ.

Оқбек. Жуда соз. Ошиғим олчи экан.

Елена хола. Бонка сени танлашини қаёқдан билдинг?

Оқбек. У танлаб нима қилади? Биз ҳаммамиш ҳам бир хилмиэ-ку. Фақат қалпоғимиз бошқача, холос.

Елена хола. Кўринишдан бир хилсизлар-у, лекин феъл-авторларинг бир хил эмасдир.

Оқбек. Биз ҳар жиҳатдан бир-биришимизга ўхшаймиз. Фақат мени Истамбулда Бекларбек деган бадавлат тутинган отам бор. Балки эшитгандирсиз: Бекни от олиб қочганда, отам елдек учиб кетаётган отни тўхтатиб, у кишини ўлимдан сақлаб қолганлар... Ўхў... бу қачониди... Бек отамга аллақанча совфа-саломлар бериб, ўғилларингдан биттасини менга бер, мен унга оталик қиласай, уни тарбиялаб вояга етказай, дебди... Ҳозир уйланмоқчиман, деб унга кичкинагина мактуб юбораман. Бонкани кимхобу шойиларга буркаб ташлайди. Ахир у кимсан — Бекларбек-да. Шу кишининг шаънига атаб менга Оқбек деб исм кўйишган.

Елена хола. Хўп, яхши! Энди сен боравер, бу тўғрида мен отанг билан маслаҳатлашиб кўраман.

Оқбек. Хўп бўлади, Елена хола. Фақат тезроқ гаплашингда, сизни ойи дегим қистаб кетяпти. (Чиқиб кетади.)

Елена хола. Сенинг ойи дейишингга кўзим учайтгани йўқ! Уйланишга кап-катта эмишлар-у, иш бўлса, қочмасмиш... Ўша Истамбулдаги тутунгган отасиникига йўқолаверсин-е...

(Эшик тақиллаб, Қоравой кириб келади.)

Қоравой. Ассалому алайкум, Елена хола.

Елена хола. Хуш келибсан.

(У қалпоғини кўрсатиб, кимлигини билдиради.)

Э, Қоравой, кела қол! Сени ҳам менга айтадиган гапинг борми ё шуидай кўргани келдингми?

Қоравой. Кўргани келдим-да, бошқа нима бўларди? (Бир оз индамай туриб.) Нега бундай деб сўраяпсиз? Ака-укаларимдан биронтаси мендан илгарироқ келдими, дейман?

Елена хола. Бунинг аҳамияти йўқ. Менга бир нарсани айт-чи, сен ишни яхши кўрасанми-йўқми?

Қоравой. Нима десамийкин? Узим шўх йигитман. Бир жойда тиниб-тинчиб ўтиrolмайман. Ишнинг қанақалигига боғлиқда. Нега сўраяпсиз?

Елена хола. Ахир кап-катта бўлиб қолдиларинг. Ишлаш керак бўлади энди.

Қоравои. Тўғри айтасиз, Елена хола. Ака-укаларимга ҳам худди шу гани айтувдим. Битта чодир сотиб олайлик-да, мас-харабозлик қилайлик, дедим уларга. Одамлар бунақанги бири-бирига ўхшайдиган башараларни айниқса тўртласини доим кўришавермайди. Бунақа афт-ангорни кўришнинг ўзи-гаёқ биттанга, ярим танга ташлаб кетишиади...

Елена хола. Бу нимасиди, шуни иш демоқчимисан?

Қоравои. Бўмаса-чи, пул топгандан кейин...

Елена хола. Менимча, тер тўкиб қилинган меҳнат иш дейи-лади.

Қоравои. Тер тўккандан фойда чиқармиди? Унга бозор куни сариқ чақа ҳам беришмайди. Мени айтганим бўлса, ҳам иш, ҳам нақд фойда. Бунга ер ҳам, уруғ ҳам, ҳайвон ҳам, коранда ҳам керакмас. Фақат кираверишида битта одам ўтириб, кишилардан пул йиғиб турса бўлди. Биласизми, бунга кимни ол-моқчимиз? Бонкани. У шунақаям чиройли бўлиб кетибдики...

Елена хола. Нима дединг? Бонкани? Ярмаркама-ярмарка сизлар билан судралиб юрармишми? Иёқ, бўталогим, бу фикрни хаёлингдан чиқариб ташла. Ўз ака-укаларинг билан менга деса қилич ютишглар-у, Бонкани бу шуга аралаштири-манглар.

Қоравои. Ихтиёргиз, Елена хола. Фақат Бонкадан мени жудо қилманг, нега деганда анчайин тезроқман... Энди сиз...

Елена хола. Мен нима қилишиму нима қилмаслигим керак-лигини сенсиз ҳам биламан. Қани сен ўйлингдан қолма-чи, мен отанг билан маслаҳатлашиб кўраман... Хайр! Худо ёр бўлсин.

Қоравои. Майли Елена хола, хайр. Лекин билиб қўйинг, жаҳ-лим тезроқ. (*Чиқиб кетади.*)

Елена хола. Иккита күёвни амалладим. Энди ким келаркин. Чипорбекми ёки Саритойми? (*Эшик тақиллаб, Чипорбек ки-ради.*)

Чипорбек. Салом бердик, Елена хола. (*Ўзини танитиш учун қалпогини силкитиб қўяди.*)

Елена хола. Хайрли кун Чипорбек. Бонка тушмагур ақлдан оздирмадими?

Чипорбек. Сиз қаёқдан билдингиз?

Елена хола. Кўзларингдан кўриниб турибди.

Чипорбек. Жинни қилиб қўйди, Елена хола. Шундай эсимдан айрилдимки, унга уйланмасам бўлмайди. Мен айтганимни қиламан. Лекин сизнинг розилигингиз бўлса ҳам ёмон бўлмасди. Ҳар ҳолда оқ фотиҳа билан бўлгани маъқул...

Елена хола. Шунақа дегин. Бонкани ўзи розими?

Чипорбек. Рози бўлмай қаёққа бораради. Биттамизга тегадиган бўлгандан кейин, унга бари бир эмасми. Нега менга тегмас экан?

Елена хола. Ака-укаларинг сенга тегишига қаршилик қилиш майдими?

Чипорбек. Мен уларни боцлаб алдайман. Бонка кимни ташласа, пайт нойлаб унинг қалпоғини ўғирлаб оламан. Ана шундан кейин ким — ким эканини биллиб кўришсин-чи. Ака-укаларимнинг ҳаммаси ҳам бинойидек, менга ўхшаган чиройлиг-у, лекин бефаҳмроқ...

Елена хола. Сен анчайин қув экансан... Бу қувлигининг қанчалик фойдаси борийкин?

Чипорбек. Фойдаси бўлгандаки! Агар Бонка менга теккудек бўлса, нуқул фойданинг тагида қолади. Мана, масалан ўтган йили ярмаркага борадиган бўлганимизда, эрта билан барвақт турсанглар, холвага пул бераман, дедилар отам кечқурун. Қаллая саҳарлаб ўрнимдан тура солиб, бошимга қалпоғимни олдим-у: «Ассалому аттайкум, далажон», деб у кишининг ҳузурига кириб бориб қўлларини ўпдим. Отам дарров пул бердилар. Кейин, укамникини олдиму яна кирдим. «Эртандиз хайрли бўлсин, отажон» дедим-у, пулни чўнтакка урдим. Тўртсовимизга тегадиган пулни илиб кетдим. Икки кундан кейин эшитсам, отам уларга бир чақа ҳам бермай, устига устак, роса савалабдилар. Икки қайталаб сўрайти, деб ўйлаганлар-да.

Елена хола. Демак, бир варакай ҳаммани алдабсан-да? Бу нақанги қаҳрамонлигиндан хабарим йўқ экан.

Чипорбек. Боплаб алдадим, Елена хола. Роса лақиллатдим. Ўн ҳисса айёрглик қилиш керак бўлса ҳам, қойиллатиб ташлайман. Чунки гап пулда эмас, Бонкахон тўғрисида кетаяпти.

Елена хола. Қани бир туёғингни шиқиллатиб қол-чи, болажон, бўлмаса нақ қўлим қичиб туриби.

Чипорбек. Қўлингизга пул тушади, хола, бой бўласиз.

Елена хола. Ҳали замон таёғини олиб, бойликин кўрсатиб қўймай, тағин. Қани бор, бора қол, даданг билан ўзим гаплашман.

Чипорбек. У киши сизга куёв бўламан, делётгантари йўқ-ку, ахир. Нимани гаплашасиз дадам билан. Яхшиси ўзингиз дадамга тегиб қўя қолниг.

Елена хола (чархини унга отмоқчи бўлади). Йўқол, бу ердан ярамас! Уятинг ҳам йўқ экан... Товушинг ўчсин!

Чипорбек югуриб чиқиб кетади. Елена хола жаҳолат билан уйининг у бошидан бу бошига юради.

Бошқаларини-ку билмадим, бир нима дейиш қийни. Лекин шуниси менга куёв бўлиб қолгудек бўлса, эртаси куниёқ ошимга заҳар солиши аниқ.

Эшик тақиллаб, Саритой киради.

Саритой. Ассалому алайкум, Елена хола.

Елена хола. Саломингни кўй! Орқангга қайрилгин-да, яхшиликча эсон-омон жўнаб қол.

Саритой. Нега бундай деяпсиз, Елена хола? Ҳатто нега келганимни ҳам билмайсиз-ку.

Елена хола. Биламан, ҳаммасидан хабарим бор. Бориб отангга айт, Елена холами сизда зарур ишлари бор экан, уйлагрига бир кириб ўтармишсиз, дегин.

Саритой. Хўп бўлади, Елена хола, айтаман. Наҳотки бир оғиз ҳам гапиришга ижозат бермасаңгиз? Ахир мен атайлаб келган эдим...

Елена хола. Нима дейишингни яхши биламан. Шунинг учун ҳам отангни чақиргин деяпман. Тезроқ айтиб юбор.

Саритой. Үндан бўлса, нима ҳам дердим (*чиқиб кетади*).

Елена хола. Шу ташвиш етишмай турувди, бу бошимга. Худо хоҳласа, Пётр амаки бир чорасини ўйлаб топар. Ўзи бой бўлса ҳам, ёмон одам эмас (*ин йигиради*). Вақтни шунчалик тез ўтишини қаранглар! Бу эгизклар, кейин мана Бонкахон кечагина туғилишган эди... Энди бўлса, тўй тараддудини кўриб колишибди... Бўлмаган гап! Бонка эндиғина ўн бешга тўлди... Тўғри, бир пайтлар мени ҳам худди шу ёшда узатишган эди, ахир энди, замон бошқа, урф-одатлар бошқача-ку...

(*Эшик тақиллайди. Пётр амакини бошлаб Саритой кириб келади.*)

Саритой. Мана дадам, Елена хола. Дарров олиб кела қолдим, нега десангиз, кутиб ўтиришга вақт йўқ... Гап шундаки...

Пётр амаки. Учириб тур овозингни (*Саритойни урмоқчи бўлади, лекин у чаққонлик қилиб ўзини олиб қочади*).

Елена хола. Хуш келибсиз, Пётр амаки. Сизнинг муборак қадамингиз тегиб, уйимиз нурафшон бўлди, қадамингизга ҳасапот.

Пётр амаки. Илтифотингиз учун катта раҳмат. Хонадонингизга қадам ранжида қилиш мен учун ҳам қутлуғ иш.

Елена хола. Бешимиз кўйка етди, марҳамат қилиб ўтиринг. (*Шкафдан кўзача олади*.) Олинг, ичинг, ишлар қалай, далада нима гап?..

Пётр амаки (ичади). Нимадан бошласамийкин? Даладаги ишлар нима бўларди. Биридан қутулсанг, иккинчиси чиқиб туради.

Саритой. Даладаги ишларнинг поёни йўқ, Елена хола. Яхиси мени ишимдан гаплашинглар. Шунинг учун отангни бошлаб кел, деган эдингиз-ку:

Пётр амаки. Ҳали ҳам шу ердамисан? Нимадан гапиришимиз кераклигини ўргатиб турасанми? Қани бир ташқарига чиқиб, шамоллаб тур-чи.

Саритой. Ахир мен, дадажон...

Пётр амаки. Чиқ деяпман сенга! (*Бармоғи билан пўписа қилади.*) Вой сени қара-ю!

Елена хола. Уларга фақат пўписа қилар экансиз-у, ишлатмас экансиз-да. Шунинг учун ҳам бебош бўлиб қолишибди. Шундай бўлаверса, ҳадемай бошингизга ҳам чиқиб олишади.

Пётр амаки. Бир оз талтайиб кетишган-ку, лекин унчалик ёмон болалар эмас. То оёққа турвогуича ўзим роса азоб чекканман. Шунинг учун болаларим ўйнаб қолсин дейман.

Елена хола. Бу аҳволда сиздан кейин нима қилади улар, суюнчиғидан айрилиб?

Пётр амаки. Қани катта бўлишаверсни-чи, бу ёги бир гап бўлар.

Елена хола. «Катта бўлишаверсин-чи»... Ахир улар ўзларини етук йигитлармиз, деб юришибди-ку. Сизни чақиртирганимнинг сабаби ҳам шу. Ҳозиргина тўртлови ҳам бир-бпр Бонка-кани сўраб, келиб кетишли.

Пётр амаки. Нега?

Елена хола. Менга куёв бўлишмоқчи.

Пётр амаки. Ие, бу янгилик-ку. Елена дейман, бу ҳазиллингни қўй-е. Мен уларни ҳали ёш деб, ишлатмасам, қўлларини соувқ сувга урдирмасам-у, улар бўлса...

Елена хола. Улар ҳам худди шу гапни айтишяпти-да, ишга ҳали ёшиш-у, уйланишга вақт етганиш.

Пётр амаки. Шунақа дейишаётими?.. Бонка-чи, у нима дейди?

Елена хола. Унинг хаёли ўшаларда, кўзи олма-кесак теради. Мана сувга юборганим аллақачонлар эди, ҳануз келгани йўқ...

Пётр амаки. Сен онаиссан, фикринг қалай?

Елена хола. Қалай бўларди. Бу ерда ўйлаб ўтирадиган гаи йўқ. Биринчидан, Бонка ҳали жуда ёш. Иккинчидан, эгизакларингиз ҳам ҳали фўр. Учинчидан, ўқитувчи айтгандек, ҳаммамиз маймундан одамга айланган эканмиз, худо билсин қанча-қанча тошлар ташиб, қанча-қанча меҳнат қилганимиз. Болаларингиз ҳали битта чўпни у ердан бу ерга олиб қўйдими? Йўқ.

Пётр амаки. Тўхтаб тур, Елена... Ўқитувчи — у...

Елена хола. Йўқ, сиз тўхтаб туриңг. Тўртинчидан, болаларинингиз асил бўлса ҳам, улар тўртта. Қизим ёлғиз, шунинг учун менга битта куёв кифоя.

Пётр амаки. Хўш нима қиламиз энди?

Елена хола. Менинг фикримни билмоқчи бўлсангиз келинг, эртаклардагидақа синаб кўрайлик уларни. Ўғилларингизни меҳнат қилиб пул топиб келгани бир йил муддат билан бошқа юртларга юборинг. Беллари қайишиб меҳнат қилишсин, ақлҳушларини тўплаб олишсин. Шунда сараги саракка, пучаги пучакка ажралиб қолади. Бекор лақиллаб кун ўтказмай, пе-

шана тери тўкиб меҳнат қилишсин. Топган шулларига Бонкага совға-салом олиб келишни буюринг. Қимни совғаси қимматлироқ бўлса. Бонка ўшанга қаллиғ бўлсин.

Пётр амаки. Миянгга балли-е! Хўп ўйлаб топибсан. Баҳслашиб ўтирадиган ери йўқ. Ҳа, Бонканг-чи? Совға-салом кутиб, қўлини қовуштириб ўтираверадими?

Елена хола. Йўқ. Бонка ўзига сеп тайёрласин. Қелинларга кепрак бўладиган ҳамма нарсани расамати билан бичсин-тиксин. У ҳам меҳнатга ўргансин. Ҳозир унинг фикри-хаёли бутунлай бошқа нарсада...

Елкасида обкаш кўтарган Бонка кириб келади.

Вої, келдингми-я! Сенп талқон еб сувга юборадиган экан. Янидан қудуқ ковладингми? Чироқни ёқиб, Пётр амакинг билан кўришгин.

Бонка (чироқ ёқиб, Пётр амакининг ёнига келади-да, унинг қўлини ўлади). Ҳайрли кеч!

Пётр амаки. Яхшимисан қизим, катта қиз бўб қолдингми?
Бонка. Ҳа, катта бўб қолдим.

Елена хола. Бўйинг ўсгани билан, ҳали ақлинг кирганча йўқ.
Қани, айт-чи, шунча пайтдан бери қудуқ олдида нима қилдинг?

Бонка. Ҳеч пима қилганим йўқ. Анави эгизаклар.

Пётр амаки. Эгизаклар нима қилди? Нақ қулоғини юлиб оламан у ярамасларни.

Бонка. Ким кўп ичиш ўйнашди.

Пётр амаки. Нима дединг? Ҳалитдан ичадиган ҳам бўлиб қолишибдими? Бир адабини...

Бонка (кулиб, унинг гапини бўлади). Улар қудуқ сувидан ичишдп, Пётр амаки... Биринчи бўлиб Оқбек келди-да, қани челягингдан бир сув ичай-чи, кўнглим ғурури, деди. Мен унга, ичсанг ича қол, дедим. Агар шу челякдаги сувни охирига қадар ичсанг, одатимиз бўйича сенга гул совға қиламан, дедим. У ича бошлаган эди. Қоравой келиб қолди. У ҳам челягимда сув ичиб олишни илтимос қилди. Нима гаплигини билиб қолгандап кейин, у ҳам иккинчи челякни олиб ичишга тутунди... Кейин кетма-кет Чипорбек билан Саритойлар етиб келишди. Шундай қилиб кеч кириб қопти.

Елена хола билан Пётр амаки кулишишади.

Елена хола. Қизим, улардан қайси бирига кўнгил қўйдинг?

Бонка. Билмадим, ойпжон. Бу гапингиз қайси қалпоққа кўнгил бердинг, дегандек гап. Ахир уларнинг ҳаммаси ҳам бир хил-ку.

Пётр амаки. Бундан чиқдики, улардан қайси бирини танлашни ўзинг ҳам билмаётган экансанды?

Бонка. Бўлса бордир.

Пётр амаки (*ўзича*). Демак, Еленинг гапида жон бор экан.

Уларни синаб кўриш керак бўлади, бусиз бир иш чиқмайди.
(Бонкага.) Улар қаерда, ҳозир?

Бонка (*Деразани кўрсатади*). Эшигимиз тагида туришибди.

Пётр амаки (*Деразага қарайди*). Бебошлар шу ерда дегин (*Деразани очади*). Эй шоввозлар! Қани ҳамманглар бу ёққа киринглар-чи. Йўқ, йўқ, тўхтанглар. Оёқларингни ифлоси билан кираверасизларми? Яхиси, ўша ерда тураверинглар, ҳозир мен сизларга бир неча савол бераман. Фақат ё «ҳа», ёки «йўқ», деб жавоб берасизлар. Ҳар ким шахсан жавоб бериши керак. Ҳар қайси саволга тез ва аниқ тўрт жавоб олишим керак. Тушундингларми?

Овозлар (*бараварига*). Тушундик.

Пётр амаки. Ундай эмас. Ҳар ким шахсан бирма-бир жавоб берсин. Тушунарлимни?

Овозлар: — Тушунарли!

- Тушунарли!
- Тушунарли!
- Тушунарли!

Пётр амаки. Мана бу бошқа гап. Бонкага уйланмоқчи бўлганинглар ростми?

Овозлар: — Ҳа, мен... мен...

- Рост.
- Тўғри.
- Хоҳлаймиз.

Пётр амаки. Мен уйлангунча, бундай ҳисоблаб қарасам, ҳаммаси бўлиб шу қишлоғимизга икки баробар келадиган ерни ҳайдаб чиққан эканман. Шунинг учун обрў орттирдим, билдингларми?

Овозлар: — Билдик.

- Билдик.
- Билдик.
- Билдиг-у, лекин...

Пётр амаки. Ҳеч қанақа «лекини» йўқ. Мен сизларни анча эркалатвордим. Ҳали ёшсизлар деб ўйловдим. Бас энди. Шунча ўйнаганинглар етар. Мен сизларни меҳнат қилиб, мол топгани узоқ юртларга юбораман. Ишлаб кўринглар, пешана тери билан бир бурда нон топиб, тотиб кўринглар...

Бонка. Вой ойижон, уларнинг тўртови ҳам пул топгани кетиб қолса, мен кимга тегаман?

Елена хола. Шошилиб нима қиласан? Қайтиб келишарини кутасан. Пётр амакининг гапларини охиригача эшигингин.

Пётр амаки. Беш йил муҳжалат. Қаёққа борсанглар хоҳишла-

ринг, ҳар ким кўнглига ёқсан меҳнат билан шуғуллансин. Беш йил тўлган куни ҳаммаларинг шу ерга етиб келинглар. Қуруқ қўл билан эмас, Бонкахонга тилла билагузук олиб келинглар. Кимнинг билагузуги энг оғир бўлса, Бонкахон ўша йигитга қаллиғ бўлади. Шу шартга розимисизлар?

Овозлар: — Нима бўпти. Мен розиман.

— Розиман.

— Шартингиз шу бўлса...

— Розиман.

Пётр амаки. Ана, баракалла. Бугун сесанба, қачон йўлга чиқасизлар?

Овозлар: — Шанба куни чиқа қолсакмикин...

— Йўқ, жума куни.

— Пайшанба тузук.

— Менимча эртагаёқ кетган маъқул.

Пётр амаки. Ундай бўлса тезроқ тайёргарлик кўраверинглар.

Иўлга озиқ-овқат, кийим-кечак олинглар. Кетаётгандарингда то ўзингларни ўнглаб олгунларингга қадар етадиган пул ҳам бераман. (*Деразани ёпади.*)

Елена хола. Жуда яхши, жуда, жуда соз бўлди. Бонкага айтадиган гапингиз йўқми?

Пётр амаки. Нега бўлмас экан? Бонка унга қадар уч сандиқ сеп тайёрласин. Лекин ҳаммасини ўз қўли билан бичиб, тикиб, тўқиб тайёрлаши шарт. Гап шу. Хўп, омон бўлинглар.

Елена хола. Яхши боринг, қудажон (*Бонкага*). Шамни олиб қайнатангни йўлларини ёритиб тур, тағин зинадан тушаётиб қоқилиб кетмасинлар.

Бонка (*шам олиб ёруғ туширади*). Наҳотки эртага мен билан кўришмай кетиб қолишса?

Пётр амаки. Агар барвақтроқ уйғонсанг кетиб қолишмайди. (*Чиқиб кетади.*)

Бонка (*қайтиб кираади*). Вой, ойнжон, олтини билагузукни менга нима кераги бор эди? Ахир ўзингиз айтмабмидпиз, одамларга бойлигига қараб баҳо бериш керак эмас, деб. Ўзимиз камбагал эдик-ку. Билагузукни нима қиласиз?

Елена хола. Вой қизалогим-ей, мана сени турмушга бермоқчи бўлиб, бошингни болглаб ҳам қўйдиг-у, лекин ҳануз ўйлаб гапирмайсан-а. Беш йилгача, ақлинг кириб қолади. Ҳозир сенга айтадиган битта гапим бор холос. Шу билагузук бизга жуда ҳам зарур. Олиб келишгандан кейин, хоҳласанг тақарсан, хоҳламасанг улоқтирвор.

Бонка (*томошибинларга*). Ана энди бу қарияларнинг гапига тушуниб кўринг-чи, ҳали жуда зарур, дейишади, ҳали улоқтирвормиш, бошим қотиб қолди!

Парда.

УЧИНЧИ КҮРИНИШ

Парда олди. Хўроз қичқириги эшишилади. Аланглаб Бонка чиқиб келади. Үнинг қўлида тўрт дона гул.

Бонка. Наҳотки, кетиб қолишган бўлса? Иўғ-е, кетишмагандир, хўроллар энди қичқира бошлади-ку... Энг биринчи ким йўлга тушаркин? Уйда эркаклар барвақт туришса, қандай яхши... Иўғ-е, нимаси яхши? Ахир хотини ундан ҳам аввалроқ туриши керак бўлади... (*Яна теварак-атрофга аланглайди*). Бирор келаётганга ўхшайди.

Саритой югуриб кириб келади. Улар қучоқлашмоқчи бўлиб Бонка билан бир-бирларига талпинишадилару лекин қўл берибгина сўрашишади. Бир-бирининг кўзига тикилганча гап бошлишади.

Саритой. Кетяпман, Бонка. Наҳотки хайрлашиш олдидан бир гап айтмасанг?

Бонка. Нима десамийкин?

Саритой. Кўнглингда нима бўлса, шуни айт.

Бонка. Кечашалоп этиб сувга ўтириб қолганингни қара, иштонинг қуридими?

Саритой. Қуриди. Кечашалоп этиб сувдан ўлардай ичиб, тўртовимиз ҳам кечаси билан ташқарига югуриб чиқдик.

Бонка. Мен бўлсам кечаси билан мижжа қоқмадим... яна ухлаб қолмай деб қўрқдим.

Саритой. Мени дебми?

Бонка (бир оз жим қолиб, унга гул узатади). Мана сенга гул, мени эслаб юр.

Саритой. Сен ҳам мени ўйлайсанми? Мени кутаётганингни билсам, эсон-омон, сог-саломат қайтаман. Сенга қуёшдан ҳам ярақлаган, тегирмон тошидан ҳам оғирроқ билагузук олиб келаман.

Кизга қалпогини силкиб, тисарилиб чиқа бошлидига. Саҳнадан чиқишидан аввал бақириб гапиради.

Гулингни жони-таним билан сақлайман. Уши ҳеч қачон сўлитмайман. Ҳеч қачон!

Охирги сўзлар саҳна орқасидан эшишилади. Фақат у қалпоқ ушлаган қўлни саҳнага чиқариб силкитиб туради. Аслида эса, бу саҳна хизматчиларидан бирининг қўли бўлади. Саҳнанинг қарши томонидан Қоравойнинг «унинг гапларига ишонма, валдираяпти» деб кириб келаётганда ҳам ҳалиги сарик қалпоқ ушлаган қўл силкиниб туради.

Қоравой. Икки қадам ҳам босмай гулингни ташлаб юборади. қишлоғимиз чегарасидан нари ўтказса, башарамга тупур...

Бонка. Сен қаёқдан биласан?

Коравой. Борди-ю, ташлаб юбормаганда ҳам, бари бир биринкий ийл ўтгандан кейин сени эсидан чиқариб юборади. Беш ийл ҳазилакам гапми?

Бонка. Ўзинг эсдан чиқармайсанми?

Коравой. Йўқ, нега деганда мен ўзингни ола кетаман. Шу қарорга кеб қўйдим.

Бонка. Шарт-чи?

Коравой. Шарти билан нима ишим бор. Жаҳлим тезлигини биласанми? Мени севсанг, бирга юравер. Дунё кенг, шундай бўлгандан кейин сен билан менга ҳам бир жой топилиб қолар. Қўлни қўлга берамиз-у... (Унга қўлинни чўзади).

Қиз ҳам қўлинни чўзади-ю, кейин бирдан тортиб олади.

Бонка. Йўқ, бундай қилиб бўлмайди. Аллақанақа ўғриларга ўхшаб, яширинча қочиб нима қиласми?

Коравой. Мен сени жон-дилдан севганимдан кейин... қочиб кетаверамиз-да.

Бонка. Мұҳаббатингнинг чегараси йўқми?

Коравой. Мана шу қишлоғимиз атрофидаги далалар, ўрмонлар қадар кенг... (Жимлик). Кам бўлса яна қўшаман...

Бонка. Йўқ, етади. Фақат беш ийл ўтгунча уни унутиб қўймасанг бўлгани!. Мана бу гулни олгпи-да, йўлга туш! (Унга гул узатади.)

Коравой. Ёлғиз ўзимнинг кетгим йўқ.

Бонка. Бора қол, барака топгур. Шундай бўлиши керак экан. (Унга қўл силкайди.)

У ҳам қалпоғини силкиб, тисарилиб саҳнадан чиқиб кетади. Саҳна орқасидан қўл кўриниб, қора қалпоқни силкиб туради. Шунда унинг «Ке, энди бирга кета қолайлик. Бонка-а?» деган товуши эшигилади. Лекин Бонка жавоб бермайди. Чунки саҳнанинг бу томонидан «Бонка-а-а!» деган товуш эшитилиб, Чипорбек кириб келади.

Чипорбек. Вой ҳартугурей, анави қароқчи ака-укаларимдан биронтаси сени олиб кетиб қолдими, деб роса қўрқувдим.

Бонка. Мана шу ердаман. Кўнглинг ўрнига тушдими, энди.

Чипорбек. Кўнглим фақат домла имомнинг: «Фалончи қизи фалончихон сиз ўз хоҳишипгиз билан...» деб никоҳ ўқигандан кейингина ўз ўрнига тушади.

(Иккови ҳам кулишади.)

Бонка. Унда бир оз сабр қилишинг керак экан.

Чипорбек. Бонка, очиғини айтгин. Орамизда биронтамизни қиттак бўлса ҳам бошқаларимиздан ортиқроқ севасанми?

Бонка. Билганингда нима қилардинг, ўшани ўлдирамидинг?

Чи пор бек. Йўқ, жуда нари борганда, қалпоғини ўғирлаб олардим.

(Кулади.)

Бонка. Борди-ю, менга ҳаммасидан Чипор қалпоқ кўпроқ ёқсанчи? Ўз бошингдан ўғирлаб оласанми?

Чи пор бек. Ҳазиллашма, Бонка! Мен сендан жиддий сўраяпман. Борди-ю, кўнглинг менда бўлмаса, беш йил вақтни бекорга ўтказиб нима қиласман. Сенсиз ҳаёт, мен учун ҳаёт эмас, шунинг учун сўраяпман. Ўзимни ўзим осайми, сувга чўкайми... шуни билмоқчидим.

Бонка. Чипорбек, мен учун энг муҳими — қўйилган шарт. Орала-рингдан ким шартни бажарса, шунга кўнгил қўяман. Мана бу гулни олиб йўлга туш. (Уна гул узатади.) Сенга муваффақият тилайман.

Чи пор бек. Демак, энг муҳими шартни бажариш. (Тисарилиб, то саҳнадан чиқиб кетгунча гулни силкитади.)

Бонка (қўлида охирги гулни ушилаб, яна теварак-атрофга олазарак қарайди). Фақат Оқбек кўринмади... Наҳотки у ҳаммадан олдин кетиб қолган бўлса?.. Үндай эмасдир-е. Хайрлашмасдан-а!.. Йўлга чиқиш олдидан қалпоғини қордан ҳам оппоқ қилиб тозалаётган бўлса керак... Унга турмушга чиқадиган бўлсам, ишим кўпайиб кетар экан. Ҳа деганда қалпоғини тозалашим керак бўлади. Оқ қалпоқни тозалаш осонмас. Шуниси ҳам борки, узоқдан дарров кўзга ташланади... (Оқбекка кўзи тушиб қолади). Ана у! (У қўл силкитади, кўп ўтмай Оқбек пайдо бўлади.)

Оқбек. Гапимга қулоқ сол, Бонка. Гапим чин. Мен сени жуда қаттиқ севаман. Кечаси билан сени тушимда кўриб, ухлаб қолибман. Хизмат излаб кетгани ҳеч оёғим тортмаётиди... Ҳудо ҳаққи... Шу ерда, сенинг ёнгинангда бўлсам дейман.

Бонка. Бормасанг шартни бажармаган бўласан, ютқизасан.

Оқбек. Ютқизмайман. Мен... бир ҳийла ўйлаб қўйдим. Истамбулдаги тутинган отамга хат юбораман. Ўзинг биласан, тутунгандан отам Туркиянинг кўзга кўринган бойларидан. Хатда, шундай-шундай деб, бор гапни ёзаман. Менга тилла билагузук юборинг, ўзи жуда ҳам оғир бўлсин, дейман. Ака-укаларим қанча уринишмасин, бари бир унақа билагузук топиб келиша олмайди...

Бонка. Жуда фалати ҳийла, топибсан, Оқбек. Лекин шарт бўйича, у нарсани ўзинг ишлаб топишинг керак.

Оқбек. Қуриб кетсин, ўша шартинг!

Бонка. Агар хоҳламаётган бўлсанг, ихтиёринг, ўйиндан чиқиб қўя қол...

Оқбек. Нега чиқарканман? Гапингни қара-я! Ака-укаларим қани? Қай томонга кетишиди.

Бонка (кўрсатади). Ҳув ану ёққа. Мана бу гулни олгин-да, йўлга туш. Оқ йўл.

Оқбек. Майли, кетдим. Ҳали қанақалигимни кўрсатиб қўяман!

*Оқбек кета бошлайди. Улар бир-бирига қўл силкишиб,
икки томонга чиқиб кетишади.*

Халқ куйи янграйди.

Парда.

ТЎРТИНЧИ КЎРИНИШ

Бонка билан Елена хола уйда ип йигириб ўтиришибди.

Бонка. Ойижон, сиз билан мени йигирган ипимиздан бутун бир қўшиндаги аскарларга пайпоқ тўқиса ҳам етар дейман.

Елена хола. Сен менга қарама, қизим. Қалавани йигиштириб, дамингни ол. Ё бошқа бирон кўнглингга ёқсан ишни қил. Биз қариялар, ишсиз туролмаймиз, шунга ўргангандиз. Сен ҳали ёшсан.

Бонка. Гапингиз тўғри ойижон, ёшликка ёшман. Шунинг учун кўнглим сира тинчимаяпти. Эгизакларнинг кетишганигаям мана тўрт йил бўлди. Мени бўлса кута-кута кўзим тўрт...

Елена хола. Кўпи кетиб, ози қолди. Яна бир йилдан кейин қайтиб келишади. Шундан кейин қайнатанг бутун қишлоққа ош бериб, тўйю томоша қиласди.

Бонка. Биронтаси бундай тўрт эллик хат ёэса ҳам майли эди.

Елена хола. Оқбек юборди-ю, нақ Истамбул деган жойдан.

Бонка. Бунгаям уч йил бўлди-да: ундан кейинчи? Қолганлари парвоиि фалак...

Елена хола. Биронтаси отасига хат юборган бўлса ҳам ажаб эмас. Ахир уни қачонлардан бери кўрганимиз йўқ. Агар хоҳласанг бориб билиб кел.

Бонка. Вой уяламан, ойижон! Ўзингиз бориб кела қолинг. Жон ойижон, келинг, бориб кела қолинг.

Елена хола. Уяладиган ери йўқ... Ке, майли борсам бориб кела қолай.

Туриб, қалавани қўяди-да, чиқиб кетади.

Бонка (деразани очиб, онасининг орқасидан қичқиради). Пётр амакимга мендан кўпдан-кўп салом айтиб қўйинг. Сизга ялинганимни айтманг, жон ойи! Худди ўзингиз хабар олмоқчидай бўла қолинг...

*Онасига қўл силкитади. Қейин дераза токчасига ўтириб олиб,
хаёлчан кўчага назар ташлайди.*

Кампиринг овози. Жуда барвақт турибсан-ку, қизим.

Ўзинггә сеп тайёрлаяпсанми дейман?

Бонка. Аллақаңын тайёрлаб қўйғанман, бувижон.

Кампир. Ундей бўлса, нега барвақт турдинг?..

Бонка. Барвақт туришга ўрганиб қолдим. Менимча бу ерликка ўхшамайсиз-а, буви? Азонлаб туриб қаёққа кетяпсиз? Нима иш билан?

Кампир. Бу ерлик эмасман, қизим, бу ерлик эмасман. Еруғ дунёни кезиб, эртак айтиб юраман. Ҳунарим шу.

Бонка. Ундей бўлса бу ёққа киринг. Менга биронта эртак айтиб беринг, мен сизга дастурхон ёзиб, қорнингизни тўйғизай. Ҳувана эшигимиз, ҳув аваби. (*Қўрсатади*) Киринг.

Кампир. Раҳмат, қизим, ҳозир кираман.

*Бонка дарров жавсндан овқат олиб столга қўяди.
Эшик тақиллатди.*

Киринг, кираверинг!

(Кампир кириб келади.)

Кампир. Бу хонадонда сахий кишилар яшар экан. Илоҳим муродингларга етинглар.

Бонка. Раҳмат, бувижон. Ўтиринг. Марҳамат қилиб овқатга қаранг. Олинг, бувижон.

Кампир (*ўтиради*). Сенга ҳам раҳмат, қизим. (*Овқатдан тановул қилади*.)

Бонка. Бувижон, сиз фол очасизми?

Кампир. Бўлмасам-чи. Ловия, нўхат билан ҳам очаман, қўлга қараб ҳам. Қани қўлингни бер-чи.

Бонка (*қўлини узатади*). Бир нарсани жудаем билмоқчи эдим, бувижон. Фақат бу гап қўлимға ёзилмаганмикин?

Кампир. Ёзилған. Ҳаммаси ёзилған. (*Кафтига қараайди*). Ёшлигингда отадан етим қолган экансан. Меҳнатга ўрганибсан...

Бонка. Буларни ўзим ҳам биламан. Сиз бундан кейин нима бўладиганини гапиринг.

Кампир. Щошилма, қизим. Секин-аста, расамати билан ҳаммасини айтиб бераман. (*Овқат ейди*).

Бонка. Аввал овқатланволинг, олинг.

Кампир. Мен еяпман, қизим, еяпман. (*Яна унинг кафтига тикилади*.) Соғинч бор экан дилингда, қизим. Худо холаса дийдор кўришасизлар.

Бонка. Топдингиз, буви. Яна кима гап?

Кампир. Бу соғинч, муҳаббат соғинчи экан.

Бонка. Э, ҳа, тўғри, ҳаммасини билар экансиз.

Кампир. Бўлмаса-чи. Шошмай тур, озгина овқат еб олай, яна айтаман.

Бонка. Олинг, енг, олинг.

К а м п и р (овқат ейди). Мен еяпман, қизим, еяпман. (Яна унинг қўлини ушлайди). Бу муҳаббатиг бир оз хиралашиб турибта, қизим, лекин ҳеч хафа бўлма, албатта ойдинлашиб кетади.

Бонка. Қачон ойдинлашиб кетаркин, буви?

Кампир. Униси ёэилмаган экан.

Бонка. Яна нималар ёэилган экан.

Кампир. Мана, масалан, сен узоқ сафарга чиқар экансан.

Бонка (ҳайратланив). Мен-а? Бўлиши мумкин эмас.

Кампир. Нега энди? Ёшинг нечада?

Бонка. Ўн еттига тўлиб, ўп саккизга қадам қўйдим.

Кампир. Ана кўрдингми? Ўн етти ёшли ҳар ким ҳам узундан-узоқ бутун бошли ҳёт йўлини босиб ўтади.

Бонка. Жуда ақлли экансиз, бувижон.

Кампир. Ҳунарим шу, болам.

Бонка. Бунаقا ақлли экансиз, менга бир нарсани тушунтириб беринг-чи, нега одамлар бир-бирларини чўнтағидаги олтнинг қараб қадрлашади? Билагинга ким энг оғпр билагузук тақса, ўшани севиши инсофданми?

Кампир. Ҳам инсофдан, ҳам йўқ, қизэм.

Бонка. Бу нима деганингиз?

Кампир. Ҳозир тушунтириб бераман. Агар тиллани ўша одамнинг ўзи ҳалол меҳнат ва машаққат билан топган бўлса, инсофдан. Қанча кўп ишлаб топса шунчалик меҳнатсевар бўлади. Меҳнат эса кишини улуглайди. Борди-ю, ўша олтинни ўғирлаб олган ёки қандайдир ҳийла-найранглар билан топган бўлса, у ёмон одам.

Бонка. Вой, бувижон, шундай ақллисизи!

Кампир (сиполик билан). Ҳунарим шу, қизим...

Бонка. Энди менга бир нарсани тушунтириб беринг, жон бувижон. Ҳалол топилган олтин билан, харом топилганини қандай ажратса бўлади?

Кампир. Бу анча мушкул масала (ўйлайди). Бундан бўлак гап сўрамайсанми?

(Елена хола билан Пётр амаки кириб келишади.)

Пётр амаки (эшикдан гапириб киради). Ҳорма, Бонкахон қизим. Ойингни гапига қараганда эгизакларимни соғиниб қолган эмишсан. Кўли кетиб, ози қолди. Қизалогим. Яна бир айланив қарагунингча, бир йил ҳам ўтади-кетади. Кузга бориб қарабсанки, жаҳонгашталарим ҳам кеб қолишади.

Бонка. Кўнглимни кўтарганингиз учун раҳмат сизга, амаки. Мана бу бувижоним ҳам (кампирни кўрсатади) шундай деяптилар.

Кафтимга қараб, ҳамма гапни айтиб бердилар, тўппа-тўғрисини топдилар.

Елена хола. Шунчалик яхши билар эканларми? (Кампирга.)

Олинг, холажон, олинг, еб ўтиринг.

Кампир. Оляпман, олиб ўтирибман.

Бонка. Яхши билганда қандоқ, денг, ойижон. Менинг касбим шу, дейдилар. Дунё кезиб, эртак айтиб юрар эканлар.

Пётр амаки. Ундан бўлса, мабодо менинг ўғилларим ҳақида бирон гап эшитмадилармикин? Уларни бирон ерда учратмадилармикин?

Бонка. Билмадим, Пётр амаки, ҳали буни сўраганимча йўқ.

Пётр амаки. Жаҳонгашта кампир экансиз, онажон, қўйиб қўйгандек бир-бирига ўхшайдиган эгизаклар тўғрисида эшитганингиз йўқми?

Кампир. Эшитганим бор эди, болам, эшитувдим.

Бонка (сабрсизлик билан). Нима деб эшитувдингиз, бувижон?

Кампир. Ҳар хил гаплар.

Пётр амаки. Ҳаммасини бир бошдан айтиб беринг, она-жон.

Кампир. Одамларнинг гапига қараганда, улардан биттаси савдо билан шуғулланаётган эмиш. Карвонсарой очганмиш.

Пётр амаки. Уни қаранглар-а. (Елена холага). Эшитдингизми, қуда? (Кампирга.) Менга тортганга ўхшайдими, деймап?

Кампир. Билмадим. Гапингга қараганда бўлса бордир. Лекин уни мен ўзим кўрганим йўқ. Одамлардан эшитганиларимни айтапман, холос.

Пётр амаки. Ўша, ўшанинг ўзгинаси. Бизниг наслимиз. Отасига ўхшабди. Ҳали бир қарасангиз мепдан ҳам ўзиб кетади.

Бонка. Қолганлари-чи!

Кампир. Бошқаларини ҳам эшитдим. Бири олтин изловчимиш.

Ердан соф олтин излаб топар экан. Лекин ер тагидан қазиб оляштими ёки дарё тагидан ахтариб топяштими, бунисидан хабарим йўқ. Бирор ундан дейди, бирор бундай. Бу гаплар қанчалик тўғри билмадим.

Пётр амаки. Тўғри, онажон, тўғри. Одамлар бекор гапни айтишмайди. Одамларга ишониш керак... Тилла қазиётганмиш, дедигизми? Қўйма олтиннинг бир қадоги печа нул туришини энди билган бўлса керак. Олтин қазиши ё бўлмаса уни ювиш қийин, жуда қийин иш, лекин бошламасига бу иш ёмон эмас.

Кейинчалик у ҳам савдо билан шуғулланса бўлади.

Бонка. Қолган иккитаси-чи, бувижон, қолганлари?

Кампир. Қолганлари... қолганлари...

Пётр амаки. Биттасин биламиш. У Истамбулда. Ундан ташвишимиш йўқ. Ҳол-аҳволини айтиб, мактуб ҳам юборди. У ишончли кишилар қўлида эканидан хабаримиз бор. Фақат анави тўртингисидан ҳеч дому дарак йўқ. У тўғрида бирон хабар йўқми?

Кампир. Хабар бор, бор. Лекин у хабарнинг ёлғонга чиққани

ҳам маъқул эди. Одамларнинг гапига қараганда, қароқчиларга қўшилиб кетганмиш.

Пётр амаки. Бўлмаган гап!

Кампир. Бирорлар фақат бойлардан ўғирлаб, камбагалларга ёрдам берармиш, деса, яна бирорлар бою камбағалига қарамай, аралашига додини бераверармиш, дейишади. Эгизакларнинг бир эмас, ҳатто иккитаси қароқчи бўб кетганмиш, деган гаплар ҳам йўқ эмас. Бири оқ кўнгил қароқчи эмиш, бирор сўз қароқчимиш. Шунаقا гаплар ҳам бор.

Пётр амаки. Одамларнинг ҳамма гапига ишонавериш керак мас... Пётр амакининг ўғиллари қароқчи бўлиши мумкин эмас. Бу балки бошқа эгизаклар тўғрисидаги гапдир.

Бонка. Вой худойим-ей, шу йил тезроқ ўта қолсайди.

Пётр амаки. Утиб кетади, Бонкахон. Худди сув оққандай ўтиб кетади. Фақат бу бемаъни гапларга ишонаверма.

Елена хола. Айланай қизим. Пётр амакингнинг гапларига ишопгин. Одамлар оғзига келганини гапиришиб юраверишсин. Ит ҳуради, карвон ўтаверади.

Кампир. Тўртинчи эгизак тўғрисида айтмасам бўларкан.

Елена хола. Бу ерда сизнинг айбингиз йўқ, онажон. Ўзимиз сўрайвериб жон-ҳолингизга қўймадик-ку.

Пётр амаки. Болаларим тўғрисида яхши гаплар ҳам айтдингиз-ку. Раҳмат сизга. Хўп, энди мен борай. Мени ёлғиззатмай уйга бориб туринглар.

Елена хола. Албатта, қудажон.

Кампир (ўрнидан туради). Мен ҳам борай энди, анча ўтириб қолдим.

Елена хола. Шошилаётган бўлсангиз, майли, оқ йўл сизга.

Агар эгизаклар ҳақида яна бирон гап эшишиб қолсангиз, кириб ўтинг, хурсанд бўламиш.

Кампир. Раҳмат, хайр, яхши қолинглар.

Елена хола. Оқ йўл.

Пётр амаки билан кампир чиқиб кетишиади. Елена хола билан Бонка уларни кузатишиади. Улар ўз жойларига ўтиришиб, ин йигиришини давом эттиришиади.

Бонка. Наҳотки шу гап рост бўлса, ойижон?

Елена хола. Нимани айтяпсан?

Бонка. Анавиларни қароқчи бўлиб кетишгани?

Елена хола. Буни ўйлама, бошқа яхшироқ нарсани ўйлагин, қизим.

(Жимлик.)

Бонка. Ойи, улар катта бўб кетишганмикин?

Елена хола. Нима дейсан?

- Бонка.** Бўйдари ўсъб, бақувват бўб кетищганмикин, дейман? Елена хола. Бўлмасам-чи. Бу ёшда болалар сарвидек бўйига тортишади.
- Бонка.** Ҳаммалари аввалгидақа бир хилмикин? Бирини биридан ажратиб бўлмасмикин?
- Елена хола.** Билмадим, қизим,
- Бонка.** Вой-ей, ҳеч бўлмаса кўзимниг қири билан бўлса ҳам бир кўрсамйдим.
- Елена хола.** Кўришни иложи бормиди, қизим. Удар пекканинг ичида ўтирибмидики, эшигини очиб бир қараб олсанг. Худди шамол учирин юборган уруққа ўхшаб ғоламниг ҳар ерига тарқаб кетишган.
- Бонка.** Худди эртакларда бўладиганданақа бошимга сеҳрли телпак, оёғимга ўзи юрар этик кийиб олсан-да, тўртовларини бир-бир кўриб чиқсан... Вой ойижонеӣ, бу сеҳрли қалпог-у, охири яхшилик билан тугайдиган ишлар нега фақат эртаклар да бўлар экан?
- Елена хола.** Эртакларнига охири хайрли бўлмайди, қизим. Сен ҳам муроди-мақсадинга етасан. Ҳали кўрарсан.
- Бонка.** Қаёқдац кўрардим. Сеҳрли қалпог-у, ўзи юрар этикка ўхшаб, буларни ҳаммаси қуруқ гап.
- Елена хола.** Ҳозир сандиқдан сеҳрли қалпоқ олиб берсам-чи?
- Бонка.** Қанақа қалпоқ? Кўйинг-е, бўлмаган гап.
- Елена хола** (*сандиқдан эркакларнинг кийимини олади*). Мана сенга қалпоқ, қизим. Бу оддий эмас, сеҳрли қалпоқ. Мана бу иштон ҳам, камар ҳам, нимча ҳам. Раҳматли отангдан қолган. Буларни кийиб олсанг, ҳатто мен ҳам сени тапиёлмай қоламан.
- Бонка** (*кийимларни ўзига ўлчаб кўради*). Ойижон, ростданам, мени ҳеч ким қиз бола деб ўйламайди.
- Елена хола.** Ҳеч кимниг ҳаёлига ҳам келмайди, қизим. Бу жуда улуғсифат кийим. Буни кийсанг, гап-сўзинг ҳам, фикрларинг ҳам бутунлай ўзгариб қолади. Теварак-атрофингдаги нарсаларга ҳам бошқача қарайсан...
- Бонка** (*суюнганидан сакрайди*). Шундай қилиб тезроқ кийипайди, йўл тайёргарлигини кўрай-а? (*Кийиниб чиққани кириб кетади*).
- Елена хола** (*орқасидан*). Тайёргарлигини кўр, қизим, кийин, мен бориб отангниг тўппончасини ахтарай. Балки у ҳам бир кунингга яраб қолар.

Парда

БЕШИНЧИ КҮРИНИШ

Парда олдида

Бонка чиқиб келади. Отасининг кийимлари унга жуда ярашиб турибди. Уни ҳеч ким қиз бола демайди. Елкасида таёқ, унга тугунча осиглиқ.

Бонка. Қаёққа юрсамийкин? Қайси томонга борай? (*Кўрсагади.*) Апу ёққа бир йўл, бу ёққа иккинчиси, учинчиси... Ерни йўл босиб кетибди-да. Бири илон изи, бири худди теракка ўхшайди, тўпна-тўғри, учинчиси баланд-паст, тўртингчиси теп-текис. Қайсинисидан юрсамийкин? Қаёққа боришингни билмасликдан оғири йўқ экан. Билсангку баланд-пости, эгри-бугрисига қарамай, шахдам юраверасан-а! (*Бир оз жим қолиб, давом этади.*) Битта Оқбекнинг Истамбулдалиги маълум халос. Қолганлари қаёқдайкин? Қайсинисини қўпроқ соғиндимийкин? Йўқ, ҳаммасини бир хил согинганман. Чипорбекни ҳам, Коравойни ҳам, Саритой билан Оқбекни ҳам... Мана бир йилдан кейин улар қайтиб келишади. Қайси бирини қучоқлаб ўпаркинман? Билмадим... Қайтиб келишармикин, ўзи? Савдогар ҳисоб-китоби билан овора, олтин изловчи, олтин топиш билан, қароқчи йўл тўсаётгандир... Бир йўл у ёққа, иккинчиси бу ёққа, учипчпсি... (*Қичқиради.*) Ҳой эгизаклар, қаёқдасиз?! (*Атрофга аланглаб бирор товуш эшитилиб қолармикин, деб кутади, кейин яна давом этади.*) Нима қилсам экан? Бошим оқдан томонга кетавераман-да.

ОЛТИНЧИ КҮРИНИШ

Парда кўтарилади.

Уэун стол, табуреткалар ва бу ернинг карвонсаройлигини билдириб турадиган бошқа нарсалар кўзга ташланиб туради. Бир чеккада «Чипорбек карвонсаройи» деган ёзув бор. Стол ёнида Коравой ўтириб, еб-ичяпти. Бонка кириб келади — лекин энди унинг исми Бончо. Коравойни кўриб қолиб чўйиб тушади.

Бончо. Хайрли кеч. Янгишдим шекилли. (*Чиқиб кетмоқчи бўлиб, қайрилади.*)

Коравой. Ҳой бола, қаёққа кетяпсан? Бу ёққа кел. Ўтири, мен билан вино ич.

Бончо. Мен-а...

Коравой. Қўрқма, ўтири.

Бончо (*унинг ёнига боради*). Қўрқаётганим ҳам йўқ. Нега ундаи деялсан?

Қоравој. Нега мендан қўрқмас экансан. Мени қаршимда зир титрамаган одам йўқ.

Бончо. Мен сени танимайман.

Қоравој. Мана ҳозир қимлигимни айтсан, қўрқанингдан ўзингдан кетиб қоласан. Мен Қоравој қароқчиман, билдингми?

Бончо (бемалол). Э, ҳали ўша сенмидинг? Эшитувдим, эшитувдим.

Қоравој. Бўлмаса нега ҳушингдан кетиб қолмаётисан?

Бончо. Узим. Ёнимда ҳемирим бўлмагандан кейин нимадан қўрқдим? Камбағал ва оч-ялангоchlарни тунаб жинни бўлмагандирсан?

Қоравој. Уни қара-я, камбағал бўлса ҳам ақлли экан. Менга ёқиб қолдинг. Утири, ол, е. Бу ерда овқат сероб. Истасанг буюраман, яна олиб келишади.

Бончо (ўтиради). Раҳмат. Менга етади. Шунга ҳам пулим етармикин, ҳали. (Овқат ейшига тутунади.)

Қоравој. Пулдан ташвиш тортма. Қорнинг тўйгандан кейин юкимни отга ортишворасан. Қопларим шунақанги оғирки, худди тош билан тўлдиргандай.

Бончо. Э-ҳа! Қоп ичидан нима бор ўзи?

Қоравој. Қароқчидан нима бўларди? Олтин-да.

Бончо. Шунча олтинни қаердап ўмардишг?

Қоравој. Айтиш уят-ку, лекин сенга очигини айтаман: Бу олтинларни ўғирлаганим йўқ, сотиб олдим. Ўғирланган пулларга албатта. Қолаверса, сохта пулларга. Қеча кечқуруп битта савдогардан сотиб олдим. Икки қоп қогоз пулга олдим. У қанча бўлишини биласанми? Агар ростакам бўлганда бундан ўч ҳисса ортиқ олтин берарди. Лаънати савдогар мени алдамоқчи бўлди. Қароқчи бўлганимдан кейин мени алдамайди, деб ўйлади. Йўқ, мен у ўйлаган софдил қароқчилардаш эмасман. Мен замонавий қароқчиман. Нимани нима қилиш кераклигини яхши биламан. Агар хоҳласам, нақ Султоннинг хизматига кириб олишим мумкин.

Бончо. Бундан чиқдики, ҳозирги қароқчилар билимдон экан-да?

Қоравој. Билимдон бўлганда қаңдоқ. Ҳаёт ўнуни тақозо қилинти. Ҳамма нарса ўсишда — ўзгаришда...

Бончо. Шунча олтинни нима қилиласан? Уни пимага ишлатасан?

Қоравој. Үмуман айтганда, олтинни нима қилиш кераклигини яхши биламан-а. Лекин бу олтин менга бошқа нарсага керак.

Уни бериб, билагузук буюраман. Шартни ютиб чиқиш учун.

Бончо. Канақа шарт?

Қоравој. Ҳа, бир қизни деб шартлашганимиз.

Бончо. Э-ҳа, жуда қимматга тушаркан-да, у қиз. Ўзи чиройлими?

Қоравој. Бундан тўрт йил аввал худди сурат эди, сурат.

Бончо. Тўрт йил аввал? Наҳотки ҳалигача уни севсанг?

Қоравой. Нима десамийкин? Севги адлақачон сўниб кетган-а; энди мен пул ва қимматбаҳо тошларни севадиган бўлиб қолганиман... Лекин, янаги йилга бари бир қишлоққа бораман. Қоравойнинг ўзи ким-у, қанақсанги ишларга қодирлигини қишилсекдагилар бир кўриб қўйсин-да. Шартни ютиб, уйлапаман. Донгдор қароқчининг чиройли хотини бўлса зарар қилмайди.

Бончо. У сенга тегишини хоҳламаса-чи?

Қоравой. Нега тегишини хоҳламас экан. Шу қадар бой-бадавлат йигитга? Ундан ташқари шартимиз ҳам бор-ку. Менинг совгам бошқаларнидан қимматлироқ бўлса...

Бончо. Менимча, ўзини билган қиз бўлса, қароқчига теккандан кўра монастирда ҳаёт кечиришини афзал кўради...

Қоравой. Ҳали ёшсан-да, шунинг учун мана шунаقا ҳаёлга борасан. Менам худди сендақа, тўғриси сендан ҳам оловроқ эдим. Бўйти, майли, юр бориб қопни ортайлик-да, йўлга тушай энди. Тўйдингми?

Бончо. Раҳмат, ҳатто бир оз ортиқчароқ ҳам ебман шекилли: Шундай томоғимда турибди.

Икковлари чиқиб кетишади. Қаердандир, ичкаридан бош яланг Чипорбек чиқиб келади. Ҳонанинг бу бошига қадар оёқ учидагириб келади-да, уларнинг орқасидан қарайди. Кейин енгил нафас олади. Белига қистириб қўйған ола-чипор қалпогини олиб, бошига бостириб кияди.

Чипорбек. Лаънати қароқчи даф бўлди-е. Ниҳоят-а. Ишимиз ўзи жеча кечқурун битувди. Иш битгандан кейин жўнаб қолиш ўрнига, мени шу пайтгача титраб-қақшаб ўтиришга мажбур қилди-я. (*Стол устини йигиштира бошлайди.*) Энди шу ердан чиқиб кетдими, сир очилгудек бўлса ҳам мени қидириб топиб бўлти. Олтин ўрнига икки бўлак тилла суви юритилган қалай олганини сезиб қолгандан кейин ўзиям тутақиб кетса керак, дейман... (*Кулади*).

Бончо киради, лекин буни Чипорбек сезмайди. Уни ўзаса ҳаритиш учун Бончо ҳам хўлолиб кулади. Чипорбек ҳайратланниб унга ўғирилиб қарайди.

— Нега хоҳолаяпсан!

Бончо. Билмадим. Ўзинг биларсан. Сен кулгапингга мен ҳам қўшилиб куляпман. Икковимизнинг ҳам нега кулаётганимиз сенга аёндир.

Чипорбек. Жуда айёр экансан. Кимсан ўзинг? Қаердан кеб қолдинг?

Бончо. Йўловчиман. Қоравой қароқчининг юкларини ортишга ёрдамлашвордин. Ўзим ҳам йўлга тушайми, дедим-у, кейин шу ерда бир дам олгим келди.

Ч илорбек. Қоравой билан қанақа алоқанг бор?

Бончо. Ҳеч қанақа. Уни биринчи марта кўриб туришим. Қароқчини менга ўшаган камбагал билан қанақа алоқаси бўлиши мумкин? Қароқчилар бойлар билан алоқа қилишади.

Чилорбек. Қоравой билан ҳеч қанақа алоқам йўқ, дегин. Лашнати қароқчи. Мен бойгина эмас, у билан туғишган ақа-укаман. Кўрмаяпсанми бир-биримизга ўхшашимизни. Шундайм бари бир алдадим уни... Ҳали шунинг учун кулятувдим. Олтин ўрнига унга қалай бервордим.

Бончо. Борди-ю, билиб қолса-чи? Қўркмайсанми?

Чилорбек. Аҳмоқмидим, қўрқаман. Мен қалайни кеча кечқурун қоропғида сотганман. Ўзимни бир келгинди савдогар қилиб кўрсатганман. Мабодо у ҳозир қайтиб келиб қолгудай бўлса, унга қўшилиб, муғомбир — савдогарнинг гўрига фишт қалайвераман. (*Кулади*.)

Бончо. Сен ҳам анои эмас экансан, энди билсам!

Чилорбек. Ёшлигимдан шунақаман. Йил ўтган сайин айёроқ бўб кетяпмай. Попни алдадим, мана ҳозир қароқчини қойиллатдим. (*Кулади*) Бу қалайни кўтаргунча отининг бели узилади. Борди-ю, дарёдан ўтгудек бўлса, оғир юқ билан сув уни қаърига тортиб кетса ҳам ажаб эмас.

Бончо. Мана шунақа дарё сувларидаги қумлар орасида олтин бўлармиш, дейишади, шу ростми?

Чилорбек. Дейишади... Лекин бу ерда эмас, қаерлардадир, ҳув тоғларда бўлади... Уни ким тозалаб ўтиради? Меҳнати жуда оғир. Акаларимдан биттаси шу иш билан шугулланаётганимиш, деб эшилдим-у, лекин ишонгим келмаяпти.

Бончо. Нега ишонгинг келмайди?

Чилорбек. Мени туғишган акам шунақанги аҳмоқ бўлишини хаёлимга ҳам келтиролмайман. Қоравой ҳам унчалик ақлли эмас-ку, лекин ишламай пул топиш йўлини ўрганиб олди. Унинг қанча пули борлигини биласанми?

Бончо. У қандайдир баҳсми, шартми, деб гапирётувди. Шартни бажариб, баҳсда ютиб чиқиш учун тилла сотиб олдим, дейдими-еий.

Чилорбек. Шарт? Ие, яхши эсимга солдинг. Бу шартлашувда мен ҳам борман. Биз ўзимиз билан қўшни турадиган бир қизга харидор бўлганмиз. Узи чиройлигу, лекин камбагал.

Бончо. Сен ҳам унга совга олиб борасанми?

Чилорбек. Билмадим. Олиб борсам ҳам ажаб эмас. Ака-ўкаларимни қойил қилиб, бир бурнини тишлатиб қўяйми дейман. Мени яна битта укам бор, исми Оқбек. Нақ Истамбулнинг ўзида яшайди. Уни ошиғи олчи.

Бончо. Бу ердан Истамбул узоқми?

Чилорбек (кесатиб). Сенга нима? Султоннинг қизига уйланмоқчимисан дейман! Яхшиси менинг қўлимда ишлаб юравер.

Қорнингни тўйгазиб, озроқ чойчақа ҳам бериб тураман. Одам қиласман сени.

Бончо. Раҳмат. Ҳунаринг менга хуш келмади. Бошқа иш ахтариб кўраман...

Чипорбек. Ўзинг биласан. Бўйнидан боғлаган ит овга ярамайди, деган гап бор. Мен уни қўзини очиб қўяй десам, у бўлса...

Бончо. Миннатдорман сиздан! (*Кетмоқчи бўлиб, ўрнидан туради*). Шундай ҳам қўзим мошдек очилди. Ҳайр, яхши қол. Совчилик ишларингда нимагаки лойиқ бўлсанг, худди ўшангэ эришишингни истайман.

Парда

ЕТТИНЧИ КЎРИНИШ

Парда олдида

Бончо кириб келади, елкасида таёқ. Таёққа тугунча осигулиқ.

Бончо. Йўллар... йўллар... Сени ўзига шайдо қилиб олға чорлайди. Юраверарсан, бу йўллардан юраверарсан, юра-юра ҳар хил фикр-ўйларга толасан киши. Худди теварак-атрофдаги манзараларга ўхшаб фикр-ўй ҳам ўзгариб туради. Қоронги даралардан ўтаётганимда кўнглим ғашланиб, кайфиятим бузилди. Ҳайрият улар орқада қолиб кетди. Қоравой билан Чипорбек хаёлимдан нари кетмади. Улардан биттаси шартни ютиб чиқиб, мени бутун умрга баҳтсиз қилиб қўйиши мумкинлигини ўйладим... Кейин йўл дарёни кесиб ўтди-ю, худди дарду-ҳасратларимни сув ўзи билан оқизиб кетгандай бўлди. Водийга чиқиб олганимдан кейин кўнглим яна равшан тортиб кетди. Энди йўлимда Оқбек билан Саритойни ўйлаб юрибман. Наҳотки улар ҳам анавиларга ўхшаб мутлақо ўзгариб кетишган бўлса? Яна ким билади, дейсиз? Йўл бўлса олға қараб чўзила-чўзила қаерларгадир, қалин ўрмонзор ичига кириб кетган. Қаерлардан ўтмайди бу йўллар? Қимлар юрмайди дейсиз, бу йўллардан. Шоҳ ҳам учрайди бу йўлда, гадо ҳам... Ҳув ана, ўрмондан кимdir чиқиб келяпти. (*Тўнкага ўтиради.*)

Эртак айтиб юрадиган жаҳонгашта кампир чиқиб келди.

Кунингиз хайрли бўлсин, буви!

Кампир. Яхшимисан, ўғлим. Ке, мен ҳам ёнингга ўтириб, бир оз ҳордиқ чиқараи. Бўлмаса бир йўлга тушганимдан кейин, охири кўринмайди. Сен қаёққа кетяпсан?

Бончо. Бошим оқкан томонга... Бу ердан Истамбул узоқми?

Қ а м п и р. Ҳам узоқ, ҳам яқин, ўглим.

Б о н ч о. Бу қанақаси? Бу дунёда Истамбул шаҳри битта эди шекилли? Нега ҳам узог-у, ҳам яқин бўларкан?

Қ а м п и р. Худди шундай-да. Агар сен борадиган бўлсанг узоқ.

Бир эмас учта ҳасса ҳам етмайди. Вазирларга яқин. Ҳув аваи ўрмонга (*орқа томонини кўрсатади*) овга келибди. Унга яқин. Нега деганда, у этик йиртмайди, йиртса ҳам бурга чақ-қандек гап. Унинг бойлиги қанақалигини биласанми?

Б о н ч о. Билмайман.

Қ а м п и р. Билмаганинг ҳам маъқул.

Б о н ч о. Бувижоң, вазирининг ёлғиз ўзи ўрменида юргани қўрқмайдими? Ахир у катта одам-ку.

Қ а м п и р. Уни ёлғиз ўзи юради, деб сенга ким айтди? Кетидан юрган мулозимларини кўрганингда эди. Битта нонуштанинг ўзига бутун бошли бузоқнинг гўшти етмайди.

Ўрмондан ит ҳуриган товуши эшитилади.

Ана эшиитдингми, итлар ҳуряпти? Кетиш керак, улар бу ерга ҳам келиши мумкин (*туради*).

Б о н ч о. Эҳ, ҳеч бўлмаса кўзимнинг қири билан бўлса ҳам уларни бир кўрсамийди!

Қ а м п и р. Уларни кўриб яхшилик топмайсан. Ё гулхан ёққани ўтиш ташитади, ё бўлмаса шунга ўхшаш бир иш буюради. Лекин сен ёшсан, уларни кўр, фикр қил. Мен йўлимдан қолмай. Саломат бўл!

Б о н ч о. Оқ йўл, бувижон.

Кампир кетади. Бончо тўйнкада ўтирганича қолади. Кўп ўтмай, унинг ёнига туркча ясанган, лекин бошида ўша оқ қалпоғи билан
Оқбек кириб келади.

О қ б е к. Ҳей бола, шу ердан иккита оҳу ўтмадими? Ернинг тагига кириб кетдими, нима бало!

Б о н ч о (энтикиб). Сиз... сизникими?

О қ б е к (чўнтағидан фляга чиқариб, унга беради). Нима қилди?..
Мендан чўчидингми, дейман?..

Б о н ч о. Оҳулар ўтмади, жаноби олийлари. Қўрқиб кетганимнинг боиси шуки, турк султонини ҳеч кўрмаган эдим...

О қ б е к (кулади). Мен мутлақо султон ҳам, турк ҳам эмасман. Кўрмаялсанми, бошимдаги қалпоғим булғорча. Фақат туркларда хизмат қиляпман, холос. Вазир мулозимларидан бири бўламан...

Б о н ч о. Барни бир улуғ одам эканисиз.

О қ б е к. Нима деб ўласанг сени ишинг. Узинг қаерликсан?

Б о н ч о. Узоқ ўлкаларданман. Струма дарёсини эшигтганимисиз?

О қ б е к. Ҳа, ие, ҳамشاҳар эканмиз-ку. Мен Эгизакхонада тугилганман. Биласанми, шунаقا жойни?

Бончо. Бўлмасам-чи. Бутун дунеда у ерга тенг келадиган чиройли жой бўлмаса қерак, У ерни соғинасизми?

Оқбек. Авваллари соғиниб юрдим, кейин бу ерга ўрганиб кетдим. Бу Истамбул деганлари жуда катта шаҳар. У ерда эркин яшайди киши. (*Керишади.*) Бўйлашимиш ёйиш-у, ичиш. Бу ҳам стмагандай, ўша ерли зодагонларпинг хотинлари кетма-кет меҳмонга чақиришади. Мени турк бола дейишади, жаҳлим ҳам чиқмайди. Яқинда нақ вазирининг қизи мени суринтирибди.

Бончо. Шундай денг, демак маишат зўр экан-да?

Оқбек. Шикоят қиласидигап ери йўқ. Истасанг сени ҳам ишга жойлаб кўяман.

Бончо. Йўқ, миннатдорман. Менга тўғри келмайди. Яхиси, уйга қайтиб кетаман. Туғлиб ўсан жойларингизга қайтиб бориш ниятингиз йўқми?

Оқбек. Менми? Кузда Эгизакхонага боришим керак эди. Лекин, билмадим, бора олармиканман, йўқми?.. Вақт йўқ...

Бончо. Ундан бўлса...

Оқбек. Менга қара, бир хизмат қилгин.

Бончо. Қашақа хизмат?

Оқбек. Уйингга кетаётганингда, Эгизакхона қишлоғига кириб Бонка деган бир қизга учрашиб кетгин, Елена холанинг қизи. Бир пайтлар мен унга совчи қўйдирган эдим. У шўрлик мени кутиб, кўзлари нигорон бўлаётгандир. Айтиб қўй, ортиқ кутмасин... Бир ёлгои-яшиқ гап топиб, кўнглини совитиб қўй: Чўкиб кетибди дейсанми? Турк динини қабул қилибди дейсанми. Хўпми? Хўп хайр, омон бўл. (*Қўй бериб хайрлашади.*) Менга жуда катта яхшилик қилган бўлардинг. Сен учун ҳеч гапмас-ку. (*Кетади.*)

(Бончо тўнкага ўтириб, йиғлади).

Бончо. «Сен учун ҳеч гапмас...» (*хўрсинади*). Оқбекдан ҳам қўлни ювиб, қўлтиққа уриш керак бўлди. Энди умид фақат Саритойдан. Борди-ю, у ҳам ака-укаларига ўхшаган бўлса, унда худди эртаклардагидақа бирор жойдан баҳодир йигит пайдо бўлиб, эгизакларни енгиб ёки мени олиб қочиб кетсин, деб худодан сўрашдан бошқа чора қолмайди. (*Ўрнидан туради.*) Вой худо-еї, нега бу баҳодир йигитлар фақат эртаклардагина қолдийкин!

Парда

САККИЗИНЧИ КҮРИНИШ

Саҳна ортида тасаввур этиладиган дарё ёқасидаги ўтлоқ. Кечки қуёш нуридан юзини қалпоги билан тўсиб Саритой ётибди. У найда биринчи кўринишдан бизга таниш бўлган Струм ўлкаси күйини чалмоқда.

Бончо кириб келади. Елкасида таёқ, таёққа тугунча осигулиқ. У Саритойни кўрмайди-ю, қулогига куй эшишилади, холос.

Бончо. Всёй-бўй... қандай яхши жой экан-а. Хулди эртаклардагига ўшайди-я. Кўм-кўк осмон, зилол дарё, офтобрўя ўтлоқ, гуллар... Балки бу нарсаларни ҳаммаси оддий, қўшиқ уларни кўзимга шу қадар гўзал қилиб кўрсатаётганлир... Бу бегона юртларга бизнинг қўшигимиз қаердан келиб қолибдийкин? Бу ернинг ажойиблигини қаранг. Инсонга жуда кўп нарса керакмикин? Қадрдон қўшиқни эшиганингни ўзидаёқ кўнгил илийди-қўяди... Ие, созанда шу ерда экан-ку.

Бонка Саритойнинг тепасига боради. У юзини қалпоқ билан беркитиб ётибди. Куй ҷалиб ётган Саритой Бончони кўрмайди. Шунда Бончо уни оёғи билан секин туртади. Бир маротаба туртганда ишит аҳамият ҳам бермайди. Иккинчи маротаба туртганда Саритой оёғи билан тепинади.

Саритой. Кет, кет бу ердан! Қизиқ кучук экан-ку. Ит деган ҳам куйни шунчалик яхши кўрадими!

Бончо жилмайиб, яна секин туртади уни. Саритой яна оёғи билан тепинади. Бу сафар қаттиқроқ тепинганидан қалпоги юзидан тушиб кетади.

— Вой-бўй! Одам! Кечирасан, дўстим, мен кучукми деб ўйлабман. (Суюниб.) Мени йўқлаб бутун бошли одам келса-ю, мен уни «кёт-чи, кёт» деб ҳайдайман-а. Кечирасан, барака топгур. Бончо (бу ерда ётган одамнинг кимлигини эндиғина сезиз, ҳайратланиб қолади). Сен... сен... (Ўзини дарров тутиб олади).

Нега бунчалик ҳайрон бўляпсан, меҳмон келиб қолгаигами? Саритой. Ахир қишлоқ узоқ, тевәрак-атроф чакалакзор. Бу ерларга ҳеч ким оёқ босмайди.

Бончо. Бу ерда бир ўзинг яшайсанми?

Саритой. Ҳа-да. Бу ерларда яшаб юрганимга тўрт йилдан ошди, лекин биронта йўловчи учрәтганим йўқ. Сойда чўмиламан, ёз бўйи ялангоч юрса ҳам бўлаверади.

Бончо. Зерикмайсанми?

Саритой. Йўқ. Ишёқмасмидим, зерикаман. Меҳнат қиламан-ку, ахир.

Бончо. Яхши. Лекин фақат ишлайверган билан бўлмайди-да.

Саритой. Узи қанақангি иш-у, нега ишлаётганингга боғлиқ.

Ундан ташқари эрмагим ҳам йўқ эмас. Мана бу сойда чўми-
ламан, пай чалишни ўрганиб олдим, гул ўстираман... (Яқини-
да ўсаётган гулни унга кўрсатади. Бу гул ҳудди ўша кетаёт-
ганди Бонкадан олган гулининг ўзгинаси).

Бончо. Жуда чиройли гул экан. Уни қаердан топдинг?

Саритой. Бунинг тарихи узун. Агар гапира бошласам, гапим
қоронги тушгунча ҳам тугамайди.

Бончо. Ҳечқиси йўқ, мен қоронгидага ҳам эшиштавераман.

Саритой. Қоронги тушиши билан мен ётиб ухлайман. Бўлмаса
эрталаб туролмайди одам. Мен бўлсан эрта билан барвақт
иши бошлишим керак.

Бончо. Нима иши экан ўзи, каллаи саҳарлаб бошлаш лозим
бўлса?

Саритой. Жуда муҳим. Ҳаммаси шунга боғлиқ...

Еспчо. Нима боғлиқ? Гапириб бера қол, барака топгур.

Саритой. Манави гул бир қизнинг менга қилган совфаси. Бу
дунёда ундан чиройли қиз йўқ. Унга уйланиш учун соғ ол-
тиндан билагузук олиб боришим керак. Ака-укаларим билан
шундай шартлашганимиз. Кимнинг билагузуги энг оғир бўлса,
қизга ўша уйланади. Шунинг учун худо берган куни дарёдаги
олтинли қўмларни юваб, олтин чиқараман. Уни қанчалик
яҳши кўришимни сен ақалли тасаввур ҳам қилолмайсан...

Бончо. Борди-ю, ака-укаларингдан биронтаси шартни ютиб чиқ-
са-чи!

Саритой. Худо кўрсатмасин. Бу нима деганинг... Шунча пайт-
дан бери мен чарчашиб нималигини билмай ишлаб, аллақанча
олтин чиқаргани бўлсан. (Халтасидан нимадир олади). Мана
кўргин, топгап тилламдаш қапақанги билагузук ясад бериш-
ди. Ҳали яна бир йил вақтим бор. Демак, билагузук бундан
ҳам оғирроқ бўлади.

Бончо (билагузукни кўздан кечиради). Чиройли. Гуллари ҳам
ажойиб.

Саритой. Бу қушлар Бонканинг юраги сиқилиб, кайфияти бу-
зилган пайтларда сайраб туради.

Бончо. Сен билан бўлса ҳеч қачон унинг кайфияти бузилмай-
ди. Борди-ю, шартни сен эмас, бошқа бирор ютиб чиқса-чи?

Саритой. Эҳтимолдан холи эмас. Лекин мен Бонкани шу қадар
яҳши кўраманки, унақа фикр ҳатто хаёлимга ҳам келгани
йўқ... Негадир унга уйланишимга ишончим комил. Биласан-
ми, бирон нарсага эришмоқ учун, ўша нарсага жуда-жуда
ишонишинг керак.

Бончо. Нияting ёмонмас...

Саритой. Бегона одамлар билан гаплашавераман-у, лекин Бон-
кага бир амаллаб икки оғиз сўз айтсам... Қулоқларимгача қи-
зарib кетади. У бўлса хандон уриб кулгани-кулган. Бонка
мени бир оз бўлса ҳам севармикин?

Бөнчо. Бир оз эмас. Сен уни қанчалик севсанг, у сени шундан ҳам ортиқроқ севади.

Саритой. Ростданми? (*Ишонинқирамай*). Сен қаердан биласан? Бончо (*уялиб*). Қаердан биласан, дейсанми? Ахир мен билмай ким билсин: мен... фолбинман-ку.

Саритой. Негадир ишонгим келмаяпти. Бирөвни масхара қилиш яхши эмас.

Бончо. Мен масхара қилаётганим йўқ. Синаб кўришинг мумкин. Хоҳлаганингни сўра.

Саритой. Нимали сўрасамийкин? Ҳа, қани топ-чи, мени пешта ака-укам бор?

Бончо (*диққат билан осмонга қарайди*). Учта: Қоравой, Чипорбек ва Оқбек.

Саритой. Вой сени қара, исмларигача билар экансан. (*У ҳам осмонга қарайди*.) Отамнинг исми-чи?

Бончо. Пётр. Онанг аллақачон ўлиб кетган.

Саритой. Қойил-е, худди ёзилган гапларни ўқиб берадётганига ўхшайсан-а!

Бончо. Ҳунарим шу.

Саритой. Масалан бир нарсани топаласанми?.. Мана ҳозир мен кўзимни юмаман, нима кўрганимни айтиб бера оласанми?

Бончо. Ҳа.

Саритой. Топа қол! (*Кўзини юмади*.)

Бончо. Бонкани кўряпсан. Ундан кейин туғилиб-ўсган қишлоғинг Эгизакхонани ҳам.

Саритой. Лекин, жуда зўр экансан, биродар. Уйга қайтиб борганимдан кейин, бу гапларни ҳаммасини Бонкага айтиб бераман. Энди тўхтаб тур, яна бир саволга жавоб бер-чи. Энди шу охиргиси. Мен шартни ютиб чиқаманми, йўқми? Агар шунгаям жавоб берсанг, энг қадрдан дўстим бўлардинг. Худди туғишган ака-уқадек бўлардик. Акамдан ҳам яқин бўлардинг.

Бончо. Кечирасан-у, лекин билмаганимни билмаймал дейман. Ҳеч қачон ёлгон гапирмайман. Бу саволга нима деб жавоб берсам ҳам бари бир тўғри чиқмайди.

Саритой. Бу нима деганинг, тушунолмадим...

Бончо. Ҳозир тушунтириб бераман. Борди-ю, шартни ютиб чиқасан десам, сен ўзингча: шартни ютиб чиқадиган бўлганимдан кейин, овора бўлиб ишлаб нима қиласман, дейсан. Унда ютқазиб қўйишинг ҳам мумкин. Борди-ю, Бонкага етолмайсан дейдиган бўлсам, сен ўзингча: пешанамга шартни ютқазиш ёзилгандан кейин, шунча ҳаракат қилиб ўзимни койитиб, нима қиласман, дейсан. Унда нақд ютишинг лозим бўлиб турган шартни ютқазиб қўйишинг мумкин.

(*Орага жимлик чўқади. Бу вақт орасида қоронғи тушиб қолади*.)

Саритой. Қалланг ишлар экан... Туни билан галингни эшитиб

чиқишига тайёр әдим-у, лекин ёрта билан барвақт турив ишга тушиш керак. Ке, ётиб ухлайлик. Ечин, ҳозир жой солиб бераман.

Вончо (уялиб). Йўқ, йўқ, мен кетай. Жуда шошилиб туриман. Үндан кейин... кечаси салқинроқ бўлади, юриш ўнгай. Хайр, раҳмат сенга.

Саритой. Нимага раҳмат деяпсан? Ҳатто бирон нарса билан меҳмон ҳам қилмадим...

Бончо. Йўқ, йўқ, раҳмат сенга, каттакон раҳмат. (*Кетаётганда ўзича гапиради.*) Мана бу гулга ҳар куни сув қуийб турганинг учун раҳмат, ҳар куни тушингда севгилингни кўришинг учун, ер юзида сенга ўхшаган одамлар борлиги учун раҳмат.

Саритой унинг ортидан ҳайрон бўлиб қараб қолади. Кейин энгашиб гулга меҳрибонлик билан тикилади.

Парда

ТЎҚҚИЗИНЧИ КЎРИНИШ

Парда олдида

Бончо кириб келади. Елкасида таёқ, таёққа тугунча осилган. Тўхтаб, хурсандлик билан теварак-атрофга қарайди.

Бончо. Яхшиям бу оламда йўллар бор. Улар сени етаклаб, узоқ-узоқларга, потаниш шаҳар ва қишлоқларга элтади. Баланд-баланд тоғларга олиб чиқиб, яна яйловларга олиб тушади. Бутуи олам худди кафтингда тургандек туюлади. Оламда йўллар борлиги қандай яхши. Йўлларнинг сени ўз уйингга, туғилиб ўсган диёрингга элтиши ундан ҳам яхши... Ҳувана бизнинг Эгизакхона қишлоғимиз. Ер юзида энг кўркам қишлоқ. Баҳс бойдашиб айтаманки, бошқа ҳеч қайси қишлоқда шунақа сой йўқ, сой ёқасида шундай тик ўсан оқ тераклар, бунақанглийлар, қўйған минора, бунақангли қарағай, оҳак иси таралиб турадиган уй топилмайди. У... «ўз уйим, ўлан тўшагим» деб аталадиган битта-ю, битта уй... Оқбекка ҳайрон қолишиман. Наҳотки ўз уйига келишни истамаса? «Истамбул жуда яхши экан»,— дейди. Вой товбас... Яхшиям мендан воз кечгани. Қани энди Чипорбек билан Қоравой ҳам юз ўгиришса... Улар менга зормиди. Уларга пул керак. Бой бўлганимда уларни бошидан оёғига қадар тилла сочардиму фақат мендан воз кечишса бўлгани эди.

(Чиқиб кетади).

УНИНЧИ КУРИНИШ

Парда кўтарилади.

Елена холалар уйидаги меҳмонхона. Елена хола билан Бонка дераза тагида аёлларга хос аллақандай тикиб-чатиш билан машғул.

Бонка. Ойижон, гул бегона юртларда ҳам сўлиб қолмай, ўсавериши мумкинми?

Елена хола (ўйлайди). Мумкин.

Бонка. Қанчагача очилиб туриши мумкин? Бир йилгача турадими?

Елена хола. Ҳа.

Бонка. Икки йил-чи?

Елена хола. Икки йил ҳам, уч йил ҳам.

Бонка. Қанчагача сўлиб қолмай, очилиб туради?

Елена хола (яна ўйлайди). Гулни узган одам билан уни совғага олган одам бир-бирларини унутмагунча.

Деразадан араванинг товуши эшиштилади. Бонка дарров ташқарига қарайди. Лекин арава тўхтамай ўтиб кетади.

Бонка. Бошқа ёққа кетаётган экан. Янглишганимиз йўқми, ойижон? Улар бугун қайтиши керак эди, шекилли.

Елена хола. Қелишади, қизим, ҳеч бўлмаса тўртовидан биронтаси албатта келади.

Бонка. Мен учун қайси бири келса ҳам бари бир эмас-да.

Елена хола. Уларнинг ҳаммаси ҳам бир хил эди-ку. Уларни бир-биридан ажратиб бўлмайди, деб ўзинг айтған эдинг-ку.

Бонка. Кўринишлари бир хўлку-я. Лекин қалблари ҳар хил. Борди-ю, энг оғир билагузук олиб келгани қалби ёвуз бўлса, унда нима қиласан, мен бахти қаро? (Инглайди.)

Елена хола. Бўлди, бас қил. Ҳаммаси кўнгилдагидек бўлади. Улардан қайси бири яхшилигини ўзинг билиб олсанг бўлгани.

У тақдирда кимнинг билагузуғи оғирлигини қўлинг дарров сезади. Сени қўлинг қалбинг билан қўшилиб, тарози хизматини ўтайди...

Эшик тақиллаб Пётр амаки кириб келади.

Пётр амаки. Кунинглар хайрли бўлсин. Хўш. Тайёрмисиз? Супуриб-сидириб бўлдингларми?

Елена хола. Супуриб-сидириб ҳам, артиб-суртиб ҳам бўлдик, лекин күёвлардан дарак йўқ. Марҳамат қилиб ўтиринг. (Ўтиришига таклиф қилиб, стулни кўрсатди.)

Бонка. Домлари ҳам йўқ, дараклари ҳам.

Пётр амаки. Ҳавотир олма, Бонка. Кеб қолишади. Туғилиб ўсган ерлари шу бўлгандан кейин юриб-юриб окири шу ерга келишади-да.

Деразадан от туёгининг овози эшитилади. Пётр амаки билан Бонка дарров деразага қарашиди. Товуши узоқлашиди. Бонка йиглаворай-йиглаворай дейди.

— Бонкахон, қарғатин. Ҳув нариги томонда (*деразадан кўрсатади*), юрган кампир, хўй бир пайдаги эртак айтиб юрадиган жаҳонгашта кампир эмасми?

Бонка (қарайди). Ҳа, түғри, ўшанинг ўзгинаси.

Пётр амаки. Бор, чопқиллаб чақириб келгин. Балки у бир хабар билар. Ӯшанда ҳам шу кампир топиб келувди-ку, ҳар хил гапларни.

Бонка. Ҳозир! (*Чопқиллаб чиқиб кетади.*)

Пётр амаки. Бонкахоннинг юраги қон бўлди! Мени айтмайсизми... Уники анча енгил. Ҳеч бўлмаса биттаси тузукроқ одам бўлиб келар-ку... Мен-чи? Мен тўртталасига ҳам отаман, ахир.

(Бонка билан кампир кириб келишиади.)

Кампир. Кунларийг хайрли бўлсин.

Елена хола. Марҳамат қилинг.

Пётр амаки. Кўлдан бери келмай қўйдингиз биз томонларга. Қаерлардан сўраймиз?

Кампир. Бормаган жойим қолмади. Жаҳонгашта қўним билмайди.

Елена хола. Онажон, ўтган йили бизларга ака-ука эгизаклар ҳақида ҳар хил хабарлар олиб келган эдингиз, эсингиздами?

Кампир. Бўлмасам-чи, албатта эсимда. Яхшилаб меҳмон қилган эдинглар, у ҳам эсимда.

Елена хола. Мен ҳозир... (*Жавондан овқат олади.*)

Пётр амаки. Улар ҳақида бирон янги хабар эшитмадингми?

Бонка. Уларнинг қайтиб келадиган вақтлари бўлди.

Кампир. Келишади. Яқин қолди. Уч кун бўлди шаҳарда иккита-сини кўртган эдим. Иккоби ҳам карvonсаройда эди, фақат биттаси шаҳарнинг бу чеккасида бўлса, иккинчиси у чеккасида. Еб-ичиб юришган эди. (*У ҳам овқат ейишга тутунади.*). Шартлашилган вақтни кутиб ўтиришувди.

Бонка (уҳ тортади). Улар қайтиб келишмаса ҳам майли эди... Мени хурсанд қилишни истасангиз, яна биттасини кўрганингиэни айтинг... Шошиб-пишиб, чарчаш нималигини билмай, олди-орқасига қарамай, на ўзини аяб шу томонга учиб келаётганини айтинг.

Кампир (кавашанади). Бунақасини кўрмадим, оппоқ қизим. Яхшиям кўрмаганим, болам, бўлмаса у мени қувиб ўтиб, аллақачон бу ерга етиб келган бўларди. У кўринмайди. Демак,

йўлга кечроқ чиққан бўлиши керак. Шунинг учун кечроқ етиб келади.

Елена хола. Бу ҳам тўғри. Олинг, енг онажон, енг. Кампир. Еяпман, болам, еяпман.

(Деразадан от туёғининг товуши эшитилади. Ҳамма қулоқ солади.)

Бонка. Ўшаларми дейман?

Пётр амаки (деразадан қараб). Улар, ўшалар, дилбандларим, қўзичоқларим, баҳодирларим.

(Бонка эшикка отилади.)

У ёққа чиқма, Бонка. (Деразани очади.) Ҳай дайдилар, хуш келибсизлар.

Овозлар. Раҳмат, отажон.

Мен фақат шартни деб келдим.

Пётр амаки. Үндай бўлса, топган-тутганларингни олиб биттабиттадан мана бу меҳмонхонага киринглар. Қечикириб нима қиласиз. Фақат қалпоқларингни киймай киринглар. Яна Бонка қалпоқларингдан таниб қолмасин-да, тушунарлимис?

Овозлар. Тушунарли!

Тушунарли!

Пётр амаки (деразани ёпади). Сен Бонка анави ерда тур. (Қаерда туриши кераклигини кўрсатади.) Биз онанг ва азиз меҳмонимиз билан мана бу ерда қараб турамиз.

Эшик тақиллаб, эгизаклардан бири хонага кириб келади. У қалпоқсиз. Катта оғир халтани зўр-базўр судраб киради. Уни Бонканинг ёнига олиб боради. Кейин отаси билан Елена холанинг қўлларини ўпади.

Эгизак. Ассалому алайкум, ота! Салом Елена хола. (Бонканинг ёнига боради.) Сенга ҳам салом Бонка! Қопнииг оғзини очишга ёрдамлашворгин-да, пима олиб келганимни бир кўриб қўй.

Бонка унга синовчан назар ташлаб, қопнииг оғзини ечишига ёрдамлашади.

Пётр амаки. Нима олиб келдинг ўзинг? Шарт ёдингдами?

Эгизак. Ёдимда, отажон. Тилла билагузук олиб келдим. (Қондан жуда катта тилла билагузук олади. Үнинг бўртиб-бўртиб чиққан гуллари ҳам бор.) Сиз ҳам ёрдамлашворинг, дада, ўзим кўтаролмайман. Уни Бонканинг қўлига тақиб қўйиш керак. Пётр амаки (ҳайратланиб билагузукка қарайди). Бу ажойиб-

ку! (Магурланади.) Пётр амакининг ўғилларини кўриб қўйинглар. (Мамнун бўлиб, ўглининг елкасига қоқади.) Эгизак. Келинг, дада, сиз нариги тарафидан олинг, мен бу тарафидан. Хо-оп!!

Билагузукни кўтаради. Бонка қўлини чўзади. Лекин билагузук сиргалиб, Пётр амакининг оёғига тушади.

Пётр амаки. Вой! (Огриқ зарбидан бақиради. Ихтиёrsиз жароҳатланган оёғи томонга энгашади-ю, бошқа бир нарса диққатини жалб этиб, оғриқ ҳам эсидан чиқади. Энгашиб билагузукни синиб тушган бўлагини қўйига олади. Қараса, билагузук олтиндан эмас, аллақанақа металл экан.) Вой сен фирибгар-её! Уялмадинми? Туққан отаигни алдайсанми, аплаҳ! Йўқол бу ердан! Жўна! Кўзимга кўринима!

Эгизак. Жаҳлингиз чиққанча бор, дадажон! Мени ҳайдоётганингиз ҳам тўгри. Лекин бир хатога йўл қўйибман. Агар ижозат берсангиз тушунтириб берай.

Пётр амаки. Нимасиний тушунтирасан?

Эгизак. Дадажон, мен савдо билан шуғулланардим. Бунақанги билагузулардан сотишга бир нечта буюртирган эдим. Аҳмоқлар кўп сотни олишаверади. Бонкага атаб соф тилладан фаят биттә ростакам билагузук буюртган эдим. Лекин ўзимни ҳам алдабди аплаҳлар, мен билмай қолибман. Энди сиз ҳайдаяпсиз. Менинг айбим нима? Бонкакон, сўрайман сендан, ўзингир бир нарса дегин.

Пётр амаки. Йўқол деяпман сенга. Бу ерда сенинг отаиг ҳам йўқ, қаллифинг ҳам. Ма, ол кўтариб келган матахингни. (Билагузукни думалатиб юборади. Билагузук ташқарига дұмалаб; эгизак ҳам қўшилиб чиқиб кетади.)

Ҳа, шартимиз оғир кўчаяпти-ю: Айтгин-айтгин ишқилиб қолганилари одам бўлган бўлсин-да.

Эшик тақиллаб иккинчи эгизак кириб келади. У ҳам қалпоқсиз, қўлида тугунчаси бор.

Эгизак (эшик олдида). Ассалому алайкум! Ҳамманларга саломатлик тилайман. (Кириб, тугунчасини ечади-да, саккизинчи кўринишда кўрганимиз қуш расмли каттагина билагузук олади.) Мана менинг совғам. Ўзи катта бўлмаса ҳам оғиргина. Буни жимжималари жуда қимматбаҳо. Қушини кўрдилгми...

Бонка. Қани бер, бир кўрай-чи.

Эгизак. Қўрасан, албатта, сенга деб олиб қелдим учи. Қани қўлингни бср-чи...

Бонка. Вой худо! Унинг чиройлилигини!..

Пётр амаки (билагузукни қўйига олади). Оғирлигини қаранг-

лар буни, қўлни синдирай дейди-ку. Қаердан сотиб олдинг ўғлим?

Эгизак. Бў алоҳида буюртма билан тайёрланган.

Бонка. Бундан бошқа ҳеч нима совға қилмайсаңми?

Елена хола. Уялсанг-чи, қизим. Бунақа билагузукни подшолар-нинг хотини ҳам тақмаган.

Пётр амаки. Уларга бунақа билагузук қаёқда! Унинг қўли бунақа оғир нарсани кўтара олмайди ҳам.

Бонка. Меники-чи?

Эгизак. Қўлингни бер Бонка, мен санаиман.(Бонканинг қўлига билагузукни тақиб, санаий бошлиайди.) Бир, икки, уч, тўрт, беш... (Бонканинг узатилган қўли толиб титрай бошлиайди).

Олти, етти, саккиз, тўйқиз, ўп...

Бонка қўлинин туширади, билагузук жаранглаб ерга тушиади.

Эҳа, кучли бўларикан, қаллиғим. Үнгача ушлаб турдн-я.

Пётр амаки. Билагузук оғир экан, бу тўғрида гап йўқ. Унинг жаранглашини қара, худди қўнгироққа ўхшайди-я. (Елена холага.) Кўрдингизми қуда, ўғлимнинг қанақалигини!

Елена хола. Жуда яхши, лекин бундан ҳам яхшироги чиқиб қолмасмикин, дейман?

Эгизак. Гапингизни қаранг-а, Елена хола! Қаёқдан чиқарди. (Халтани ковлади.) Мана олинг, сизга гулдор шол рўмол, дадамга ҳақиқ тасбеҳ. (Совғаларни улашади.)

Кўчадан от түёғи тақиллаши ва кишини эшишилади. Ҳамма қулоқ солади. Кампир деразадан қараб, отлиқнинг яқинроқ келишини кутади.

Кампир. Келди, яна биттаси келди. Отни роса чоптирибди-е.

Пётр амаки. Онажон, чиқиб уни кутволинг. Тўғри шу ёққа олиб кираверинг. Фақат қалпоқсиз кирсин-а.

Кампир. Ҳозир олиб кираман. (Чиқиб кетади.)

Пётр амаки билан Елена хола совғаларни, билагузукни яшишиади. Яна битта күёв кириб келишини ҳамма тоқатсизлик билан кутади.

Эгизак. Балки мени чиқиб кетганим тузукдир, дада.

Пётр амаки. Ўзипг биласан, бўтам. Бор, айланиб юра тур. Шунақаси тўғри тўйга келарсан.

(Эгизак чиқиб кетади).

Елена хола. Буниси ундан ҳам оғирроғии олиб келган бўлса-чи?

Пётр амаки. Иўғ-е. Олиб келган бўлса ундан ҳам яхши. У ҳам ўғлим-ку, ахир.

Учинчи эгиэзак кириб келади. У ҳам қалпоқсиэ. Ҳансираф тўғри Бонкага ташланади. Уни қўлидан ушлаганча, тикилиб қолади.
Эгиэзак кетидан кампир кириб келади.

Кампир. Мана куёв ҳам келди.

Эгиэзак. Бонка, Бонкахон! (Унинг қўлини қўйиб юбориб, отаси билан Елена холанинг қўлларини ўргани келади.) Кечиринглар мени отажон, сиз ҳам Елена хола. Аввал сизлар билан сўрашмаганим учун узр. Бунга Бонка айбдор. Унга кўзим тушиб, бошқа ҳеч кимни кўрмай қолибман.

Пётр амаки. Шундан бошқа айбинг йўқ. Қани айт-чи, қўйилган шартга кўра нима олиб келдинг?

Эгиэзак. Шарт қўйганда пухта ўйламаган экансиз, дадажон. Ўз отасига бундай дейиш поўрин-у, лекин шундай бўларканки, энг катта бойлик, энг нолойиқ одамнинг қўлига тушиб қоларкан, борди-ю, лойиқ одамнинг қўлига тушган тақдирда ҳам, бирон кори хол юз бериши мумкин экан...

Пётр амаки. Катталарга ақл ўргатгандан кўра, олиб келган нарсаигин кўрсатсанг-чи.

Эгиэзак (белогидан мўжжазгина чиройли, худди аввалги кўрганимиздақа қушнинг расми ишланган гулдор билагузук оладида, Бонкага узатади). Хафа бўлган кезларингда сайраб турар деб, унга қуш расми ишлатдим...

Пётр амаки. Яхши гаплар айтдинг, лекин шартни гап билан ютиб бўлмайди...

Елена хола. Шошилманг қудажон, Бонка бу совғани ҳам чамалаб кўрсин. Кўриниши кичкина бўлгани билан тилладан оғирроқ бўлиши мумкин.

Пётр амаки (*кулади*). Майли, майли. Қани Бонкахон қизим қўйлишги бер-чи, мен сашаб тураман.

Бонка қўлини узатади, иигит унга билагузукни тақиб қўяди. Икковлари бир-бирларига тикилганча кўзларини узишолмайди.

Бир, ижхи, уч, тўрт, беш, олти...

Эгиэзак. Мен сенга яна бир нарса олиб келганман, Бонка. (У қўйнидан ўша бизга синашта гулни олиб, Бонкага узатади.)

(Елена хола Бонканинг ёнига келади).

Эсингдами?

Пётр амаки. ...етти, саккиз...

Бонканинг кўзи тиниб боши айланади. Агар онаси ушлаб қолмаганда, ўиқилиб ҳам тушарди. Унинг қўлидан жаранглаб тушиб кетган билагузук дўмалаб Пётр амакининг оёғи остига боради. Энди бу йигитнинг Саритой эканлигини ҳаммамиз биламиз. У қўлнадаги гулни Бонкага узатганча қотиб қолади. Пауза. Бонка ўзига келиб, гулни унинг қўлидан олади. Унинг юзига табассум югурди. Шундан кейин улар ҳамма нарсани унугтиб қўйиб, бир-бирларининг қучоқларига ташланишади.

Елена хола (у билагузукни томоша қилаётган Пётр амакининг ёнида бўлади). Менга қаранг, қудажон, менимча бу билагузук огирироққа ўхшаб қолди.

Пётр амаки (кафтига олиб чамалаб кўради). Бу тарозининг қанақалигига боғлиқ. Мени қўлимда худди пардек енгил туояпти...

Елена хола. Бу йигит Бонкага уйланадиган, у турмушга чиқадиган бўлгандан кейин, Бонкага қайсисини огири туолса, ўша ҳисоб-да! Юринг қудажон, Бонкам ўзига қанақсанги сеп тайёрлагани, қариндош-уруғларга қандай ҳадялар тайёрлаганини кўрсатаман. Шартимизда бу ҳам бор эди-ку, ахир.

Чиқиб кетишади. Бонка билан Саритой бир-бирларининг қўлларидан ушлаб, бир-бирларига тикилганча туришади.

Бонка. Саритой!

Саритой. Бонкахон!

Бонка. Қани энди, гапир юрагингда борини!

Саритой. Нима ҳам дердим? Ҳозиргина мени дунёда энг бахтсиз одам эдим, энди бўлса, мендан баҳтлироқ киши йўқ. Бундан бир йил аввал, худди шунаقا қуш расми ишланган, лекин бундан беш баравар катта билагузук тайёрлаб қўйган эдим. Отамга ҳақиқ тасбеҳ, онангга гулдор шойи рўмол олиб қўйгандим... Лекин кечаси қўққисдан қароқчилар бостириб келиб, у нарсаларни олиб кетишиди. Эрта билан жонимга қасд қилиб ўзимни дарёга ташламоқчи бўлдим-у, лекин енг шимариб яна ишга тушдим. Бир йилда мана шу ҳозир сенга олиб келганим, билагузукни тайёрлашга муяссар бўлдим.

Бонка. Мен учун, Саритой, энг катта билагузукдан ҳам афзал. Умуман менга билагузук керак ҳам эмас. Ўзинг кўрдинг, баъзida гул тилладан ҳам қимматли бўлади.

Саритой. Ўзимнинг Бонкахоним!

Бонка. Саритой!

Икковлари қўл ушилашиб, секин-аста юриб чиқиб кетишади. Кўчада ногора, сурнай овозлари янграйди. Эртакчи жаҳонга шта кампир, саҳна олдига чиқиб, гап бошлиайди..

К а м п и р. Мана, азизлар, эртагимиз ҳам охирлаб қолди Бөр гапдан сизларни хабардор қилиб қўяй: Пётр амаки билан Елена хола, қолаверса бутун қишлоқ аҳли Бонкакон билан Саритойнинг тўйини шу қадар дабдаба билан ўтказишдики, бу тўй таърифини галирган билан тугамайди. Ҳатто, эртакларда ҳам бунақангидан эўр тўй бўлган эмас. Уч кунгача ҳеч ким қозон осмай, ҳамма шу ерда еб-ичиб, ўйнаб-кулиб, севинишиб-кувопиб юрди. Мен ҳам ўшалар билан бирга бўлдим.

(Шу пайт саҳнага ҳансираган Оқбек кириб келади.)

О қ б е к. Нима гап ёзи? Наҳотки кечга қолган бўлсам?

К а м п и р. Ҳа, вақт ўтди. Тўй тугади.

О қ б е к. Тўй тугаган бўлса майли. Мени ҳам Истамбулда хотиним бор. Пъесани сўраяпман. Пъеса тугагани йўқми? Ахир охирида чиқиб салом бериш керак бўлади, шундан кейин одамлар чарап чалишади.

К а м п и р. Ундан бўлса, худди ўз вақтида етиб келибсан. Таъзим қил, улар (томуша залини кўрсатади) сени олқишилашади, мен Қоравой, Чипорбек ва Саритойларни чақираман.

Оқбек таъзим қиласади. Чапаклар. Кейин Пётр амаки билан Елена хола чиқишиади. Улар ҳаммалари бир бўлиб «Қоравой» деб чақиришиади. Саҳна орқасидан «ҳозир» деган овоз эшишилади... Тез-тез юриб келаётган кишининг оёқ товуши эшишилади-да, кейин саҳна орқисидан кимдир қора қалпоқни Оқбекнинг оёғи остига ташлайди. У бошидан оқ-қалпоқни олади-да, қорасини кийиб таъзим қиласади. Унга қарсак чалишади. Кейин ҳаммалари бир бўлиб «Чипорбек» деб чақиришиади. Яна аввалгидек ҳодиса тақрорланади. Саритой билан худди шундай бўлади.

Саритой таъзим қила турib: «Ие, қаллиғим қани?» — деб қолади. Ҳамма баравар «Бонкакон» деб чақиришиади. У чиқиб келиб Саритойнинг қўлидан ушлайди. Ҳамма бир-бирининг қўлини ушлаб, томошабинларга таъзим қилишиади. Ногора-сурнай садолари янграйди. Қаҳрамонларимиз доира турib, қўшиқ айтib, ўйнашиади ва секин-аста саҳнани тарк этишиади.

БОНКА ҚУШИГИ¹

Ухлаган тог-у, ўрмон,
Ухлаб қолган қушларжон.
Уясида айиқ ҳам
Ухлаб, олаётир дам.
Фақат менга йўқ омон,

¹ Қўшиқларни П. Мўмин ғаржима қилған.

Мени чақирап ҳамон
Йўллар,
Йўллар,
Ва йўллар...:

Агарда йўл бўлмаса,
Учрашмасди ҳеч кимса.
Кечасию ё куидуз,
Кўриширган юзма-юз,
Ошно этган кўнгиллар,
Йўллар,
Йўллар,
Ва йўллар...

ИККИНЧИ ҚЎШИҚ

Менга қурол доимо ҳамдам,
Зарур бўлса қутқарар буткул.
Ҳатто мени аламдан-гамдан,
Йўл-ботирга жуда келар қўл.
Агар ботир тушдими йўлга,
Борар у
Олга
Ва олға.

ҚОРАВОИ ҚУШИФИ

Йўлларга мен хўжайини,
Йўлчи писар сичқондай.
Кулворганда Қоравой.
Эшиганинг ҳоливой...

Тўлаб қўйгин ҳаққини
Агар боссам тепкини,
Кулворганда Қоравой
Жонинг ачир ҳойнаҳой.

Шундайдир бизнинг замон
Мослашар унга инсон:
Бутазорда жим ўтири,
Босилгунча жавотир.

Қолсам-чи, индамайин
Бир тийин тегмас тайин.
Роса наъра қиласман
Йўловчини шиласман.

Қачондир, айтай сизга,
Қаттиқ боқманг ожизга.
Баъзан аксига олиб
Муштлар чиқади ғолиб.

ОҚБЕК ҚУШИФИ

Ҳеч гап эмас
Менга ясанмоқ.
Гилам узра емоқ ва ичмоқ.

Мен яшаган тоғларда эса,
Бўлмас ҳаёт яхшийди деса.

Ер юзида ноҳақлик талай
Мен ўтаман жимжит, бақирмай.
Жойим менга қулай ва иссиқ,
Үйламайман, оламан ҳордиқ.

Мен яшайман шодликда жуда,
Ширишлиг-у, ипак ичидা.

Ишларимга бой берди ёрдам
Ёрлақади худо ўзи ҳам.

САРИТОЙ ҚУШИФИ

Жудаям узоқларда.
Ёки баланд тоғларда,
Булутларниг сузганип
Қуёш нурин сочганин,
Қўриш менга нораво.
Ёки мен сариқманми?
Ёки мен ориқманми? ...
Чарчаганманми, гўё? ...

Яшагайман бир умр,
Саритойга нима зарур?
Ҳамма ерда, ҳар қачон.
Саритой билар буни
Меҳнат кутади уни.

Қуёш ўз нури билан,
Еулут ёмғири, билан
Тоғлар бағрини ювар
Қара, ялтираб турар.
Боқсанг қаён бегубор,
Бутун олам чаманзор.

Назар солсам, мен фақат,
Саритойлар қилар меҳнат.

Бўлмаса-да, одатда
Бу эртак ё ҳаётда
Биринчи марта бўлар
Саритой баҳти кулар.

ЧИПОРБЕК ҚУШИФИ

Тентак қилар яхшилик нуқул
Уралишмас ёмонлик буткул.

Қундуз унга бўлгандаи ёруғ,
Қора туннинг сира фарқи йўқ

Қоп-қоронғи маҳал бўлса ҳам
Бажаради ишини бардам.

Қани келиб синчилаб қара,
Қайдо оқи ва қайдо қора?

Ўз акамни алдаб бирпасда,
Поп бобони болладим аста.

Ҳалоллик бу, албатта маъқул,
Найрангбозлик асосидир ул.

Узатайин олган олтинни,
Қоронғулик ажратар тунни.

W Қани ўзинг сиичиклаб олгин,
Қаерла сўз, қаерда олтин?

Қайраб олғин пичоқчангни ҳам
Менинг қўлим эпчил ва бардам.

Қани тунда исботлаб қара,
Қаерда оқ ва қайда қора?

ANSWER TO THE CHIEF

• [View Details](#) • [Edit Details](#) • [Delete](#)

ANSWER

• [View Details](#) • [Edit Details](#) • [Delete](#)

Булбул

**Г. Х. АНДЕРСЕННИНГ ШУ НОМЛИ ЭРТАГИ
АСОСИДА ОЛТИ ЭПИЗОДЛИ ПЬЕСА**

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Булбул.

Император.

Сарой оғаси.

Хайр-саховат нозири.

Давлат маълумотлари бошлиғи.

Тарихчи.

Файласуф.

Яллачи.

Шоира.

Наққош аёл.

Қозон-товоқ юувучи — оқсоқ қиз.

Үлим.

Посбонлар.

Хизматкорлар.

БИРИНЧИ ЭПИЗОД

Император таҳтда қандайдир китоб вараклаб ўтирибди. Таҳт ортида бешта посбон. Посбонлар орқасида қимирламай сарой оғаси, хайр-саҳоват нозири, давлат маълумотлари бошлиги, сарой аъёнлари: тарихчи, файласуф, ялачи, шоира, наққош аёл туришибди. Узоқдан биллур қўнгироқчалар жарангни эшитилади.

Император (бир оз ҳаёлга чўмади, кейин тутоқиб қичқиради).

Сарой оғасини чақиринг!

Сарой оғаси (олдинга чиқади). Шу ердаман, ҳазрати олийлари!

Император (унга тик қараб). Булбулни биласанми?

Сарой оғаси (ростланади). Мен ўз бурчимни биламан, давлатпаноҳим.

Император. Булбулни деяпман, ҳомкалла! (Ҳаёлга чўмади)

Уни ҳаттоки денгизнинг нарёғидаги аллақандай қаламкаш ҳам биларкан. Нима деб ёзганини эшиитгин. (Кўзойнак тақиб ўқий бошлайди.) «Ҳаэроти олийларининг аркони давлатлари ҳозирга қадар мен кўришга муяссар бўлган барча бойликлардан устун, ҳатто тасаввури зўр одам ҳам бу қадар давлатманд мамлакатни кўз ўнгига келтиришга ожизлик қиласди. Чиннидан қурилган император саройи меъморчиликнинг энг ажойиб санъати ҳисобланади». (Сарой оғасига.) У менинг саройимни шундай деб таърифлаяпти. (Ўқийди.) «Богида аввойи ясама гуллар барқ уриб ётибди, улар биллур қўнгироқчалар билан безатилган. Сал шамол эсгудек бўлса, бу қўнгироқчалар кишининг баҳри-дилини очадиган даражада ёқимли жаранглайди. Бу боғ шу қадар каттаки, ҳатто унинг чегарасини аниқлаш ҳам мушкул». (Сарой оғасига.) У менинг боғимни таърифлаяпти. (Кўз югуртириб бидирлаб бир неча сатрни ўтказади.) Ҳа, энди яна бизнинг урф-одатимиз, удумимиз, ҳар соҳада қўлга киритган муваффақиятларимиз ҳақида гапирибди. Жуда бамаъни гаплар айтган. Жуда ўткир ақлли одам экан. Мана охирида айтган гапларини эшит энди. (Ўқийди.) «Лекин бу мамлакатдаги энг гўзал нарса, – деб ёзибди у.— Жуда ҳам ажойиб сайдайдиган булбул экан. У

денгиз бўйида яшовчи бир камбағал балиқчиники экан. (*Сарой оғасига қарайди.*) Сендан сўрайпман — бу нима деган гап? (*Пауза.*) Денгизим бўйида яшайдиган камбағал, йўғ-е, балиқчимда булбулим бор экап. Уша қаламкаш бундан хабардор бўлса-ю, қарабисизки, меп бехабар бўлсам. Мен, император бўла туриб, уни тасаввур ҳам қилолмасам. Сен тасаввур қила оласанми уни?

Сарой оғаси. Қимни, ҳазрати олийлари?

Император. Булбулни.

Сарой оғаси. Албатта-да!

Император. Нима албатта? Тасаввур қиласанми, йўқми?

Сарой оғаси. Мен бундай демоқчиман давлатпаноҳим. Булбул жиддий масала, биз у билан астойдил шуғулланишимиз керак. Унга жуда жиддий эътибор беришимиз керак. Менимча, уни асосий проблема десам, хато бўлмас.

Император. Сўзингга қараганда, булбул ҳақида қандайдир тасаввурга эга бўлсанг керак, деган хуносага келяпман.

Сарой оғаси. Худди шундай давлатпаноҳим, лекин бир вақтнинг ўзида ундай ҳам эмас. Масалан Рух қушини олайлик. Жуда кўп олимларингиз бу қуш ҳақида ҳамма нарса аёндек фикр юритишиади. Лекин менимча, уларга ҳеч нарса аён эмас, жуда нари борганда, уни яхши билишмайди.

Император. Бу билан нима демоқчисан?

Сарой оғаси. Рух қуши, масалан...

Император. Рух қушини ўз ҳолига қўй. Мен сендан булбулни сўрайпман.

Сарой оғаси. Сиз ҳақсиз, давлатпаноҳ.

Император. Масалан?

Сарой оғаси. Булбулни биламан десам, масалага жуда енгил қараган бўламан, борди-ю, билмайман дегудек бўлсам, ҳақиқатга хилоф қилган бўламан. Шундай қилиб, сиз айтган тавсиф, яъни булбул ҳақида қандайдир тасаввурга эгасан, дсганингиз, айни ҳаққоний гап.

Император. Мужмаллик қилма, сарой оғаси. Очифини айт.

Сарой оғаси. Хўп бўлади, давлатпаноҳим. Очифини айтаман. Мен сизга айтсан, асосан булбулга тарафдорман. Борди-ю, бирор кори-ҳол рўй бергудек бўлса, унга қарши чиқишим ҳам мумкин.

Император. Мана аєнларимнинг аҳволи. Давлатимда нималар бўлаётганидан уларнинг хабари бўлмаганидан кейин, мен бу давлатни қандай бошқарай? Қандайдир (*қоғозга кўз ташлайди*) япоиялик бир қаламкаш билса-ю, улар билмас! Бу нима деган гап? А? Сендан сўрайпман, бу нима деган гап? (*Тутқиб кетиб, асосини синдириб ташлайди, посбон унга янги асо узатади.*) Раҳмат, дўстим. (*Тахти ортига қарайди.*) Яна борми?

Сарой оғаси. Бор.

Император. Сендан сўраётганим йўқ. Ундан кўра сен саволимга жавоб бер, бу нима деган гап?

Сарой оғаси. Миямга бир фикр келди. Биз Японияга тажрибали бир айғоқчи жўнатишимиш керак. Кўз остига олиб қўйган одамим бор. Фармон берсангиз бас.

Император. Бу фикрингни йигиштириб тур. Ўтган ҳафтада иккитасини чуви чиқди, қозирча шу етиб турар. Бошқа бир ақллироқ тадбир топ.

Сарой оғаси. Сарой тарихчиси билан маслаҳатлашиб кўрсак. У булбул нималигини албатта билса керак. Тарихчи-ку, ахир.

Император. Билса ажаб эмас. Чақир уни!

Сарой оғаси (қичқиради). Сарой тарихчиси давлатпаноҳ ҳузурларига!

Тарихчи (олдинга чиқади). Император ҳазратлари омон бўлсинлар! (Унинг чап қўлида бир даста қофоз, ўнг қўлида кичик шишишачада сиёҳ.) Ҳар дақиқа вақтим ғанимат. Ўзи нима гап?

Посбонлардан бири тарихчининг орқасига ўтиб туради. Қейинчалик қолган посбонлар навбати билан файласуф, яллачи, шоира, наққош аёлни маълум масофада кузатишади.

Сарой оғаси. Сен ҳар нарсани биласан. Қаерда нима борлиги-дан ҳам воқифсан. Осмондами, ер тагидами, узоқдами, яқиндами, ишқилиб ҳаммасини биласан. Император саволларига жавоб бериш сенга ҳам қарз, ҳам фарз.

Тарихчи. Бу ишпи бажаришдан кўра, айтиш осонроқ.

Сарой оғаси. Шундай қилиб, жавоб бер-чи, булбулни билансанми?

Тарихчи. Бу саволга жавоб беролмайман.

Сарой оғаси. Жавоб бера оласанми, беролмайсанми, деб сўраётганим йўқ. Биласанми, билмайсанми?

Тарихчи. Мен тарихчиман.

Сарой оғаси. Тарихчи бўлсанг нима бўпти?

Тарихчи. Тарихчи дегани, тарих билан шугулланадиган одам дегани. Бугунги қилинаётган ишлар эмас, кеча бўлиб ўтган воқеа-ҳодисалар тарих дейилади. Ҳиссадан қисса шуки, бугунги кун фақат эртага тарихга айланиши мумкин.

Сарой оғаси. Бундан чиқдикни, давлатпаноҳ саволларига эртага жавоб берасанми?

Тарихчи. Эртага деганинг маъноси мажозий. Эртага деганимиз ўн йилдан кейин ҳам, ҳатто юз йилдан кейин ҳам бўлиши эҳтимолдан ҳоли эмас.

Сарой оғаси. Бошимни айлантирма, эрта дегандан кейин эртага бўлади.

Тарихчи. Авлодларимиз давлатпаноҳимизнинг подшолик давр

лари ҳақида мен битган воқеа-ҳодисаларни ўқиб ўрганғанла-
ридан кейингина булбулни билиш ёки билмаслигим аниқ
бўлади.

Сарой оғаси. Айтадиган гапингизнинг ҳаммаси шу, холосми?

Тарихчи. Афсуски, қоида шундай.

Сарой оғаси (императорга қўйларини ёзиб). Тарихий илм,
эътиroz билдириб бўлмайди.

Император. Энди билсан, тарих фанининг оддий қонунларидан
ҳам бехабар экансан. Файласуфи чақир. (*Тарихчига.*) Сен
бўшсан.

Сарой оғаси (қичқиради). Сарой файласуфи император ҳаз-
ратлари ҳузурига!

Файласуф (олдинга чиқади). Ҳаэрлати олийлари омон бўлсин-
лар! (*У эшилиб, ипга бойланган булат парчасини ушлаб ки-
ради.*) Мен субҳидам чоғи хаёл суришларимнинг меваси ҳи-
собланмиш пушти булатчани олиб келдим. Ҳамоҳанг соғ
дунёвий овозларга маҳлиё бўлиб ётар эканман, шу булатча
деразамдан ичкарига кириб келди. Бу яхшиликдан далолат,
шу сабабли булатчани император ҳазрати олийларига тортиқ
қилишга журъят этдим.

Император. Унинг булатлари жонимга тегиб кетди. Омборим-
да бунақа булатлар сони ўттиздан ошиб кетди. (*У асосини
булатга тиқади, булат ёрилиб кетади.*)

Файласуф. Вой!

Сарой оғаси. Булат ёрилиб кетди. Бу бирон кори-ҳол рўй бе-
ришидан нишона. Гапимга инон, бир балога йўлиқишинг эҳти-
молдан ҳоли эмас. Бир пайтлар аллақайси ҳамкасбинг айтга-
нидек — бу дунёда тўғрилаб бўлмайдиган иш йўқ. Бу балодан
қутулиш йўлини сенга ўргатиб қўяман. Бунинг учун битта
саволга жавоб беришинг керак.

Файласуф (тушунмай). Доволга?

Сарой оғаси. Саволга деялмап. Булбулни биласанми?

Файласуф (паузадан сўнг). Ўйлаб кўришим керак.

Сарой оғаси. Ўйлайвер. Ҳеч ким сенга халақит берадётгани
йўқ. Файласуф бўлганингдан кейин ўйлашинг керак-да! Лекин
огоҳлантириб қўяй, фақат бир йўналишда фикр юритишинг
керак. Шахсан қай йўналишдалигини айтаман. Ке, майли,
айтсам, айта қолай. Қўнгилчанлигимдан фойдаланиб қол.
Тахминан шу йўсинда фикр юритишинг керак. Ҳа, булбулни
биламан. У фалон ерда, фалон алфозда яшаб турибди, сай-
раши фалон-писмадондақа. У сайраганда тানларга роҳат
багишлайди, гўзалликда тенги йўқ, салтанатимизда ундан
ўтадиган маъкудот топилмайди. Тушундингми?

Файласуф Йўқ.

Сарой оғаси. Асабингни бузиб, валлираб юрма. Йўқ леганинг
нимаси? Биз сени билади деган умиддамиз. Агар миллат

манфаатлари «ҳа» дейиши тақазо қилса, ҳар бир виждонли инсон «ҳа» дейиши керак.

Файласуф. Йўқ.

Сарой оғаси. Мени тоқатим ҳам бепоён эмас. Қайсарлик қилма.

Файласуф (*паузадан сўнг*). Токи танимда жоним бор экан, сиз таклиф қилаётган гапларни мутлақо тилга олмайман. Ахир нега салтанатимизда булбулдан ортиқроқ мавжудот топилас мас экан? Салтанатимиздаги энг гўзал, энг улуғ зот — бу император ҳазрати олийларп. Мени фалсафам шу ва гапимдан ҳеч қачон қайтмайман. Мени чопинглар, тилка-пора қилинглар, танамни қузғунларга ем қилинглар, лекин ҳатто даҳшатли ўлим қаршисида ҳам мардона туриб, икки юзламачилик қилмай: салтанатимиздаги энг улуғ зот — император ҳазрати олийлари дейман.

Император (*ҳижжат тортуб*). Қўйсанг-чи, нима кераги бор.

Шаънимга шунақа гаплар айтинглар деб шама қилмовдим-ку.

Файласуф (*сарой оғасига*). Ёмон пиятда гапирмагапсиз, деган умиддаман. Очиқ кўнгил билан айтган бўлсангиз керак.

Сарой оғаси. Мени чўчитмай қўя қол. Уз эътиқодингни ёқлаяпсанми, бўпти! Булбул тўғрисидаги гап мендан чиққан эмас, уни денгизнинг нарёғидаги аллақандай бир қаламкаш ёзган.

Файласуф. Шундай демайсизларми, ахир, гапни айлантиравергандан кўра. Энди менга ҳаммаси аён.

Сарой оғаси. Нима аён?

Файласуф. Ҳеч қанақа булбул йўқ. У мутлақо мавжуд эмас. Буни ўша денгизнинг нарёғидаги қаламкаш ажойиб тартибимизни бузгани тўқиб чиқарган.

Сарой оғаси. Давлатпаноҳим, бу одам булбулнинг мавжуд эканига шубҳа қиляпти.

Император. У файласуф одам — ундан бошқа маъни чиқмайди. Жавобини бервор. У бориб эътиқодини дадил ёқлайверсин.

Сарой оғаси. Сен бўшеан. (*Императорга*) Сиз ҳақсиз — бу тарихчи ва файласуфлардан фойда йўқ. Амалий иш билан шуғулланадиган одамларга мурожаат қилиб кўрайлик-чи, жуда бўлмагандা улар иш осонроқ битади. «Ҳа» ёки «йўқ» дейишади, олам — гулистон.

Император. Билганингни қила.

Сарой оғаси (*қичқиради*). Ҳайр-саҳоват нозири ва Давлат маълумотлари бошлиғи ҳазрати олийлари ҳузурларига!

Ҳайр-саҳоват нозири билан Давлат маълумотлари бошлиғи олдинга чиқшишиб: «Давлатпаноҳимиз омон бўлсинлар», деб қичқиришишади.

Сарой оғаси. Қичқиришни биласиэләр! Давлатпеноҳни севасизларми, йўқми, ҳозир биламиэ. Олий ҳазратни севишларингни исбот қилишга фурсат тугилди. Агар ҳазратимни севсанглар, у кишининг булбулларини ҳам билишинглар керак бўлади.

Давлат маълумоти бошлиги. Қимини?

Сарой оғаси. Булбулини.

Давлат маълумотлари бошлиги. Булбул деган исмми ёки лақабми?

Сарой оғаси. Қуш.

Хайр-саҳоват нозир и. У қанақанги арзанда қуш экан, биз билишимиз керак бўлган?

Хайр-саҳоват нозир и. Үндан чиқди, жанобларининг ўзлари билар эканлар-да?

Сарой оғаси. Масала менинг билиш-бilmасимда эмас, масала шу-ки, ўзинг биласанми-йўқми?

Хайр-саҳоват нозир и. Мен — Хайр-саҳоват нозириман.

Мукофотлар ва нафақалар беришни бошқараман. Доимий бе-риб туриладиган нафақалар бўлади, бир йўла бериладиган нафақалар бўлади. Униси ҳам, буниси ҳам еб кетарга бериладиган маблагдан тўланади. Ҳозирча хазинидаи мукофот ёки нафақа олганларниг ҳаммасини бирма-бир танийман. Уларниг афт-ангорини ҳам, исм-шарифини ҳам биламан. Тўла маъсулият билан баён қўлламанки, ҳеч қанақа булбул деганга на мукофот, па пафақа берилган эмас.

Сарой оғаси (*давлат маълумотлари бошлиғига*). Ҳўш, сеп-чи? Нималарни титяпсан?

Давлат маълумотлари бошлиғи (*қўлидаги қутисини титкилаб туриб*). Ахтаряпман.

Сарой оғаси. Топдингми?

Давлат маълумотлари бошлиғи. Айтганингизга мувофиқ келадигани кўринмайди. Маълумотларим орасида булбул йўқ. Нима дейишни ҳам биамаётиман. Битта номаълум шахс бор экан. Шу тўғри келмасмикни? (*Уқийди*) «Жума куни кеч соат еттиларда шаҳар дарвозаси олдида бир номаълум шахс қўлга тушиб, аланимага ишора қилган экан. Үн дарра уриб, ҳайдаб юборилибди. Ӯша эмасми?»

Император ҳукмронлик асосини синдиради, посбон унга янгисини тутқазади, император таҳти орқасига қарайди.

Сарой оғаси. Ақл-хүшинг жойидами? Чолни кўрсанг бувам деяверасанми?! Агар шунақа алмайи-алжайи гаплар гапира-версанг ўзинг ҳам рўйхатга тушиб қоласан. Булбул — давлат мулки, ҳатто уни олтии фонди дейиш ҳам мумкин. У сайраб, ҳазрати олийлари шаънини кўкка кўтаради. Сен бўлсанг ўн дарра еган одамни гапириб ўтирибсан. Энди билсан, икковла-

ринг ҳам ҳеч вақони билмас экансизлар, ўз ўринларингга муносибмас экансизлар. Бугун узил-кесил шундай қарорга келдим. Янги талабларга жавоб беролмас экансизлар. (*Хайрсаҳоват нозирига*) Сен бўшсан! (*Давлат маълумотлари нозирига*) Сен ҳозирча озодсан.

Давлат маълумотлари бошлиғи. Мен булбул ҳақида ҳеч қанақа аҳмоқона гап айтмоқчи эмасдим. Мен фақат уни... Сарой оғаси. Гап қайтарсанг авахтага қамаб қўяман. Ўзингга ўзинг қиляпсан. Бор энди.

Император (паузадан сўнг). Энди нима қилдик, сарой оғаси? Ўз ўрнига номуносибмасликка келганда, сен биринчисан. Ҳамма бало шундаки — ўрнингга қўядиган одам йўқ.

Сарой оғаси. Давлатпаноҳим, ҳар галгидек, бу сафар ҳам ҳақсиз. Лекин ҳулоса чиқаришга андак шошилмасангиз. Ҳали аёллардан сўраганимизча йўқ. Ҳамма вақт ҳам уларнинг қадрига етавермаймиз, бу маъқулмас. Баъзида аёллардан шундай гаплар чиқадики, сиёsatдонлар билан олимлар оғзини очиб қолади. Олий ҳазратим, уларни чақиришга ижозат берсангиз.

Император. Аёллардан мадад сўрайдиган бўлсам, шўрим қуриби энди. Чакира қол!

Сарой оғаси (қичқиради). Сарой яллачиси, сарой шоираси, сарой наққошаси — ҳазрати олий ҳузурларига!

Ярми фожиона, ярми кулгили ниқоб тақиб яллачи, ўроғлиқ қогоз ушлаган шоира, мўй қаламли наққош олға чиқишади.)

Яллачи. Жаноби олийларига салом! Улуглигинги қаршисида бўйин эгаман, давлатпаноҳим, санъатим хокиёйингиз бўлсин. (*Ниқобини император оёғи остига қўяди*).

Шоира. Салом жаноби олийларининг улуғликларини ҳар қанча тавсиф этсак оз. Шаънингизга қуйлангап қасидани оёқларингиз остига поёпдоз қиласман. (*Ўроғлиқ қогозни император оёғи остига қўяди*).

Наққош аёл. Жаноби олийларига салом ва саломлар. Ҳар бир рассомнинг вазифаси давлатпаноҳни ён томонларидаи ҳам, олди томонларидаи ҳам, таҳтда ўтирганлари-ю, сафарда эканлари, оила аъзолари билан-у, дўст-ёрлари билан суратга туширишдир. Мўйқаламимни ўзларига бағишлайман. (*Мўйқаламни император оёғи остига қўяди*).

Император. Шунча валдираганларинг етар, сарой оғасининг саволига жавоб беринглар.

Сарой оғаси. Яқинда, эсимда йўқ, кечамидийкин, ораларингиздан кимдир булбул ўғрисида гапирган эди. Бир йўла — ким ва нима деган цки саволга жавоб беринглар. (*Аёллар бирбирларига қарашибади*.) Балки ўтган кунидир (*аёллар яна бирбирларига қарашибади*). Ўтган ҳафтада бўлса ҳам ажаб эмас.

Қачон, ким галирганлигининг аҳамияти йўқ. Гап унинг нима-лигига.

Наққош аёл. Сизга булбул керак бўлса, расмини чизиб бераман.

Сарой оғаси (*жон ҳолатда*). Чизиб берасанми?

Наққош аёл. Ҳа.

Сарой оғаси. Демак, уни билар экансан-да?

Наққош аёл. Йўқ, билмайман.

Сарой оғаси. Билмасанг, расмини қандай қилиб чизасан?

Наққош аёл. Тасаввур қиласман. Тасаввур ёрдамида хоҳлаган нарсангижни, ҳатто булбул расмини ҳам чизиб бераман.

Сарой оғаси. Лекин у сайрамайди-да!

Яллачи. Мен сайрайман. Менинг овозим олдида ҳеч қанақа булбул ип эшолмайди.

Сарой оғаси. Шундай деб фараз қилайлик. Қанақа қўшиқ айтасан?

Шоира. Бу томонини бизга қўйиб берасиз. Ғазал тўқиб ташлайман.

Наққош аёл. Ҳаммамиз бир бўлиб, булбул ўрнини босамиз. Борди-ю, сизга булбул керак экан, у бир бутун бўлди нима-ю, уч бўлак бўлди нима?

Шоира. Наққоша шаклига жавоб беради, мен мазмунига, яллачи эстетик завқ-шавқига. Сизга бундан ортиқ нима керак?

Сарой оғаси. Ҳазрати олийлари билан маслаҳатлашиб кўрайчи. (*Император асосини синдиради.*) Ҳазрати олийларига бўлак-бўлак булбул керакмас! У кишига жонли булбул керак. Тушунлингларми? Ораларингда бирон киши ёки биронталарингни бирон таниш-билишларинг, ўша таниш-билишларингни танишларидан бирон кимса булбул нималигини билмаслиги мумкин эмас. Ўжарлик қиляпсизлар, холос.

Яллачи. Шахсан мен булбул нима эканлигини мутлақо билмайман. Борди-ю, Рух қуши деганингизда...

Император (тутақиб.) Ўша Рух қушларинг билан даб бўлларинг! Агар кечгача булбул саройга олиб келинмас экан, ҳаммаларинг ҳам ордену, унвону, тасмаларингдан маҳрум бўласанлар, бу гап сенга ҳам тааллуқли сарой оғаси.

(*Сарой қоронғилашиб, ёришаади.*)

Сарой оғаси (*ёлғиз ўзи. Қўнғироқчалар тинмай жаранглиб турибди*). Булбулни биладиганлар бормикин ўзи? Қаердагилар билишаркин уни? У ёқдагилар билмаса, бу ёқдагилар билмаса. Қаердагилар биларкин? Лашкарлар ҳукмдори, ноңзик санъат сардори, ҳоқон уламолари, афв этиш калонлари, таклиф қабулхонаси-ю, газета идораси, ҳеч ким изламас савоб, ҳар ерда бир хил жавоб йўқ, йўқ, йўқ. Маҳфий иш аъёнлари, фош этиш баёнлари, барҳам бериш, арбоблари, илми

жунун аҳбоблари, ҳеч ким изламас савоб, ҳар ерда бир **хил** жавоб: йўқ, йўқ, йўқ... Бозор аҳлини сўроғла, савдогару дуродгор, сартарош дўкони тор, қизиқчи масхарабоз, тош ўир ҳунари соз, сотувчию, харидор, заргарга керак пулдор, дин ҳомийси муллака сувоқчилар шумтака, темирчи турмайди жим, юлдуз санар мунажжим, етти ёшдан етмиш ёшгача, **карвонсарой** меҳмонлари — жаҳлдордан ювошгача, ҳеч ким изламас савоб, ҳар кимда бир хил жавоб... (Залга.) Нима? Эшигмадим, қаерда? Саройдаги ошхонада? Ким ўзи? Нима — нима юнқа тамоқ? Бодом қовоқ? Идиш товоқ? Эҳа, идиш товоқ ювадиган қизми? Ҳа, балли. (Чақиради.) Ошхонадаги оқсоқ қиз саройга марҳамат!

Оқсоқ қиз (киради). Оқсоқ қиз мен бўламан...

Сарой оғаси. Шу ондаёқ бизни булбул ҳузурига бошла!

ИККИНЧИ ЭПИЗОД

Оқсоқ қиз бошчилигидағи тантанали юриш ўрмондан ўтиб бормоқда.

Яллачи. Ўрмон деганлари шуми? Дараҳтлардан бошқа ҳеч вақо йўқ-ку, бу ерларда.

Файласуф. Ёлгиз дараҳт — дараҳт, кўп бўлса ўрмон дейилади. **Шоира.** Табиат-ку, яхши-я. Лекин кўп бўлса бўлмас экан. Да-раҳтларнинг кўплигидан бошим айланиб кетяпти.

Тарихчи. Муҳими шундаки, биронта кўрсатгич йўқ. Қаёққа қа-рашингни ҳам билмайсан.

Файласуф. Сабаби ҳам, натижаси ҳам йўқ — ўрмон холос.

Наққош аёл. Шу дараҳтларнинг расмини чизганимда бормиň, ўзидан ўн марта гўзал чиқарди-да.

Файласуф. Ўрмон тўғрисида тасаввур ҳосил қилиш учун битта дараҳт бўлса етиб ортади. Шунча катта-кичик, қинғир-қийи-шиқ, ҳар хил дараҳтлар одамни чалғитади.

Яллачи. Унинг устига қўланса ҳидини айтмайсизми. Бу қўлансан ҳид, маданиятдан нишона йўқлини кўнглимни беҳузур қи-ляяпти.

Сарой оғаси. Бошқа чора йўқ. Денгиз бўйига чиқиш учун албатта ўрмонни кесиб ўтиш керак. Чидаш лөзим бўлади. Қани олга!

Тантанали юриш давом этади. Қаерлардан дараҳтлар ортидан сигирнинг маътраши эшишилади.

Тарихчи. Эшигдингларми? Манзилга яқинлашиб қолдик шекил-ли. Бу булбул эканига имоним комия.

Я лла чи. Бу овоз қанчалар ёқимли!
Файл ас у ф. У овоз бир оэ дағалроқ-ку, лекин баланд, баланд овоз.

Шоира. Нақадар илҳомбахш.

Наққош аёл. Унинг ёқимлилиги, овознинг кучи ва илҳомбахши лигини мен сариқ бўёқда уйғунлаштирадим. Ҳа, айнан, сариқ рангда.

Оқсоқ қиз (оддийгина). Бу сигирнинг маърагаи овози.

Я лла чи. Сигир?

Шоира. Маъраяпти?

Наққош аёл. Сигир дегани нимаси?

Сарой оғаси. Нима бўлишидан қатъи назар, у нарса бизни қизиқтирмайди. Бизга булбул керак. Қани, олға!

(Тантанали юриши давом этади.)

Тарихчи. Бу ўрмон чексизга ўхшаб кўриняпти менга.

Файл ас у ф (унинг сўзини тўғрилаб). Бепоён. Чексиз деган сўз хато, поёни йўқ дейилади.

Ботқоқдан қурбақанинг вақиллаши эшишилади.

Тарихчи. Эшиитдингларми? Энди буниси булбул эканлнги аниқ.
Бошқа фикр бўлиши мумкин эмас.

Я лла чи. Қанчалар ёқимли овоз.

Файл ас у ф. Бир қалар баландроқ бўлса ҳам оҳангдор овоз, ҳа, оҳангдор.

Шоира. Нақадар илҳомбахш.

Наққош аёл. Унинг оҳангдорлиги ва илҳомбахш экалини мовий рангда уйғулаштирадим. Ҳа, айнан мовий рангда.

Оқсоқ қиз (оддийгина). Бу қурбақаларнинг вақиллаши.

Актриса. Қурбақалар?

Шоира. Вақиллаши?

Наққош аёл. Қур-ба-қа-лар нима ўзи?

Сарой оғаси. Нима бўлишидан қатъи назар, у бизни қизиқтирмайди. Бизга булбул керак. Қани, олға!

(тантанали юриши давом этади.)

Тарихчи. Бу ўрмон поёнисизга ўхшаяпти.

Файл ас у ф (уни тўғрилаб). Чексиз, поёнисиз деган сўз йўқ, чексиз дейилади.

Дарахтлар орасидан денгиз кўзга ташланади.

Оқсоқ қиз. Жим. Булбул сайраяпти. Эшиятпизларми? Шу булбулнинг овози. Оҳ, унинг ёқимли сайрашини қаранглар-а. Уни чўчитворманглар. Ҳув ана, дарахт шохига қўниб турибди. Кўрдингларми?

Сарой огаси (ўша томонга тикилиб қараб). Шуми булбул? Ростиши айтсам, мен уйн бошичаароқ тасаввур қилган эдим.

Яллачи. Жудаям кўримсиз экан. Бир сиқим пат.

Шоира. Мен уни басавлат деб юрсам, у нашъасиз экан.

Нақош аёл. Уст-боши ҳам ифлосга ўхшайди. Кул рангми-эй, жигар рангми-эй, ранги ҳам апиққина эмас.

Файлласуф. Кул ранг бўлсаям, жигар ранг бўсаям бари бир. Иккovi ҳам кўримсиз.

Тарихчи. Худди бизни сезмагандай, жуда димоғдор экан.

Оқсоқ қиз. Салом сенга булбулжон. Мени танияпсанми?

Булбул овози. Салом сенга, эй, оқсоқ қиз. Бугун сени кутмовдим. Бирон ҳодиса юз бердими?

Оқсоқ қиз. Император ҳазрати олийлари овозингни эшифтгалири келаётганимиш. Биз олий ҳазратларининг таклифларини сенга етказгани келдик.

Сарой огаси (олдинга чиқиб). Мен расмий кишиман, шупниг учун ҳазрати олийларининг расмий таклифларини сенга етказмөқчиман. Бугун кечқурун сени саройда кутамиз.

Булбул овози. Қадрдоним, маслаҳат бер, нима қилай?

Оқсоқ қиз. Саройга ташриф буюрсанг, ҳаммага улкан хушиудлик бағищлайсан. Бунга ишончим комил.

Яллачи. Ҳаммага.

Шоира. Улкан.

Нақош аёл. Хушиудлик.

Файлласуф. Багищлайсан.

Тарихчи. Бунга...

Сарой огаси. ...ишончимиз комил.

Булбул овози. Бўпти. Розиман.

УЧИНЧИ ЭПИЗОД

Саройда кечки пайт. Ҳамма ёқ чарогон. Император таҳтда ўтирибди, икки ёнидаги ўриндиқларда сарой огаси, хайр-саҳоват нозири, давлат маълумотлари бошлиғи, сарой аҳли: тарихчи, файлласуф, яллачи, шоира, нақош аёл, эшикка яқин ерда оқсоқ қиз ўтирибди. Хизматкорлар ҳар турли таомлар ташиб юришибди. Ўзоқдан билур қўнтироқчалар жарангни эшитилиб туради.

Император (оқсоқ қизга кўзи тушиб). Берироқ кел, мўъжизакор қиз. Оқсоқ қиз сенмисан? (Ҳаммага.) Шу қиздан нбрат олинглар. У сизлардан кўра ақллироқ. (Оқсоқ қизга.) Бу амакиларинг билан холаларининг жуда катта маошлар олишади, ҳадеганда орден ва ленталар беринг, деб ялинишгани ялинишган. Уларга ишим тушиб қолгудай бўлса, ҳеч қайсиси тариқча

срдам берниша олмайди. (*Ҳаммага.*) Оддий фуқародан чиққан бу қизга иззат бажо келтириб, унга таъзим қилинглар.

(*Сарой аҳли ўрнидан қўзгалмай, истар-истамас таъзим қилишади.*)

Сарой оғаси. Ҳар ҳолда булбул ўзини кутишга мажбур қиласпти.

Яллачи. У император ҳазратларини кутдириб қўйди.

Тарихчи. Унинг димоғдор эканини ўша заҳотиёқ пайқаган эдим.

Шоира. Димоғдор бўлишга унинг ҳеч қандай асоси йўқ.

Наққош аёл. У жуда кўримсиз.

Файласуф. Унинг устига-устак ранги ҳам бир ҳолатда.

Сарой оғаси. У бизни алдаган бўлса-чи?

Оқсоқ қиз (жаҳл билан). Йўқ! У алдоқчи эмас... У.. у булбул!

Булбул кириб келади. Сарой аҳли ўрнидан туриб гаъзим бажо келтиради.

Булбул. Император ҳазратларини қутлайман. (*Таъзим қилади.*). Император. Танишиб қўяйлик, булбул. Соян давлатимда яшар экансаи-у, сени билмас экамман. Қандайдир дешгиз ортидаги қаламкаш билса-ю, мен билмасам. Бу қилмишинг яхши эмас, узоқни кўра билмаслик. Қани, берироқ кел-чи, бир яқиндан кўрволай. (*Қўзойнагини тақади.*) Сарвқомат бўлмаса ҳам, ёқимтой экан. (*Ҳаммага.*) Тўғрими, ёқимтой-а? Қийимлариям олийгина, лекин дид-фаросат билан кийинган. Эшитишимга қараганда овозинг жуда ажойибмиш. Бизга бир сайраб берасаними?

Булбул. Мен ҳаммага сайрайман, овозимни эшитишни исташса бўлгани...

Сарой оғаси. Ҳазрати олийлари овозингни эшитишга муштоқлар...

Булбул саҳнанинг ўртасида туриб, ўзининг энг яхши қўшигини ижро этади. Уни эшитар экан, император бошқаларга сездирмай кўз ёшини артади. Қўшиқ охирига етганда уятни ҳам йигиштириб қўйиб, ҳўнграб йиглаб юборади.

Император. Оҳ, қанчалар ғарibu бенаво экамман. Меъморчиликнинг энг ноёб кошонаси ҳисобланган саройим ҳам кишига оромбахш этмай, тинимсиз биллур қўнғироқчалар чалиниб турган боғу-роғим ҳам меъдамга тегди. Мени севишига юз карра опт ичиб юрадиган гўзаллар ҳам, истаган хоҳишимни адо этиб турган амалдорлар ҳам, қўнглимни овлашомлайди. Ҳаётим беҳуда ишлар билан лип этиб ўтди-кетди, қанчалар ғариман-а. Қўнглимни шу қадар вайрон қилиб юбординг. (*Кўз ёшидан жиққа ҳўл бўлган рўмолчасини сиқади.*) Қўшиғинг қўнгилни очиб, киши руҳини кўтарди. Шунчалик овозга

эга эканинг билан бахтиёр бўлишинг керак, мен ҳам сендеқ булбулга эга бўлганим учун бахтиёрман.

Сарой аҳли. Офарин, офарин!

Шоира. Мен «Булбул ҳақида қасида» ёзаман.

Наққош аёл. Мен унинг улуғвор расмини чизаман.

Яллачи. Унинг арияларини ўз репертуаримга қўшаман.

Файлласуф. Илмий асаримда унинг фалсафасини баён этаман.

Тарихчи. Воқеаномамда унга алоҳида боб бағишлайман.

Хайр-саҳоват нозирни. Алоҳида ўрнак кўрсатганлар қаторида уни мукофотлайман.

Давлат маълумотлари бошлиғи (чеккага). Мен уни рўйхатга қўшиб қўяман.

Император. Сенинг қўшиғинг, булбул, қувноқ ҳам мунгли, тантанавор ҳам майин, унда уруш дўмбирасию муҳаббат найнинг ноласи ҳам бор.

Сарой аҳли. Офарин, офарин!

Император. Сени энг улуғвор, алоҳида тасмали белги — «Олтин ковуш» ордени билан мукофотлайман.

(Ҳамма қарсак чалади.)

Сарой оғаси!

Сарой оғаси. Шу ердаман давлатпаноҳим. Хайр-саҳоват нозирни!

Хайр-саҳоват нозирни. Шу ердаман, сарой оғаси.

Сарой оғаси. «Тасмали олтин ковуш» ордени келтирилсин!

Хайр-саҳоват нозирни чўнтағидан бир ҳовуҷ орден олиб, биттасини Сарой оғасига узатади. У императорга беради.

Император. Сен бунга сазоворсан, Булбул.

(Сарой оғаси булбулни император ёнига олиб боради.).

Булбул. Шу оғир нарсани бўйнимга осиб юришим керакми?

Сарой оғаси (секин). Бу оғир нарса эмас, орден.

Булбул. Лекин у оғир-ку.

Сарой оғаси. Маҳмадона бўлма. Орденни рад этиб бўлмайди.

Булбул. Бу томоғимни бўғиб, сайролмай қоламан.

Сарой оғаси. Рад этадиган бўлсанг ҳазрати олийларига ҳақорат бўлиб туюлади. Сенга лутфу-қарам қилдилар.

Император. Нималар деб шивирляяпсизлар?

Булбул (императорга). Лутфу-қарамингиздан жуда миннатдорман, ҳоқонимиз. Лекин бекорга овора бўляпсиз. Сайраётган пайтимда кўзингизда ёш кўрдим. Шунинг ўзи мен учун улуғ мукофот эди.

Император (сарой оғасига). Ҳеч нимага тушумгаётиман.

(Булбулга.). Орденни рад этајапсанми? (Ҳаммага.) Орденинни рад этадиган одамини энди кўришим.

Я лла чи. Рад этаяптими?

Шоира. Орденни-я?

Наққош аёл. Қандай беадаблик!

Тарихчи. Нима десамийкин?

Файласуф. Тилим лол.

Император (қатъий). Бағ қилинглар!

(Жимлик)

Ҳаммаларинг уидан ўрнак олишларинг керак. У ўз ҳоқонига сидқи дилдан хизмат қиласди. Сизларга ўхшамайди. (Булбулга.) Сен менга жуда ёқиб қолдинг. Баракалла. Унинг истеъодига яраша иззат-ҳурмат кўрсатиб, унга таъзим бажо келтиринглар.

(Сарой аҳли ўрниларидан туриб таъзим бажо келтиришишади.)

Ҳа, айтгандаи, иега мени «ҳоқоним демай», «ҳоқонимиз» дейсан?.. Булбул. Нега деганда сиз ёлғиз менинг ҳоқоним эмассиз-да.

Император. Зигирдай бўлса ҳам, ақли чаккимас. (Булбулга, бошиқалардан сир тутиб). Орденин бекор рад этяпсан, олтиндан ясалгани. Агар истасанг фақат лентасинигина осиб юрақол. Ижозат бераман. (Унга орденни тақиб қўяди. Ҳаммага.) Истисно тарзида ёлғиз булбулнинг ўзига фақат лентасини тақиб юришга ижозат бераман.

Булбул. Туш кўрсам дараҳтга силовсий чиқиб, мени тутиб олмоқчи эмиш. У секин чиқиб келяпти, мен бўлсам шоҳдан-шоҳга учиб юқорпга кўтарилаяпман-у, силовсии писиб келиб, мени тутиб олай дебди. Учиб кетай десам қўрққанимдан қанотларим ишламасмиш. Шунда чинқириб уйғониб кетибман.

Император. Саройда қолсанг, ҳеч қанақа силовсин сенга ҳамла килолмайди.

Булбул. Уйғониб қарасам — қўёш денгиз устида порлаб турибди, балиқчи аёл кулбасида қўшиқ айтиб, боласининг сочини тараб ўтирган экан.

Император. Бўлди гап битта — шу ерда қоласан. Сенга кўнглинигдагидан зиёда турар жой қилиб бераман. (Қарсак чала-ди.) Дарҳол булбулнинг турар жойи келтирилсин.

(Хизматкорлар каттакон олтин қафас кўтариб киришишади.)

Мана турар жойинг. Қўндоқдан-қўндоққа сакраб, арғимчоқла учиб ялла қилиб юравер.

Булбул. Ўрмон-чи? Мен ўрмонга ўрганиб қолганман.

Император. Сенга ўрмон керакми? Марҳамат. Буюраман, боғоним турар жойингга дараҳт ўтқазиб беради.

Булбул. Ахир меп ҳали у, ҳали бу томонга парвоз қилиб юришга ўрганиб қолганман.

Император. Ҳали у, ҳали бу томонга учиб юриш енгилтаклик. Ҳа, енгилтаклик. У ёқдан-бу ёққа учиб нима қиласан?

Булбул. Бўлмаса ёруғ дунёда нималар бўлаётганини қаердан биламан?

Император. Борди-ю, ёруғ дунёда нима гаплар бўлаётганини билгинг келса, мен айтаман, ҳар куни эрта билан сенга янги газеталар етказиб бериб туришади.

Булбул. Эркинлик истайман.

Император (тутақиб). Нима исташингни ўзинг ҳам билмайсан.

Эркинлиги нимаси? Эркинликда йиртқич ҳайвонлар пайингга тушади. Сен бизнинг бойлигимизсан, сени мухофаза қилиш бизнинг бурчимиз. Ҳар дақиқада ҳаётингни хавф остида қолриб юришингни томоша қилиб, қўл қовуштириб ўтиришга ҳаққимиз йўқ. (*Қарсак чалади*). У озодликда бўлса, қандай хавфхатарларга дучор бўлишини бир ўзига кўрсатиб қўйинилар.

Хизматкорлар бургут, силовсин, тимсоҳ, илонларнинг расми чизилган улкан транспорантлар кўтариб чиқишиади. Булбул улардан чўчиб, жон ҳолатда ўзини қафасга уради.

Сарой оғаси. Янги турар жой муборак. (*У қафас эшигини ёпади*.)

Император. Ана хавф-хатардан қутулдинг-қўйдинг. Энди ҳеч нимадан чўчимасанг ҳам бўлади. Ҳар қанақа ёввойи ҳайвон ҳам сенга чўт эмас. Ҳар куни эрта билан сени боққа сайрга олиб чиқишиади, лекин шамол учириб кетмаслиги учун оёғингга таスマ боғлаб қўйишиади. Ипак ёстиқларда ётиб, духоба кийимлар киясан. Тотли таомлар ейсан. Ҳамма булбулларнинг ҳаваси келади сенга.

Булбул. Озодликка чиқаринг.

Император. Яна ўзингинин маъқуллаяпсанми? Бунақа нижиқ бўлиш керакмас. Яхшиси бир сайраб бер. Сен сайра, биз эшитайлик. Овозингни жону дилим билан эшиштаман.

Булбул. Эркинликка чиқаринг.

Император. Бас энди, жаҳлимни чиқарма. Ҳушига келганини қилаверадими киши деган? Мумкин эмас. Ана хоҳлаган одамингдан сўра — иложи йўқ, вассалом. Мана мен ҳоқонман, қўйимни ҳар ерга чўзсан етади-ю, лекин ҳушимга келганини қилавермайман. Ҳисоблашиб керак бўлади.

Булбул (ҳазин куйлайди). «Ой чиқдио балиқчи овга чиқди. Шамол туриб, тулки далани кезди. Мана энди тонг отар, хўрозвой тонгни қутлар...»

Император (кўнгли эзилиб). Оҳ! (*кўзидан ёш оқади*).

(Барча сарой аҳллари ииғлайди).

ТҮРТИНЧИ ЭПИЗОД

Сарой боғи. Йўлкада булбул юрибди. У боғланган итдан ушлаб Сарой оғаси бормоқда. Тарихчи билан файласуф ҳам шу ерда. Булбул бутазор ичига кириб, гойиб бўлади. Уни кузатиб юрганлар ҳордиқ чиқаргани скамейкага ўтиришиади. Сарой оғасининг қўлида балиқ тутгичга ўхшаши галтак. Бутун эпизод давомида галтакка гоҳ ип ўралиб, гоҳ қўйилиб турилади.

Сарой оғаси. Мана уч ой бўлди. Худди киндигим бирдай, шу булбулдан ажралолмай қолдим. Ҳали сув ичгиси, ҳали ўйнағиси, ҳали яна бир бошқа наъма чиқаради. Азобини чекадиган камиси. Миясига яна пима келишини ёлгиз худо билади.

Тарихчи. Ҳаммамиз ҳам шу аҳволдамиз.

Сарой оғаси. Кимларни айтаяисаи, ҳаммамиз деб? Ахир мен давлат арбоби, Сарой оғаси, бўламан. Ишим бошимдан ошиб ётиби.

Файласуф. Бизням ишимиз кўп.

Сарой оғаси. Ишда ҳам иш бор-да Фалсафа сўқиб, тарих тўғрисида фикр юритишни сайр қилиб юриб бажарса ҳам бўлаверади.

Тарихчи. Бу сайр қилишлардан чап оёғимнинг синчалоги қонаб кетди.

Сарой оғаси. Синчалоқ экан-у, мени юрак бағримдан қон оқяпти.

Файласуф. Охири ковушим ҳам йиртилди. Қовушни юришга таъсири бўлади. Юриш эса ўз навбатида фикрлашга таъсири қилади. Қоидасини келтириб юролмаган одамнинг миясига улугвор фикрлар келмайди. Булбул мени қоидасини келтириб юришдан, шу билан бир қаторда улугвор фикрлардан жудо қилди.

Сарой оғаси. У мени юқори лавозим бурчларидан жудо қилди. Саройнинг тўс-тўполони чиқиб ётиби. Амалдорларда ўзи тагида гайрат дегаи нарса бўлмаган-у, лекин шу кунларда улар ўлардай ялқов бўб кетишибди. Менга етиб келаётган хабарларга қараганда куни билан шахмат ўйнашармиш.

Тарихчи. Мени чарчатадиган нарса — юриш. Дунёда юришни ёмон кўраман. Шунинг учун урушда ҳам бўлган эмасман, қизлар билан ваъдалашган ҳам эмасман. Энди, қуни бўйи булбул кетидан югуриб, майсазорларда сакраб юрибман.

Файласуф. Биз булбулни кузатиб юрсак, бизни ҳам кузатиб юрганлар йўқ эмас, ҳуванави гул пуштасини кўряпсизми? Бундай қараганда, оддий пушта-ю, лекин мен сизга айтсан, ҳар бир пушта тагида одам бор.

Тарихчи. Бечораларга буюришгандирки, беркиниб туришгандир. Уларнинг аҳволига ҳам тушуниш керак.

Файл ас уф. Кеча биттаси бошини чиқариб қаради-ю, мени кўриб кўзини қисиб қўйди.

Сарой оғаси. Булбулга хизмат қилиш нозирларнинг иши эмас. Ақлли ҳоқонимиз билмайдиган ҳеч нарса бўлмаса ҳам, шу ишга келгандা тушунмаятилар-да.

Файл ас уф. Фалсафий илмий асарларим ҳоқонимизни сира қизиқтиришадиган қўйди. Авваллари кўришиб қолсақ, ишлар қалай, ҳаммаси жойидами?— деб гамхўрлик қилиб турардилар. Агар фалсафий фикрни ардоқлаб турмаса, тараққий этмай қолади.

Тарихчи. Менин йилномам-чи? Уч ойдан бери унга қўл урмайман. Авлодларимиз ҳокимиятимиз тарихида уч ой узилиш бўб қолганини кўриб нима дейишади. Уч ой ноаниқлик ҳазилакам гапми?

Сарой оғаси. Мен бошқараётган нозирлик бутунлай издан чиқиб кетди. Тартибсизлик бошланиб кетгудай бўлса, ҳеч ажабланмайман.

Тарихчи. Бизга шу булбул ўрмонда у шохдан-бу шохга қўниб юравергани маъқул эди.

Файл ас уф. Унинг боридан йўғи афзал.

Тарихчи. Улиб қўя қолгани ҳам маъқул эди.

Сарой оғаси. Ҳай, ҳай, секинроқ. Тилим бор, деб валдирайве-расанларми? У сайраб ҳоқонимизни мадҳ этади.

Файл ас уф. Бунга ҳеч ким, ҳатто ҳоқонимизнинг ўзлари ҳам ишонмайдилар. Бир ҳафта бўлди булбулнинг сайраганини эшишиб қолдим, чўчиб ўтирамай очиқ-оидин айтишим мумкин, кундан-кунга унинг сайраши сусайиб кетялти.

Сарой оғаси. Борди-ю, шундай бўлган тақдирда ҳам, бу гапни баралла айтиб бўлмайди.

Тарихчи. Шунаقا эканлигини ўзингиз ҳам биласиз-ку. Эшишимга қараганда, яқинда Император ҳазрати олийлари билан булбул орасига совуқчилик тушибди. Олий ҳазратлари унга бир гап айтсалар, у иккинчисини қўндириб турганмиш, саройда сиқилиб кетдим, дермиш.

Файл ас уф. Менимча, яқин орада у мутлақо сайрамай қўйса керак.

Тарихчи. Бас ўйнайман — овози учади.

Сарой оғаси. Унинг овози ўчиб қолгудай бўлса, не балоларга гирифтор бўлишимизни ўйлаяпсизларми?

Тарихчи. Балога?

Файл ас уф. Нега биз балога гирифтор бўларканмиз?

Сарой оғаси. Нега деганда, булбулга хизмат қилиш, бошқаларга эмас, сиз билан бизга топширилган. Тушунарлимиси? Унинг гамини ким ейиши керак-а? Сендал сўраялман.

Тарихчи. Биз.

Файл ас уф. Сиз ҳам.

Сарой оғаси. Мен ҳам, Шундай бўлгандан кейин биз жавоб беришимиш керак-да.

Файл ас уф. Биз унга хизмат қилолмаяпмизми?

Тарихчи. Шароит яратиб беролмаяпмизми?

Сарой оғаси. У ёқда суриштириб ўтиришмайди. Овози ўчдими, демак иш пачава. Демак шароит яратмабмиз. Тушунарлими? Ҳазрати олийлари бутун қаҳр-ғазабларини сен билан бpzга сочади. Қони қайнаб тургандга жаллодга топширвориши ҳам ҳеч гапмас.

Файл ас уф. Дуруст-ку. Булбул сайрамай қўйса, биз балога қолар эканмиз-да.

Тарихчи. Роса бошимизга бало ортдирибмиз-ку!

Сарой оғаси. Агар ақл билан иш кўрсак, иложини топса бўлади. Бир ойдан бери ухламай ўйлайман. Қани, топинг-чи, нима ўйлаб топдим? Нима ўйлаб топдим-а? Тополмадингларми? Қани бир чеккага чиқайлик-чи. Мен ўйлай-ўйлай бир қарорга келдим, бизга нима керак ёки ким? Сизларча бизга ким керак, а? Қани, ким?

Файл ас уф. Ким экан?

Сарой оғаси. Бизга (*шивирлаб*) иккинчи булбул керак.

Тарихчи. Иккинчиси нега керак?

Файл ас уф. Биттаси камлик қилияптими?

Сарой оғаси. Чеккароққа юринглар, бизга керагида сайрайдиган булбул керак. Нима буюрсанг шуни бажо келтирадигани керак. Қисқаси шуки, гапга кўнадиган булбул керак.

Файл ас уф. Гапга кўнадиганини қаердан оламиз?

Тарихчи. Қаердан?

Сарой оғаси. Чеккароққа чиқайлик. Бир таниш устам бор — қўlli гул йигит. Умуман ўзи соатсоз. Лекин ишдан бўш пайтларида кишининг ақли бовар қилмайдиган антиқа нарсалар ясади. Унга ош-юп берма-ю, ишга солиб қўйсанг бас. Бир куни, солдатча ясади, босқичини боссанг шахт туриб, честь беради. Кула-кула ўлаёзди одам.

Файл ас уф. Солдатчани бизга нима кераги бор?

Сарой оғаси. Солдатчани мисол учун айтияпман. У булбул ясаб беради.

Тарихчи. Булбул честь берадими?

Сарой оғаси. Нега честь берар экан? Худди тирикдай сайрайди.

Файл ас уф. Узи жонсиз бўлса қандай қилиб сайрайди?

Сарой оғаси. Ўзингни гўлликка соляпсанми ё чинданам аҳмоқмисан? Уининг ичидаги ҳар хил ғилдиракчалари, парракчалари — хулласи мурвати бўлади. Устига калит ўрнатиб қўяди. Шу калит билан мурватини бурасанг сайрайди. Бир тасаввур қилиб кўринглар-а. Эгнида зарбоб камзул, тугмалар ўрнига қимматбаҳо тошлар қадалган, кумуш тўқали пойаб-

зал: Биз уни императорга Эрон шоҳи номидан тақдим қиласмиш.

Файласуф (түшунмай). Қайси шоҳ номидан?

Сарой оғаси. Эрон шоҳи. Мен императорга чопар келди, деб хабар қиласман. Битталаринг (*тарихчига*) масалан сен чопар бўласан. Ҳа деявер, эгнингга чопон кийиб, бошингга салла ўраб, соқол қўйволасан.

Тарихчи. Ўйлаб кўриш керак.

Сарой оғаси. Бошинги танангдан жудо қилиб қўйгапдан кейин, ўйлашга вақт қолмайди. Булбул бир зумда сайрамай қолиши мумкин. (*Фалтакка ип ўраса, булбул кириб келади.*)

Бугунга шу етар. Уйга борайлик.

Булбул. Кўл бўйида бир оз сайр қилайлик. У ер жуда яхши.

Сарой оғаси. Бошқа куни.

Булбул, Сарой оғаси, тарихчи, файласуф чиқиб кетишади. Улар чиқиб кетгандан кейин пушта орасида яшишиниб ётганлар бош кўтаради.

БЕШИНЧИ ЭПИЗОД

Салтанат кўшики. Деразалар ланг очиқ. Қуёш чарақлаб турган чоңигоҳ. Хизматкорлар у ёқдан-бу ёққа югуриб юришибди. Яллачи, шоира ва наққош аёл кириб келишади.

Наққош аёл. Биз биринчи бўб келибмиз шекилли. (У ёқ-бу ёққа кўз ташлайди)

Яллачи. Жуда қизиқ. Кеча сарой оғасини кўрган эдим, чурқ этиб оғзини очгани ҳам йўқ.

Наққош аёл. Ҳали қабул, ҳали зиёфат — ишни қачон қиласмиш?

Шоира. Эрталаб уйгониб қарасам, нақ илҳомим кеп турувди.

Наққош аёл. Бизга шуҳрат бахш этган юришларимиз тарихидан бир жангнома расмини чизяпман.

Шоира. Қоғиялар ўз-ўзидан қуюлиб келяпти. Қон, жон, нон, он...

Наққош аёл. Қурол-яроғ! Қилич-қалқон, найза-пайза, ой болта...

Шоира. Энди қўлимга қалам олган эдим, саройга марҳамат қилинг, деб қолишибди.

Яллачи (ёнидан чопиб ўтиб кетаётган хизматкорга). Менга қара, тасаддуқ...

(Хизматкор ғойиб бўлади.)

Ҳаммасиям худди занжирдан узилиб чиққанга ўхшайди-я.

Наққош аёл. Ҳақ рост.

(Хайр-саҳоват нозири билан Давлат маълумотлари бошлиғи кириб келишади).

Шоира. Ана Хайр-саҳоват нозири ҳам келиб қолдилар.

Наққош аёл. Давлат маълумотлари бошлиғи билан, илоҳим ер ютсин уни.

Яллачи. Ҳозир ҳаммасини билиб оламиз (овозини баландлатиб.) Нозир жаноблари, нима гаплигинн билолмай бошимиз қотяпти. Сиз айтиб беролмайсиэми?

Хайр-саҳоват нозири. Мутлақо хабарим йўқ. (Ўтиб кетади.)

Наққош аёл. Бизни бу ерга нима сабабдан ҷақиришгани давлат маълумотлари бошлиғига албатта, аён бўлса керак?

Давлат маълумотлари бошлиғи. Аён.

Яллачи. Нима сабабдан экан?

Давлат маълумотлари бошлиғи. Махфий. (Ўтиб кетади.)

(Хизматкорлар дастурхон тузайдиган нарсалар кўтариб ўтишади.)

Хайр-саҳоват нозири. Мукофотлар берилади...

Давлат маълумотлари бошлиғи. Бирорлар миясига келган гапни валдираб юрибди...

Хайр-саҳоват нозири. ...Шунингдек нафақа ҳам.

Давлат маълумотлари бошлиғи. Бирорлар атайлаб...

Хайр-саҳоват нозири. Доимий нафақа пуллари бор...

Давлат маълумотлари бошлиғи. Валдираб юрганларни назорат қилиш керак...

Хайр-саҳоват нозири. ...Бир йўла бериладиган нафақалар бор.

Давлат маълумотлари бошлиғи. ...Уларни қамаш керак.

Хайр-саҳоват нозири. Униси ҳам, буниси ҳам еб кетарга ажратилган маблағдан бериллади.

Император фарогатхонасидан сарой оғаси чиқиб келади. Ҳамма унга тикилиб қолади.

Сарой оғаси (эълон қиласи). Император ҳазрати олийлари!

Тантанали куй янграйди. Эгилиб таъзим қилишади, эркаклар бош эшишади. Император кириб келади. Уни посбонлар қўриқлаб киришади.

**Император (тахтга чиқиб, қўлига асосини олади). Бугун биз жуда муҳим масала юзасидан тўпландик. (Сарой оғасига.)
Бошла!**

Сарой оғаси (ўқийди). Олий ҳазрат оқилона айтганларидек, биз бу ўн жуда муҳим масала юзасидан тўпландик. Ҳамма-

мизга маълум ва машҳурки, ҳазрати олий император жанобларини фақат ўз фуқароларигина эмас...

И м п е р а т о р (*унинг сўзини бўлиб*). Ораларингда нега булбул кўринмайди? (*Посбонларга*.) Олиб келинглар! (*Сарой оғасига*.) Давом эт!

С а р о й о ғ а с и. ...фақат ўз фуқароларигина эмас, балки, узоқ-узоқларда яшайдиган халқлар ҳам сидқи дилдан севадилар. Давлатпеноҳимиз дунёнинг турди бурчакларидан олиб турган совға-саломлар шу севгининг ёрқин далилидир.

Қарсаклар янграйди. Императорнинг ўзи ҳам қўшилиб қарсак чалади.

Инсоният ўз тарихида бундай улугвор...

И м п е р а т о р (*унинг гапини бўлиб*). Оқсоқ қиз қани? Тўпланганилар орасида оқсоқ қиз кўринмайди? (*Посбонларга*.) Келтиринглар! (*Сарой оғасига*.) Гапни пўст калласига ўт!

С а р о й о ғ а с и (*хатга кўз юргуттириб чиқиб, охирини ўқийди*).

Эрон шоҳи элчи даражасидаги фавқулодда чопарини юбориш билан император ҳазрати олийларидан у ҳазратини эътироф этиш ҳақидаги элчи сўзларига лутфан қулоқ солишни сўрайди.

Тантанали куй янграйди. Катта эшик очилиб, файласуф билан оқсоқ қиз кириб келишади. Посбонлар булбул солинган қафасни тантанавор кўтариб киришади.

И м п е р а т о р (*асосини синдиради*). Бошқатдан! (*Сарой оғасига*.) Узи нима гап?

С а р о й о ғ а с и. Ҳозир ҳаммасини ўрнига тушнрамиз. (*Файласуфга*.) Доим кечга қолганинг қолган. (*Посбонларга*.) Қафасни туширинглар (*ўқийди*). «...ҳазрати олийларини эътироф этиш ҳақидаги элчи сўзларига лутфан қулоқ солишни сўрайди».

Тантанавор куй янграб тарихчи кириб келади. Унинг эгнида тўн. Бошига салла ўраб, соқол қўйған. Сарой аҳли уни қарсаклар билан қарши олади.

Т а р и х ч и (*қўлларини ёзиб*). Э, ассалому алайкум, шахан шахике қудратун, ал шуҳратун осмони илоҳи Эронике камавара-мике таҳсинул ажам.

И м п е р а т о р. У нима деяпти?

С а р о й о ғ а с и. У сизни улуғлаб, номингиз ўчмас, деяпти. Шуҳратингиз оламга тараляпти, Эрон шоҳи ақл-заковатингизга таҳсинлар ўқийди.

Т а р и х ч и. Ҳажара сафи Ғафурал Ғуломиҳе, Турсунзадаҳе, Расулан Гамза.

Сарой оғаси. Эроннинг энг илғор шоирлари сиёни таъриф ва тавсиф этадилар.

Тарихчи. Орди Айбеку, Қаҳҳариҳе.

Сарой оғаси. Шүнингдек ёзувчилари ҳам.

Тарихчи. Бунтара нури ҳазратиму қуллуқ карде, савғои ва камтаропиҳе қабул кардам.

Сарой оғаси. Эй нур таратувчи олий ҳазратлари, сизга ўз миннатдорлигимни изҳор этиш баробарида шоҳимизнинг камтарона туҳфаларини қабул этишингиэни сўрайман.

Хизматкорлар қутичани кўтариб чиқиб, император оёғи остига қўяди.

Император. Айт, шоҳ эътиборидан гоятда миннатдорман, сиздан қарз бўлиб қолмасмишлар, деб айтсин.

(Сарой оғаси индамай туради).

Хўш?

Сарой оғаси. Қабобул шашлик боше, бешбармоғ ила кумис тайёр карде.

(Тарихчи таъзим бажо қилиб, бир чеккага ўтади.)

Император. Очинглар!

Хизматкорлар муҳрини олиб ташлаб, қутичани очишади. Сарой оғаси эҳтиёткорлик билан аллақанча қават ўралган нарсани очади.

Ҳамма қизиқаб қараб турибди. Ниҳоят ўрам ичидан мурватлии булбул чиқади.

Сарой оғаси (ортиқ даражада ҳаяжон билан). Вой-бў...

Сарой аҳли императорга қараб, бу совгани у қандай қабул қилишини қутиб туришади. Фақат файласуғнина қарсак ҷалади.

Император (ниҳоят сўз очади). Нима экан бу?

Сарой оғаси (кўрсатиб). Булбул.

Нәққош аёл. Унинг камзули тилладаи экан.

Шоира. Тугмалари қимматбаҳо тошлиардан!

Яллачи. Пойабзали кумуш тўқали экан.

Император. Лекин у сунъий!

Файласуф. Ижозат берсалар, ҳазрати олийлари, фикр баён этсам, сунъий дегани — қалбаки эмас, ҳақиқийга ўхашлик — ҳақиқий дегани эмас, ҳақиқий — сунъий демакдир.

Император. Бу сенинг фикриниг. Менинг фикримча, булбулимиини хўрлашибди.

Сарой оғаси. Эрон шоҳи ўз инъомини камтарона деяпти. Бундан ортиқ адаб бўладими?

Файласуф. Жуда чиройли таъриф!

Яллачи. Ўта оҳангдор.

Шоира. Ута шоирона.

Наққош аёл. Жуда лўнда.

Сарой оғаси. Нижоят, ҳақиқатга жуда яқин. Ахир бу оддий булбул эмас. У сайдрайди.

Император. Сайдрайди? Буниси аломат-ку...

Яллачи. Эшитдингларми? Ў сайдаркан.

Шоира. У сайдаркан. Ҳеч кимни хаёлига келмаган гап.

Наққош аёл. Вой ичим тошиб кетяпти.

Сарой оғаси. Ҳазрати олийлари, буниси аломат деб ўзингиз айтдингиз.

Файласуф. Аломат нарса — доим қизиқарли бўлади. Қизиқарли нарса эса — доим ғалати бўлади. Ғалати нарса—доим аломат бўлади.

Император. Ҳа, майли. Уша сизлар таърифлаётган булбулнинг овозини эшишиб кўрмоқчӣ бўлсанглар, мен қарши эмасман. Майли сайдата қолигилгар.

Сарой оғаси мурватли булбулнинг босқичини босади. У «чижик-пижик»ка ўхшаш бир жўн кўйни кўйлайди-да, думини тушириб тўхтайди.

Сарой оғаси. Бениҳоя зўр! Ҳақиқий санъат деб шуни айтса бўлади.

Файласуф. Санъат тақлид қилмайди, санъат умумлаштиради.

Яллачи. Тенги йўқ ёқимли овоз!

Шоира. Қанчалар илҳомбахш.

Наққош аёл. Ёқимли, илҳомбахш ва яна ниманидир мен ҳаво раигда умумлаштирадим. Ҳа, ҳаво раигда.

Император (*асосини синдиради*). Ё мен ҳеч нарсага тушунмайман, ёки қулоғинглар том битган. Менинг булбулим билан қандайдир арзимас бир ўйинчоқни тенглаштиргани уялмайсизларми? (*Бақиради*.) Ғазабимни қўзғаманглар. (*Бир оздан кейин ўзини босиб*.) Ҳа, шундай бўлгани маъқул. Булбулим қани? Ёқимли, илҳомбахш ва яна шималарни ҳозир—сизларга кўрсатиб қўяман. (*Булбулга*.) Чиқ бу ёққа.

Булбул. Мени зўрлаб сайдратмаиг, давлатнаноҳим. Сўрайман сиздан.

Император. Энди сени нозинг бормиди? Ё олло! Қелишвоган-мисизлар? Чиқ деяиман бу ёққа! (*Бақиради*.) Деразаларни ёпиб қафасни очинглар.

Хизматкорлар деразаларни ёшишади, сарой оғаси қафасни очади.

Булбул (*қафасдан чиқади*). Ҳазрати олийлари, ўйламай иш тутяпсиз.

Император. Мени қўрқитяпсан шекилли? (*Ҳаммага*.) У мени қўрқитяпти. (*Булбулга*.) У билан бирга сайдайсан. Бир вақтцинг ўзида. (*Сарой оғасига*.) Мурватини бура!

Сарой оғаси мурватли булбулнинг босқичини босади. Булбул сунъий йўлдошига жўр бўлишга уринади. Лекин оҳанг вазни бузилади. Сарой оғаси сунъий булбулни тўхтатади.
Жимлик.

(Булбулга.) Нима бўлди?

Булбул. Чиқмаяпти.

Император. Инжиқлик қиляпсан. Хаёлингни бир ерга тўпла.
Бошқа фикрларни миянгдан чиқариб ташла. Умуман ҳеч нимани ўйлама. Сайра, холос.

Булбул. Ҳеч нима ўйламаслик жуда мушкул.

Император. Топган гапини қаранг. Ҳеч нима ўйламасликдан осони йўқ. Истаган кишингдан сўра. Ана сарой оғасидан сўрай қол. (*Сарой оғасига.*) Ҳеч нима ўйламаслик сенга қийинми?

Сарой оғаси. Ҳаракат қилиш керак. Ҳаракат қилган одамнинг қўлидан келмайдиган иш йўқ.

Император. Эшитдингми? Бебаҳо гаплар. Энди яна бир марта тақорорлаб кўрамиз. (*Сарой оғасига.*) Мурватини бура!

Сарой оғаси сунъий булбулнинг мурватини бураб, босқичини босади. Чинакам булбул икки вазндан кейин ўзича, бутунлай бошқа куйда сайрайди. Сарой оғаси сунъий булбул овозини тўхтатади. Жимлик.

(Хушмуомалалик билан.) Вазифанг нимадан иборат эканини тушуниб етмадинг шекилли. Ҳеч нима ўйлаб топишнинг ҳожати йўқ. Сунъий булбулга жўр бўлиб, у қай услубда сайраса бошдан-оёқ ўша услубдан чеккага чиқмаслик керак. Шундан осон иш бор эканими?

Булбул. Мен бошдан охиригача у билан бир услубда сайролмайман. Ҳар сафар ҳар турли сайрайман.

Император (*жуда ҳам ҳайрон*). Нега энди?

Булбул. Нега деганда, мен тўтиқуш эмас, булбулман.

Император. Қўй ўша баландпарвозлигингни. Тўтиқуш нима қилиб юриби бу ерда? Ана яллачи, ана шоира, ана наққош. Сенингча уларниг ҳаммаси тўтиқушми? Ижозатинг билан бир гап айтай. Беор бўб кетибсан. (*Сарой оғасига.*) Бура мурватини.

Сарой оғаси сунъий булбулнинг мурватини бураб, босқичини босади. Булбул ўзича сайраб, ўзича тўхтайди. Сунъий булбул ўз ҳолича сайраб бўлиб думини туширади.

Хўш, энди нима дейсан? Бирон гап айтмоқчимисан-а? (*Пауза.*)
Нега индамайсан?

Файлласуф. Ижозат берсангиз, олий ҳаэрратлари, нотўғри куйлашнинг уч усули бор. Биринчиси — адашиб орқада қолиш.

Иккинчиси — ўзича бўлак тароналар топиб, четга чиқиши. Учинчиси — бетоқатлик қилиб, олдинлаб кетиш. Шу билан бир қаторда тўғри куйлашнинг икки усули бор. Булар биринчи ёки иккинчи овозда куйлаб, оҳангни сақлаш. Шундай қилиб, айтиш мумкинки, умуман куйлашнинг беш усули бор...

Файласуф фалсафа тўқиётган пайтда оқсоч қиз секингина деразани очади. Вақтдан фойдаланиб, булбул секин дераза пештахтасига кўтарилади-ю, учиб кетади. Ҳамма ҳайронликда, сўёсиз саҳна.

Император (руҳий тушкунликда). Тушимми ё ўшгими?

Қичириқлар, югур-югур, ваҳима. Хизматкорлар қийқириб ўзларини деразага отишади. Императордан ташқари ҳамма қичқиришиб, деразага ўзларини отишадилар.

Тарихчи. Оҳ тах тарабек сатана-патана.

Яллачи. Ана у! Ҳув ана!

Ҳамма. Қани? Қани? А? Бое устидами, дарахт тепасидами? Үрмон устидами? Ҳув ана ўрмон устида! Тоғ устида! Денгиз устида! Учиб кетяпти! Учиб кетяпти. Учиб кетяпти... Гойиб бўлди!

Сарой оғаси (императорга қўлларини ёзиб). Қандай бахтсизлик...

Император (ҳаммага). Деразани ким очди? (Пауза.) Деразани очган ким?

(Ҳамма бир-бираига қарайди.)

(Давлат маълумотлари бошлиғига, газаб билан.) **А?**

Давлат маълумотлари бошлиғи тезкорлик билан тўпланганларни санаб чиқади, янглишиб кетиб бошикатдан санайди. Тўпланганлар орасида оқсоч қиз кўринмайди.

Давлат маълумотлари бошлиғи (бошини ушлаб қолади). Оқсоч қиз, ҳазрати олийлари! Деразани оқсоч қиз очган.

Император (қичқиради). Топинглар ҳозир. Ҳо тиригини, ҳо ўлигини.

Давлат маълумотлари бошлиғи билан бир неча посбон шошқалоқлик билан чиқиб кетишади.

Сарой оғаси. Ҳозиргина орамизда эди.

Император (ғамгин). Вой, ношукур! Мени ташлаб кетдинг.

Меъморчилик санъатининг юксак намунаси — чинни саройим ҳам, билур қўнғироқчалар жаранглаб турган бугу роғим ҳам энди ҳувиллаб кўринади кўзимга. Эндиликда сизни севаман деб онт ичадиган нозанинлар ҳам, буйруғимни бажаришга ҳозир ва нозир бўлиб турган нозирларим ҳам жонимга оро киришолмайди. Вой, қанчалаб ёлғизланиб қолдим! (Узвос солиб ишғлайди.)

Сарой оғаси (эхтиёткорлик билан). Давлатпайоҳим, қандайдир ношукур булбулга шунчалик куюниб нима қиласи?

Император. Тасалли берма менга.

Сарой оғаси. Агар очигини айтиш лозим бўлса, у сизга хиёнат қилди.

Император (бурнини артиб). Бафинг тош экан, Сарой оғаси! Файласуф. Ижозат берсангиз далватпаноҳим, у бўлмаса бошқа булбулингиз бор. Ёлиз эмассиз.

Император (қўл силтаб). Э қўйсанг-чи!

Сарой оғаси. У сизга туюлганчалик ёмон сайрамайди. Менимча, ҳатто яхши сайрайди, деса ҳам бўлади.

Император. Балки яхшиямдир-у, лекин алмисоқий.

Сарой оғаси. Бу оммаболлигидан далолат.

Император. Доим бир хил сайрайди.

Сарой оғаси. Бу вафодорлик белгиси.

Император (бақириб). У учмайди!

Сарой оғаси. Бу содиқлиги нишонаси. Ҳеч бўлмаганда, уни учиб кетади деб хавотирланмайди одам. Учишни биладигани нима каромат кўрсатади? Агар билгингиз келса, қушлар учishi керакмас. Ҳеч бўлмаса булбул учмаслиги керак. Булбул деганида қўйим бўлиши керак. Ўша булбулни эслагудек бўласам, миямга қон уради. У инжиқликдан бошқа нарсани билмасди. Ҳали кайфияти бузуқ, ҳалл илҳоми келмайди... Буниси уни олдида фаришта-ку!

Император (иккиланиб). Шунақамикин-а?..

Яллачи. У ҳурнайган эдл, бунинг эгни тилладан.

Шоира. Тугмачалари ўрнига қимматбаҳо тошлар қадалган.

Наққош аёл. Пойабзал кумуш тўқали.

Файласуф. Бунинг фалсафаси оддий ва мантиқли.

Хайр-саховат нозири. Бу мукофот ҳам, нафақа ҳам талаб қилмайди.

Сарой оғаси. Ниҳоят ва энг аҳамиятлиси шуки, унинг ичини очиб кўрса ҳам бўлади. Мурватларини бу ёққа олиб, ичидан пималар бўлаётганини билса ҳам бўлади.

Император (паузадан сўнг). Қани яна бир марта мурватини бураб кўр-чи.

Булбул яна ўша «чижик-пижиги»ни куйлаб, думини пастга туширади. Куй охирида император ҳам унга жўр бўлади.

(Ҳаммага.) Сизлар ҳақ экансизлар. У борган сари яхши сайраяпти. Унга ўрганиш керак экан. Тез кунда бундан ҳам яхши сайрайдиган бўб кетади. (Сарой оғасига.) Уни менга бер-чи. (Булбулни қўлига олиб, уни синчиклаб қарайди.) Думийм бор-а? (Мингиллаб ашула айтади.) Сизларга айтсам, у менга ёқиб қолди. (Тантанавор.) Уни бизнинг бойлигимиз деб эълон

қиламан. Ҳозирдан бошлаб у менинг ёнимда, ўнг тарафимда ўтиради.

Давлат маълумотлари бошлиги билан посбонлар оқсоқ қизни судраб келиб, император оёғи остига ташлайдилар.

(Кичқириб). Тур ўрнингдан!

(Оқсоқ қиз ўрнидан туради. Орага жимлик чўкади. Жимликдан сўнг.) Сарой аҳли орасида булбулни биладиган ёлғиз сен бўлиб чиққанингда, мен олижаноблик қилиб: «Халқ орасидан чиққан оддий бу қизнинг иззатини бажо келтириб, унга қуллуқ қилинглар» деган эдим. Шу билан баробар менга миннатдорчилик изҳор қиласар, деб умид боғлашга тўла асосим бор эди. Сен бўлсанг, тузимни еб, тузлуғимга тупурдинг. (Бақиради.) Жавоб бер!

Оқсоқ қиз. Сиз уни қийнавордингиз, у азоб чекди. Уни ортиқ азоб чекишини томоша қилиб туролмадим.

Император. Ундан айрилиб, мен азоб чекишимни ўйламадигми? Давлатпанохингни ўйладингми? Сен булбулнинг учиб кетишига имконият яратиб бердинг. Шунинг учуп булбулнинг ўринига ўзингни қафасга солиб қўйишади. (Тантанавор.) Оқсоқ қизни умрбол қафасга солиб қўйишга ҳукм қиласман!

ОЛТИНЧИ ЭПИЗОД

Сарой оғаси (ёлғиз ўзи сарой қўнгироқчаларининг мунгли товушига қулоқ солиб ўтирибди). Оҳиста оёқ босинглар. Шивирлашиб гаплашинглар. Йигламанглар! Бирорга тикилиб боқманглар. Байроқлар туширилсиз. Асло йигламанглар! Деворлар оқлансин. Қора кийининглар. Асло йигламанглар! Даражатлар йигласин, тошлар йигласин. Сизлар асло йигламанглар! Денгиз йигласин, тогу тошлар йигласин. Сизлар асло йигламанглар. Қуёш йигласин, осмон йигласин. Сизлар йигламанглар! Мотам эълон қиласман. Миллый мотам. Императорнинг жони узилляпти.

Саҳна ёруғлашади. Император ётоқхонаси. Императорнинг чиндан ҳам жони узилаётгандай. Унинг ранги рўйи бир ҳолатда. У қарид, озиб кетган, жонсиз қўллари чўзилиб ётибди. Унинг ёнида, кресло да йулим ўтирибди. Улар сұхбатлашайти.

Улим. Ундан кейин-чи?

Император. У инжиқлик қилмасди, сайра деса сайдарди, жим бўл деса, тинчирди. Ичи ҳам бинойидай, босқич, мурват, фидиракча-ю, бурама михлар расамати билан жойлаштирилган экан. Уни бўлакларга бўлиб, қайта тикласа ҳам бўларди.

У л и м . Н има қилди?

И м п е р а т о р . Мурвати ейилиб, филдиракча-ю, бурама михлари түклип кетдн-ю, бир сиқим темирга айланди-қолди. (*Ух тортади.*) Сунъий булбулнинг умри қисқа бўларкан.

У л и м . Шунақалигини билмасмидинг?

И м п е р а т о р . Сунъий бўлгандан кейин, абадий деб ҳаёл қилган эканман.

У л и м . Пушаймон бўлма. Чинакам булбулнинг ҳам умри қисқа.

Фақат мен абадийман. (*Стол устида турган тоғни қўлига олиб ўйнайди.*)

И м п е р а т о р . Тожни жойига қўй.

У л и м . Энди у сенга керак бўлмайди.

И м п е р а т о р . Бўлмаган гап. Ҳали тузалиб кетаман.

У л и м . Иўқ. Сени алдаб нима қиласман. Узинг ўйлаб кўрсанг-чи.

Мен позир бўлмасам, лашкаро боши бўлмасам, ҳоким бўлмасам.

Менга ҳеч нарсанг: ва пулинг, на ёрлиғинг керак бўлмаса.

И м п е р а т о р . Сотилмайман демоқчимисан?

У л и м . Баъзида мутлақо сотилмаслигимдан ҳатто ўзим ҳам жирканиман. Мен кўрганин ҳеч ким кўрмаслиги, ҳоҳлаган мансабимга чиқишим мумкин эди. Ҳатто императорлик курсисига ҳам чиқардим.

И м п е р а т о р . Нега чиқмадинг бўлмаса?

У л и м . Нега деганида, доимийлик тарафдориман. Қисқа ҳётдан кўра абадий ўлим афзал.

И м п е р а т о р . Абадий ўлим!.. Вазифанг аянч вазифа!

У л и м . Обрў-эътиборли! Қаршимда ҳатто императорлар ҳам дуғланиб қолишади.

И м п е р а т о р . Йўқол кўзимдан! Душманларим ҳузурига бор!

У л и м . Ҳовлиқма. Уларнинг ҳам навбати келади.

И м п е р а т о р . Ҳали ишларим тугагани йўқ. Ҳали қилинмаган ишларим бор.

У л и м . Ихтиёрингда эллик йил бор эди.

И м п е р а т о р . Эллик йил нима деган гап?

У л и м . Эллик йил — элликта апрель дегани, бу пайтда ўрмонларни көзсанг баҳри дилинг очилади. Жангу-жадал қиласа бўладиган элликта июнь ойи. Ов мавсуми — элликта сентябрь дегани. Олов олдида ўтириб фикр юритадиган элликта январь дегани.

И м п е р а т о р . Умри беҳорга ўтибди, деган ҳаёлга борма. Марурланисам арзидиган жуда кўп ишлар қиласидим. Ёшлигимда, қалбимда муҳаббат ўйнаган кезларда қўшиқ тўқидим. У қўшиқларимни халқ ҳануз куйлаб юради.

У л и м . Тўғри. Лекин сен акангни ўлдириб, ўрнига тахтга чиқиб олдинг. Бу иш хунук эканини бўйнингга ол.

И м п е р а т о р . У тахтга чиққудек бўлганда, ишлар чаппасига

айланиб кетиши мумкин эди. Ҳокимият душманлар уни қўғирчоқ қилиб ўйнатишарди.

У ли м. Бунаقا гапларни кўп эшигтанман. Қилган гуноҳларингни хас-пўшлагани доим жиддий баҳоналар топиб юрасизлар.

И м п е р а т о р. Четдан қараган одамга осон туюлади. Танаси бошқа дард билмайди. Штерн остонасидағи жанглар ёдингдами? Сон жиҳатдан арзимаган баҳодирлар билан талай душманга қарши жангут-жадал қилдим. Сендан шу қадар жирканганим учун бирон ўқ тегмабди вужудимга. Ўша куни душман лашкарининг ярми жанг майдонидан қайтиб чиқмади.

У ли м. Иккинчи ярмини эса от түёқлари остида мажақлаб ташлашин амр қилдинг. Бу ақл бовар қилмайдиган золимлик эли.

И м п е р а т о р. Бу бир бўп қолувди-да, шу ҳам гапириб ўтиришга арзийдиган ишми? Ундан кўра ортиқча зебу зийнатларга солиқ солиб, баёнларни исрофгарчилликдан қайтарганимни эсласанг-чи.

У ли м. Ҳудди шу йўл билан ўз исрофгарчилигинг учун маблағ тўпладинг.

И м п е р а т о р (тутақиб). Сенга қолса фақат ёмон ишлар қилибман, холос-да?

У ли м. Нега энди? Сен масалан, деҳқонларни талаётган ҳокимни қатл этдирдинг.

И м п е р а т о р. Шуни билганингга ҳам катта раҳмат.

У ли м. Лекин ҳақ гапирган донишмадни авахтага ташладинг.

И м п е р а т о р. Ҳақ гапирган эмиш! У менга туҳмат қилди.

У ли м (қатъий). Бўлди, бас. Бу ерга сен билан адий-бадий айтишиб ўтиргани келганим йўқ. Қани тайёрлан.

И м п е р а т о р. Дарров-а?

Ўлим жавоб бермайди. Император охирги кучларини тўплаб ётган еридан бош кўтариади. У хона ўртасида ваҳимадан кўзлари чақчайганча ҳурпайиб туради. Шу пайт бирдан булбулнинг сайроғи эшитилиб қолди. Император қулоқ солади. Сайроқи овоз борған сари яқинлашиб, шундайгина дераза орқасида эшитилади.

Бу—Булбул! Мен уни танидим. (**Ўлимга.**) Бир оз кутиб турасан энди.

У ли м. Хўп. Лекин жуда имирсилама. Мен шу орада бўла турман. Узоққа кетмайман.

И м п е р а т о р. Нафас олишим енгиллашди. (**Булбулга.**) Қайтиб келдингми?

Б у л б у л (*дераза пештахтасига қўнади*). Ҳолинг забун кўринади. Вой, шўринг қуриб қолибди-ку! **Ўлим** юз тутибди сенга.

И м п е р а т о р. Сарой табиби касалимни аниқлолмаяти. Қуриб турибсан, ўлимим яқин.

Б у л б у л. Сенга нима бўлди, ўзи?

И м п е р а т о р. Ўша сен ташлаб кетгандан бери дардга мубтало бўб қолдим. Ҳеч нима дардимга малҳам бўлмаяпти.

Б у л б у л. Ахир бошқа булбулинг бор эди-ку? Саройдаги аъёнларинг уни ҳатто мейдан ҳам яхши дейишди-ку.

И м п е р а т о р. Алдашиб, шунга яраша жазойимни тортдим. Бул бул жонсиз бўлса, ўйинчоқ бўларкан, холос. У ўткинчи экан. Уни ташлаб юборишга тўғри келди. Мени ажал чангалидан ёлғиз сен қутқарасан, булбулжон.

Б у л б у л. Сояи-давлатингда мотам эълон қилинган. Ҳамма ширвирлаб гаплашиб, оёқ учидаги юрятти. Байроқлар туширилган. Сарой аъёнлари ўлимингни бетоқатлик билан кутишяпти. Улар мерос талашиб жиққамуш бўлишяпти. Ҳар ким ортиқроқ меросга эга бўлгиси келади.

И м п е р а т о р. Ҳали замон улар мени ўлгандир, деб кеб қолишиди. Мени қутқар.

Б у л б у л. Ҳаракат қилиб кўраман. Лекин аввал тилагимни бажарнишга ваъда бер.

И м п е р а т о р. Хоҳлаган тилагингни бажаришга тайёрман.

Булбул сайрайди. У бутун борлиги билан нафасининг охирига қадар жон-дилдан сайрайди. У сайрай бошлигандан кейин хонадаги ҳамма нарса бошиқача тус ола бошлиди. Шаъм ўчиб, хонага қуёш ёгду сочади.

Бу пимаси? Ажойибот-ку? Қоронгилик тарқалиб, бутун вужудимда қон мавж уриб кетди. Тўхтаб қолай-тўхтаб қолай деб зўр-ба зўр ураётган юрагим гуниуллаб уриб кетди. Дарёларнинг шарақлаб оқаётганини, дарахтларнинг барқ уриб ўсаётганини ҳис қиляпман. Саройда чалинаётган биллур қўнғироқчалар овози эшитилаяпти қулогимга.

Ў л и м (*Булбулга*). Минг афсуски, ажалини мадҳ этиб сайрамайсан-да, иккимиз бир бўлиб, шаҳар ва қишлоқларни кезардик, оёғимиз етган ер борки, жимлик ва тинчлик ҳукм сурарди. Кўз ёшлари сел бўлиб, қабристон майсаларини ўстирадар, қабрдан эса кечалари зангори дуд кўтарилади. (*Императорга*) Яхисин, мен кетай, акс ҳолда у шу қадар зўр сайраяптики, ўз ҳунаримдан ҳазар қилиб қолишим ҳам эҳтимолдан ҳоли эмас. (*Fойиб бўлади*.)

И м п е р а т о р. Сен учиб келиб, мени қутқариб қолдинг. Демак, ўз давлатпеноҳингни севар экансан-да.

Б у л б у л. Мен оқсоқ қизни қутқаргани келдим. Буюр, уни озод этишсин!

T y g a d u.

М У Н Д А Р И Ж А

<i>Анатолий Алексин.</i> ТЕЛЕФОН ҚИЛИНГ, ТОРТИНМАЙ КЕЛАВЕРИНГ!..	3
<i>A. Ваҳобов</i> таржимаси	3
<i>Емилаан Буков.</i> БЭП ВА ДЭП. Мастура Аъзамова таржимаси	51
<i>Юрий Сотник.</i> СЕРТАШВИШ ЎТГАН КУН, А. Ваҳобов таржими- маси	75
<i>Панчо Панчев.</i> ТҮРТ ЭГИЗАК. М. Алиев таржимаси	127
<i>I. Кнаут.</i> БУЛБУЛ. М. Алиев таржимаси	173

Т 87

Тўрт эгизак. Пъесалар.
1977.

208б.

Четверо близнецов..

Т., «Ёш гвардия»,

Р2

Ўрта ва катта ёшдаги болалар учун

На узбекском языке

Коллектив

ЧЕТВЕРО БЛИЗНЕЦОВ

Пьесы

Издательство „Ёш гвардия“ Ташкент—1977

Редакторлар С. Юнусов, Р. Толипов

Рассом И. Тошпұлатова

Расмлар редактори К. Алиев

Техн. редактори Т. Гулак

Корректор М. Ортикова, М. Мирзаев.

ИБ № 137

„Детгиз“нинг 1969 йилги, „Картия молодовенянскэ“ нашриётининг
1971 йилги, „Театр“ журналининг 1972 йилги нашрларидан ва ВААНнинг
драматик асарларни тарқатувчи бюросининг 1968, 1975 йилги тайёрлаган
пьесаларидан таржима қилинди.

Босмахонага берилди 4/IV-1977 й. Босншга рухсат этилди 14/IX 77 й. Формати 60×84^{1/16}.
Босма листи 13,0 Шартлы босма листи 12,09 Нашр листи 12,58 Тиражи 30000 Қоғоз 1
Баҳоси 55 т. Заказ 275. Шартнома № 55—76 г.

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети „Ёш гвардия“ нашриётп. Тошкент, Навоий кучаси, 30

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг нашриётлари, полиграфия ва китоб савдоси ишлари
бўйича Давлат Комитетининг 1-босмахонасида босилди. Тошкент, Ҳамза кўчаси, 21

«ЁШ ГВАРДИЯ» нашриёти қуйидаги китобларни босмадан чиқарди:

В. Бианки.	Урмондаги саргузаштлар. <i>Ҳикоялар.</i>
В. Гоголашвили.	Зумрад тоғлар ортида. <i>Ҳикоялар.</i>
А. Абдураззок.	Оҳ, оҳ, оҳ. <i>Шеърлар.</i>
С. Юнусов.	Кутилмаган хазина <i>Қисса.</i>
Ҳ. Раҳмат.	Доно қиз. <i>Шеърлар.</i>
Н. Гелдиев.	Үжар қизча. <i>Эртак-қисса.</i>